

Coperta și supracoperta: *Petre Vulcănescu*

857.0
A76

TUDOR ARGHEZI

SCRIERI

33

GALERIE DE PORTRETE

(1851-1866)

93571

PROZE

EDITURA MINERVA

TUDOR ARGHEZI

SCRISORI

21

168

PROZE

EDITURA HINERVA

O GALERIE DE PORTETE

(1911—1966)

ARHIV DE FORIETE

1911-1912

PIMEN AL MOLDOVEI

Cel mai mărunțel din episcopii autocefali români, să tot aibă un cot și jumătate. De păstori pitici biserica noastră n-a fost dealtfel lipsită și am cunoscut pe unul care în statul lui de copil înfățișa demnitatea solemnă a unui ierarh dintr-un veac de demult. Dar acesta se numea Iosif Gheorghian și de la el la mitropolitul Pimen providența a pus oareșicare răzgîndire. Iosif nu purta tocuri înalte, nu-și făcea pieptul scortos, și nu își îngroșa vocea din gîtlej, ca să pară majestuos, și era impresionant și mare prin părți care părintelui Pimen îi scapă foarte. Acesta recurge, dimpotrivă, la toate mijloacele pe care i le poate pune la îndemînă pantofarul și un suflet factice. Evident, preocuparea de-a se impune și necazul de-a nu reuși îl rod și cred că de ar încălța și picioaroange de fîldeș sau de aur aceasta n-ar înălța cu nimic personajul lui supărător și ridicol.

Supărător p.s. Pimen este ca un țînțar sau purice și tot ca puricele de afectat în salturi și atitudini colosale. Observații searbăde, un creier lipsit de orice sare și presărat poate cu o singură sare, de Bălța-tești.

Face parte din moderni. E doctor în teologie și venind pe lumea arhierilor cu convingerea făcută din auzite, că e ceva de schimbat în biserica noastră,

G. DIMITRIU

G. Dimitriu, căruia i-aș aduce mustrarea că-i lipsește un nume original și mai lesne de ținut minte, pare cu barbișonul lui ca sofranul, cu figura-ilunguiață, un timid și discret, și rar la vedere, puțin făcut pentru a trăi din sunetul dăților și al pietrelor lui cioplite. Căci arta care se vede de la artist, trebuie să aibă talente comerciale, ca să poată trăi din ea, și nu numai decît talent. Acest talent e chiar dăunător cuiva care dorește să « ajungă ». În privința aceasta ne-ar putea informa cît se poate de bine un șir întreg de pictori și sculptori, persoane azi oficiale.

Talentul are ceva jignitor mai pentru toată lumea. Ne mulțumim îndeobște cu meșteșugul și un meșteșug grosomodo, cînd nu lipsește și acesta, cu abilitatea și cu scamatoria. Un sculptor saltimbanc are înaintea lui o carieră vastă.

Dimitriu, poate nu l-am jigni afară din cale, afirmînd că nu are nici o situație. Cîteva bucăți de argilă în odaia lui, pe care le tot frămîntă în mîină, cu acel frumos dezinteres pe care l-a pus Dumnezeu să plămădească pe Adam. E toată avuția lui, putem zice... pămîntească. Confracții lui au dacă nu cei mai mulți avere, cel puțin cîte un atelier și puțința de a lucra operele de artă de la care îi abat ocupațiile bănoase și lipsa de talent.

Însă dumicatul de argilă pe care Dimitriu îl învîrtește între degete cu neastîmpăr, are norocul

să poată ajunge simbolul unei gîndiri și al unui sentiment. Mina care-l frămîntă are viață și dogoare spirituală.

Dimitriu a lucrat pînă azi destul de puțin; singure cîteva schițe de ale lui ne-ar putea face să credem ce ar putea produce acest tînăr cu netăgăduit talent în ziua cînd ar trăi mai liber și ar respira mai ușurat.

Din reproducerea bucăților lui, se vede că G. Dimitriu își caută ființele pe alte tărîmuri decît regnul imperturbabil și numai exterior al Academiiilor. Obscuritatea senzațiilor și a simțămintelor e anotimpul și lumea din care își adună el fantomele, pe care le scoate la lumină și le învește cu un veșmint de pămînt care în mîinile sculptorilor ce țin de revoluția lui Rodin, e aproape transparent. Dimitriu nu-și poate închipui viața fără zbcium și liniile fără palpitatea lăuntrică a vieții misterioase. Cîteva idei puternice și adevărate fac tot bagajul teoretic al acestui temperament. După cum singur afirmă, el e sculptorul « stărilor sufletești ». Adevărul este că aceste stări sufletești sînt mult mai variate și mai numeroase decît formele, pe care sufletul le multiplică la infinit.

Închipuiți-vă corpul omenesc, placid, fără acele resorturi misterioase care dau fiecărei fibre mentalitatea și nuanța lor; corpul de o frumusețe inutilă și enervantă cum e femeia de care spune Baudelaire că:

... *Jamais je ne pleure et jamais je ne ris.*

Lume de păpuși, univers de ființe trezite ca vinurile, a căror viață se aseamănă la moral cu o indigestie de ciocolată cu cremă sau de bomboane englezești.

Dimitriu privește arta oficială ca o umbră de artă, ca o eroare, ca o sofisticare conștientă a sculptorilor noștri, prea slabi ca să poată face altceva decît

capete și trupuri convenționale. Decalculul academic, după care toate statuile și grupurile nu pot avea în situația cutare decît atitudinea cutare, jig-
nește simțul de artă al lui Dimitriu.

Și în aceste idei el se socoate solidar cu arta antică a Renașterii, cu Donatello și Michelangelo, cu Dalou, cu Meunier, cu Rodin pe care îi numește niște «îndumnezeiți apostoli».

Dimitriu încă nu a abordat masele mari de materie pe care să imprime o concepție întreagă și să dea un complex de viață, precum o înțelege el.

Cu toate că zădărnicit tot atât de mult, în cuge-
tarea lui, scriitorul are cel puțin norocul să-i ajungă,
pentru zămislirea unei opere, un ungher de odaie
și un colț de masă. O pană și un sul de hîrtie se
poartă în buzunar și-ți vine să crezi că multe pagini
frumoase au fost scrise școlărește, pe genunchi.

Sculptorul însă are nevoie de spațiu ca să-și
ridice schela pe care se va urca îngerul lui inspira-
tor, ca și pictorul care vrea să desfășoare pe un panou
o viață imensă. E curios că un tavan scoborit și
o casă meschină pot fi factorii decisivi la starea pe
loc a geniului creator. Subt un așa tavan se pîtesc
și lucrările înghesuite ale sculptorului Dimitriu, pe
care statul, ar fi momentul, în lipsa particularilor,
să-l ajute să-și spargă tavanul și pereții.

Dealtfel, frumusețea strălucitoare a piscurilor
din Alpi și gravitatea melodioasă a cedrilor seculari
n-ar fi putut aduce imaginile lor de veșnicie, fără
depărtarea bolșilor și retragerea lor primitoare.

Notăm aceste impresii asupra cărora vom reveni
cu speranța că vom stîrni la cititorii noștri, cu
gusturi artistice, interesul pentru un artist de talent
ca Dimitriu. Sculptura noastră suferă de lipsa de
talente mai mult decît oricare artă. Mai tot ce se

face este meschin; dălțile sînt duse de mîini greoaie
și false; nici o inspirație, nici un avînt, nici iubire,
pentru minunata formă omenească.

Domnul C. Arion se arată pornit să lase un nume
de mare protector al artelor. Îi recomandăm pe
sculptorul George Dimitriu...

1912

VIRGIL ARION

Domnul Virgil Arion e un om mare idealist. Un idealist superior și suav, un idealist cum produce omenirea doar din An în Paște. Rasa marilor idealști s-a stins. Domnul Virgil Arion face parte din această rasă stinsă, și trebuie să ne simțim fericiți că țara noastră are, într-o epocă vindută și meschină, un idealist atare, un fel de arhanghel al sentimentelor înalte și măndre.

Cînd mai toți guvernanzii își trădează în toate felurile țara, domnul Virgil Arion veghează, pătrunde și înțelege. Domnia sa rezumă în România patriotismul, superioritatea morală, demnitatea națională întregă. Fără domnul Virgil Arion, incontestabil că ne-am găsi la o cotitură, cum se zice, gravă, la un colț de unde n-am ști pe unde o apucăm.

Lumea-i confuză, politica externă ne rușinează, guvernul ne minte: miniștri nu se gîndesc nici la popor, nici la o cîrmuire demnă. Nu e nimic! Domnul Virgil Arion își are ochiul deschis, domnia sa nu doarme. Domnul Virgil Arion e un idealist. Pentru ca să cunoască totul, să aștepte totul, să scruteze toate ideile, ca altădată Petru cel Mare, care a fost și împărat și lucrător corăbier, domnul Virgil Arion a trecut prin toate partidele politice, a luat de la fiecare ce este bun și și-a perfecționat astfel idealismul.

Domnul Virgil Arion e un bărbat de stat. Un mare bărbat de stat! Europa avea pe Bismarck,

avea pe Napoleon, pe Crispi, pe Metternich. Am să vă spun ceva la ureche: toți aceștia nu fac o pară. Știți cine-i întrece pe toți, și-n concepții, și-n mijloace sufletești, și-n abilități, și-n autoritate? Domnul Virgil Arion, capacitatea de stat cea mai vastă, cea mai fluidă, cea mai... de ce n-am atîtea cuvinte cîte idei mă năvălesc în sfînta mea tăcere extatică și admirativă!

Ei, da, domnul Virgil Arion, el e bărbatul acesta de stat care dă de gîndit cancelariilor străine. Domnia sa știe să umble printre evenimente și printre oameni discret și lin ca un șoarec și ca un chelner cu pantofii de pîslă. Știe să se strecoare în umbra unei trăsuri ce se oprește, a unei perdele, a unei scări, știe să circule seara pe galerii și pe coridoare, știe să se refugieze în strîmtoarea unui closet luxos, știe să puie cu artă urechea unde trebuie și să asculte, știe să-și potrivească ochiul la gaura broaștei, să vadă, să aștepte, să prindă...

Domnul Virgil Arion e un mare bărbat de stat, și noi trebuie să ne simțim măndri că, în momentele superlativ excepționale prin care trecem, domnia sa ne aparține nouă și nu Germaniei, Rusiei sau Engleterrei.

30 aprilie 1913.

ION CORNOIU

Ieri a fost înmormintat, după-amiază, decanul Facultății de teologie, doctor Ion Cornoiu.

Moartea lui a surprins și pare ciudată. În aceeași zi Cornoiu lucra în consiliul de administrație al unei bănci, în aceeași zi se preumbla pe Calea Victoriei, petrecea cu niște prieteni, făcea o vizită unui doctor și tot într-aceeași zi... murea!

S-a zis că Ion Cornoiu ar fi murit de o boală de inimă.

Oricum ar fi, cunoșcții regretă în fostul profesor și director al mitropoliei, un om de-o supremă onestitate, un prieten binevoitor și demn și un muncitor conștiincios. Calități, s-ar zice, pe care tot omul trebuie să le aibă, e-adevărat, dar pe care dacă toți doresc să le descopere la ei, foarte puțini le au de fapt.

Viața lui Ion Cornoiu, care a trăit în același timp în două lumi deosebite, o jumătate de zi preot și altă jumătate profesor, a fost, în definitiv, frumoasă, cu toate neplăcerile bisericești și politice, și acoperită de un neîncetat idealism, de-o continuă preocupare de perfecție creștinească.

Ar fi de-ajuns să spunem că Ion Cornoiu a fost cel mai intim prieten al mitropolitului Iosif Gheorghian, ultimul arhiereu din seria marilor ierarhi ai bisericii românești: că a fost prietenul hotărât și credincios pînă la ultima clipă de viață, al episco-

pului detronat Gherasim Safirin cu care neamul acelor arhieriei se stinge cu desăvîrșire — pentru ca să reiasă tipul sufletesc al doctorului Cornoiu.

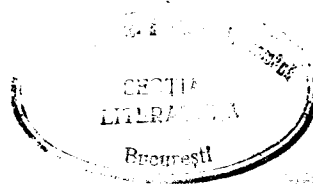
Fiu de țaran oltean, Cornoiu a avut norocul să fie din copilărie sfătuit de cei mai cinstiți și mai inteligenți călugări din vremea lui, începînd cu starețul schitului Lainici, Irodion, un ascet frumos, un cuvios blind și un cărturar, și sfîrșind cu mitropolii Calinic Miclescu și Gherasim, care l-au subventionat în străinătate pînă la obținerea doctoratului la Cernăuți.

Cu Iosif Gheorghian el a trăit ani întregi la mitropolie, ca secretar intim și ca director al eparhiei Ungro-Vlahiei. De la Iosif Gheorghian, care cu o inteligență fină și o erudiție literară și artistică neîntîlnită în clerul nostru unea toate civilizațiile perfectului gentilom, a moștenit blîndețea și modestia. Unii au crezut că văd în Cornoiu un om aspru și înviersunat: aceia nu l-au cunoscut și au confundat violența trecătoare a firilor în fond excelente, cu răutatea.

De la moartea lui Iosif Gheorghian, Cornoiu s-a retras aproape cu desăvîrșire în casa lui monastică, o casă simplă, albă, limpede, luminoasă și tăcută ca sufletul unui om convins, visător și întristat.

El privea de acolo, ivindu-se rîndurile prelaților și sinodul ajungînd tot mai mult patria nerușinaților de azi. Scoaterea din scaun a episcopului Gherasim al Romanului sfîrși prin a-l izola cu totul. De-aci încoace, Cornoiu nu mai trăi decît cu amintirile, cu Dumnezeu și cu speranțele depărtate.

Suferința lui Cornoiu fu cu atît mai tristă cît arhieriei care necinsteau biserica acum, erau, în mare parte, arhieriei, grație stăruințelor lui înșelate.

El visa în ultimul timp să plece din țară, fie în Occident, fie la Muntele Athos, unde muncea să se creeze un schit românesc independent.

Adeseori ne-a destăinuit, vorbind cu noi, toate mihnirile la care a fost supus din partea conservatorilor-democrați. Putem încredința pe domnul Take Ionescu că un om care l-a iubit cu cea mai desăvârșită dezinteresare a fost Ion Cornoiu, complet deșertat în ultimul timp de felul cum ministrul de Interne, în urma unui angajament formal, a știut să soluționeze afacerea Safirin.

Să facem o mărturisire, acum cînd Ion Cornoiu a murit.

Cunoscute fiind relațiile noastre, care din bisericăști cum au fost pe vremuri s-au transformat în raporturi omențești și am putea zice și de prietenie, cu decanul, unii arhieriei, între care jonicul Sofronie Vulpescu, au acuzat pe Cornoiu că ar fi inspirat campaniile din *Seara* împotriva clerului.

Ținem să spunem cu toată sinceritatea că Ion Cornoiu ne-a muștrătat întodeauna pentru articolele noastre și că ne-am opus întodeauna argumentului său admirabil dar ineficace: «Lăsați că vede Dumnezeu».

1913

ION KALINDERU

De ce ne surprinde atât de mult moartea acestui bătrîn, care avea dreptul și el, la vîrsta lui, cel puțin, să moară? Nu înțelegem. S-ar zice că un sentiment secret se stabilise în afară de Academie, în noi, că Ion Kalinderu trebuia să fie etern. Și aveam în același timp sentimentul că prin moartea acestui om, pe care abia îl cunoșteam, am pierdut mai mult decît am crede, în urma unei socoteli bine făcute despre activitatea lui.

Ceea ce am pierdut noi, cei din București, este o figură simpatică, o figură care făcea parte mare din viața orașului, unde figurile adevărate și care stăruiesc să se menție în individualitatea lor, păstrîndu-și unitatea întreagă, tipurile, excentricitățile, și disprețuind influența străină și nivelarea, sînt foarte puține. Sînt figuri care joacă, în viu, rolul statuilor sau al palatelor — și pentru care simți o suferință cînd, în timpul unei absențe, au dispărut. Golul acesta este, fără pricină imediată, trist.

Dacă ar fi fost să vorbim despre Kalinderu în viață, desigur că obișnuința pregătirii literare și a gustului picant în descripții și biografii ne-ar fi împins mai repede la satiră, o satiră foarte ușoară, asupra acestui om care a știut să-și creeze un tip și o viață, și a cărui fidelitate — o însușire sufletească de cea mai frumoasă virtute — e ilustrată

prin cei treizeci de ani sluiți, în condiții de complet dezinteres.

Ion Kalinderu are un titlu la atenția noastră, mai însemnat decât cele de doctor în drept, de prezident al Curții de Casație și chiar — haide! — de academician: acela de iubitor de artă și literatură.

În casa lui, barocă, din strada Renașterii, an cu an, sirguitor a adunat piatră cu piatră, bolovan cu bolovan, marmoră cu marmoră, tot ce i-a ieșit interesant în cale, ca stei cioplit și găunos cu o intenție artistică. Și, în același timp, el a adunat o colecție mare de tablouri, al căror preț artistic nu-l cunoaștem îndeajuns, muzeul ce și l-a construit lângă casă, cu proporții de gară și autogaraj, fiind închis tuturor și rezervat numai plăcerii singurătății lui. Și muzeul, și colecția vor ajunge publice numai acum, după moartea lui Ion Kalinderu.

În literatură nu știm că el să fi scris alte lucruri decât cele gustate de Academie, care l-a ales printre membrii; poate că între manuscrisele lui se vor găsi unele, ode închinete dragostei pentru care avea o atracție amuzantă și, ca să zicem așa, părintească. Ne aducem întodeauna aminte insistența lui pe lângă pictori, rugați cu tenacitate să-i spuie discret ce femeie a pozat pentru cutare nud și pentru cutare cap. În salonul atelier al societății « Ileana », unde pictori ca Luchian, Vermont și alții, pe atunci contestați și de tot tineri, lucrau la șevalet în fața modelului nud, Kalinderu obișnuia să vie cât mai des și să se intereseze de anatomia fetelor cu sinii goi, care îl primeau ascunzându-se și, spre regretul vizitatorului, acoperindu-se cu un paravan.

Numele lui Kalinderu figurează pe o sumă de broșuri casnice, scrise pentru țărani, și protecția

lui a căutat să se întindă, cu oareșcare ținută, este drept, asupra unor scriitori tineri și săraci, a căror mentalitate putea să i-o amintească pe a sateanului, către care credem că îl împingea multă simpatie.

O caracteristică a lui Ion Kalinderu era călăria. Adorator al calului, care merge și cu arta și cu femeia, și cu romantismul mai ales, bătrînul făcea dese apariții la Șosea, îmbăiat rece, de curînd, cu barba despicată de o cărare reprodusă în creștetul capului, cu mustățile întărite viguros de un clei de lux, cu joben, cu pantaloni scurți de biciclist, înstelaji, în latura genunchiului, de nasturi licăritori de sîdef.

Ultima dată cînd l-am întîlnit pe Kalinderu călare, a fost acum vreo cincisprezece zile, prin strada Păunilor, o mahala din care animalul se hotărîse să nu mai iasă. Un alai pestriț înconjura pe academician, pe academicianul care a disprețuit atît de mult pe domnul Ion Bianu. O sută de oameni făceau reflecții în jurul călărețului iritat.

Calul, un splendid armăsar alb, ridică din picioare, și Iancu Kalinderu scobora ritmic cravașa.

Bucureștii au pierdut în Ion Kalinderu toate acestea și, desigur, o infinitate de calități care făceau parte din orbita personalității lui regretate.

Țărîna lui să fie ușoară.

1913

TAKE IONESCU

Tăcerii asupra operii lui, omul i-a preferat întodeauna injuria și calomnia. Când îți dăruiește ultima lui carte, scriitorul te și roagă: « Înjură-mă, și nu mă uita »... Născut pentru publicitate, omul nu cunoaște discreția tăcerii, și admirația reținută, de pildă, nu are pentru celebrul de reclamagiu nici o valoare. De mă iubești, vino și mi-o spune și caută să mai fie de față și alții.

Domnul Take Ionescu a provocat mai întodeauna critica și insulta. O vorbă defavorabilă îl face să leșine: un articol de gazetă îi taie sufletul și pofta de mîncare. Ce-are-aface! S-a vorbit de domnia sa, și suma criticilor primite îl face să cugete că, inevitabil, omul de care s-a scris atît, trebuie să fie măcar un uriaș.

Pentru ca să se vorbească, fie și de rău, domnul Take Ionescu în toate timpurile găsește nota mai tare, dominantă, a zgomotului ambiant. De cum slăbește atenția publică, el inventează ceva, o lege a clerului, o expoziție la Filaret, și chiar o lichidare sumară a tuturor bogățiilor țării sale, care l-a zămislit ministru. Sau, în sfîrșit, cere război și, după sleirea faptelor, imaginația lui povestește din aducri-aminte.

Take Ionescu e mașina cu resort din galantarul prăvăliei, care bate în geam ca să atragă atenția enervată a trecătorului către obiectele falsificate.

Cînd îți înfățișezi pe un Brătianu sau pe un Cărgariu, de pildă, din care și-a manifestat obrșia pe vremuri, ai impresii de bronz; imaginea lui Take Ionescu e un *doublé*, fixat pe tînichea artistică lucrată. Căci în afară de voința lui, trădat fără știre, omul de acțiune emană o atmosferă unitară care-l însoțește și-l păstrează intact, valoros ori factice, și cu care moare. Nimeni în Țara românească nu se îndoiește, socotind și admiratorii, că domnul Take Ionescu e un « pezevenchi ».

Personalitatea șefului « conservator-democrat » evocă strălucința centrelor mari, firmele luminoase multicolore, steagurile de hîrtie, călușii cu motor, cinematograful, afișul kilometric, fotografia à la minut, flașeta electrică, pișoarul de lingă optician, cocota ieftină cu galoși, bilciul duminical pentru distragerea de la durere și idei a vulgului cu guler. Americanismul, aventura, douăzeci de cărți poștale la un franc! Poftiți, domnilor, spectacolul începe! — Dacă ne amenință cu dezertarea, domnul Take Ioneascu ne vorbește întodeauna, ca un ratat, de America, și comparațiile morale și le plasează, ca în ultimul său discurs din Iași, la Chicago... Cînd caută un efect mareț, acest bărbat cu bărbăția absentă, cochetează din șolduri, își încordează un picior și o fesă, duce mîna la cravată și, părinte imaginar al unor vlăstare sucumbe, ne mărturisește, cu o divină nerușinare, cum și-ar fi sacrificat el doisprezece copii, dacă ar fi avut măcar unul, năzuind astfel, ca pe lingă personalitatea-i sufletească analină să-și atrne de culorile naționale, neantul aparatului său veșted și steril.

Redus la rolul unui gospodar, în vremuri normale bărbatul de stat poate fi orișicine. Politica lui strînge la o contabilitate oarecare, de oameni, de situații și de cifre, pe care le amestecă, le înmul-

țește, le scade. Încercarea omului de stat se face în timpurile grele cu adevărat.

În 1907, faimosul nostru «democrat» și «reformator» tremura în Adunarea Deputaților lângă sobă, speriat că țărani vor intra în București să cerceteze catifelura nobililor sale mațe. El vedea focul, furca și toporul pretutindeni. La Cameră, Take Ionescu plînsese. Talpa Țării începuse să-l frigă. Șmecher pentru a vinde solul petrolifer românesc lui Rockefeller, într-o noapte, pe nimic, marile europene dovediră o incapacitate de concepție și de voință, vastă — și trebuiră să-l salveze de spaimă și deșertăciune domnul Ion Brătianu...

În 1912... Londra, Silistra, Caracal.

În 1915, în lovitura talazelor de sînge ce se izbesc de statuile albe ale năzuințelor românești și aleargă, aprinse în jurul țării, domnul Take Ionescu se face gazetar — prost gazetar — și cu o inabilitate care manifestă o lipsă totală de credință și chiar de bună-credință, flecar ca o babă, agiamiu ca un paralytic, inconștient ca o muscă nebună, se cheltuie în gesturi, se pulverizează în acțiuni, pregătit sufletește să deoache țara și să-i zădărnicească efortul lent și stăruitor ce-l face.

Transilvania?... Poate mai sînt naivi care să creadă că amicul democrației s-a gîndit vreodată la Transilvania, că suferă pentru ea, că cel puțin o dorește, că în acest putregai activ al epocii noastre nefericite s-a trezit o conștiință și o gîndire. Nu. Gîndirea, conștiința, credința sînt puteri liniștite și adînci ale sufletului nostru. Ele au exclus întodeauna pripeala și afixul. Ele se comportă ca toate forțele din lume, cu stăpînire. Stăpînit rodește brazda pînă la spic. Stăpînit este geniul. O politică demnă de un ideal este stăpînită.

Mobilitatea de maimuțoi a domnului Take Ionescu nu poate face din nimeni un om de stat și el însuși a simțit-o, după ce, în public, de mai multe

ori a rămas în pielea goală, căutîndu-și o cămașă politică ocupată. Exasperat că a dat un greș, înfiorător, el stăruie în greșul lui, neavînd ce alta face — și, zi cu zi, actele sale ridicule, de bătrînețe superficială, se adună și-l înmormîntează. Și pe măsură ce masca lui uzurpată s-a descompus, a crescut în liniște figura energiei supărătoare de la guvern, care, o dată mai mult, confirmă tipul bărbaților de stat.

Greșeala domnului Take Ionescu nu este în teza, absurdă pentru un politician care a primit cu tremur și entuziasm politica de prietenie cu Germania, filorusă; el putea să fie ca mai-nainte, filoaustriac... Greșeala lui este a nu ști să fie om de stat, nicidecum, de-a nu putea să aibă o părere, pe care nici nu o are.

El a mobilizat toate forțele timpite și mocirloase ale canaliei orășenești ca să asalteze publicul, ca să amenințe și Guvern și Tron. Catîrii, viermii de cerneală, băloșii, spălătoresele presii, molia intelectuală, personagiile politico-literare à un pol și mai mult și mai puțin bucata, alcătuiesc ilustrul său stat-major. Take Ionescu aprinde reporterilor țigara, le scutură pălăria și le făgăduiește Bugetul. Luați, mîncăți, acesta este trupul și sufletul meu.

Jocul de astăzi e ultimul al domnului Take Ionescu, care a ocupat atît de mult atenția cînd scandalizată, cînd enigmatică a celor ce s-au indeletnicit cu politica pînă azi.

Nu lipsesc însă oamenii care să scoată din această funcțiune de a se menține a domnului Take Ionescu, și din faptul că este unul din cei mai criticați oameni politici, o bănuială de valoare. Valoarea acestui om politic e de necontestat. E de știut însă soiul valorii lui, de simplu *arracheur de dents*.

Domnul Take Ionescu posedă, mai bine decît orîșicine din concurenții săi, arta politicii melo-

dramatice. El e un demagog deplin. Nu este mijloc pe care să-l cruțe și ușurința adaptării lui la orice situație e de-o complexitate fenomenală. El poate să mintă cît un samsar, dar știe să mintă și ca o prostituată, cu lacrimi autentice pe obraji. Mimînd toată masca tragediei, el joacă la perfecțiune chiar tipul omului superior și nedreptățit, face pe Christ ca și pe Dracul și știe să ia atitudinile clasice pe care le-a citit, cu o imperturbabilă seninătate de cabotin.

1915

ION I. C. BRĂTIANU

În fața oamenilor politici, apreciați după faptele implinite, se definesc forțele ce-și trag înfățișarea din actele pe care nu le-au făcut. Într-un fel se enunță domnul Take Ionescu, de pildă, și cu totul într-alt fel domnul Ion Brătianu.

Cel dintîi e chemat să farmece lumea și să o înducă în eroare, pregătit succeselor facile și întreprinderilor fără rezultat. E instantaneu, imediat și provizoriu. Îndeplinindu-și rolul, fără utilitate, politicianul cu bărbatul politic prezintă asemănarea și deosebirea dintre hirtia subțire și pergament.

Bărbatul politic e un necunoscut și un neînțeles; lent în orice caz și tîrziu. Popularitatea demagogului îl dezinteresează și, orice crez politic și social ar sluji, el e, înainte de toate, un aristocrat. Dați-l pe mîna lui Jaurès, și socialismul va cîștiga ținuta pură a unei idei. Acordați-i doctorului *Mendonide* privilegiul doctrinei conservatoare, și teza prinților de Coroană se va transforma numaidecît în... tocană națională.

Bărbatul politic își alcătuește o atmosferă depărtată. Puțin comerț cu lumea, taină și tăcere. Min-tea îl concepe închis într-o armură, armura lui într-o cetate, cetatea lui așezată pe un pisc. Demagogul are trebuință de galerie, ca musca de cal. Omul superior o disprețuiește, și calitatea acestui dispreț e cu atît mai pură și mai definitivă cu cît nici nu s-a manifestat. Legende se nasc; omul po-

litic le lasă să circule sau să dispară, după voie. Ființa lui morală atîrnă de un lucru secret, de conștiință: tribunalul public înjghebat la răspîntii și îndiferent. Alături de omul care se apără și protestează, morala cunoaște un tip întrutot deosebit, al aceluia care suportă învinuirea și cunoaște stilul unei arte mai mari decît oratoria, de a tăcea. Domnul Take Ionescu poate să vorbească: domnul Brătianu știe să tacă. Rezultat: domnul Ionescu s-a uzat, domnul Brătianu se împuternicește.

În asemenea înșușiri, vulgul intelectual, nerozia perfecționată, găsește, evident, un complice. Împotriva celui ce se simte micșorat de-o apărare se asociază cei exasperați de ofensa seninătății lui. E pizma de todeauna, cu care, ca pe un drum de ghimpi și curse, este primit în societate omul superior, servită de semidoctii politici, gazetăriei și universității, făpturi produse de o concepție de drepturi exclusiv. Ei cer să fie băgați în seamă, căutați, recunoscuți folositori și mai ales indispensabili. Noaptea tace, viermii lucrează.

Împotriva tipului ales de om politic se întovărășesc energiile proaste, moleculele pierdute negative. Ele vin, vătămate, din insulele de noroi și putreziciune create de madrepora evacuată de orașe, la lumina soarelui nepăsător, germinativ de-a valma, de pline curată și de omizi. Trăiește în București un ziar a cărui «independență» s-a datorat rezistenții disprețuitoare a numelui Brătianu.

Puțini din oamenii noștri politici apreciază pe gazetari și gazetăria la justa lor valoare, ca domnul Brătianu, și poate că masa influențează spiritul său destul de mult, ca să facă abstracție și de personalitățile reale și oneste din jurnalism. Sentimentele și preferințele altui șef de partid, cu deosebirea ficțiunii, domnul Take Ionescu, sînt, dimpotrivă, pentru presă, cu o slăbiciune marcată pentru foile demagogismului șarlatanist și ziaristii cu

tupeu și fără scrupul, nici condei. Statul-major al șefului «democrat» e al unui agent de publicitate acreditat la cîteva ziare: semi-reporterii-agenți de-afaceri. Stima lui pentru ziaristii fără credințe merge la servilism și nu se oprește ca, îndeobște, la pungă. Domnul Take Ionescu e un produs al presii, după cum presa contemporană e un produs al domniei sale. Domnul Ionescu e avocat: domnul Brătianu, inginer...

Pentru toată lumea domnul Brătianu era un «necunoscut». Cum nu vorbise niciodată despre sineși, cum nu însărcinase pe nimeni să-l zugrăvească avantajos, această infailibilă probă de clasică măsură și de gust așezase între eternii «cetățeni» și șeful partidului liberal, o barieră. Ca să-l cunoști trebuia cel mult să-l spionezi, și la Cameră și pe drum, și să deduci din balanța supersensibilă a inteligenții sale o cîntăritoare de cuvinte și imagini, o regulă generală. În ce privește publicul, acest nenorocit era informat de ziarul din strada Sărindar...

Autoritatea pe care o degaja acest ministru cu vocea totuși dulce și cu gesturile sobre, era cunoscută, și nu oricine și-a explicat-o fără să însumeze în analiză și prestigiul numelui său politic.

De la război încoace însă, prezidînd sub doi regi același guvern, avînd să lupte cu dificultăți necunoscute nici unui cabinet pînă azi, cu împrejurările crîncene actuale și să facă față unei situații diplomatice din cele mai grele ce a putut cunoaște o țară mică și un stat recent, zidit între două împărății uriașe și antagoniste, fără să-și amendeze sentimentele și să uite în acest sinistru învîlmășag nici viitorul neamului pe care îl cinstește — Ion Brătianu, atacat de nebuni și suspectat de lași, a crescut, liniștit în conștiință, și cu mijloacele

blinde, neobișnuite vremurilor de tragedie, ca o figură mare într-adevăr.

Nu știm să fi putut să aibă vreunul din politiciii noștri, în același timp, și atîta răbdare, și atîta politețe, și atîta priveghere, și atîta virtuozitate în dibăcie, de cîtă a dat dovadă domnul Brătianu în zece luni de răsturnare și distrugere mondială. Apăsător și constrîns din afară, asaltat și prigonit din interior, legat acolo, dator aci către țară — o datorie multiplă — astăzi poate să fie socotit ca un victorios.

Opera de pace și de tirade a produs cîteva personalități politice relative, la noi. Pentru prima oară un guvern românesc se măsoară cu iscusința, cu tirania și cu autoritatea istorică a Europei. Cine n-ar fi făcut o greșală, cine n-ar fi dat într-un laț din sutele cîte se întind, invizibile, zilnic, sub pașii României? Domnul Brătianu a știut să aibă atîtudinea bărbaților de stat adevărați, pe care îi păstrează culturii generale istoria tuturor neamurilor valide.

1915

ION LAHOVARY

Noua grupare conservatoare își pierde, la cîteva zile după nașterea ei penibilă și enervantă, șeful. «Acțiunea Națională» își ține adunarea, vestită prin proclamații zgomotoase, și risipită de ploaie, sub un drapel de doliu. E o pierdere pentru noi, iar pentru asociații politici din jurul domnului Filipescu un eșec. Fașalitatea dă uneori iluzii pe care moartea le cerneste. E-atît nenatural, atîta patimă, atîta violentare în ceea ce s-a întreprins de un timp încoace, că moartea trebuia să intervie ca să umilească trufia unora și ușurătatea celorlalți. E trist că dintre toți a căzut cel mai blind și cel mai lipsit de vanitate și deșarte nădejdi.

Împins în afară de firea lui reflexă și liniștită, convins să acopere munca politică a celor ce se ridicau în umbra lui, Ion Lahovary le-a putut pricepe jocul și, neînzestrat pentru demagogia străzii, a căreia negare spiritul lui, onest și pacific, a fost. Moare de îmbrățișarea domnului Filipescu, ca altădată alt Lahovary de floreta lui.

Dotat cu o capacitate de neîncetată mișcare și diversă îndrjire, pe care puțini o cunosc, domnul Filipescu are pasul mare, ca saltul de tigru, și nu oricine poate să-l însoțească fără tragedie în impetuosul și covârșitorul său etern zigzag. Și e de neînțeles: ceea ce-i temperament la domnul Filipescu, trebuie transformat pentru uzul tovarășilor săi în credințe și în idei: și oricît de izbită,

formula nu se poate face singe întodeauna și resorturi de mușchi, și rămîne ca de astă dată, un epitaf. Atențiune! în sala de banchet, printre scaune și pahare, a intrat un oaspe nepoftit, vesel după zîmbet, trist după figură... Măsurați cuvîntul și îmbătați-vă mai puțin, ca nu cumva să vă fure pe mai mulți; căci oricît de fierbinte v-ar fi sufletul și gîndul, arterele s-au întărit, carnea s-a stîns, timpul v-a ajuns « fragil »... Și vom rămîne că să vă plîngem noi, cumpătați însă tineri, credincioși unei filosofii de abnegare, de simplicitate și de smerită durată.

Ar fi trebuit ca viața lui Ion Lahovary să se curme într-alte împrejurări, în mijlocul unei păci de descoperiri științifice și opere de artă. Inteligenței lui calme, curiozității lui de harnic și idealist pedagog, li se cuvin elogiile unei epoci academice și universitare. El moare la netimp, atunci cînd, ca să-l jăluiască, orga trebuie să treacă la seninătatea imnului de repaos, din mugetul clocotitor de furtună.

Ca Ion Lahovary noi trebuie să ne aducem aminte că avem bărbați puțini. Puțini ca să cugete înainte de-a săvîrși un act; puțini ca să urmărească și să rabde; puțini ca să caute masa simplă a conștiinței casnice curate, pe care gînditorul își reazimă pieptul ca să viseze frumos. Tipul lui face parte din ceea ce dorim să fie pentru biata noastră țară: din averea viitoare a săracului nostru popor; el se asociază cu tot ce-i mai dezinteresat și mai dureros legat în noi de pămîntul ăsta. Și pentru că a muncit ca un sătean învățat și cuminte; pentru că a crezut în cele nebăgate-n seamă și sfinte, pentru că n-a fost în greș sufletesc mai niciodată și s-a ferit, ca un feciorelnic și ca un bun, să facă ceea ce mai toți au săvîrșit, să rugăm țărîna șesurilor noastre să-i fie bine primitoare...

1915

N. FILIPESCU

Sînt oameni cu tenacitatea dirză, care timp de ani de zile și de vieți întregi muncesc într-un punct anumit. Ești surprins să descoperi întru tîrziu că fondul cheltuit era destinat să aibă ca termen perfecționarea umbrelei sau gheata cu ventilatoare. Omul e însă fericit, scopul lui este atins; el poate să moară împăcat, căci a dat omenirii, ca să se adăpostească de ploaie, umbrela visată. A fost idealul lui integral să lase după trecerea lui prin focul albastru al planetei un atare monument.

Ce lupte n-a dus domnul Filipescu! De la combaterea cu toate armele intelectuale a socialismului pînă la masacrarea domnului Take Ionescu și transformarea lui într-o măgură de gunoaie, acest fanatic om de idei, om de gîlceavă și om de pumni, a lovit într-o singură stîncă. Diversitatea acțiunilor sale a fost mînată de-o singură țintă și, ca să o ajungă, el a minuit floreta, condeiul, bastonul, cuvîntul și, în sfîrșit, calibrul mare al sentimentului național, prezent cu discreție în toate sufletele noastre. Cînd i-a trebuit contradicția: s-a contrazis, cînd baricada: s-a baricadat. Boier și revoluționar, domnul Filipescu a trepidat ca o uzină și a știut să fie și subtil și felin, cu condiția ca o nuanță din toate acestea să nu dureze excesiv de mult. Durabilitatea ultimei sale ipostaze, cu variante interioare oportune, a silit pe unii din prietenii acestui etern entuziast să-și aducă aminte că omul

îmbătrânește. Domnul Filipescu a făcut mai mult, a putut să se alieze cu cei mai tehnici șnapani ai presei românești.

În sfârșit!... în sfârșit!... domnul Filipescu are un partid, este șeful unei grupări. Atâtea munci pentru atîta rezultat? Domnul Filipescu socotea mai bine și mai mult, iar realitatea, care i-a jucat, în sfârșit, suprema farsă, l-a făcut să înscrie pe fațada trecutului său, răsturnat, un epitet. E duioasă melancolia șefului cînd își ia adio de la tinerețe, care afirmă că s-a risipit...

În sfârșit! Poate că acest sfârșit să fie începutul unui Niculae Filipescu nou. Un lucru nu se va spune însă despre Filipescu, că a mințit și a înșelat în cunoștiință de cauză, că din actele sale răzlețe și fabuloase au lipsit vreodată credința și sinceritatea.

Nu! El a crezut și în eroare ca un demon, cu avînt și magnificență.

1915

PIANISTUL DUMITRU DIMITRIU

Nimic din tipul romantic superficial, la el. Nici plete, nici cravată zburătoare, nici haină tăiată după un model reputat artistic.

O pălărie de postav, vag clericală, pe un cap masiv și liniștit de bun părinte. Figura lui are lărgimea, echilibrul și inteligența tuturor figurilor care au fost mai mult decît niște mutre sociale. Uu zîmbet feciorelnic, al celor ce nu știu surîde niciodată în bătaie de joc și la care surîsul e ca o bucurie numai interioară, cade pe fața lui cu mustață alburie și cu cioc...

Simplu, plin de voie bună, prietenos, îngăduitor, Dimitriu se înfățișează ca un răzeș bine legat, trandafiriu în obraji, și vorbește ca el, mai mult gîndind și atent la cuvinte, ca să fie așezate pe latul lor. Te despați de dînsul ca de o gospodărie cu de-amăruntul curată și bogată, la care ai să vizezi adeseori cu plăcere și părere de rău laolaltă.

Dar acest proprietar de grîne sau de păduri, cu care te-ai întilnit din întîmplare și te-ai cunoscut, își va stinge țigara, își va scoate pălăria lui de preot unit și se va așeza la pian...

Trebuie să-l vezi acum și să-l asculți. Mîinile pe care le-ai strîns, adineaori, cu mulțumire, devin vocea înmîită a instrumentului de abanos și ivoriu. Nu cîntă clapele albe, vorbesc degetele pianistului, ale cărora nuanțe, sferțuri și zecimi de nuanțe în

DOCTORUL BOTESCU

Noaptea, în tren, pe linia Pitești.

Vagoane pline peste puterile lor; medici și gazetari.

— Bună seara, unde vă duceți?

— La Govora.

Toți se duceau la Govora, și vizita lor într-un anotimp atât de tardiv, trebuia să ne mire. La Govora medicii, la Govora ziaristii... Și cam fără voie, luarăm drumul lor și noi, îngrijorați că punctul călătoriei noastre trebuia substituit cu altul, dar solidari cu tovarășii de tren. Ne informarăm. Medicina și presa erau chemate de doctorul Botescu, la băi, ca să li se dezvăluie secretul unei munci cu adevărat extraordinare, în două stațiuni cunoscute atât de bine din nume și de fapt atât de puțin.

Și de-atunci încoace, timp de două zile, asistăm ceas cu ceas și clipă cu clipă și din ce în ce mai admirativi și mai surprinși, la ceea ce se poate numi opera doctorului Botescu, cu o emoție analogă sentimentului cu care vorbești de piramida lui Kheops sau de cuceririle Imperiului roman.

Rînd pe rînd au trecut prin fața noastră, instalațiile nebănuite ale Govorei și frumusețile... botesciene ale Călimăneștilor. Sondele de iod și de sulf, izvoarele minerale, subterane grandioase de sute de metri lungime, în care muncesc mașini formidabile, și puterile industrializate ale naturii sînt aso-

ciate ca să aducă oamenilor provizorii, de la suprafață, bucuriile rare și ordonate ale metodei. Un palat imens de camere strălucite s-a ridicat pe un platou, cu terasele și balcoanele lui; e știința romantică. Un basm neîncetat se desfășoară în pîlnia vastă a Govorei. Ascensoare de aur, scări de diamant, bazinuri de alabastru, fîntni cristaline în camerele abundente de spațiu și lumină. Drumuri de flori, leneșe ca o plasă, poteci albe, răs-pîntii de arbori metalici... Cînd peste toate acestea cade atlazul imaterial al lunii, impresii de miracol se desfac din confort și peisaj. Mă rog! opera doctorului Botescu se potrivește cu tot atîta poezie cît și proză suportă toate descripțiile, de la cele științifice pînă la dizertația suspectă de misticism.

L-am cunoscut pe doctorul Botescu acum cîțiva ani de zile, ca medic precis, abil și, lucru mai puțin obișnuit, vindecător; l-am descoperit din spusa oamenilor simpli și săraci, care nu cunosc nici luxul minciunei, ca pe un medic dezinteresat și milos. Odată cu vizitele sale, în casele depărtate, prin pulberea și noroiul mahalalei, el a lăsat, cu discreție, la căpătîiul bolnavului, și piesa de cinci lei pentru prînz. Prietenii doctorului au răspuns atunci că « Doctorului îi place reclama ».

L-am văzut pe doctor la primărie, în luptă cu toate apucăturile abuzive ale negustorilor celor lacomi și murdari, doborînd o parte din ele. Și-atunci ni s-a spus că « îi place reclama ».

Am asistat la conferințele lui, fermecătoare și utile — și același lucru l-am auzit.

Pentru că era drept, bun, inteligent și activ; pentru că n-a furat și a știut să rămîie strguitor și sărac acolo unde alții ar face mai multe rînduri de averi — pizmuit de mulți, combătut de mulți, pîndit zadarnic ca să greșească, doctorul Botescu a fost înfierat cu titlul de... reclamagiu.

Govora însă pune o mie de boturi pe labe. « Reclamagiul » s-a dovedit om de realizări fără păreche. Mirfitul încetează. Forma pe care va lua-o în chip natural de-aci înainte invidia neputincioasă, va fi o ură crâncenă și mare. Doctorul întrece toate proporțiile unei munci obișnuite — pentru toți numele lui a intrat în rîndul numelor care rămîn, sprijinite pe-o operă mare. S-a isprăvit. Ura nu va mai putea face nimic. Ea rămîne jos, să se tîrască...

Mîhniți că nu avem timpul nici locul în momentul de apariție a revistei, să facem o dare de seamă întinsă a trudelor strălucit izbutite ale doctorului, să ne mulțumim a fîgădui o revenire largă și documentată asupra lor.

1915

ALEXANDRU MARGHILOMAN

A trebuit uneori, în trecut, privind pe domnul Marghiloman purtat în slava existenței de strălucita-i herghelie, să ne întrebăm cărui gen de evenimente va putea să aparție acest bărbat cu figura strînsă ca un pumn. Căci omul se particularizează ca un mobilier și ca o casă; forma lui e instinctiv sortită unui unic soi, mai ales, de acțiuni.

Față de persoana sa, domnul Marghiloman are atenția religioasă a sculptorului pentru statuia nudă. De la unghia piciorului, pînă la conturul urechii, domnia sa e o scumpete și o excelență. Măsurat cu greutate și supersensibilitate, el poate cîntări politicește punctul psihologic și chiar oportunist, cu dibăcie... Subt cuvintele sale, ca subt turnurile medievale cu minutar, circulă subterana și se clatină pe resorturi ascunse podina parțial mobilă, în care adversarul poate să alunece discutînd.

Somnolent și aparent distrat în anotimpurile politice întunecoase, felinul său se înăsprește și se aruncă impetuos, îndată ce într-un colț de cer se crapă de primăvară. Cine poate rezista atunci acestui crâncen cotropitor? După ce-l fermecase cu un suris, inamicul satisfăcut e zdrobit instantaneu, ca de o moară cu pietre virgine.

Se pare că timpurile simbolice s-au apropiat. Domnul Take Ionescu și apoi domnul Filipescu au fugit din vecinătatea lentă a concurentului lor, ca să se poată sustrage dependenței definitive în care aveau

să cadă. În ziua despărțirii ei trebuie să fi avut, *la chair de poule* cu o sinistră răcoare în șira spinării. Unuia, domnul Marghiloman i-a înghețat temperamentul cu stilul elegantei sale răceli; celuilalt, i-a opus o abilitate peste puterile lui de rezistență. Ura lor împotriva « trădătorului » atinge proporții de fenomen. E ura de cimitir a omului asigurat că va sfârși subț lespezile lui — și frica pruncilor de oamenii de ceară, care respiră și se mișcă, în vitrina lor de cristal, grație unui mecanism invi-zibil și secret.

Domnul Marghiloman e cel mai hulit, cel mai disprețuit, cel mai analizat și osndit, e țința furilor universale. Cel mai gros venin și cea mai fină otrăvă au fost neîncetat injectate un an de zile, în personajul său imun. Altul ar fi slăbit la jumătate: l-am văzut pe domnul Marghiloman, duminica trecută, alergând, la douăsprezece ore, cu mașina către Palatul Cotroceni; avea o poftă de mâncare grandioasă.

Mai multe ziare apar în București cu singurul scop să-l demonetizeze. Domnul Take Ionescu îl degustă cu lăcomie totuși, ca pe un sirop reconfortant. Domnul Filipescu roade cu măsele mari de piatră din osu-i ineputabil. Pacientul visează calm prin monoclu, cunoscând cu de-amănuntul o sută de figuri cu care poate câștiga... Pipăitul său exasperant și frigid se exercitează totuși în cite un articol pe zi, scurt, ce se citește seara în *La Politique*.

Adversarul prob și temut al domnului Marghiloman e domnul Ion Brătianu, căruia îi aduce omagii de căință. Domnul Brătianu are asupra șefului noului junimism și avantajul de a nu scrie.

Cît despre domni Filipescu și Take Ionescu, să mă ascultați pe mine: independent de politica, bună sau rea, pe care o face fiecare, victoria va fi a domnului Marghiloman...

1915

BĂDĂRĂU ȘI TAKE IONESCU

Bădărău!

Cine mai vorbește de Alexandru Bădărău? Citeodată *Opinia* din Iași publică, la anunțuri, lista produselor de fermă ale fostului ministru. Și uneori, apare și mustața « vulturului » în București, albă ca un bandaj.

Germanii ar copia figura de Bismarck și Hindenburg a celui mai « porcăt » dintre foștii miniștrii români, pentru intrarea unui palat industrial, ca să simbolizeze cu musculatura titanică de bronz, munca uzinei și hotărîrea masivă.

Izolată la Iași, faurul takismului așteaptă, toată lumea o simte, ceasul, un ceas al său, care încă nu a sunat. Cum va fi ceasul lui Bădărău, cine știe? Va reveni că să uite, sau tocmai ca să-și aducă aminte?

Asupra domnului Bădărău se va rosti cu imparțialitate, la vremea lui, cronicarul. A fost el bun? A fost el dăunător? Și poate că încă nici n-a putut să fie, de vreme ce se pregătește, cu studiul aplicat al forțelor sale, la o nouă ieșire în abatorul politic, unde oamenii sînt înțepați ca porcii și încovoiați subț lovitură ca vitele mari, de hingherii și țigani criticii politice.

Totuși, o impresie de forțele vii ale « hoțului » o dă domnul Take Ionescu, formă recentă, în activitatea-i de azi.

Negîndu-se orice merit domnului Bădărău, s-a spus că existența sa politică se datorește, ca lui Dumnezeu universal, fanteziei domnului Take Ionescu, suprastrul care răsfrînge în firmament planeți din propria-i materie și lumină.

Împrejurările par a dovedi dimpotrivă, că domnul Take Ionescu a fost creatura domnului Bădărău, și probabil... *son chef-d'oeuvre*. Care-i, într-adevăr, epoca istorică a domnului Take Ionescu?... Unii vor zice, înșelîndu-se, că epoca domniei sale începe odată cu războiul mondial. Nu. Zămisirea și funcționarea cu viață proprie a partidului conservator-democrat. Dintr-un om politic scripitor, încîntător, contradictoriu, ca un șoarece de inteligent și de laș, cineva a făcut un șef de partid, fabricînd și partidul, cum se fabrică pentru feștilă, și lampa care să o întreție. Acest cineva e domnul Bădărău, *l'éminence grise* a takismului. Tot ce-și poate revendica, socotim, domnul Take Ionescu din această doctrină, este numele ei, marcat de perpetua domniei sale ambiguitate, de pasiunea domniei sale pentru punctul de contrast, numele ei de « conservatoare-democrată ».

Domnul Bădărău care apărea ca un ministru de complezență al « șefului » său, a fost de fapt Dascălul lui permanent, un educator de « delfin ». La toate examenele pe care le-a dat, șeful a obținut un neîncetat succes, atîta timp cît suflorul se găsea în scenă, cu excesul lui de activitate a inteligenții în tonul minor, cu slăbiciunea convingerilor sale, care l-a silit, din autocontrazicere și suferință a curiozității, să adopte toate părerile diametral opuse, după o ritmică de simetrii — munca lui Bădărău a fost imensă.

Unul din prietenii domnului Take Ionescu și care a fost și prietenul nostru inimos, odihnitul doctor Cornoiu, putea să spuie în împrejurările

grele pentru « șef », cu mulțumire, că « Take are noroc cu Bădărău ». Desigur că aceste timpuri nu vor face parte din gustatele « amintiri » ale domnului Take Ionescu.

Dar îmbîlînzitorul de șoareci ostenea. Și obosea și pensionarul lui, de a juca un rol de puternic. Domnul Take Ionescu e puternic în hotarele sale, ca un părinte în interiorul familiei, care nu se poate lupta cu tații din mahala. De cînd i-a scăpat din mîini, tînărul Take execută o serie de salturi, cu o bucurie de școlar în vacanță. Neputînd totuși rămîne multă vreme slobod, spiritul său trebuia să-l așeze sub altă stăpînire de bărbat solid, a domnului Nicu Filipescu.

Lîngă Bădărău, situația « șefului » ar fi cu totul alta azi. El n-ar fi acumulat grșelile bizare pe care le face. N-ar fi scris *Souvenirs*, n-ar fi complotat ca un agent electoral, n-ar fi « fuzionat ». Îngerul păzitor s-ar fi descoperit la fiecă pas, ca să-l sfătuiască...

1915

« VINTILĂ »

Revistele serioase publică la sărbători portretul Domnului Nostru Iisus Hristos.

Noi, să căutăm o analogie între desenul nostru și a celorlalte gazete, în faptul că domnul Vintilă Brătianu seamănă, la Crăciun și pe la cincizeci de ani, cu Cristul de la Paști, în vîrstă de treizeci și doi. Vom călca tradiția bucuroasă, mai ales că, vinduți cum ne găsim la nemți, împărțăm cu Kaiserul lor asasin zămteala lui trușă de-a nu respecta nimic...

Lucrul se schimbă intructiv cu domnul Vintilă Brătianu, în jurul căruia scrișnește o admirabilă ură. Un om care prin străduința lui de-a zidi mîndria națională din nou, fără să ceară pentru sineși nimic, provoacă furia unei burghezii languroase, promovată în aristocrație, un om care ridică furtuna cu un cuvînt și excită nemulțumirea diverselor categorii de paraziți și sterpi ambițioși, trebuia să ne atragă.

Cînd l-am văzut întia oară, era la Sinaia. Cineva ni l-a semnalat: « Vintilă ». Pas întreg și cugetat, barba familiei Brătianu, haine cenușii — ceva păstor lutheran amestecat cu ceva pictor peizagist. Subsoară, « Vintilă », ducea, acasă, un pachet.

Pentru acest pachet simbolic, pe care și-l poartă singur, pe jos, trebuia să-l urască cel puțin cincizeci la sută din adversarii săi, răi dar respectuoși; pălă-

riile salută toate, și zîmbetele cad în drum ca niște flori de Paradis. În pachetul lui, în ghiozdanul lui, « Vintilă » poartă veșnic, cu o formidabilă și — a simțit toată lumea — nedezarmată voință, macheta, în mic, a unui Mercur românesc. Se pare că în această divinitate mercantilă, în care se rezumă toată puterea, arta și toată bucuria unei nații, trecătorul din Sinaia și-a strîns toate nemistuitele lui forțe. Ce-i Mercur decît un Cupido energetic cu aripile prinse de călcie? « Vintilă » vrea să-i dea drumul într-o imensă zi albastră, vibratoare de murmurul stupinei noastre, printre albine, și să-l vadă zburînd cu mierea lor departe...

Acest vis se plătește... Societatea bunilor București nu-ți permite să muncești cînd te bucri de avere, din același spirit cu care înțelege, sărac, să te zdrobească. Ca o lume de chelneri, pentru care trebuie să porți cît mai multe obiecte de prisos, ca să dai prilej individual să te servească toți, societatea cea aleasă îți impune posesiunea celor mai diverse vicii, în vederea unui contact infinit permanent și a unui schimb, util robiei tale în clasa socială.

A te sustrage e o faptă atît de vexatorie încît e nevoie să te aperi sîngeros.

Această ură ia toate formele, de la verbiajul unui Constantin Mille, pe care ne oprește azi de a-l califica suferința lui, respectabilă și umană — pînă la bătaia făgăduită domnului Vintilă Brătianu pe domnul N. Filipescu, boier de rasă mare, prin palmele cunoscutului său fiu.

Cu înrudirile și autoritatea lui covârșitoare, acest idealist modest și tăcut ar fi trebuit încă de mult să fie, grație limbajului curent, ministru. El n-a fost pînă azi decît primar, ca domnul Dobrescu, și deputat, ca domnul Victor Ionescu... Sînt demnități rezervate pentru puțini, neplătite și deosebit

de mari, pe care nimeni nu le poate dobîndi, fie-i puterile cît de nemăsurate și arivismul genial. Acelea se nasc odată cu oamenii care le ilustrează — și mai presus de orînduiri și stat, independente de organizările mașinale, fac parte din viața istoriei... Ne temem să terminăm aceste linii cu imaginea elogioasă, cuvenită... Sîntem bucuroși că am schițat fugare însemnări asupra meritului deplin al celui mai harnic și mai birfit român, din cîți ne-au obsadat mai puternic.

În ce ne privește, nu suferim de nici o dependență, domnul Vintilă Brătianu ne-a refuzat revista regulat...

26 decembrie 1915.

V. G. MORȚUN

Încercăm portretul ministrului nostru într-o regiune rece, de prunării. Deși senină noaptea, și tîrzie foarte, ne supără toaca multiplă și tenace a domesticului ambiant — lătrat de cîini, hohote de curcani, orchestră pretențioasă de cocoși, cu bas profund de porci, în lumnărea noastră se frig în schimb țințari incendiați cu picioare lungi, de păianjen.

Am voi să așteptăm stinsul acestei activități diavolești de dobitoace nocturne, ca să găsim, într-un liniștit întuneric, linia portretului cea mai bună și, în auzul nostru, identificat cu tăcerea însemnată a pădurilor dimprejur, bătaia cuvintelor potrivită.

E cu nepuțință. Proza trebuie dezvoltată de acord cu larma vecinului Grivei, și trimisă tipografului, din București, înainte de a se fi luminat de ziua.

A schița portretul ministrului Morțun, numai unui cititor naiv i se va părea lesnicios. Aparent, el n-a știut să-și ascundă din personalitate nimic. Debonar ca o fintînă, la care s-au oprit să se adape trecătorii, de-a valma cu vitele, de multe ori, s-ar crede că secret nu se mai află pentru nimeni. Și-l revendică pictori, actori, scriitori și simpli cetățeni alegători. Cel mai impertinent exploatează cu strălucire zîmbetul îmbietor și enigmatic al ministrului, care însă, cu surisul lui, cu politețea lui ușoară, poate, în deplină siguranță, că nu e perceput, să

persifleze o lume întreagă. Rămîne să deduci dacă această lume întreagă comportă alt merit, paralel cu bunăvoința implorată, decît al ironiei.

Domnul Morțun e estetul acestei stări intelectuale care-i permite să nu se lege decît cel mai mult aproape de jumătate și să-și păstreze independența în acțiunile sale, intactă. Din gîndirea lui rămîne întodeauna ceva pentru altă dată, fraza lui nu are, nici în public, nici în particular, un punct de reazăm prea precis, finalul se amină... Distracții sincere sau voluntare, diversiuni dibaci mînuite, pot să oprească definitiv și să congeleze, într-un spirit rafinat, fuziunea metalelor sufletești cele mai pure... E greu de formulat un elogiu mai deplin. Sînt pagini de Anatole France și Nietzsche, care descurajează tocmai atunci cînd ți-au făgăduit un exces de bucurii; scriitorul suride și ridică sprînceana... O glumă mistică și atroce.

Cînd a părăsit un socialism, prea intelectual ca să fie și util, domnul Morțun, a cărui propagandă e marcată, în epocă, cu discursuri pătrunse de-o admirabilă emoție și încă fragede și noi pînă astăzi, a cunoscut insulta vulgară a unor adversari superficiali. Din toți, socialiști sindicaliști, revoluționari sau « independenți » care au acuzat pe socialiștii trecuți la liberali, de trădare, singuri conservatorii au avut dreptate, din simplă întîmplare. Ei au mustrat pe domnul Morțun de a fi rămas socialist, ceea ce de fapt era și convingerea ministrului de Interne... Direcția partidului liberal, singura care putea să se asocieze socialiștilor cu folos, a fost, în numeroase rînduri și în genere, influențată de dînsii.

Cînd un socialism strict profesional și care exclude sistematic pe intelectuali se lovi, la Galați, de improvizările unor funcționari fără creier, ministrul Morțun, sceptic și distant, se vădi socialist.

Mulțumită atitudinii sale, foștilor săi camarazi li se acordară de guvern satisfacții, pe care, singuri ei, nu le-ar fi obținut.

[...] Ca să apere durerea familiilor ce și-au văzut ucise personalitățile cele mai valide — și onoarea de a îndrăzni în lupta socială sacrificială, tovarășul Morțun de odinioară, al celor de-o seamă cu Pițurcă, își regăsi în Consiliul de Miniștri timbrul energic și accentul impresionant al celor mai frumoase timpuri revoluționare.

Și, de astă-dată, excelența sa, nu mai surse... Redevenind ager, tînăr, inflăcărat și utopic, domnul Morțun răsturnă stăvilă și dete drum liber tala-zului tumultos muncitoresc să deborde, în amintirea sîngelui vărsat, două zile de grevă funerară. Un guvern nu-și poate pune numele pe un act mai chib-zuit și mai mișcător...

Cocoșii tot mai cîntă însă, și « portretul » e numa o dorință. Ca și desinatorul, schițarăm numai o « interpretare » și numai un început...

26 iunie 1916

DOCTORUL PUȚUREANU

Subt aparențele unei îndulciri a moravurilor, se repetă în ora de față un fenomen, pe care satisfacția de a trece drept civilizați, a semenilor noștri, ne obișnuise să-l atribuim exclusiv unui trecut urît, abandonat de insistențele istorice ale cărțurarului modern. Sînt insinuări leșe ale timpului nesu-pravegheat, păsări fugare, încăpute în aerul nostru din greșeală, pe care citeodată sîntem datori să le verificăm și să le atribuim faunei adevărate.

S-a vorbit, cu accent, de virtuțile noi, pricinuite de studiul științelor, în sufletul servitorilor ei. Aceștia au blamat spiritul bisericesc, îndărătnic în fața cercetătorilor cu drepturi recunoscute de a se îndoi de adevărurile lui imutabile. Stării morale religioase, dispusă a considera în încercarea liberă de gîndire erezia și să o condamne ca o insultă, adusă lui Dumnezeu, i s-a opus starea morală științifică și obiectivismul laic al inteligenții.

În realitate, s-a schimbat numai terenul: personagiile în costume varii, sînt aceleași întrupări de pasiuni. Omul de știință — vreau să zic: omul rezultat al studiului științii — e tot atît de intolerant ca episcopul din secolele catolice și cu atît mai vehement și mai dîrz în intoleranță cu cît obiectul furiilor lui e mai apropiat, în spațiu, de el.

În realitate, tendința tuturor atitudinilor și ideilor noi, odată încăpute pe mîna specialiștilor, este și astăzi să devie invariabile doctrine și cor-

puri. Sectele cele mai persecutate, care au în trecutul lor martiri și frumuseți morale, imposibil de reeditat la două vîrste deosebite ale aceleiași vieți istorice, capătă de la succes și de la puterea acordată de succese îndrăzneli și exclusi visme, menite să le asigure stăpînirea perpetuă a terenului pe care s-au manifestat. Poate că dintr-un punct de vedere pur științific apucăturile aceste coincid chiar cu momentul falimentar, cu începere de la care noua doctrină îmbătrînește și devine o piedică în drumul progresului normal. Vreau să spui că știința unei epoci ajunge, grație luptătorilor ei, o biserică și că oame-nii de știință, anchilozăți în preceptele primitive, sîfrșesc prin a compune un cler care își apără cu sălbăticie digestia, privilegiile, domeniile și prestigiul.

Omul de știință și, mai cu seamă, specialistul, se închistează la un moment al evoluției lui în coaja noțiunilor cîștigate, și se odihnește: spiritul lui deprimat reprezintă maximum de cunoștință la care se poate parveni. Îndată ce un om de știință mai neliniștit, mai viu și nemulțumit cu maximum epocii, umblă să deranjeze lina saltelelor pe care au adormit, solidari, confrății, adormitul devine agresiv cu picioarele și atunci se dezlănțuiește lupta, acea luptă folositoare științei și omenirii în timpul căreia știința recunoscută și oficializată, cu toate forțele ei, organizate pentru înăbușire prin constrîngere și calomnie, dă inevitabil înapoi.

Nu vom face nici un reproș acestui mecanism al eroismului noilor veniți; el e inevitabil și constituie condițiunea de tinerețe și de optimism a intelectului, care, între o înfrîngere și o victorie, merge totuși înainte și trece, din mîinile unei generații de plecare, văpaia sfîntă în mîinile generațiilor sculate. E jignitoare însă forma ce se mai dă și astăzi acestui soi de război, pe care ipocrizia culturală îl credea terminat. La descoperirea *Neosal-*

varsanului, doctorul Doyen publica articolul faimos și ridicul 606 = 0, în *Le Matin*. Descoperirea serului Puțureanu dă prilejuri unui medic de tuberculoză să-și întindă competența și vanitatea blesată pe nesfârșite pagini de ziar.

La Olăneștii Olteniei, un sat depărtat în Vilcea, trăiește un pustnic al științei, doctorul Puțureanu. De douăzeci de ani, acest izolat de ambiții vicioase ale multora din confracții săi, urmărește într-un laborator improvizat subț casa, niște probleme ciudate, care pe confracții lui, satisfăcuți și instalați pentru o rumegare definitivă, nu-i turbură și nu-i lasă gânditori.

Este într-adevăr, să faci o jertfă pe care poate că, din punct de vedere al egoismului existenței, contimporanii nu o merită cituși de puțin; să renunți la posibilitățile politice incalculabile ale situației tale, să renunți la limuzină, la mondaneitate, la gazetărie și la toate deșertăciunile decorative ale timpului tău; să vrei să rămii simplu și singuratic.

Doctorul Puțureanu întreține în persoana lui această jertfă, consimțită de toate pornirile lui de om sănătos, fără să se fi plins cuiva de decepțiile sale de cercetător și de timpul pierdut în ipoteză și între himere. Din medicină nu și-a făcut drumul sigur care duce la onoruri și avuție. În meseria lui de medic, craiovenii își aduc aminte, pe cei bogăți și susceptibili de maladii literare, care bîntuiesc pe opulenții fără căpătii, ori de câte ori rămîn singuri, la crepuscul, fără parteneri la pocher, i-a neglijat întodeauna; și tocmai această clasă socială, procură unui medic care știe să exploateze nazarile și să jongleze cu persoana lui profesională, putere și situații în stat. Doctorul Puțureanu a primit însă întodeauna să-și întrerupă studiile pentru a scăpa de suferință un trup de om sărac,

și numeroase sînt cazurile cînd, odată cu rețeta, doctorul lăsa pe masă și banii cu care bolnavul plătește pe farmacist.

Se degajează din această conduită nu prea obișnuită, a unui medic, altceva decît că practicantul ei e un savant autentic și un bărbat neasemănat de onorabil și de bun?

Și, totuși, acest om identificat cu știința lui, a fost arătat ca un impostor, ca un șarlatan și ca un escroc, iar autoritatea medicală constituită l-a clasificat suspect, suspect turburător de sieste, pentru că și-a permis să descopere un tratament poate că foarte imperfect al tuberculozilor și, ceea ce-i mai bizar, să vindece și tuberculoși.

Medicina oficială ajunsese la dogma tuberculozei incurabile — o dogmă de ordinea infailibilității papale — și deci la consecința ei naturală, că cine își va permite să afirme contrariul trebuie excomunicat.

Cînd a început vilva descoperirii doctorului Puțureanu, medicii l-au muștrat deocamdată pentru un număr de nerozii: că neglijează să ție registre, că nu are fișe cu coloane tipărite, tip A, tip B sau tip W, cu linii transversale pe rubrici și că nu le prevede cu cite o foaie de hîrtie carbon. Apoi, i-au adus învinuirea că nu dă o reprezentație la Teatrul Național cu compoziția serului său și că nu-l împarte gratis, pe Calea Victoriei; și s-au supărat pe doctorul Puțureanu, ieșit din ermitagiu după douăzeci de ani de umbră, unde a lucrat singur cu nădejdea lui, că nu ține socoteală de cartă lor de vizită, că nu-l emoționează autoritatea lor sportivă. Starea de seninătate a doctorului, care, biet, își cunoaște lumea și o prețuiește la valoarea ei exactă, a curs ca o gîrlă de imondice. Colegii lui au mers pînă la impertinența că doctorul Puțureanu face un vulgar oficiu de șarlatan, ca să scoată bani de

la naivi. O anchetă discretă îndreptată în acest sens a dat rezultatul că: din trei sute de bolnavi în tratamentul doctorului Puțureanu, la Olănești, treizeci erau căutați cu plată și... două sute șaptezeci gratuit!

Dar pentru noi alta e problema decât serul și eficacitatea lui și, în acest fapt medical, noi căutăm ceva mai puțin și ceva mai mult. Că serul vindecă sau nu, că creștinismul a izbutit sau nu să înfrățească lumea, nu ne privește. Ceea ce primează terapeutică, e aci importanța morală a faptului științific. Poate să fie permisă, mai ales la noi condamnarea unui efort cultural de douăzeci de ani, fără o repercusiune brutală asupra educațiunii? Este de ajuns ca serul doctorului Puțureanu să fie ineficace, pentru ca aplicarea cumplită a savantului care l-a urmărit să nu reție și să nu impuie? Dacă în artă prețuiește numai rezultatul, care-i operă, de revelație pură, în știință și în toată disciplinele întemeiate pe muncă și stăruință, mijlocul are o valoare mai importantă chiar decât scopul zădărnicit; căci, independent de rezultate, munca intră în patrimoniul național al civilizației.

Voi fiți fără grijă, tineri ingineri, chimiști sau numai lucrători, încovoiați cu speranță și cu un vis profesional, pe uneltele voastre. Doctorul Puțureanu, care v-a dat o pildă glorioasă de abnegare și tenacitate, nu este pungașul prezentat pe grătarele detractorilor lui din medicină și presă; tipul lui social e o achiziție superioară pentru țară. Continuați efortul vostru penibil, lent și admirabil, fără descurajare. În jurul vostru nu este numai indiferență sau numai ură. Că izbutiți sau ba în muncile voastre, voi rămâneți dascălii noștri de voință biruitoare binecuvîntați.

ALEXANDRU CIURCU

Prea puțini oameni au putut să moară, așa ca plecarea lor să pară o continuare... De obicei, viața se sfârșește. De obicei, oamenii cad. Într-un punct care va marca finalul, se prăbușesc peste ființa lui, așteaptă la trecătorile timpului îngustat, lespezile destinului. Omul intră deodată în tragedie și strică seninătatea eternității cu o suferință și cu o scribă de naufragiat, batjocorit de marele diavol azuriu din natură.

Despre Ciurcu nici nu se poate spune că a murit, acum cînd s-ar părea că se întoarce. Zborul lui a fost atît de încordat și atît de sus, încît, ca despre pasărea ridicată în ceruri, pe care ai urmărit-o dispărînd, nu poți ști dacă a lunecat oblic înapoi sau s-a pierdut înlăuntrul tăriei, în clipa în care nu s-a mai văzut. Probabil că de la plantele, pe care le-a crescut la Copăceni și de la pămîntul în brazda căruia, zilnic întinerită, călca în fiecă dimineață, Alexandru Ciurcu căpătase însușirea de-a trăi cu încrederea, cu siguranța și cu naivitatea lor.

Ciurcu a fost un poet primitiv de cîmp, care duce aratul și cîntă. Rareori o viață a putut să fie mai frumoasă și mai neatrînată ca a lui. Ziua plugar și noaptea scriitor, el și-a împărțit mintea între sece-rișul bucatelor și semănatul gîndirii, ferit de numeroasele meschinării ale cetății, care pricinuesc perversitate, politică și perfidie și fac din oameni niște caricaturi. Între soare și luceafăr, el descoperea

zilnic numeroase pretexte de-a fi simplu, liniștit și onest — și proza lui purta o neîncetată mireasmă de miriște și de grădină, care-i împrumutau farmecele curate.

O viață ca a lui s-ar cuveni tuturor scriitorilor și artiștilor, micșorați în firea lor și cu sufletele girbovite de povara unui salariu. Când în coșnița cu struguri, adusă pe piață, scriitorul își va pune și manuscrisul pentru tipografie, gândirea lui va fi mai vitejească și sinceritatea mai pură, și în tovărășia vitelor și a legumelor sensibilitatea lui va fi mai folositoare și mai umană...

Alexandru Ciurcu înfățișează în presa românească tipul ziaristului care trebuie recăpătat, de convingeri și de onestitate profesională. În el au persistat pînă-n ultima secundă a vieții, principiile luptătoare pentru libertăți. Ciurcu nu a făcut parte din acea elită a presii, care mai tirziu pipăia pricinile și efectele unui elogiu în buzunar și care a povîrnit balanța judecăților după greutatea pieselor daralei. Într-o privință, efigia lui morală se aseamănă cu a celui alt țăran aristocrat, Petre Carp, untarul.

Familia lui Ciurcu va putea simți aleasa minerie, de-a fi avut în ascendență pe unul din bărbații cei mai frumoși ai timpului și mai superiori ai rasei.

1922

DUILIU ZAMFIRESCU

Solidaritatea ciudată a trunchiului cu vlăstarul, a făcut ca fiului ucis într-un duel mai idiot decît cele obișnuite, să-i urmeze în mormînt părintele, otrăvit cu ciuperca... Știu că s-a dat și o versiune medicală morții lui Duiliu Zamfirescu, dar legenda va păstra ciuperca veninoasă, ca un final mai iconografic decît decesul prin funcțiunile unui ficat stricat. Căci poetului îi șade în toate timpurile mai bine să moară din pricina unui vegetal, care ar fi putut să fie o floare.

Necrologul lui Duiliu Zamfirescu nu s-a deosebit prin nimic, în presa românească, de lauda pripită, evazivă și proastă, care însoțește marșul funebru al unui deputat de rînd, și am putut găsi chiar în presa aproape literară, atitudinile de bravadă ale celor cîțiva mucoși, cu un caș fiziologic la gură și pleoape, care întrețin, după război și într-o valută morală scăzută la nulă, rubricile informative, cu ifose de pedanterie primară.

Poate că dacă în loc de Duiliu, poetul s-ar fi numit Marin sau Dumitru, zborul libelulelor care îi caracterizează poezia s-ar fi orientat într-altfel și cititorul nu era să fie obsedat de atît atlas și atîtea mătăsurii cîte îi plăcea scriitorului cu sonorități adriatice să brodeze unui *august*. Unele poezii ale lui seamănă cu batistele de bal, în care o marchiză de porcelană consimte să-și încredințeze o lacrimă de diamant; altele, cu niște lampioane. La

şoldul înalt al cîntăreţului, drapat în mantaua studentului cu mandolină, străluceşte o spadă agrară, care nu se ştie dacă înfăţişează amatorului de aspecte mai mult decît o teacă fină cu peruzele. Lama ei se înfăţişează febrilă şi într-ascuns netăioasă.

Dar Duiliu Zamfirescu are locul lui sigur în literatura românească, asemuiitor rolului franţuzesc al lui Gautier. Grija lui de limbă, de simplitate compusă, respectul lui de cuvînt, împins la exces şi manierism, acurateţea lui gînditoare sînt însuşirile unei aristocraţii ce năzuieşte la o arhitectură cu liniile lungi pe dinafară.

El nu a fost nicicînd boem şi nespălat, palmele lui au fost întodeauna uscate, unghiile lui fără căptuşeli de mocirlă şi trupul lui s-a ferit de mizgă şi de sudoare. La fizic şi la intelect, Duiliu Zamfirescu a luat baie zilnică şi rufărie proaspătă. Carnea lui a trăit sănătoasă şi cu voinicia rasei: fără bube şi degenerescenţe şi haina poetului a fost întodeauna aleasă şi călcată.

Toate aceste autocorecţiuni indică un tip de civilizaţie şi cultură şi le însemnăm cu gîndul la esteticii riguroşi pestilenţi sau rîncezi, care la moartea unui poet autentic îşi scot ciubotele şi ciorapii şi îşi expun cu agrement şi entuziasm emanaţiile personale.

Despre poetul ca şi despre insul Duiliu Zamfirescu, contemporanii păstrează o impresie de curat şi de fraged: (mozaic şi în topit) rămase în cărţile lui, ca nişte icoane şi ca nişte covoare. Rog ştergeţi picioarele.

1922

TAKE IONESCU

S-a scris atît de mult şi din atîtea părţi asupra marelui aţîţător de oameni şi de pasiuni dispărut, încît o pagină nu adaogă nici nu scade arhiva necrologelor cu nimic. Toată lumea care l-a contestat, care a jignit şi insultat gingăşiile lui Take Ionescu, simţitoare şi la calomnie şi la adoraţie, a căzut, în faţa doliului, de acord cu preoţii cultului conservator-democrat.

Dacă totuşi înscrim numele lui în paginile acestei reviste, este ca să facem o constatare aproape dureasă. Din sutele şi poate că miile de prieteni politici, literari şi gazetăreşti ai lui Take Ionescu, nici unul nu a fost în stare să înjghebeze un manuscris demn de figura lui. Să fie pentru că l-au iubit mai puţin decît li s-a părut sau pentru că toţi închinătorii lui Take Ionescu au fost mai prejos de cureaua încălţămintelor sale?

Pe mormîntul lui Take Ionescu, care a sprijinit numeroşi ziarîşti, s-ar fi convenit să se aşeze lespedea mare a unui articol puternic, tăiată în liniile înflinite ale piramidei. O simţire adevărată ţine loc, la moartea unui prieten mare, chiar de talent.

Această simţire absentă nu a putut să fie înlocuită cu banalele fraze ale elogiului postum, însoţit de fotografie. Prietenii politici ai lui Take Ionescu, au fost ceea ce au putut să fie, în necesitatea lor de a se acoperi cu lumina marelui şef. Răscolitor de mulţime, Take Ionescu a trăit în izolare morală şi a închis ochii izolat.

Domnul Iorga, care-i un om neasemănat de bun, a scris pentru prohodirea mortului, elogiul bunătății lui Take Ionescu. Pentru ce s-au sfiit să grăiască despre această însușire a omului, partizanii care s-au folosit de milostenia ei din belșug? Ei nu și-ar fi pricinuit nici un neajuns, mărturisindu-se, în taina morții, creaturile lui Take Ionescu. Căci, spre deosebire de toți oamenii noștri politici, care se slujesc de alți oameni numai ca să-i lepede după ce s-au folosit de validitățile lor, adevărul este că Take Ionescu nu a lepădat niciodată pe nimeni și că s-a mindrit cu bărbătescul curaj de a-și susține prietenii cu energie împotriva tuturor, nepăsător la insinuare, la rea-credință, ca și la satiră și de a-i susține cu atît mai mult cu cît erau mai mici și mai slabi.

El o însușire, ce singură ar merita monumentul de piatră proiectat deunăzi de zece subscriitori. Ceea ce dorim, după ce ziua scrisului frumos a trecut, este ca monumentul să ție loc, la ceasul lui, de tot ce nu s-a putut rosti pe hîrtie — și să însemneze prin alegerea ce se va face în persoana sculptorului chemat să înfățișeze pe Take Ionescu, o lucrare de artă adevărată.

1922

COLONELUL N. M. CONDIESCU

Începe să se arate și la noi răbdarea pentru notorietate și acceptarea noviciatului pentru meșteșug. De unde toate precocitățile maladive erau geniale la șaptesprezece ani, extraordinare la optsprezece, fenomenale la nouăsprezece și sterpe la douăzeci, iată-i venind către noi din turnurile înalte în care au studiat, oamenii vîrtoși ai maturității. Ieri îi cunoșteam ca pe niște personaje cultivate în materia gustului, putînd să strămute o discuție pe mai multe terenuri și uimindu-ne uneori cu reflecții care trădau obiceiuri îndătinat de gîndire și rafinamente. Azi, dintr-o dată, ei se afirmă scriitori și scriitori de meritul cel mai vădit.

Colonelul N. M. Condiescu ne aduce o carte surprinzătoare, din Grecia și Egipt și mai ales din teritoriile pînă-acum necunoscute ale cosmosului său propriu. La aroma foarte evocativă, pătrunzătoare, a mărilor și țărilor străbătute cu prințul Carol, se adaogă, amplificînd-o, suculența atmosferei sufletești a fericitului autor. *Peste mări și țări*, cum e intitulat volumul, autorul ancorează în realitate la țara luxuriantă a personalității sale.

Pierre Loti, care a purtat și el uniforma, spada și pana, de-a lungul lumii, are în opera lui accentul permanent al pubertății de internat, care cîntă la pian, brodează, pictează flori și serie. În mîna lui toată natura este de consistența trestiei încovoiate,

cu miezul gol. Cartea colonelului Condiescu, e cu totul altceva. Cuvîntul său e dințat, fraza lui merge cu precizie viguroasă, uleiuri generoase îi lubrifică mecanismul. În tot ce vede și serie se ghicește bărbatul; simțirea autorului stampează. El arată luna cu un gest de îndrăgostit care o fură. Vîntul în mîinile colonelului Condiescu e o ființă vie. Pietrele bat ca niște inimi. Pămîntul are grai, putere și voință. În cartea domnului Condiescu natura nu zace pasivă, ca odalisca literară, cu ochii languoși, din cele mai multe cărți, ci acționează, cugetă și spune.

Ca un vîrtej se desfoaie volumul și mergi cu spirala lui, sedus de elastica lui frumusețe. Și nici melancoliile pregnante ale autorului nu se sustrag puternicului lui optimism și toate stările sufletești din cele vreo două sute cincizeci de pagini ale cărții sînt ca niște rugăciuni și ca niște ofrande ale unui voievod voinic, care se împărtășește cu Domnul, călare.

Pe neașteptate, domnul Condiescu se certifică scriitor din dinastiile cele mai bune.

Îndemnăm publicul să citească volumul colonelului Condiescu: e o datorie, răsplătită de un mare agrement. Negreșit că e supărător pentru profesioniștii penei să le afirmi că noul venit îi întrece. Dar e cazul colonelului Condiescu: de multă vreme nu a ieșit din tipare o carte comparabilă cu volumul său.

Și e abia primul volum, al epocii sfîielilor și al îndoielii. Trebuie să aplaudăm tare pe autor, pentru ca în al doilea volum făgăduit, să se cuprindă toată impetuoșitatea, neîmpiedecată, a individualității lui remarcabile, relevantă în Grecia și Egiptul celui dintîi.

ANTON PANN

De Anton Pann critica oficială nici nu face mențiune. Autorul *Poveștii vorbii* suferă și azi de condițiunea lui socială de cîntăreț de biserică. E drept că nici corporația cîntăreților bisericești nu-l revendică și, probabil, că nici nu-l cunoaște. Căutînd un loc de frunte în cimitirul literar, pentru oasele de mucava ale domnului Rebreanu, Universitatea ar părea dispusă să izoleze pe Anton Pann cam între Cilibi Moise, alt original, și Nicu Metz, șeful adevărat al școlii umoristice moderne, care începe cu *Furnica* și se continuă cu *Padin...*

Se poate spune mai mult; anume, că pe Anton Pann nu l-a citit și nu-l citește nici un autor român în viață, întrucît poezii și prozatorii curenți nu pot imita de la el nimic.

Să vă citez un fapt caracteristic. Societatea Scriitorilor Români pregătise domnului ministru, în 1914, un banchet. Era în vremea cînd unii mai îndrăzneau să-și facă iluzii despre activitatea unei organizări a scriitorilor români, speță de oameni care din punct de vedere social și colegial au încă mult de învățat de la dulgheri și chelneri. Făceam și eu parte din așa-numitul comitet al Societății Scriitorilor Români și am primit cu plăcere însărcinarea de a compune, cu un desinator, înfățișarea artistică a foaiei de hirtie pentru care avea să se tipărească lista de bucate a banchetului.

Am lucrat atunci cu regretatul pictor Sanielevici, dominat peste talentul lui pictural fără expresie, de o foarte remarcabilă inteligență. Pentru că desenul avea să decoreze un ospăț de scriitori, ghirlandele listei de bucate trebuiau amestecate cu citate potrivite, din literatura românească.

— Ce punem în locurile astea goale? întrebă Sanielevici.

— Să alegem din Anton Pann.

— Anton Pann?... Nu am auzit vorbindu-se decît foarte evaziv despre el, răspunde Sanielevici. Crezi că face?

Deschidem *Povestea vorbii*. Citim amîndoi, și citim toată cărțuția, însemnînd cu roșu cuvintele care se legau de mîncare, de cumpătare, de timpene și de beție.

Din cînd în cînd, hohotul de rîs al pictorului scotea în evidență valoarea lucrului citit. Sanielevici venea din Paris și din Gros-Rouvre unde trebuia să se întoarcă. Spiritul și *pointa* care caracterizează viața intelectuală franceză, erau moneda cu care se obișnuise. Lecturile lui Sanielevici erau mari, el se desfăta cu autorii dificili ai cititorilor pușini. Anton Pann ar fi putut să-l lase indiferent...

— *Tu sais, mais c'est délicieux*, conchise Sanielevici după *Povestea vorbii*.

Am intercalat, prin urmare, citatele lui Anton Pann, în intervalele inghirlandate de către pictor, și m-am duș cu lista de bucate la... Comitetul Societății Scriitorilor Români, ca să o dăm zincografului și la tipar.

Pe atunci prezidentul Societății era un om deștept și învățat, George Diamandy, în personalitatea căruia literele românești au pierdut o minte de elită. Citesc « Menu »-ul în auzul comitetului întreg. Eram întruniți în biourul Direcției Teatrului Națio-

nal, al căruia titular era deașijderi Diamandy. Tăcere semnificativă, muțenie admiratorie.

Trece o pauză de mister și de morfoleală a intelectului. Pe subt sprîncele, ridicate cu înțeles, ochii comitetului mă interogau. În sfîrșit, unul mă întreabă insinuant:

— De cine sînt?... (Adică: de cine dintre noi?).

— Cum, nu-l recunoașteți? am întrebat. De Anton Pann. A trebuit să scot *Povestea vorbii* din buzunar și să dovedesc că în literatura românească există un clasic, de-o vervă științietoare, pe care « fiii Romei » îl ignorau cu desăvîrșire.

Probabil că de atunci încoace, scriitorii români au citit pe Anton, de vreme ce în programul « Insulei »¹ se vede și numele lui. Dacă niște « critici », de calitatea reporterilor noștri literari, încă n-au scris cincisprezece articole cu urmare asupra lui Anton Pann, este că ei așteaptă să puie cineva la modă *Povestea vorbii*, fie Societatea de profilaxie a tuberculozei, fie vreo întrunire a cucoanelor domnilor miniștri.

Anton Pann și-a petrecut viața într-o lume pe care nici scriitorii, nici cititorii din București ai lui Baudelaire nu o cunosc, între Piața Mare și Obor, cu popii lui, cu basmaua lui, cu tabacheria lui de tabac, la un nivel cu căruțașii, cu circiumarii, cu geambașii, în lumea ciorbei de burtă, a mititeilor și a vinului turburel. De-acolo și-a scos Anton Pann toată *Povestea vorbii*, pe care a scris-o, zi cu zi, seară cu seară, acasă la el.

E suculența celui mai bun Rabelais în scrisul cîntărețului de biserică. Într-o facilitate glumeață curge toată povestea lui. Dacă și-ar fi făcut din

¹ Notiță scrisă anume, pentru a pregătii o lectură din Anton Pann la sezătoarea *Antologia română*, organizată săptămîna trecută, la Fundația Universitară, de grupul «Insula» (n.a.).

literatură o providență și nu un joc, Anton Pann, ar fi lăsat în urmă, artistic vorbind, pe Ion Creangă, în care se găsește vad sufletesc mai sărac și ar fi trecut de noi — acum când, în câteva privințe, ne mai depășește — cu o sută de ani.

Așa cum a rămas și cum a vroit să fie, Anton Pann este singura sursă la care cititorul curios găsește acea înțelepciune tare, populară, absentă din tot ce se scrie astăzi, comunică neamurilor inteligente, și care nu are popular decât calificativul. Anton Pann se găsește în cea mai curată linie tradițională, preocupată și de formă, a literaturii românești. Cine nu-l cunoaște să facă bine să nu piardă timp și să-l citească.

23 ianuarie 1923

SARAH BERNHARDT

A murit, în cele din urmă, după ce presa, ostenită de atîta vitalitate, o înmormintase de mai multe ori. Mama, Bunica, Străbunica teatrului european, aceea pe care au ascultat-o zeci de generații, de multă vreme defuncte, aceea care la douăzeci, la treizeci, la cincizeci, la șaizeci, la șaptezeci... de ani a jucat întodeauna la fel și întodeauna tinără și cu îndrăzneală nouă.

A-i aduce elogii, ar fi o absurditate. Sarah Bernhardt e mai presus de laudă, de litanie și de critică, în stare de fenomen pur. A plînge că a murit, ar fi stupid. Moartea Sarhei e ca o prăvălire de stîncă — și viața ei, din nefericire biologică, nu ar mai fi slujit nici artei, nici bunei bătrîne, copleșită de infirmități.

Ceea ce trebuie reținut mai ales, din viața acestei tragediene, e un exemplu educativ. Ea n-a știut niciodată să-și lenevească personalitatea, apropiată de marea odihnă, a stăruiț cu dușmănie și cu o energie cu atît mai mare, cu cît secolul o degrada mai mult, stafidindu-i carnea, zdrobindu-i gingiile, smulgîndu-i părul, descompunîndu-i sursul și stingîndu-i lumina ochilor aspră.

Sarah Bernhardt e o pildă de mare bravură triumfătoare, pentru toți servitorii români ai artei; actori, actrițe, scriitori și pictori, oboșiți și descurațați întodeauna înainte de vreme.

Pilda Sarhei îi învață că niciodată în nimic avintul nu trebuie să cedeze.

1923

1923

1923

II

Ochii în adîncul cărora luminile tinereții muriseră de mult s-au închis și buzele de pe care, ani de-a rîndul, și-au luat zborul silabele versurilor sonore, s-au încheștat pentru veci, iar Sarah Bernhardt moare ducînd cu ea parte din gloria teatrului francez pe care ea l-a ridicat prin forța-i veșnic creatoare.

Scena franceză a învins dincolo de granițele pudice — datorită jocului cuceritor al tinerei Rachel, de-odinioară.

N-a fost țară în care Sarah Bernhardt să nu poarte magia talentului ei dominator, identificînd cu teatrul francez. Pentru străinătate, jocul Sarhei face parte integrantă din teatrul pe care, decenii de-a rîndul, l-a animat cu o forță unică. Textul trăia, prin gest și ideea prin voce. N-a fost un glas mai dumnezeiesc decît al Sarhei Bernhardt, care întrunea, deopotrivă, șerpuirea sonoră, evolva subită, exclamația aspră, urmată de melodia înduioșării.

Pentru noi, care am văzut teatrul francez, tot prin Sarah Bernhardt, e mai ușor să înțelegem ce înseamnă la pasivul culturii franceze moartea unei artiste, care, deși părăsise de mult rolul sacru de propagatoare, împrumuta încă prestigiul gloriei trecute scenei pe care își trăise cariera triumfală.

Sarah a jucat, între altele, teatrul fastului. E ceea ce a consacrat-o. Meritul ei însă e de a fi dat o sinteză a retoricii dramatice și a solemnității

— alegînd elementele esențiale de fast decorativ pentru a-l doza cu o gravitate pur omenească.

De-accea, cînd teatrul liber cu simplitatea vieții cotidiene mereu accentuată ca principiu estetic cucerea scena franceză, Sarah n-a rămas o izolată. Poate, că jocul ei nu mai alcătua o formulă de artă în ziua cînd Réjane aducea simplitatea care s-a impus, mai dominantă decît gravitatea retorică — poate că școala Sarhei a murit, dar nimeni accentuînd această realitate, cită pietate păstra Réjane pentru marea predecesoară. Și, nu s-a mai spus, că jocul Sarhei era numai al ei.

Gestul și vocea ei, în care solemnitățile se înalțău ca brațele în antica rugăciune către soare, iar implorările aduceau ingenuncheri pioase de sunete — vor rămîne veșnic rețușate de personalitatea sa. Sarah moare lăsînd în urmă amintirea Sarhei. Discipolii nu vor mai juca teatrul ei, dar acest teatru va trăi numai prin felul cum l-a jucat ea. Jocul nu i l-a dat școala, i l-a dat natura. La cincisprezece ani uimea juriul, dîndu-și primul examen de Conservator și, doi ani mai tîrziu, părăsind severa instituție, cu premiul I, era angajată întîi și întîi — direct la Comedia Franceză.

La 1870 era consacrată și idolatrizată publicului parizian.

De atunci au mai trecut cîțiva ani, Sarah n-a făcut decît să-și augmenteze gloria.

1923

... amărăciuni, în vederea stării sale, și de a-l
... și de a-l elibera de la mîna lui și de a-l
... în mîna lui și de a-l elibera de la mîna lui

... C. CARANFIL

S-a convenit, în uimire și revoltă, ca unii dispăruți, dispăruți fără sens, să fie așezați în rubrica „morții stupide“. Rareori moartea și-a meritat calificativul ca-n cazul morții lui Caranfil, deasupra mormîntului căruia a desfoiat cîteva zile presa, fără o floare, fără o frunză, anunțuri și publicitate.

L-au cunoscut toți gazetarii, toți scriitorii, toți pictorii și toți oamenii politici pe omul discret pînă la șoaptă, blînd cu naivitate și sceptic cu suris, care aducea atît de mult cu precursorul lui în tărimurile morții, pictorului Luchian.

Născut în Galați, el era calificat prin dubla lui ascendență, atică și moldovenească, să fie inteligența fină ca acul și sensibilitatea de broderie ce-a fost. Trecut înainte de vreme și ostenit la netimp, înfățișarea lui chinuită, în secret, era răscumpărată de frăgezimea delicatului zîmbet, care-i sta în aspectul figurii ca trunchiului scorburos firul de salcie proaspăt.

Cu Caranfil s-a pierdut ceea ce-i mai rar și mai de cinste în vitrina Bucureștilor, un om de treabă. Cititor priceput, contemplativ duios, trist în toate lucrurile și chiar în zîmbetul lui adorabil, acest feminin și friabil a putut să fie cîndva, în furtuna războiului, și Cenzura, iar firea lui de melodii în surdina, a putut să inspire domnilor din presă și groază. Poate că tăcerea tuturor, la prohodirea trupului său de schivnic penitent, este și o răzbu-

Să fi presupus cineva că bunul și sfiosul Ciotori va fi chemat de Dumnezeu în diplomație și trimis să ție o conferință întreagă dincolo de Ocean? Bărbatul politic, oratorul și propagandistul, plecase din bordeiul lui cu o cărticică de treizeci de bani în buzunar, predestinat să cucerească lumea și să facă fala țării, ca o expresie superioară a inteligenței, documentat cu *Sistemul Meu*, în care Müller apare în pielea goală cu bicepsul demonstrativ.

Diplomația celebrităților fioroase din istorie nu e prin urmare întodeauna atât de exclusivistă și de trufașe, pe cât pretind ușuratecii ei detractori. Nu există o lege de fatalitate care împinge în carieră numai pe aristocrați, refuzând intrarea sub cupolele glaciale personalităților ivite din profesiunile artistice. Nu avem oare și alte exemple? Diplomatul acela rubicond și simpatic ca un bucătar, la care te gîndești și dumneata, vei fi crezînd că-și datorește postul de quasi-ministru unor însușiri speciale și nu talentului de-a cînta cu acompianiment de lăutari; *Barca pe valuri saltă ușor*. Criteriile și-au pierdut rigiditatea.

Să-l chemăm mentalmente pe scumpul nostru Ciotori, în mijlocul florilor de zăpadă. Numai să nu uite să le spună americanilor că e singurul român urît de pe continent și că femeile noastre nu ar consimți să-i acorde o perină decît în automobil.

1925

KREISLER

A trecut prin București și o vioară. Două seri, Kreisler a cîntat la Ateneu, împărechînd demența mistică a sunetului cu o întîlnire de corzi dureros cerească. Acest artist poate isca și noi străluciri și pauze, prin care atîngi cu un instinct halucinant mîna imaterială a urzitorului de umbră. Înainte încă de-a fi fost prinsă sub tășul arcușului, alăuta a țipat și a plîns. Parcă muzica lui Kreisler vine de mai sus de vioară și dintr-altă parte și parcă ecoul se ivește înaintea vocii care l-a chemat. El cîntă pe o vioară tăcută și cineva îi răspunde: un infinit ventriloc... Vioara lui desfrunzește, scutură parcul nostru, închis între zidurile cerului, și reconstituie reînfloreste. E aproape timpul întîlnit cu lumina, în adîncul unui lac obscur, păzit pe margini de ploi și centauri neliniștiți.

Într-o poveste, copiii unui sat întreg se țin după o vioară care i-a fermecat și vioristul intră cu ei cîntînd, în fundul apelor, unde-i înecă. Publicul nu s-a putut despărți, decît violentat de o definitivă fugă a meșterului, de vioara lui Kreisler. O mie de ascultători așteptau în picioare reapariția viorii, pentru o nouă bucată suplimentară, afară din program. O mie de oameni gemeau cînd maestrul saluta de plecare. Nu am văzut un auditoriu mai hipnotizat și mai ieșit din fire, la nici un muzicant, niciodată. Între vioara și arcușul lui Kreisler se chinuia sufletul în întregime, prins acolo, amalga-

mat. Am auzit strigăte de: bravo! cu accentul: mor! și cu semnificarea: nu mă lăsa singur. Când vioara lui Kreisler a tăcut, ascultătorii, pribegi și cu aripile pierdute ca niște locuitori de două ore ai unui Paradis dizolvat, au apucat fiecare încotro, debilitați pe cite o galerie a imensei singurătăți, într-adevăr.

Critica profesională care își întreține inspirația cu superlative și diminutive și concepe artele ca niște circuri cu hipodrom și echivalența talentului ca un salariu, ne vorbește de un Kreisler *mai mare, mai liniștit, mai valoros* decât el însuși în prezent. Probabil că e vorba de-o amăgire și de o instabilitate în timp a unui auz literarizat. Dacă o cochetație a lichelismului sensibilității consistă în a tăgădui ceea ce ai descoperit întâia oară, aceeași cochetație îți impune să-ți pară mai slab decât în trecut, ceea ce se repetă. Este și asta o literatură și nu cea mai puțin reprezentată; o întreagă categorie de agenți de-a zecea mână de expediții literare în provincii, vegetează în cimitirul acestui criteriu.

1927

TANCRED

Un tânăr cu limba mai groasă ca înghițitoarea nu ajunge, de obicei, ca și camarazii lui de nefericire, cocoșaii, dincolo de indeletnicirile care fac abstracție de folosința gurii și de purcederea verticală. Osîndiți la tăcere și la șederea pe brînci, ei se armonizează bucuros cu tictacul pendulei și cu dosarele din arhivă, clasați de fiziologie între idiști și cimpanzei. Totuși, câteodată destinele lor se răzbună, prin scoaterea în evidență a cite unui fenomen de bilbiit cursiv și de timpit genial.

Își mai aduce, poate, aminte de un exemplar hazliu și funebru al speciei guturale, gata să ceurească lumea financiară printr-un instinct de zece ori mai rapid ca funcțiunea vocabularului. Animal voluminos și mușcat ca un armăsar, el avea un mic defect în beregată, care-i strica ifosul și prestigiul. Îl puneai să vorbească, și retorica lui se rezolva în serii repetate de sforțări guturale, ca și cum un os de pește i s-ar fi pus de-a curmezișul undeva și ca și cum o flegmă eternă i-ar fi stat nedezlipită îndărătul nasului și pe ceafa limbii. Era ca o armonică mare, cu burduful umflat, cu care ai fi voit să cînti, și sufletul ei, la apăsare, ar fi zburat pe găurile mute. Financiarul a căzut: aripa lui era beteagă din git.

Tancred și-a biruit soarta de magaziner sau de ajutor de șofeur, printr-un instinct de șiretlic organizator, și personajul lui fără limbă, ca muzicile

goale, a figurat și în parlament, un loc unde limba catifelată sau ascuțită joacă un rol preponderent. Infirmitatea lui labială e clasică și simplă. Fostul ministru pune litera *l* după consoanțe, și după litera *l* pune puțin scuiat, împrumutînd elocinței sale o soluție de rotacism lichid. El rostește industrie ca plnie; vrea să zică fiindcă, și zice fișă; a spus petrol și s-a auzit piștol.

Przemil, care se pronunță polonește *Pșemișl*: dă cifrul și cheia verbală a domnului Tancred. Cînd era tînăr și se recomanda Tancred, la Budapesta, unde de preferință trata afacerile Căilor Ferate Române, într-o cameră încuiată, de hotel, curtierii și agenții firmelor europene notau, pentru a raporta la fabrică și la bancă, numele exact așa cum îl auzeau: Flanfled.

Dar, tirșind o silabă, înghițind alta, suflînd, scui-pînd, estropiînd propoziția, uitînd gramatica și vizitînd foarte des capitala Ungariei, delegatul gîngavilor din România a improvizat o avere de un miliard. Și s-a ivit beteșugul aripii, care ține din înghițitoare; zborul nu a rezistat, acvila s-a prăbușit. Expulzat de rigiditatea lui Vintilă Brătianu din minister, șiretlicurile gîngavului converg activ către o singură țintă: să stabilească în noțiunile șefului său convingerea imposibilă că este sărac, lipit pămîntului de sărac. El face toate muncile de încadrare ca să afle șeful că s-a împrumutat la Banca Generală cu o sută de mii de lei și că a trebuit să-și ipotecheze proprietatea ca să poată vegeta.

După decesul unui ministru, a căruia inteligență politică nu se poate reproduce lesne a doua oară într-un partid, Flanfled a chibzuit să-l înlocuiască. Pardon! să-l înlocuiască în consiliile de administrație. În consiile de administrație a două mari societăți industriale. El a chemat, separat, pe fie-

care din reprezentanții celor două societăți și i-a pulverizat cu scuiat sentimental cîte două ceasuri întregi, ca un om simțitor și languros. Oftînd și ducîndu-și batista la ochi, Tancred plînsese întii dispariția marelui bărbat de stat. Lacrimile se repetară de cîteva ori, decolorînd roșul de buze și carminiul de îmbălsămare al obrajilor, împrupurați. Apoi insinua că el a fost în ochii mortului nu o creatură, din acelea de care teatrul politic are regretabile nevoi reiterate, dar un prieten de aproape, un fel de frate sîlcu, că mortul i-a încredințat toate tainele inimii lui și că ultimul secret i l-a trecut șoptit chiar pe patul de moarte. « Am iubit-o, spunea omul în agonie; am iubit-o ca pe lumina ochilor mei. Mor și nu știu ce se face ea... Ascultă, Tancred, și-o confiez. Fă-ți datoria și fii atent să nu cadă pe mîini necunoscute ».

Reprezentantul industriei, care auzea gemetele lui Tancred, se găsea emoționat. « Trebuie să fie vorba de vreo doamnă foarte distinsă din înalta societate, a căreia stare civilă nu se poate împăca elegant decît cu un sprijin discret », își zicea reprezentantul. « Puteți să-mi spuneți cum o cheamă? Știu să păstrez o mărturisire în întregime ». « Credeai că e o femeie! Vai! răspundea Tancred. Nu e o femeie... E o societate de petrol... reprezentată de dumneata. Bătrînul i-a purtat de grijă pînă-n ultima clipă a vieții, o grijă de părinte și de amant, patriotică și națională. Mi-a poruncit bătrînul: „ Ia povara mea pe umeri și intră în consiliul de administrație... Te conjur ” ». Primul reprezentant, îngreșat de procedeu, a scuiat, a salutat și a plecat. Al doilea s-a dovedit naiv: Tancred, între numeroasele-i atribuții, cumulează, de la discurs încoace, cu veniturile sale diverse, și locul de pre-

zident al consiliului de administrație al societății «Astra Română» petroliferă.

Dar șiretenia lui Tancred nu se asortează cu o inteligență din cale afară de licăritoare și informată. În materii nepetrolifere și inindustriale, cerebrul său dă greș. O împrejurare *noștilimă*, cum ar zice gurița lui cu buzele vopsite. Se colectau fonduri pentru o mare *stundație* politică, și Tancred, ministru de industrie, convocase pe delegații industriilor din toată țara, ca să-i silească la contribuție culturală spontană și benevolă. Discurs de rigoare, scuiat de rigoare. Incontinentul salivar numea fundația «un institutul». «Ce fel de institut voiți să faceți, domnule ministru?» îl întrerupe unul din industriașii prezenți, amuzat de sudoarea verbală a neașteptatului întemeietor de institute. Întrebarea lasă mut pe ministru, un moment iritat ca de o palmă primită peste figură, și totodată confuz. Cuvintele nu mai sosesc, ochii holbați caută, brațele se agită, insul întreg face o larmă haotică pe dinăuntru, ca un automat de gară gol, în care ai introdus un băn și, tot auzindu-l că se scoboară, nu iese pe gaura de jos nimic. În sfârșit, ministrul definește cum poate mai bine și mai greu: «Un institutul istoric...» Industriașul își viră degetul întreg în pauza intelectuală pe care numai o pipăise. «Istoric înțelegem să devie institutul dumitale după trei, patru sute de ani de existență, dar acum, când încă nu a fost înființat, vrem să știm, ca să ne înțelegeți mai bine, cu se ce ocupă».

Tancred încremeni cu gura căscată. Nu prevăzuse nici întrebarea, nici răspunsul ce trebuia acordat; căci l-ar fi cerut din vreme la locul competent — și nu a priceput despre ce fusese vorba exact, nici pînă azi.

N. TITULESCU

Pînă acum douăzeci de ani oltenii noștri, de la Jii și de pe Amaradia, treceau drept niște buni negustori; bogătașii: de sămînță; săracii: de par-tea din aer, verde, a sămînții. Un cîntar agil, fabricat dintr-o ghiulea cu inel, preumblată pe un răboj de fier, prin creștături, descumpănea tirizia concavă, todeauna în folosul zarzavagiului din Gorj. Cu ajutorul acestui aparat al echilibrului instabil, sătenii din cele cinci județe de peste Olt, surzînd și mobili în pledoariile lor fără sfîrșit, purtători de cobilițe grele și de marfă frumoasă vie, au sus-tras magnetic din capitalul orașelor, leu după leu, pol după pol și sutar după sutar, transportînd prada pe ouă și pe drăgănele acasă. Oltenii vin și se duc toată vremea între orașe și vatră, ca rîndunea care își construiește gospodăria confortabilă din firimituri, ciupind noroiul și ridicîndu-l în streșini.

Oltenii aleargă de cincizeci de ani pe toate drumurile țării, fără să se poticnească. Ei s-au întors cu toții acasă neconțenit și în orașe au trăit izolați în lumea lor, oltenească fără amestec, jucînd duminica bătuta, printre curci, la sunetul fluierului din briu. Unguroaicele de la bucătărie, prin mîna căroră trece în buzunarul purtat la gît al oltenilor, banul bun al boierului, au cunoscut numai mierea verbală a zarzavagiului și atîta timp cît a cumpărat, zarzavagiul nu s-a coborît în subsol să legene gra-

țiile macerate în sosuri ale servitoarei; el a stat la « odaia » lui și a păzit datina dragostei din sat, stăpînitor întreg al instinctelor și al ispitei.

Cînd a intrat pe drumurile celelalte, ale inteligenții științifice, olteanul s-a vădit deopotrivă destoinic și repede a cucerit și piața intelectuală — și în patruzeci de ani a dat naștere unui diplomat de statura domnului Titulescu, marele nostru Precupeț. Dovlecei, dovlecei: noi smochine, noi alune, noi roșcove, noi; Precupețul României e furnizorul aproape exclusiv de idei și soluții al Europei occidentale. Merele lui au plăcut chiar cînd a dat drumul unui creșesc între Mussolini și Poincaré. Chamberlain consumă exclusiv din coșul precupețului nostru. Și chiar atunci cînd poamele lui par nițel bătute, flămîndul nu le vede și le mîncă, înainte de-a le fi observat; căci pe cînd precupețul *tomnește*, vorba lui joacă, mintea lui înfășoară, farmecul lui ametește, șoapta seduce.

Unguroaicele politice au încercat să-l ducă în subsol; el își face serenada numai la fereastră! Bucătăria pute și lui îi plac sărutarea și mirosul de razachie al fluiерului, pe care cîntă. Pe nebăgate de seamă, Precupețul nostru a transportat încet acasă, în lei, în poli și în sutari averile, din care trăiesc popoarele și se imputernicesc: pres-tigiul.

1928

OTILIA CAZIMIR

Succesul literar al domnișoarei Otilia Cazimir, premiată la Paris acum cîteva zile, provoacă de o săptămînă încoace un val neașteptat de literatură feminină. Toate cucoanele, toate domnișoarele visează să scrie și scriu, într-adevăr, cu o febrilitate nouă. Cele care n-au mai scris au început, iar descurajatele și-au priment sentimentele și zboară în speranțe planate către încoronările mistice ale azurului. Redacțiile publicațiilor cu caracter literar sînt invadate de manuscrise cu literele ascuțite. Domnișoara Cazimir a scris și mai înainte de fericitul eveniment, dar scriitoarele, grupate într-o societate specială a sexului frumos, la toate vîrștele și la vîrșta cînd sexul începe să semene la fizic și la mustață cu sexul complementar, nu profesau o încredere accentuată în suavitățile sale literare. Premiul a fost pentru aceste doamne o consacrare. Va să zică era adevărat, domnișoara Cazimir avea talent. Va să zică se poartă. Să ne cumpărăm și noi.

Între Otilia Cazimir și camaradele literare s-a intercalat întodeauna rezerva unei distanțe. Pe cînd cele mai multe din ele mîngîiau idealul femeii-bărbătoi și al femeii june-amorez, femeie șofeur, femeie deputat și cîteodată femeie senator, surioara de la Iași ieșea în literatură cu cercul, alergîndu-l cu un băț tăiat din crengi elastice de salcie, fetiță sfiioasă și zglobie de-a lungul grădinilor cu jucării

vegetale. Din nimicuri, și din puțină beteală de soare, din poleieli pulverulente, dintr-un fir de ceață înnodat cu unul de lumină, domnișoara Cazimir a extras un mare liliput, de care se împiedicaseră toate fetele fără să-l vadă. Degetul dumisale transparent a cules și ales molecule imperceptibile, pe care grămădindu-le într-un șorț brodat de școlăriță harnică și gentilă, le-a pus în palmă, le-a suflat în văzduh și le-a dat un zbor irizat. Albină gospodină, a strâns farmece, miericică de stele și le-a pus într-un stup păzit de un moș cu barbă, nu mai nalt decât o sticlă cu cerneală. Cum au găsit-o doamnele din Paris în prisaca ei de aromate curate, ascunsă într-un ghiveci de flori, e un mister delicat ca și inspirația cu gingăniile colorate a scriitoarei. Căci nu cred să fi fost autoare mai timidă, afară de concetățeanca domniei sale, domnișoara Lucia Mantu, și mai depărtată de trompetele de carton guralive ale publicității, ca domnișoara Cazimir.

Ei bine, genul discret al poeziei sale, apucat de indiscreția agreabilă a unui premiu literar, intră, vorba ceea, în domeniul public și devine școală. Scriitoarele, confuze în ascensiunile lor către tipul masculinizat, se întorc la păpuși, la perina cu ace, la tăgîrțele cu cirpe, bolnave sufletește de... cazimirită. Ele își dau seama târziu că ar fi putut descoperi genul mai dinainte și cu necaz pornesc să-l întrecă. În ce mă privește, am primit la ziarul meu minuscul, *Bilete de Papagal*, o ladă de manuscrise imitate după domnișoara Cazimir, reeditînd în sute de exemplare însemnările în versuri și proză ale poetei. E o epidemie de fluturi, de surșuri pure, de stări sufletești din Sfinte Dumnezeule.

De Florii mă tem că o să avem o literatură renovată și că poezii dorind să ia graiul Otiliei Cazimir,

seducător, vor cînta cu o bomboană englezească în gură și vor vorbi peltic. O epocă! Și poate că nu cea mai antipatică. Furnici începeți și greieri aduceți ghitare. Soare mititel a răsărit: tic-tac! tic-tac! — rotund, cit un ceas de buzunar.

1928

DOCTORUL SINGER

A murit vineri după-amiază. Nimeni nu credea că a murit și nici nu trebuia să moară un om atât de tânăr și un învățat atât de iscusit. Pentru vîrsta malativă a copiilor pînă la doi ani, cea mai grea din medicină, doctorul Maurițiu Singer nu avea rival în București, și în toată țara un singur alt medic dispune de puterea lui de a cunoaște și de a tămădui copiii, doctorul Scheeser, un saxon din Brașov.

Dată fiind cantitatea egală de știință ce stă la îndemîna profesioniștilor meșteșugului de vindecare, sporită desigur printr-o experiență inegală, trebuie să credem că varietatea valorilor medicale se datorește mai ales individualității, și infailibilitatea acesteia unui talent deosebit. Doctorul Singer avea la superlativ proprietățile reunite ale plantelor curative și ale celulelor victorioase, în lupta pe care atenția, curiozitatea și pipăitul lui o duceau împotriva morții la copii.

L-am văzut stînd ore întregi nedezipit de căpătîiul clienților lui din scutece și leagăn și ridicîndu-se de pe un scaun numai în momentul cînd a *înțelea*. Atunci începea lupta; minuțioasă, compusă din miracole mărunte, vizibile, însumate la timp în miracolul mare al vieții reconstituite. Simplu, sfîios și tăcut, copilăresc el însuși ca un școlar, doctorul Singer alerga între zeci și sute de leagăne și de

amenințări, mai todeauna flămînd și neodihnit, între spitalul «Caritas» și păpușile lui bolnave din oraș, abia făcîndu-și timpul, cu temeri de părinte, să-și sărute pruncii lui, din leagănul de-acasă.

Medicul copiilor a murit ca un copil, de-o boală de copii, căpătată de la un camarad nevrstnic, pe care poate că, murind, l-a vindecat. Nici nu leșise lucafărul de vineri seara și mîna lui fermecată a lunecat de-a lungul cearșafului și a rămas nemișcată. Copiii au pierdut definitiv un mare meșter și un arhitect gingaș al sănătății lor, societatea românească a pierdut un om folositor, și familia medicului, tînără și bravă, un soț incomparabil și un tată suav. Îi rămîne din el numai atât: o probitate activă, o hărnicie fără răgaz, un nume cinstit. Și, desigur, tot ce rămîne, după ce totul s-a stins, este puțin...

1928

II

Omul a fost asemănat cu florile, care-și dau rodul lor la vreme și pier la netimp, încă din cincele de nădejde amară ale psalmistului și, după ce s-a stins, nimic nu se aseamănă într-adevăr, cu florile, ca omul, gingaș ca ele, tot atita de provizoriu și de fermecător. Piciorul nevinovat al unui copil le calcă și le sfirșește...

Obosit de munte și de piatra lui, călătorul de înălțimi descoperă uimit, în depărtările marilor singurătăți ale piscului, o floare, care nu știe pentru ce s-a ivit acolo și cum s-a întocmit, fără pământ și numai din lumină. O asemenea mirare încercînd în pustietăți întilnești un om inexplicabil.

Doctorul Singer a fost un medic al copiilor, și fără număr sînt căminurile unde fulgerul alb al soarelui de azi-dimineață, intrînd ca un prevestitor de belșuguri și ca o mîngiere din cer, aduce aminte pe medicul care a pierit. Vindecător miraculos și om de știință în greul înțeles al cuvîntului, acest binefăcător, abia mai vîrstnic decît bolnavii lui, serios ca un octogenar și candid ca un prunc, lipsit de pedanteria și suficiența celor mai mulți înfățișetori ai lui Hippocrat, înfumurați, fără cauză, avușese răgazul și curiozitatea intelectuală — și una și alta — să fie mai mult decît un doctor în medicină: un cetățean complet, un cetățean gînditor un bărbat cu o măsură și o concepție socială, o unitate umană integrală, în sensul enciclopediștilor

francezi. Și mai avușese timp să se informeze și să citească și în domeniul acelor activități minore, pe care unii din noi le socotesc, în educația generațiilor, esențiale.

Pentru noi, care am cunoscut medici absenți din literatura de la Bolintineanu incoace și confundînd cu bunăvoință pe Caragiale cu fosta firmă a unei berării, și cărorora timpul, nici în întindere nici în adîncime, nu le permisesese să afle mai mult din cîte poleieli groase și fierbinți puseseră zugravii limbii românești pe cuvinte, tictacul artistic al inteligenței doctorului Mauriciu Singer, aplecat pe cutia lui cu instrumente nichelate, a fost o descoperire încîntătoare. Cu o justete în aprecierea conținutului și a calității, care lipsește nu numai multora dintre scriitori, dar majorității acelor sticlari revinzători, cunoscuți sub numele de critici, greoi în a percepe sunetul cupelor și al vaselor pentru bujori și tuberoze, după bobîrnac, doctorul Singer cunoștea, pe lîngă linia orizontală de profiluri, și detaliile literaturii.

Ca și dinaintea florilor răsărite la o palmă de stîncă vinătă a înălțimii, te-a mișcat același mister: cînd s-a putut prinde, cum s-a putut întocmi și de unde și-a putut scoate suavul parfum?

19 mai 1928

TITUS ENACOVICI

Din activitatea acestui inginer simpatic și darnic, proprietar al unei inimi generoase și al unei mari averi, care îi acorda și lui dreptul, dus la exces de fanteziile de individualitate ale terestruului altor milionari, să facă abstracție de frământarea gândurilor, de durerile năzuințelor și de întinderea ideilor și să toarcă și el pisicește lent, într-un fald social elastic și confortabil, firul de mătase searbădă al timpului ușor, cultura românească — intelectul și presa — rețin jertfa lui de a fi consimțit să-și puie sufletul, hodina, și mijloacele în serviciul lor.

Titus Enacovici moare tânăr, dar cade la lucru, ucis de un glonț bastard, rățăcit din cimpul medicinei. Cei pe care moartea îi găsește la strung și lângă topitorii, au murit întodeauna frumos, în randaamentul deplin al efortului personalității lor.

1928

PARFUMIERUL COTY

În Franța se produce azi fenomenul unei personalități extraordinare care va coplesi toate acele nenumerate socoteli ale mediocrității, din care e alcătuită fericirea și lenea vieții. Parfumerul Coty, care are un venit cam de o sută douăzeci de milioane franci pe an — și venitul crește pentru că parfumerul nu înșeală ci vinde parfum bun și adevărat tuturor locuitorilor pământului — are și o patimă: ziaristica. Din acești franci fără număr o parte e hotărît să-i piardă punând în mișcare rotative tipografice noi, spre deosebire de amicii săi industriași care-și cheltuiesc surplusurile financiare și fiziologice în cabarete și la rulete.

Întodeauna activitățile cerebrale au fost scumpe. Călugării din minăstirile medievale își primeau sacul de făină, din valea depărtată arată, semănată și secerată de țaranul care, la chindie, cînd auzea *l'Angélus du soir* își scotea pălăria și se-nchina umil. Învățăceii jidovi, comentatori subtili ai *Bibliei*, cerșeau o zi pe săptămînă prin târgurile poloneze, ca în celelalte șase să stea față în față cu duhul de pe Muntele Sinai, al cărui nume nu trebuie rostit.

Numai falsa și superficiala democrație a putut da naștere cliștigului din creație cerebrală, « popularizînd » pe Baudelaire la ziar și reproducînd cu cerneală de tipar pe hîrtie de împachetat, surisul Giocondei.

Parfumerul Coty are o idee politică pentru împărțirea căreia e gata să facă sacrificii: ziarele lui se vor vinde cu cinci centime mai ieftin ca toate celelalte ziare.

În Franța e o răscoală: toate ziarele s-au coalizat împotriva acestui atentat al industriașului de parfumuri care se vedește un ascet al ideii. I s-au suprimat serviciile de librărie și expediție, prin terorizarea librarului concesionar. Coty a făcut o societate nouă de expediție, depunând capital inițial cincizeci de milioane franci. I s-a suprimat ziarul din gări. A obținut vânzarea în gări, direct din partea guvernului.

I s-a aruncat în față ultimul argument, care e o cerșire: va lăsa pe drumuri o sută de mii de oameni de la celelalte ziare... Argumentul e ipocrit. Oamenii vor găsi oricând de lucru, o parte chiar la noile ziare. Vor dispărea însă ploșnițele grase încuibate în cutele ziarului — desigur, dar Coty ține mai mult la ideea lui costisitoare.

În țara noastră un singur om a cunoscut în parte această superioară frenezie — Titus Enacovic. Dar a murit.

1928

PROFESORUL NICULAE MINOVICI

Într-o strălucită dimineată de toamnă, luminoasă ca o trîmbiță și ca trîmbița de sonoră, Cocò a pornit, experimental, la primarul de Albastru, la periferiile culorii. Pe primar, îl cunoașteți, nu-l cunoașteți, Cocò a fost ispitit să-l fabulizeze, și nu e vina lui. Vinovat e fantasticul gospodar. Culoarea lui ocupă ca azurul întinderea cea mai mare din universul capitalei. Doctorul Minovici, face gospodăria după cum face apa rotogoale, cu o vervă cursivă și aproape fără să-și dea seama.

A făcut un palat, al « Salvării », un garaj plin de mașini de transportat bolnavii, de volumul unui depozit de tramvaie. Suride. La etaj a construit o sală de adunări, cu un ecou de pădure, primit gratuit din mâna întâmplării. Suride. Îți auzi propria respirație ca o locomotivă. Nu deschizi gura și gândurile încep să grăiască: peste două luni sala, în chip spontan, își va ține singură discursurile și conferințele. Păreții ei sînt zugrăviți, așa cum nu se mai zugrăvește din timpul medieval al călugăriei; motivele picturii sînt strămutate din decorativul țărănesc; candelabrele sînt improvizate după policandrele din vechile mînăstiri. Suride. Marmura, piatra și linia se întrec în atitudini. Din etaje, se lasă pînă în stradă o scară, care e un monument. Suride. Te miri, doctorul, profesorul, primarul etc., ride. De ce ride? Palatul a fost făcut din distracție, ca pocherul altora. A voit nițel și s-a făcut de tot

și peste așteptare. Abia se oprește din râsul, cu care primește admirația lui Cocò, ca să spuie ceva serios: «Dacă — întrebuințezi banii și nu-i furi, se poate orșice». Doctorul Nicolae Minovici știe documentar că se «fură» — e medic legist și succesorul în curînd al fratelui său, savantul profesor Mina Minovici, la Institutul medico-legal. Numai că o spune: mării demnitari din municipiu și de la stat, o tac, refuzînd să popularizeze o idee, pe care o știe și Polișinel.

E o atitudine ștregărească. Primarul lucrează cit cele zece mii din Anavazis, însă, cu mîna în buzunarul jiletcii, sprinten, vesel, lipsit de acea gravitate mohorită pe care o arborează oamenii foarte ocupați. În cîteva luni, a transformat fizionomia întregului sector, fredonînd și surizînd. Tuturor autorităților le trebuiesc fonduri, cu care nu știu ce să facă; primarul de Albastru pune un sa-lahor să dea cu tirnăcopul în asfalt și sar milioanele din pămînt: el știe să le utilizeze și suride. Tot ce-și pune de gînd, iese gata isprăvit în cîteva minute, zile sau săptămîni, după caz. Profesorul N. Minovici nu cunoaște toate acele răspîndiri preliminare, care poartă succesiv numele de studii, anteproiecte, proiecte, deliberări, comisii, propuneri, legiferări. O singură acțiune desparte intenția de sigur, cu simplitate însă accelerat — și surizînd.

Acest primar, profesor de universitate și medic, e un japonez al petalei: pentru ca să-și scalde pasiunea de floare, crește flori acasă. Pentru cliini are un respect, pe care cliinii îl merită integral: ca să stea de vorbă cu cliinii, și-a populat grădina cu cliini. Îi place — sufletește — păsările: ca să le aibă la îndemină, și-a făcut o Curte — cuvîntul trebuie scris în litera mare — de găini. Ele dorm pe nisip, laolaltă, în camaraderie cu mițele cenușii. Înfrumu-

șetările uneltelor casnice și ale costumului, îl atrag. «Vila Minovici» de la Șosea, unde vîntul din turlă bate-n potire de cristal cu limbi de clopote minuscule și scoate din alternanța lor rugăciuni delicate, de sunete clare, e un muzeu de cojoace brodate, de ii, de fote, de olărie, de fluiere, de scoarțe, de cresațuri și încondeieri. Portul tuturilor femeilor, fecioarelor și flăcăilor din neamurile frumoase românești, e orînduit acolo în dulapuri și pe laviți.

— Ale cui vor fi într-o zi toate astea, domnule profesor?

— Ale statului, răspunde surizînd profesorul primar. Dacă le-aș lăsa altuia, el ar vinde casa și s-ar deschide aci în gospodăria mea, cel mai frecventat local de petrecere și beție.

Cocò a parcurs cu primarul cheul drept al Dimboviței, care aparține sectorului, malul stîng intrînd în competența altor sectoare. Malul doctorului Minovici, spre deosebire de cel de peste drum, e verde: Doctorul a pus, foarte simplu, să fie semănat cu trifoi și toată îmbrăcămintea malului a costat cinci mii de lei... Și de-acolo, Cocò a străbătut toată calea Văcăreștilor pînă la sfîrșitul ei, din șoseaua Oltenița. Șoseaua, mai bine pavată decît bulevardele, e pardosită cu granit în cuburi egale. Cîit privește Calea Văcăreștilor, trotuarele s-au luminat: în tăcere, au fost dărîmate baracele și suprimate prelungirile de mustărie ale acoperișurilor, povîrnite încă nu de mult, peste șosea. Băltoacele clasice ale cartierului, care încă anul trecut trăia între mocirle paralele, verzi, s-au uscat: un pămînt curat se cerne, ca pe răsaduri, în fund. Se vor astupa toate șanțurile laterale și se vor construi rigole, zlmbește primarul. O inovație neașteptată: muncitorii îngroapă în galeriile săpate pe înconjurul periferiei pînă la ultimele margini, cablul electric.

Sntem în strada Linăriei. Primarul are de dat un ordin în vecinătate.

— Vii sau aștepti? întrebă primarul. Dacă nu te plictisești, așteaptă.

Cocò vine. Cocò se trezește în mijlocul unui șantier uriaș. Malurile de pământ ale unui deal dispar, tăiate geometric ca o pâine de patru kilograme. Se betonau stâlpii de sprijin și se construia un labirint de săli de-a lungul lor. Înainte se ridica streășina masivă a unei clădiri. În stînga se acoperea cu căpriori un pogon de ziduri construite.

— E tot a dumneavoastră? întrebă Cocò intimidat.

— E tot a sectorului nostru, suride primarul. Sînt locuințele viitoare ale măturătorilor, care acum dorm ca niște cîini pribegi pe subt poduri și pe mîidane. Trebuia să recrutăm măturători civilizați și să le dăm locuințe confortabile.

Dincolo, erau grajdurile. Primarul strînge mîinile unui inginer voios și simpatic, îmbrăcat ca un salahor și încălțat cu bocanci de var.

— Merge repede, suride primarul.

— Repede de tot, suride inginerul.

Cocò șchioapătă către automobil cu ciocul de trei ori mai lung și cu o figură impresionată de cea mai ridiculă mirare. E consternat și începe să i se coloreze sentimentele cu fetișism. Dîndu-și seama că are de-a face cu un idol și nu cu un primar, nu mai îndrăznește să se urce în mașina lui. Mașina pornește.

— Acum mă duc la Cotroceni, unde am început un...

Nemaiputînd suporta un adaos de surprize, Cocò opri automobilul și se dete jos.

— Pe ziua de azi îmi ajunge. Zece miracole pe zi nu înghite nimeni, afară de primarul de Albastru.

Vă rog să-mi dați drumul, s-o iau pe jos, să mă refac.

Primarul suride. Cocò se mai uită o dată la el. Acest om care se laudă că ar fi avînd șazecei de ani, are douăzeci.

— Satan! îi zise, Cocò, pe tăcute, văzîndu-i ochii aprinși înflăcărați.

— La Cotroceni! porunci șoferului primarul.

1928

DOCTORUL GHELERTER

Doctorul Ghelerter e un tovarăș socialist, un tovarăș uriaș, un uriaș cu zîmbetul de pici. În figura de gal, cu mustățile de cucuruz, se joacă blajin, cu ochii și cu zîmbetul lui, o figurină. Pe inima cuprinsă de un piept imens, doctorul strînge o păpușă de care nu se mai despărțește. E copilul lui cel mai vechi, și totuși cel mai staționar, născut odată cu tatăl, care, el, a cărunțit.

Și păpușa, el o poartă pretutindeni, căci e inteligența și mistica lui naivitate de bărbat, la vîrstă altora de materialitate sceptică și de ramolismenț fericit. Impetuos și alert, pe cit de blînd și de sfătos, doctorul arată, de cum îl vezi, păpușa; o culcă și o ridică, o mîngîie și plînge pentru ea. E realitatea și visul acestui om, combinate ca porcelanul și stofa; e idealul lui de-o lume roză, cu părul auriu, și care închide pleoapele și le deschide, în strălucirea luminii socialiste, cu o lacrimă de bucurii pe gene. De treizeci de ani, cel puțin, el aleargă după o ființă a necunoscutului adevăr integral, intrupată. Se urcă pe capră, dă bice cailor, urnește povara, oprește, se dă jos și ia loc într-altă căruță: drumul cu pîlcuri al proletariatului, dintre social-democrație și comunism, a răsunit variat însă continuu de pocnetele biciului acestui căruțaș de idei, de suferințe și de susceptibilități, pornit ca să-l parcurgă întreg.

La popasuri, el a ridicat cite o fintînă, și e cel mai adevărat gen de monumente, zidite de hărnicia îndrăgostită a medicului celui fără de arginți moldovean. Himera l-a împins din Iași către București. Boala se confundă în școala lui cu omenirea, maladivă cu prisosință în toate instituțiile ei, și cînd doctorul Ghelerter își pleacă urechea la coasta unui pacient, azul lui discerne tictacul acumulat, de dureri tăcute, al universului omenesc. Revolta lui e de zece ori mai mare decît la alții, și mila lui de asemeni. El știe să geamă de zdruncinul lumii, atunci cînd alții l-au dat de tot uitării, și singura deosebire fundamentală între acest medic, care putea să considere pe om ca pe un client, și detractorii lui din burghezie, profesioniști molcomi și tihniți într-o dogmă a digestiei, consistă în sentimentul unei datorii neîmplinite.

Ne-am îndreptat într-o dimineată de toamnă către casa cu leacuri, pe care inițiatiile asociate ale medicului socialist, au clădit-o în București, cu inscripția pe frontispiciu « Iubirea de oameni ». Altcineva i-ar fi zis sanatoriu, policlinică, spital, ca să deștepte în bolnavi un resentiment, evocator de imagini. « Iubirea de oameni » atenuază contactul și-l învăluie cu o aripă a speranței. Omul e mic și trebuie iubit, și în lipsa duhovnicului, care l-a izgonit din ușa bisericii, el are nevoie de un refugiu părintesc. Pacea vouă: doctorul stă în poarta casei cu leacuri și zice: lăsați oamenii să vie la mine.

Intrarea nu se aseamănă cu nici o intrare de spital. Parterele de iarbă, geometric separate prin trotoare de bazalt, poartă cădelniți de flori și iconostase de trandafiri, ca în fața unui conac aristocratic, și fizionomia casei, în care suie treptele bolnavii, nu aduce aminte nici cazarma, nici internatul, nici țintirimul. O viață albă licărește în

unda de soare a fațadei. Ai crede că începe un concert de orgi sau se tirnosește o expoziție de pictură, animată de câteva nuduri de marmură în mișcare. În ferestrele deschise se acordă setea de viață cu florile de mușcată. Vom vedea pretutindeni ghivece cu flori, de-a lungul coridoarelor, pe scări, la sala de operații, curată ca un interior cu fintini săritoare marocan, în anticamera bolnavilor, numeroși, la radiografie, la băile electrice, la raze și laboratorul de analize. Într-o sală, medicii și confrății lor medicii-doamne, în stihare ireproșabile, pure, cercează o femeie palidă, nudă pină la șolduri, cu omoplații tragic proeminenți: sala de consultații. Ca să nu supărăm bolnavii, pasul nostru se pitește furtiv printre mobilier, se strecoară printre uși, ochii ni se închid, atitudinea noastră împacă pudorea gingașă cu o expresie de nu știu și de n-am văzut. În sălile tratamentului cu lumini și curenți, colțurile sînt închise, pe bare de alamă, cu perdele pătrate, de jur împrejur: s-ar părea că te afli în cabinetele unui teatru elegant și într-un antract: îndărătul cutelor de pinză se pudrează actrițele și se schimbă marchizele piesei. Străinul e impresionat de buna camaraderie științifică a personalului medical, în toate sălile, prin care trece incompetent însă observator, — și tot atît de neașteptat, de seriozitatea organizării fiecărui serviciu. Nimic pripit, nimic incomplet, nimic superficial: zestrea fiecărei specialități e minuțios înavuțită, mijloacele fizice și intelectuale sînt vizibil abundente.

Spitalul propriu-zis se construiește în fundul proprietății, în etaje legate cu serviciile în funcțiune prin punți aeriene. Totuși, într-o cameră a primului imobil găsim patru paturi cu bolnavi, o cameră extrem de curată și atrăgătoare, ca un dormitor de fecioare englezesc: bolnavii citesc studențește. Spălătoria și bucătăria sînt ca niște magazine de

optică. În bucătărie, găsim un prieten al doctorului Ghelerter, un cîine negru de pripas, adoptat de «Iubirea de oameni» și angrenat la programul de acuratețe, de precizie și de bunăvoință al instituției. El ne primește ca și doctorul, cu zîmbetul lui cel mai sufletesc. La ieșire, ne băgăm capul și rămînem prinși, într-o parfumerie cochetă: farmacia, servită de domnișoare, care dăruiesc străinului, ca toți domnii, ca toate domnișoarele și doamnele din spital și ca și cățelul, educat la un principiu, un zîmbet și un compliment.

Doctorul socialist, ne-a vorbit tot timpul și ne-a lămurit detaliat funcțiunile, atribuțiile și rezultatele civilizatei sale rivne și munci necunoscute, cu vocabularul sobru, măsurat și dur al omului de știință și de inimă, neispitit de vanități. Și ni se pare că cel mai franc elogiu ce i l-ar putea aduce Cocò «Iubirii de Oameni», este constatarea, de necrezut, că nici o clipă el nu s-a crezut într-un spital. Bolnavii, câteva zeci, așezați pe băncile coridoarelor, erau veseli, medicii veseli, iar spitalul nu a mirosit nicăieri a igienă, a dezinfectante și purificări, care dau așezămintelor medicale obișnuite un miros caracteristic de sănătate moartă și de coroane veștede pe mormîntul lui Hippocrat.

1928

GRIGORE IUNIAN

E inutil să-l condensezi: într-un medalion intră tot. Când va fi tată, domnul Iunian va fi cel mai mic dintre copiii domniei sale. Se pare că nu fumează; dacă ar fuma, toate țigările ar fi mai lungi decât domnul Iunian și fumătorului i-ar sta țigarea ca unei furnici care s-ar măsura cu echivalentul unui pișcot. Înțelegeți ce devine în mina ministrului cabinet, ghiozdanul cu acte Paznicul Sigiliilor; pare că umblă după un tren care nu mai pleacă, ducându-și de o ureche plapuma, saltea și perina cu toată odaia de dormit în geamantan. Când i se urăște, poate să deschidă servieta și să intre, fără să-l mai găsească cineva, ceea ce-i poate ajuta să voiajeze gratuit. La toate congresele, întrunirile și consfăturile politice, s-a remarcat lipsa de la gară în oraș a domnului Iunian și, totuși, prezența domniei sale inexplicabilă în oraș. Siguranța generală — care știe totul — ar fi dovedit că domnul Iunian călătorește de obicei în geamantanul domnului Mihalache și că nu se ivește decât la hotel. Dublă economie: de bilet și de odaie. Cei doi frunțași săraci, printr-o bizarerie politică, inexplicabilă din punctul de vedere curent, iubesc sărăcia ca o instituție financiară.

Cocò, care-i un mincinos, povestește că încasându-și o diurnă parlamentară, domnul Mihalache s-a hotărât să-și facă un costum de ciocoi, ca să nu se mai creadă la Palat, unde domnea odinioară

protocolul Corpului diplomatic londonez, că fostul și actualul ministru al Agriculturii ar fi uitat să-și tragă, din distracție, pantalonii. Costumul național vine bine numai în cartă poștală și în vitrină, lângă pian, când se cîntă Debussy, se recitează Paul Claudel, oferindu-se musafirilor *chou-à-la-crème*. Dacă ani de zile partidul țărănesc a fost ținut departe de guvern, acest lucru se datorește exclusiv straielor și nădragilor de dimie cu cămașa afară. *Fi donc!* se strîmbau delicios doamnele regimului anterior: *voyez-moi ça ;être gouverné par son... argathe! C' n'est pas possible, Majesté!*

Domnul Mihalache s-a dus la croitor cu domnul Iunian, care se pricepe la stofă, la croială și la gust. «Am venit să comandăm niște haine de paradă», zise domnul Mihalache. «Pentru dumneavoastră, întrebă croitorul, sau pentru fiul dumneavoastră?». «Pentru tata...» răspunse domnul Iunian.

În ziua aceea domnul Iunian era atât de mic, din pricina unui guturai, ne spune Cocò, încît ar fi putut trece drept fiul uterin și al domnului Titulescu.

Cel mai scurt om din România poate servi însă de ilustrație decorativă la zicătoarea Buturugii mici. Inteligența lui cu două virfuri — la un cap înțeapă minuscul și adînc, ca acul, și la celălalt cu duritatea unui cui bătut. Ea poate amorți adversarul, cînd ca viespea, cînd ca ursul, după volumul și febrilitatea lui. Cuvîntul, la Cameră, i-a căzut în epoca de războire, ager, iute și dureros ca pietrele cu colțuri și dacă răsfoim dezbaterile parlamentare facem constatarea că acestui David nu i s-a potrivit de-a dreptul încă nici unul din Goliații tribunei, prudenți la reputația lor. Se zice că în infinitul oceanelor uriașele balene se tem de un singur animal, cît scobitoarea de dinți. Dacă acest

adevăr lipsește totuși din ocean, el există, de la război încoace, în Parlament, unde domnul Iunian, politicoș, discret și, putem zice, binecrescut, nu este un cântăreț de tribună.

Tonul lui intelectual, todeauna la un nivel, este expresia unei concentrări, și a unei eleganțe, de sobrietate, care a eliminat futilitățile de simplu agrement. El intră în chestiune drept, ca luna în odaie. Pe când oratoria în exercițiul celor mai mulți vorbitori debutează cu o tîrcolire exterioară, cu o încercare pe clanțe, la câteva uși convenționale, după un scenariu recomandat, omulețul nostru se găsește în centrul circonferei întodeauna cu dimensiunea respectivă.

Domnul Iunian a impresionat de la prima domniei sale manifestare, ca un om, cum se cheamă, de caracter, cuvînt care exprimă integral ce voiește. Sunetul materialelor sale sufletești a fost numai-decît recunoscut de urechea experimentată a cetățeanului mințit de valeții și scamatorii politici. Acest om de-o șchioapă are o construcție sufletească și o stabilitate monumentală. El a crezut în ceea ce a grăit, și s-a ținut — și victoria lui este cu atît mai grandioasă cu cît a fost cîștigată laolaltă și pe un basorelief întreg cu toți tovarășii lui, cot la cot și inimă lîngă inimă cu ei. Tristă, și împovăraătoare izbîndă episodică, dimpotrivă, a fost aceea, a cîte unei ambiții de individualitate, care ciupind un atom din cuminecătura și din prestigiul unei puteri morale, dobîndită în abnegație și voluntară așteptare, s-a refugiat într-o noapte de amenințare și îndoieli la adversar, ca să o puie în cîntarul lui dezechilibrat ca un carat personal.

1929

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

Al. Tzigara-Samurcaș

Să nu se creadă că am confundat clișeele și că prezentăm drept figura tatălui portretul fiului său. Tot el e și tatăl și fiul și duhul, exact. Din domnul Tzigara cu barbă a ieșit domnul Tzigara imberbul; cel din portret s-a născut din patriarh; a plecat cu el și s-a întors fără. Cum îl știți era înainte de: așa cum vedeți, aci alăturat, este după. Ce minunat document pentru juxtele lui Steinach și Voronoff, dacă profesorul de estetică n-ar fi rămas așa de tînăr în urma unei operații făcută numai la git

Biletele de papagal au cele dintîi plăcerea să publice noua fizionomie a domnului Samurcaș. Fabula cea mai adevărată povestește că dispariția bărbii a fost accidentală și că decorativul de mare efect al figurii a fost jertfit la Berlin, din pricina unui ciob de sticlă, de la mașina, care l-a răsturnat. Medicii au ras, și rănitul s-a întors la hotel dezinfectat, cusut, pansat și... adolescent. Una din

fabulele apocrife pretinde că profesorul și-ar fi descoperit în interiorul portretului său anterior linie de o frumusețe mai mare și subtilități de profil, care trebuiau expuse ochiului și luminii. Din gotic domnul Tzigara a devenit roman: stilurile mari se pot întodeauna înțelege între ele și icoanele se pot face medalii, fără pierdere de metal. În orice caz, cea mai zveltă linie de bărbat din București s-a mai rafinat la vîrf și ascetica ei aristocrație și-a pus un adaos de accent papal.

Încep dificultăți. Ca toate personalitățile esențiale în epoca și în țara lor, domnul Tzigara-Samurcaș avea un dublu social, care la cîte doi, trei ani, cînd apuca să scrie cîteva rînduri de text, se sate-liza de numele domniei sale. Carmen-Sylva avea un dublu în persoana doamnei Smara. Domnul Iorga are un dublu în domnul A. C. Cuza. Unul din dublii lui Titu Maiorescu e domnul Mihail Dragomirescu, după cum dublul a vreo patru cinci diverși a rămas domnul Jean Th. Florescu. Domnul G. Ibrăileanu are un dublu în domnul H. Sanielevici. Dublii sînt sau adevărații urmași, în decalc, ai originalului, pe care și-i anexează ei cu monopol, fi interpretează admirativ, chiar li mustră cu blîndețe și-i duc mai departe — sau detractori obse-dați de culoarea integrală a palidei lor nuanțe. Dublul domnului Tzigara era domnul Simionescu-Rîmniceanu (Marin). Știți, nu știu dacă vă mai aduceți aminte, de un domn așa și-așa, foarte intelectual, nemaipomenit de intelectual, un domn care încerca o academie proprie cu materialele domnului Blank; un estetician, mă rog, care por-nise cu un imens program cultural, generator de mare literatură, putînd să-i ceară lui Eminescu, dacă ar fi trăit, o traducere, și colegului domniei sale, domnul Jean de Leresty, opere originale. Un domn, ce să zic? bine, foarte bine, reușit. El a

păpat, fără să fie un mîncăcios, dimpotrivă, « Cul-tura națională » și o sută de milioane, ca un gin-dac fără burtă, ofilit, melancolic, care intră într-un sac cu făină, gustă pentru sine puțin însă urinează tot. Acest domn se arăta ras, cînd domnul Tzi-gara-Samurcaș purta barba întregă: acum cînd s-a ras originalul, dublul trebuie să și-o lase.

La domnul Tzigara, barba a fost un timp, o dată, un ev. Domnia sa poate întreba azi, după eveni-mentul care l-a întinerit: « Precizează, cînd ți-am spus ce zici că ți-am spus, aveam barbă sau nu? Aveam. Regret, s-a perimat ». Dar barba înflăcărată, care a stat zeci de ani la masa regelui Carol și a Elisa-betei, a jucat și un rol istoric în timpul războiului, în Muntenia ocupată. Prefect de poliție, trecerea prin oraș a domnului Tzigara era salutată de popu-lație, cu fetișism. În Bucureștii stăpîniți de pres-tigiul dur al mareșalului Mackensen, ai căruia ochi de oțel înghețau ca o poruncă, pe-atît de grea pe cit era de mută trufia ofițerilor lui și făceau populația sfioasă, doi oameni au fost pentru Capitală purtați de la oră la oră și de la zi la zi, ca o speranță: pro-fesorul Tzigara și bătrînul Lupu Kostachi. Amin-doi purtau barba călugărilor vechi.

Despre prefect, se povestea cu satisfacție că în barbă el purta și un talisman, întrebuițat cu pre-cizie, în ceasurile rele pentru liniștea în sărăcie și descurajare a cetățenilor. Se întâmpla că de-a fuga, descălecînd, un ofițer de ocupație intra su-nîndu-și armele în cabinetul prefectului. Odaia era plină în permanență de sutele de voci ale plînge-rilor grămădite. Oamenii puteau să vie în toate timpurile, ca într-o casă de sfaturi. La ivirea ofi-țerului, prefectul se scula din scaun politicos, înalț și cu figura lui. Soseau zilnic zeci de asemenea ofi-țeri, cu ordine răstite. Ofițerii de soi se lăsau impresionați de prezența în prefectură a unui domn, cu

o fizionomie seculară, vorbind germana ca un german și primind ordinele ocupantului, ca un mare boier. Vocea lor imperativă scădea treptat pînă la civilități. Violența ofițerilor impertinenți însă, nu putea să fie biruită cu aspecte și stil. Ofițerul porunceă, de pildă, ca într-o oră să i se tragă la scară douăzeci de care cu ovăz. Prefectul demonstra imposibilitatea execuției și ofițerul, grăbit, nu-i permitea aproape să răspundă. Atunci, se manifesta funcțiunea talismanului misterios.

Prefectul arborase la cravată un ac, dăruit de kaiserul Wilhelm și care era, pe cît se pare, reproducerea de preț a unei insigne, autorizată să reprezinte autoritatea imperială. Zice-se că prefectul, cu o mișcare lentă și aparent distrată, a mîinii lui de ierarh, înlătura timp de o secundă barba care acoperea cravata și semnul. Ofițerul obraznic se oprea subit din declamația lui injurioasă, lipea tocurile trîntindu-le, ducea mîna la coif, rămînind în poziția militară.

Legenda povestește că, atunci, prefectul se așeza molcom pe scaun, lăsînd ofițerul încremenit dinaintea biuroului său. Și cînd ofițerul întreba: « Să trăiți, ce porunciți să fac? » domnul Tzigara-Samurcaș, care tocmai își pleca urechea la șoaptele unei suferințe, ridică progresiv degetul către ușa, răspunzînd: « Să ieși afară! »

Și ofițerul ieșea.

1929

C. ARGETOIANU

În literatură ca în amor: unii refuză, alții te vor. Domnul C. Argetoianu sau cel mai cunoscutor fecior de casă al preferințelor domniei sale literare, ne-a refuzat abonamentul. Rămîne de văzut care *din doi*. E un refuz care ne-a interesat. Cunoaștem subiectiv pe stăpîn drept om de spirit, și un om de spirit plătește fără să citească; căci, dacă citește, omul de spirit trimite abonamentul fără să-i fie reclamat. Probabil că la lectura portretului domniei sale, domnul Argetoianu se va arăta de o spiritualitate excesivă, trimițînd abonamentul pe doi ani, anul care s-a sfîrșit și altul care începe. Nu vă supărați, excelență, ne permitem să glumim.

Dacă, în clișeu alăturat, fostul tovarăș de idealuri al domnilor Iorga și Maniu nu se va găsi foarte frumos, vina îi aparține. Plătînd abonamentul, am fi delegat un spicher să-i ceară portretul. Așa, am fi dat ochii cu feciorul și acest ambasador interpret al voinței stăpînului ne-ar fi oferit fotografia lui proprie în haine nemțești. Am luat ce-am găsit, « un Argetoianu » aproape curent, cum se vede în toată presa și intrat în caligrafia politică a scriitorilor de fețe, ca o inițială, semănînd cînd cu Luther și cînd cu domnul Stere și nițel, foarte nițel, și cu originalul. Ca să indice că originalul nu e spin și se rade, autorii clasici ai efigiei imperatorului aproximativ din medalion, îi stropesc împrejurimile

gurii cu alice de cerneală, cu virgule și puncte. Desinatorul nostru a ținut să fie original.

Sînt unii oameni politici al căror gust se manifestează bizar. Ce impresionat ai fost cînd ai aflat că desertul cel mai delicat al ariciului e puricele, nu ai putut să uiți decît văzîndu-l pe Ionel Brătianu, scoborînd în gara Leordeni, din tren, cu o revistă umoristică, de care nu se mai ride de zece ani nici la Tirgovîște. Se ducea să se delecteze în singurătatea Floriciei, cu mai multe numere împăturite laolaltă. N-ai fi surprins să ți se spuie că lectura de căpetenie a domnului Argetoianu o fac și azi operele complete ale domnului N. Iorga, pe care fostul ministru al Agriculturii le citea pe vremuri toată noaptea, fără să poată adormi, pînă la ziuă, din pricina lacrimilor și a unui accent pasional.

Se povestesc despre verva banului din Argetoiaia, ca despre Napoleon, finaluri de frază și replici aproape istorice, însă nu i se țin minte pagini, discursuri și jumătăți întregi. Fostului ministru de Agricultură, căruia destinele subtile ale vieții politice îi prepară succesiunea, cu atitudine și caracter, a lui Ion I. C. Brătianu în partidul adoptat, în ultimă analiză, de principiile domniei sale, i s-a făcut o atmosferă de șef cezarian și de rezervă supremă în dificultățile viitoare ale statului nostru.

Unii vorbesc despre marea inteligență a proconsulului oltean, alții îi citează ceea ce ei au numit cinismul. În gravitatea momentelor mari, pe care oamenii de rînd le iau de-a dreptul în tragic, domnul Argetoianu amestecă pensula cu o nuanță de umor și ironie a paletii sale superpestrite, caustic ca Petre Carp și bruscat ca Bismarck, de la care, de la amîndoi, a reținut pentru aplicările potrivite cîte ceva. Anecdotică vieții sale circulă, se reconstituie și reapare, ca fabula unei comori imense, îngropată într-un castel părăsit, vizibilă numai pen-

tru vizionari și inițiați. Păcat că nu o pot gusta și oamenii mai depărtați. Beneficiarii tezaurului sînt singuri miniștrii, în timpul consiliilor de guvern, industriașii din consiliile de administrație și oamenii din curte angajați cu conducuța. Literaturii, ministrul nu vrea să dea nimic.

De la intendentul domniei sale, intelectualul află ce citește domnul Argetoianu, ce opinii proferează în pictură și față de aeroplan și ce crede despre viitorul automobilului cu șase cilindri. E într-adevăr păcat.

Secretul însă și al expansiunilor sale private și al rezervelor sale publice, pare să fie o foarte bine ascunsă timiditate. Domnul Argetoianu a tachinat muzele pe vremuri și a exprimat în manuscris sentimente de ordinea literaturii. Fiind proprietarul unei avuții care permite și atitudinea geniului total, viitorul ministru a fost sigur, că literatura bună e un joc de prinți — și a simțit că s-a înșelat. Atitudinea din literatură a trecut în politică, jenată totuși că nu a rămas literară. Cînd va fi foarte bătrîn și spiritul de autocritică va începe să facă reminiscenței și zborurilor defuncte concesiile necesare, ministrul se va răzbuna scriindu-și memoriile — și cine știe! — memoriile sale vor putea să provoace tirziu, postum, satisfacțiile neîmplinite la timp.

În onoarea acestui meșteșug, care pe unii îi împinge să scrie și pe alții îi determină să refuze să plătească, trebuie să cităm influențele lui remarcabile asupra oamenilor publici, pe care îi poleiește, îi rafinează și cărora le dă voie să fie cu fostele lor năzuinți disprețuitori.

SALOMON ROSENTAL

Într-o împrejurare de specialitate, domnul C. Dissescu, ilustrul constituționalist, neputîndu-se exprima, dată fiind situația punctului prozaic, decît în franțuzește, a emis, dezgustat, o concluzie strict locală însă cu caracter de adevăr istoric: *Tu sais, tu m'as gâté la poésie*. Domnul Dissescu începuse, ca pătânjenii, la subsuoara unui părete și în ungherul de subt tavan, să țasă firul unui farmec indicibil și din crăpătura tencuiei a ieșit, pe neașteptate, un gîndac. Uimirea, emoția și scîrba divinului mătăsar, surprins de apariția vecinului negru, erau de înțeles.

Sentimentul marelui nostru fost și actual jurist, nu a rămas strîns legat de locul unde s-a ivit desagrementul și cuvîntul lui istoric s-a deplasat și a circulat. Inspirat, ca să fim mai preciși, de la o complicație a tubului digestiv la capătul lui terminus, el s-a putut aplica și la căpătîiul de sus al acestui tub; căci în Drept, ca și în viața netrezită încă la luminoasele lui principii, omul se poate defini, la toate gradele justiției, avocat, judecător și impricinat, ca un maș cu două vîrfuri și — atîrnă de dată — uneori cu trei. Și nici în istorie lucrurile nu se prezintă într-altfel; mai scurt sau mai lung, mașul savantului există, cu diferențe mutate, barbă mai multă la un capăt și eventual la amîndouă.

Domnul Salomon Rosental aparține varietăților scurte și niciodată n-am fi crezut că este nici atît

de cochet, nici atît de febril. Găsindu-ne la Palatul Justiției, unde vastele celebrități ale vieții naționale trec gînditoare cu un ghiozdan de încasator de abonamente subsuoară, am remarcat statueta unui personajiu de etajeră, corect, gătit, și șters de praf, ca o călimară pe biurul unui director de bancă mare, care slujește, cu cristalele și nichelul ei, numai la iscălit. Personajul avea însă agilitatea unui instrument de bancă mai activ: creionul spînzurat de vîrfurile unei spirale basculante, care se apleacă, dacă-l apuci, ca o cumpănă, și care sare, cînd i-ai dat drmul, ca o jucărie. Agasant, el lua pe minut o sută de atitudini de creion tocit și ca un vrăbîoi cu pălărie tare, curtenitor pe marginea ștreășinei cu burlan, nu era destul de mulțumit cu nici una din variantele mobilității lui. Intrigați de atîtea gesturi și cheltuieli de amănunte, la un domn trecut de a cincea, de a șasea și poate de și de a șaptea tinerete, ne-am întrebat de ce crede el că-i stă așa de bine mustața tunsă adolescent, de ce e atît de satisfăcut de frumusețea carminie a pleoapelor lui și de ce caută el să fie și să devie, din moment în moment, tot mai frumos și mai drăgălaș?

Pentru carnetul nostru de schițe, personajul începuse să fie interesant. L-am urmărit, instabil pe tocure și ocupat cu bagatelizarea miniaturală a persoanei sale. Ca un diamant, el se așeza în lumina cea mai prielnică ființei sale prețioase. Ca o bijuterie, capul lui se așeza ca într-o vitrină, masus, mai jos, mai la mijloc, mai la dreapta, mai la stînga și puțin mai alături. Unghiile îi treceau toate prin degete ca un șir de metanii de opal. Dacă ar fi fost gol, pe plajă, desigur că personajul s-ar fi îngrijit exclusiv de rînduirea estetică a scîrlionților de păr, pe care i-ar fi luat fir cu fir și i-ar fi strecurat ca un ibrișim personal, printre buri-

cele degetelor lui, lustruite ca niște cofeturi. Misterul nu a durat prea mult: personagiul era un Don Juan al sălii pașilor pierduți de la Apel și probabil că în tinerețe, catifelările instabilității lui fotografice îi reușiseră în tramvai. O domnișoară din Barou își ducea servieta cu scule de parfumerie: personajul făcându-și privirea magnetică și irezistibilă, o fulgeră numaidecît cu ochiul lui bătrîn. Către bufet se ducea bucătăreasa cu o tavă cu chiftele: personajul a prins-o pasionat și dulce în hipnotismul lui. El fecunda astfel, rînd pe rînd, cu căutătura, toate femeile care treceau brusc, rapid, instantaneu ca o muscă: din zbor. Fericita lui virilitate de fox minor, putea fi satisfăcută și cu un picior de canapea.

L-am auzit deodată vorbind franțuzește — și ne-a deziluzionat. Personagiul ne-a «gatat poesia». Accentul lui scandalos a detunat, rupîndu-ne timpanul. «Cine-i ăsta?» ne-am permis atunci să ne informăm. Și doi domni avocați ne-au răspuns, cu tonul cu care ne-ar fi indicat Columna Traiană:

— Rozental. Rozental. Adică, știi, Rosental, monumentul, centrul, cauza cauzelor...

— Rosental consilierul, arbitrul, fenomenul, exper-tul experților, *Sine qua non-ul, Nihil sine Deo-ul?*

— Da. El.

— Puterea guvernelor? Delegatul inteligenței juridice românești? Al după care englezii, francezii, germanii își fac în adunări de elite restrînse, o idee justă despre seriozitatea, despre valoarea și capacitatea noastră? despre talentul nostru.

— Exact. El e «Rosental», adică Totul. Fără el nu au putut trăi ca oameni de stat nici Ionel, nici domnul Vintilă Brătianu. Fără el domnul Titulescu nu însemnează nimic. Și fără el nu durează nici domnul Maniu.

Și pe cînd i se aduceau astfel elogii și se certifica incomparabila lui calamitate științifică, personagiul, uitîndu-și o clipă ținuta și subt imperiul unei odioase mîncărimi urgente, își duse repede mîna lui splendidă, pe sub blană, la șezut, scărpinîndu-se cu sete.

— Are viermi, ziserăm noi, cu o admirație întristată.

— Un om ca el nu poate să aibă viermi, cum zici dumneata cu un vocabular neglijat și antijuridic, ne răspunse un domn avocat. Domnul Rosental poate să aibă cel mult oxiori.

1929

C. STERE

Am cunoscut la un bilci din streinătate un personaj, care nu știu dacă figura Statul sau Municipality, învățămîntul, Politica, Medicina sau Academia, dar care fusese expus acolo de o autoritate; căci personajul era gratuit. Construit din piele de încălțăminte groasă, el sta ca un nerod, în mijlocul călușeilor, panorărilor și toboganelor, pe un scaun cu spate, și toată lumea care trecea pe lângă el îi cîrpea cîte o palmă. Personajul conținea un secret: dacă palma era bine dată, cu mare putere și pe un punct simțitor, se căsca pe neașteptate gura și palmuitorul căpăta ceva, ni se pare că o decorație cu inscripția satisfăcătoare, că posesorul ei avea podul palmelor tare și tenace.

Cel mai amuzant lucru nu era însuși personajul. Cărămiziu la față, cu nasul gros și borcănat, șasiu, cu maxilarul superior dințat și proeminent peste buză ca o margine de șapcă, el surprindea numai la început și devenea repede banal. Publicul ridea de altceva, de sinceritatea și îndărătnicia cu care se învierșuna cîte un trecător mai hotărît să-l facă să caște gura cu orice preț. După cinci, șase, zece palme bine chibzuite, laba obosind, amatorul de senzații se da cîtiva pași înapoi și venea accelerat cu scopul ca iuțea înmulțită cu depărtarea să dea pumnului un adaos de energie. Se mai plimba cîtva timp printre muzici și flașnete electrice, ca să acu-

muleze odihnă și forță și iar da pe la personaj ca să-i mai aplice cîteva palme.

Unii aveau impresia că se găsesc în fața unui personaj grotesc însă adevărat, carele voia rău lor — și bușind personajul cu ghiontul, ei țineau și cîte un discurs injurios, tratîndu-l ca pe o canalie, ca pe o bestie, ca pe un scelerat și damnat. Cînd un fanatic al boxului, exasperat de rezistența individului, tăbăra pe el cu picioarele, doar i-ar descoperi un al doilea punct sensibil, pe la glezne sau genuchi, un agent civil intervenea și arăta instrucția care determina jocul: problema se dezlega exclusiv pe la obraz.

Domnul Stere a fost însărcinat de un destin grotesc să figureze în politica românească personajul de piele cu resort. La cîteva luni o dată sau o dată pe an, toate partidele politice, toate ziarele, toți primii redactori, directorii, colaboratorii și desinatorii din presă tabăra pe domnul Stere cu o pasiune, care într-alte împrejurări le-a lipsit. Singurul folos al acestei răzvrătiri periodice e de ordin documentar: azi toată lumea îl cunoaște pe domnul Stere. Domnia sa a inaugurat definitiv tipul clientului ras complet; pe cînd purta o lună mustață și o lună barbișon, domnia sa aparținea tipului incert și amatorii nimeau numai la întîmplare și orbește.

Probabil că cel puțin optzeci la sută din palmele ce i se dau, nu se adresează direct domnului Stere decît în măsura inevitabilului fizic; detractorii săi se gîndesc atunci cînd l-au luat la ochi la altcineva, pesemne, sau la altceva măcar. Nici în personajul din bilci nu dădea toată lumea palme din punctul de vedere al unui ideal dezinteresat. Pentru unii, ăla reprezintă Fiscul, Regalitatea sau Republica sau Salariul sau Patronul sau Capitalul. Șahul la rege se dă pe un desen al mesii de joc, în zigzag.

Căci dacă nu este așa, trebuie să ne întrebăm într-altfel. Este domnul Stere acel fenomen uriaș neînțeles, acel principiu iritant, care oferă când și când colectivităților câte un Iisus Hristos cel crucificat, câte un sfântul Ștefan cel ucis cu pietre, câte un Rousseau izgonit din patria revoltată? Reprezintă domnul Stere o idee, pe care nu a mai avut-o nimeni? o genialitate supărătoare? un ceea ce se cheamă un caracter deplin? este domnia sa mai bărbat ca toți bărbații, mai subtil ca toți subtilii, mai anormal decît toți anormalii? Constituie domnia sa în politica românească un aport cu desăvîrșire original sau trădarea absolut integrală, așa cum ar prezinta-o teatrul într-un Avar și romanul într-un Raskolnikov?

Înainte de război, domnul Stere era șeful organizației liberale ieșene, și la ordinul strict disciplinat al lui Ion. I. C. Brătianu, care l-a trimis să cheme Ardealul și care l-a ținut lingă Prut. Rector al Universității din Iași, domnul Stere a publicat un ucuz pentru studenți, retrograd. La Constanța, a primit pe țar cu toată inima și figurația. La București a scos *Lumina*, dar a participat și la întorcerea armatelor românești victorioase, cu o decorație nouă pe piept. Divorțase telegrafic, prin front, de familia domniei sale, rămasă în Moldova, și se căsătorea la Ploiești, ca un adolescent. Și mai sentimental, la Ploiești da naștere unui copil, pe care-l fotografia cu aparat propriu, și la București developa clișeele fotografice, extaziat ca un excelent părinte juvenil, de atitudinile biberoniene ale noului-născut. În vremea Ocupației e adevărat că-și pierduse zmeul, a căruia coadă fusese: Ionel Brătianu refugiat în Moldova. Domnul Stere își căuta un vehicul ca să se înalțe. *Lumina* nu a fost atît un ziar cît un zmeu turcesc și nici nu a înfățișat chiar atît de total o idee sau o trădare politică, pe

cît s-ar părea că se crede. Trei agenți de publicitate cunoscuți, care au și făcut avere din *Lumina*, au încălzit naivitățile de gigantică vanitate ale fostului rector și l-au preparat să aibă un ideal integral, pe cînd agenții de publicitate făceau cu ochiul printre perdele. Această realitate exactă domnul Stere nu o poate mărturisi, ca să nu știrbească din prestigiul domniei sale, care și negativ tot prestigiu este și sacral domniei sale orgoliu preferă unui adevăr diminutiv hula, sinceră sau artificială, recruscentă.

Prin urmare, domnul Stere nu era chiar demonul ce se povestește și, ca tot omul, este posesorul unei psihologii, destul de instabilă și de amestecată. Acest lucru îl cunoaște bine lumea politică și presa care-l atacă și-l amenință cu o temniță tardivă. Domnul Stere a stat o zi și jumătate la Văcărești: numai atît. Dacă domnia sa simbolizează de la război încoace toată trădarea și toată abominația, de ce nu a fost judecat în fierbinșeala evenimentului recent? de ce nu a fost osîndit? de ce a fost lăsată baltă « afacerea Stere »? În schimb, au fost condamnați cîțiva ziariști pentru articole de literatură și teatru și care în orice caz n-au fost bărbați politici, n-au fost nici Marghiloman, nici Stere.

Este drept, pe de altă parte, că domnul Stere nu a protestat niciodată în idealismul și omenescul domniei sale, nici în timpul procesului, nici după el, nici de atunci încoace, niciodată, niciodată, împotriva condamnării ziariștilor, pe care i-a cunoscut în activitatea lor. Dacă domnul Stere ar semăna fie cu Rousseau, fie cu Ștefan cel împroșcat cu pietre, ar fi intrat în sala Consiliului de război și s-ar fi constituit prizonier, refuzînd să accepte procesul și condamnarea lui Ion Slavici, cînd persoana domniei sale slobodă cumpăra violete de Parma pe Calea Victoriei.

Păstrînd proporțiile și rostind tot adevărul, domnul Stere nu merită situația personajului din hîlcîul pomenit, pentru cele ce a făcut; în această privință, oportunismul și egoismul domniei sale seamănă cu însușirile intelectuale și sufletești ale oamenilor politici combătuți de domnia sa. Abia o merită pentru tot ce a nu fost în stare să facă...

1929

DUNĂRE GREAVU

Nu ne vine să credem în foaia de caiet creionată cu plaivaz alburii, pe care am găsit-o pe acasă: « S. Greavu Dunăre a încetat din viață la 10 mai, în comuna Șoimeni, lângă Cernavodă ». L-am întîlnit nu de mult, pe acest negricios cu zimbetul suav de copil inteligent, gata să se întoarcă în satele Dobrogei pentru ispăvirea monografiilor lui. Dintr-un ghiozdan, stricat ca o căruță, ne-a scos atunci o carte nouă și frumos tipărită: *Bibliografia dobrogeană*, culeasă și orînduită cu nervozitate. Îi intrase Dobrogea în sințe, cu caravanele ei de vîrteje și de fantome de țărîna albă. Bătuse drumurile pe jos, bășicat la picioare și ros de pantalonii, adunase bătrîni prin sate, îi interogase și stabilise pentru cîteva sute de localități minuscule un proces-verbal cu semnături prin punerea degetului, dovedind originile lor românești [...] Oamenii aveau încredere în ochii lui înflăcărați de o văpaie neagră și în surîsul lui mic de sîdef. Bănuie de instigații, în pustietățile unde orice bănuială se iscă din cer, ca vîntul dintre ape, a fost arestat și purtat pe jos ca un vinovat. În București, s-a dus să-și puie capul pe o cărămidă într-o bina în construcție, a fost văzut ieșind dintre molozuri cu un ghiozdan la braț a fost dus la poliție și bătut... Avem o scrisoare de la el sfișietoare.

Tenacitatea lui Greavu a impus, pentru că nu detrona pe nimeni și se îndeletnicea din tot uni-

versul universitar cu o provincie, la care nu se gădea nimeni în special ca să-și agonisească o catedră. Cei mai infumurați dascăli de serii istorice l-au tolerat să sune la ușa îngîmfării lor — și a căpătat și stima sinceră, provocată de o încăpăținare științifică admirabilă, a citorva profesori cu dare de inimă. Întîia oară cînd ne-a abordat pe strada Edgar Quinet cu întrebarea lui originală: Dumneavoastră sunteți domnul X? nasturii de la pantaloni i se suiseră pe jiletcă. Ultima dată, ne-a plăcut să stringem mîna unui student bine îmbrăcat și aprovizionat cu speranțe pentru o viață de o sută de ani. După cît sintem informați, domnul profesor Simeon Mehedinți a contribuit cu mare generozitate la tilcuirea nomadului în forme civilizate. Noi am scris și primul bilet de recomandare publică, pentru acest băiat, care a murit cu sufletul împovărat de farmece senine. Și se pare că biletul nostru, apărut într-o publicație literară răsfnidită, i-a purtat noroc. Încă nu îndrăznise nimeni să ia în serios frumusețea canonicului său act cultural și tînărul savant, savant lăutar și cercetător trubadur, se ospăta cu pisicile unui restaurant, din rămășițe, de două ori pe săptămînă.

Ai murit, Greavule, într-adevăr! O lacrimă pe mormîntul tău nevinovat.

1929

LEON DONICI

Cu prilejul apariției frumoasei cărți *Noul seminar* în editura « Culturii Naționale », la care prezidează azi gustul și inițiativele de artă ale domnului Rossetti—Bălănescu, ne aducem aminte ființa pitorească a scriitorului, mort la netimp, apărut acum cîtiva ani în București într-un sinistru cadru tomnatic de ploaie și noroi. Se povestea despre acest român, de cultură rusească imperială, crescut cînd între clopotele din Moldova, cînd în cețurile Petrogradului, o mie și una de miracole, dezmințite de garderoba lui de birjar, de ochii lui adormiți și de suvenirea de pivniță spirtuoasă a subsuorilor lui, desfăcute la căldură. Scriitorii din București, care nu-l cunoșteau cîtuși de puțin, inspirați de prezența lui funambulescă și asiatic exotică, pretindeau să aibă asupra originilor lui informații din Siberia, Manciuria și Alaska; rușii sau basarabeni, care nici ei nu-l cunoscuseră deloc, îl acuzau că nu e Donici, cum nu erau ei Romanovi și fantezia lor provincială pizmașe îl înfățișau ca pe un aventurier, deghizat în tip Dostoievski.

Faptul brut e că Leon Donici provoca simpatia și interesul și că vorbele lui, tărăgănate și indulcite de strungăreața rusească, aveau un conținut cugețat și o închegare de sensuri, care aparțineau unui intelect cu tresăriri. Familia Donicilor, care dăduse un scriitor mai vechi limbii românești și un Primat, pe mitropolitul Konon, căruia i s-a mai zis și Arămescul, trebuie să fi fost — ne place

să gândim, fără documente, amestecată cu un capital propriu — în personalitatea distinsă, din stratele tocite ale scriitorului. Dacă numai o documentare severă nu ne-ar face argumentația de rîs, dovedind că primul Donici nu intră pe nici o cărare a singelui în al doilea Donici. Dar și atunci silueta scriitorului rămîne intact simpatică și divers evocativă.

Încă netăiat, romanul *Noul seminar* stă lingă cotul nostru, de două ore, ca o rămășiță a unui lucru care s-a isprăvit. Dintr-o lectură pe sărite cu degetul aruncat între foi, nu ne-am putut introduce nici în sensibilitatea, nici în văzul propriu al autorului — și făgăduim o dare de seamă corectă, după lectură. Probabil că tonul imprecis al frazei și lipsa ei de ritm corespunzător ideii trebuie puse în socoteala traducerii și a traducătorului, care dacă este domnul Ivanov de la fosta *Țara Noastră* și nu altul, e un traducător oarecum balcanizat, cu siguranțe fragile asupra limbii românești și cu inculoarea necesarmente adusă în vocabular și în bătaia intenției de către străini.

Prefața domnului Adrian Maniu la *Noul seminar* pomenește de muma săracă a lui Leon Donici, căreia nici un guvern nu s-a simțit încă în stare să-i acorde, în amintirea literară a fiului ei, o pensiu.

1929

TUDOR MĂINESCU

O picătură de parfum. Avem pe masă o carte de versuri. Autorul ei e un magistrat, care, ca și premiul național Cincinat Pavelescu și cu mai multă originalitate în expresia literară, cumpănește codul cu poezia. Domnul Măinescu nu aparține însă nici genului Topîrceanu, nici subgenului Ranetti și nu are nimic din domnia Radu Rosetti sau Victor Eftimiu. Domnul Măinescu pare să aibă un precursor al sensibilității în Enăchiță Văcărescu. Ce păcat că nu scrie în franțuzește ca să-l sesizăm, vorba ceea, mai bine.

Picătura de parfum, scăpată în călimară, dă cuvintelor un gust, însuflețind un vocabular uzual, ieșit din murmurul străzii. Poetul n-are glasuri răpite furtunii, cu spezele rupte de cer nici răscolite în pămînt și nici n-are avea ce face cu asemenea material de sunete și de prăvăliri de trăznet. Pantoful, cu o funtă roz trece prin mocirla asfaltului, alegîndu-și piatra uscată pe care calcă exact, fără să se mînjească. Domnul Măinescu nu cîntă oile, riurile și cocoșii și nu bea și nu se pupă cu lăutarii și nu joacă la horă cu pantofii pomeniți. Nu iese dintre coceni și plăvani, dar nu e nici parizian de București. Nici în împărăția domnului Sadoveanu, idolul papurii și al răsăritului lunii umflate, nu se găsește. Sentimentele strînse acasă sunt confinate la urbs. E începutul unei poezii orășanești,

tejă distantă, o cordialitate cu stil discret, ascundeau sfiiala filozofică a profesorului strămutat printr-un accident de selecțiune în România.

Regelui Carol i-a trebuit un bibliotecar care să cunoască de-aproape cărțile unui suveran instruit și, la nevoie, să i le sintetizeze. Bachelin avu de ales între succesele lui de catedră și chemarea regelui și, sacrificînd o carieră de merite excepționale, a venit la București, la palat, unde vodă i-a rezervat un apartament potrivit cu aristocratica lui însărcinare. Să fi lăsat el, între hîrtii, un manuscris consacrat marelui rege, pe care l-a cunoscut ca nimeni altul și pentru personalitatea căruia bărbătească noastră o admirație de preot și de profet? Bachelin își făcea însemnările regale încă de acum treizeci de ani, în vastul lui birou din strada Cîmpineanu. Le-a continuat? Le-a distrus?... O amărăciune surizătoare se amestecase cu anii lui de mai tîrziu.

Printre francezii, din teritoriu sau din țările de limbă franceză vecine, dezlipiți de casă și strămuțați la noi, singur Léo Bachelin, deprins din sînge cu rezerva republicană și cu mintea laică a Reformei, s-a ținut deoparte de politica și de oamenii politici și este singurul care nu le-a slujit acestora, de vocabular, pentru înțelegerea ideilor locale în expresie europeană. Cărturar și literat în accepția întregă a profesiunii, el nu a scris articole în foile aproximativ franțuzești ale partidelor și nu a condus nici o gazetă.

Activitatea lui Bachelin a fost strict literară, și dacă multe idei și frumuseți românești și cărți de ale noastre și-au găsit forma corectă și sugestivă pentru a intra în lumea franceză, meritul a fost întodeauna al lui. Colaborator necunoscut la o cantitate de documente și de scrieri, destinate să

țină legătura strînsă a țării cu Occidentul, Bachelin a lucrat pentru prestigiul românesc și pentru cultura acestui prestigiu, identificînd pe Wilhelm Tell cu calitatea de român prin sentiment și pasiune, fără să caute glorie personală și fără să se citeze vreodată. Și acest străin, îngropat în pămîntul nostru darnic, a fost în stare să nu facă avere și să moară cum a trăit, sărac.

1930

N. IORGA ȘI C. STERE

Cultura românească a produs în paralelă două personalități de tragedie, cu numele deopotrivă, în două silabe, Iorga și Stere. Amândoi cărturari și dascăli și amândoi bărbați politici fruntași — și scriitori activi, posedați de neastâmpărul Demoului, făcătorul darului proorociei.

Unul e vioi și cîntă, ca un luntraș din Arhipelag, care-și duce barca înflorită prin undă și lumină. Orice-ar face, și atunci cînd este mînios fără pricină și nedrept ca un licorn din fabula pădurii, unul este și rămîne simpatic, pentru că, la o vîrstă cînd și cele mai sus purtate făclii se sting sau se apleacă la numărătorea aurului adunat din grăsimea timpului în șipotul din beci, flacăra lui nervoasă e întregă și nesățioasă de întuneric. Domnul Iorga are acest har frumos de-a nu îmbătrîni, care dezmente devlînguirea precoce a intelectului românesc.

Celălalt e posomorît și vine din miazănoapte, de printre ghețuri și neguri. El nu știe să cînte, auzul lui e supărat de hohotul de rîs, ochiul lui se închide dinaintea dansului nud într-un văl sideral, de Cale lactee. El geme și tușește și e trist de tristeți pe care nu le-a avut. Personagiu de concentrare și umbră, el a jucat rolurile cele mai bune în politică, din nevăzut, asemănat în grava lui vanitate cu puterile secrete ale naturii. Vanitățile paralelului sînt de natură, dimpotrivă, naivă, cu ale copilului,

care ucide porumbielul fără să-și dea socoteală, cu prețul unor lacrimi vărsate prea tîrziu.

Primul știe să suridă, să treacă, să uite. Cine cunoaște facilitățile lui sufletești îl exploatează *en gros și en détail*, de la presă pînă la Academie și de la Parlament pînă la Universitate. El nu e fericit dacă îl iubești fără să i-o spui și preferă sentimentului declarația repetată. Foarte sensibili la culori și vopsele uriașii elefanți sînt scoși din codru în cîmp cu trei panglici de cocardă cu care îi gătești; prunci monstruoși ai naturii. Primul e simțitor la cuvinte ca o fetiță la mărgele. Îi zici « poftă bună » și i se face poftă de mîncare. Vede o lacrimă și plînge. Aude un oftat și se crispează. Iată de ce țîn la el oamenii care nu-i fac declarații, și atunci cînd îi injură cu superficialitate.

Al doilea n-a uitat niciodată ce-i datorește unui adversar și mintea lui puternică a săpat în piatră mormîntul ideal al detractorilor săi, în fiecare noapte. Tenacitatea omului din miazănoapte, minată de orgoli dure, se datorește instinctului de răzbunare. Conștient de resursele interioare, el se va răzbuna însă asupra epocii, nu a oamenilor în particular și setea lui politică visează cu ochiul vînat fix pe brumă, lichidarea unui secol întreg.

Cel dintîi, ca și cel de-al doilea, a condus un partid politic, anulîndu-l însă treptat din voile și nevoile lui și brusc rechemîndu-l la viață. Fericirea politică a celui dintîi este că și-a legat destinul de victorie, pe cînd paralelul, poate că din concepție, poate că din greșeală, s-a solidarizat cu înfrîngerea; un destin greu, de nevoiaș prometeic. Dar dacă cel dintîi nu și-a putut exploata victoria pînă la izbînda politică personală, cel de-al doilea, înfrînt, a izbutit să animeze din Vaticanul tainic al energiilor lui un partid. Dumnezeu știe ce ar fi fost în stare să încerce și să realizeze al doilea dacă victoria armelor

era de partea lui! Miazănoaptea din privirile acestui ascet al inteligenții, înspăimântă. Celălalt, victorios în război, strămută și în decepțiile politice succesive, vioiciunea și frăgezimea lui mediterană.

Cel de-al doilea cunoaște acum finalul tragic al tragediei întregi: partizanii îl aplaudă, îl slăvesc și-l abandonează. [...] E cea mai cumplită experiență pe care a făcut-o filosoful Stere.

Parcă tot mai practică și mai lipsită de suferință a fost pravila celui dintâi; el și-a părăsit singur, rind pe rind, partizanii, prietenii și soldații. Și finalul tragediei lui e paralel cu al celui de-al doilea și ibsenian; el a rămas, ca și paralelul, singur.

1930

ION MARIN SADOVEANU

L-am ales din trei portrete, pe cel cu căciulă, și i-am tăiat căciula, ca să-i rămie numai căută-tura metalică și fixă de teuton în arme. Poet, conferențiar, dramaturg și însetat cititor al cărților cu zvîcnire nouă domnul din clișeu de alături e cel mai aristocrat din scriitorii timpului în care o lumină picturală medievală cade pe profilul lui imperial impertinent și acerb. Între hamalii și țărani de noi, iviți pe după baloturi, coceni și pluguri, cu umărul brutal și cu podul palmelor scînduros, acest boier în aere și costum, ne scandalizează. Îi vine gulerul lustruit mai bine decît chiar altui domn curat din literatură și din literatura universitară, Tudor Vianu, care arborează o cravată impecabilă subt o bărbie cu galbul clasic alb. Mineca de chiciură a lui Ion Marin Sadoveanu se articulează cu o mîna desinată prețios și icoana lui întregă aparține unei rase de portrete, de care ne documentează precis Albert Dürer și Vaticanul.

Noi ne răzbumăm de toate aceste funeste nedrep-tăți ale naturii care a fabricat garoafa, muntele și cedrul, citind subt lampă *Cîntecele de Rob*, cartea domnului Ion Marin Sadoveanu de ghiersuri și greierîșuri adînci.

1930

LENY CALLER

Pune-n ghioc un zulf de aur și are să-ți spuie baba o grămadă de lucruri dulci.

Vezi, că nu ești frumoasă ca o actriță, ca o cîntăreață, ca o femeie. Ești o bijuterie, albastră în lumina ochilor, cu mozaicuri, cu metale și cu văpșeli imposibile în singele dumitale, dacă ai. Trebuie să fii de sticlă și azbest. Trebuie să fi venit de prin minerale și o să întrebăm dacă nu miroși a platină sau a chihlimbar.

Vezi, curată ca o scoică și iute ca o biciușcă ageră și zveltă, dumneata ești mai mult decît o actriță și personagiul dumitale ține dincolo de marginile unei piese de teatru, în care te pui să joci ca într-o frescă de biserică. Dacă ai fi fost fata mea, te-aș fi închis într-o vitrină și aș fi pus lângă dumneata icoana ierodiaconului Ștefan și un ciubuc de lemn de cireș. Ți-aș fi dat să ronțai mărăgăritare și să te adăpi dintr-un flacon cu parfum de rășină. Și toată lumea ar fi crezut că te-ai născut din porcelan și ceară.

Așa, lumea bate din palme la teatru, pretinzînd că faci parte din distribuție și din repertoriu. Fugi de-aci, Leny Caller! Dumneata ești un material din seria briliantelor, întunecate de un reflex de seninătate. Să nu ne spui nouă că ai fost la conservator, că ai învățat roluri pe dinafară, că ai făcut repetiții. Minciunile astea spune-le Marioarei Ven-

tura, care-i actriță și lui Victor Ion Popa, care-i regizor.

O să avem nevoie de material cînd vom reconstrui Babilonul într-un turn de beton de peruzele, cu patru vînturi în preajma balconului circular, pentru vocea matală, și cu un clopot de hîrtie tras de un fir de șofran, de mătasea căruia trebuie să se anine făptura dumitale de tină înflăcărată.

1930

IOSIF NĂDEJDE

De-abia alaltăieri, parcă, l-am întâlnit ultima oară, pe strada Sărindar. Se plîngea tărăgănat, în cuvinte mai silabisite ca de obicei, și cu o ciudată vitrificare a luminii ochilor, oprită în loc, de o balonare a trupului, de o neliniște, de un vag fizic, care-l însemnă, cu o presimțire de despărțire. O despărțire de viață. Și, luni, s-a aflat că Iosif Nădejde, căutîndu-și un mormînt dincolo de cimitirul natal, a murit la Viena...

Acest om, de o seriozitate tristă, zîmbea ca o statuie chineză, inabil exprimată în masca ei, între suferință și comedie și, probabil, nimeni nu l-a văzut niciodată consumînd o bucurie întreagă și vesel pînă la hohot. El se oprea subit, cînd începea să surdă, ca și cum își amintea că nu este voie. Impresiile lui se cerneau monoton egale și scrisul lui avea o cumițenie de bun gospodar, care se plimbă prin proprietatea lui, cu pipa stinsă și cu mîinile la spate, notînd unde lipsește o zăbrea și unde mai trebuiește un cui.

O viață întreagă petrecută între foile *Adevărului* și *Dimineții*, unde penița lui cu ciocul negru, a ronțăit zi cu zi și ceas cu ceas meiu literelor și al ideilor, dîndu-le dumaticate de-a gata cititorului, l-a identificat cu firma, de care a știut să nu se depărteze pentru nici o iluzie și nici o făgăduială. Iosif Nădejde a fost ziaristul integral, consacrat

exclusiv meseriei lui, onest înțeleasă și servită cu credință. De aceea, el nici n-a făcut avere, ca unii din confracții lui, nici n-a figurat în parlament, n-a fost nici ministru și nici secretar general, rezervat de toate tentațiile ce i se oferă unui redactor de mare cotidian. Singura fantezie, pe care și-a permis-o spiritul lui documentar, a fost participarea la viața teatrală, cu cronici dramatice conștiințioase și supuse stilului deductiv. Egal depărtat de toate rîvnele politice organizate, el și-a putut exprima întodeauna părerea cea mai clară și gîndul cel mai liber cu puțință.

Convingerile lui Iosif Nădejde au fost și au rămas socialiste.

1930

PARAȘUTISTUL BRĂTESCU

Acum, după ce a murit exact așa cum prevăzusem în secret, pot să mă spovăduiesc, asigurat că nu mai citește. Eroul povestirii a existat pînă acum cîteva zile și de cîteva zile nu mai există deloc, adică nici atît cît continuă să fie în forma lui, un om care și-a dat sufletul cu ritualul obișnuit. El a decedat în felul lui, ca pasările lovite de moarte prin văzduh, căci a fost pasăre în ziua morții, și el. S-a urcat vulturește la două mii de metri în sus, și a căzut; adică nu a căzut cum se cade, din întîmplare, ci din ispravă. A voit să cadă: și-a dat o dată drumul din avionul ce-l ridicase pînă la ceruri, și pînă jos nu s-a mai ales din el nimic. Omul moare îndeobște întins, ceasul din urmă acordîndu-i răgazul să-și puie mîinile pe piept, cu încredere în undele nevăzute, care-l fură, plutindu-l pe spate, către cine știe ce stele depărtate.

Eroul a murit răsucit, măcelărit și frămîntat în sine și dimpreună cu țărîna, cu care s-a făcut gogoloi. Și a fost un erou adevărat, nu numai un erou de literatură, cu toate că multă literatură de basm cutreierase sufletul lui. Tocmai apăruse într-un ziar de specialitate, tipărit pe hîrtie albastră, ca azurul « alticolul » pe care-l dorea de două luni întregi și pe care l-am tot aminat, intuitiv turburat. El a căzut din avion într-o simbătă, mi se pare, și ziarul ieșise cu două zile înainte. Poate că dacă s-ar mai fi putut descoperi un alt material decît sînge, oase

și pămînt, acest material intercalat în movila rămășițelor lui ar fi fost numărul din ziarul albastru care l-a bucurat.

Bietul parașutist n-avu vreme nici să-mi mulțumească, și el nu-mi va mai telefona niciodată de cîte opt ori pe zi, ca să mă întrebe dacă (articolul) « e gata ».

Mi s-a năzărit, în secunda morții, că eram nițel vinovat de moartea aviatorului Brătescu, după cum, tot din aiureala neștiutului, am întîrziat două luni să-i fac un « medalion ». Nițel vinovat și cu ceva mai mult decît nițel, a fost vinovat și colegul, Piccard, de năzdrăvănia lui. Ridicarea în așa-numita stratosferă, ca din explozia unei artilerii de giganți, subit pînă la șaisprezece kilometri de haos, a fizicianului helvetic, i-a sugerat un neastîmpăr de om ars la tălpi de mediocra prezență a terestrului subt pingele și o pasiune feroce de a-și frînge gîtul cu orice preț.

Trebuie să mărturisesc vina mea pe îndelete, ca să dureze tortura spovedaniei pînă ce sentimentul că am expiat crima de care mă acuz, va binevoi să mă viziteze.

Citiseam la microfonul postului de radiodifuziune din București o jelanie deasupra mormîntului depărtat al aviatorului Beller, căzut la Benares. Un aviator anonim, pe care nu-l felicit pentru absența iscăliturii din scrisoarea lui, m-a înjurat: între pasările de lumină sînt și pasări de întuneric. Aviatorul m-a făcut atent că nu trebuia să mîngîi umbra de pe mormîntul tînărului zburător căzut, ci eram dator să o bat cu biciul. Argumentul lui de pizmătareț era curios: anonimul, îndrăgostit mai puțin de spațiu și mai mult de contabilitate, ținea de rîu pe printul Bibescu, pe căpitanul Burduloiu și pe tovarășul lor — și implicit mă trăgea la răspunderi financiare pe mine, că raidul a costat o grămadă

de milioane. Un mîrîit printre silabe, aproape ne-rostit, voia să spuie mai mult, și nu găsise nici în anonimat destulă îndrăzneală expresivă...

Ofițerii, fără anonimat, din Clubul aeronautic, fuseseră de altă părere; căci emoționați de imortalele aeriene, pe care un grămătic necalificat și un pedestraș insignifiant, le-a risipit, desfoliate, în vîntul nopții, din Țara Meșterului Manole către Indii, au cerut cititorului foile citite și le-au publicat în revista lor albastră, asociată la omagiile cuvenite unui vislaș al aerului, cu lopata frîntă.

La cîteva zile de la apariția manuscrisului, un domn mi s-a prezentat, necunoscut, inginer și aviator, specializat parașutist. Fizionomia vioaie a străinului avea o mimică însuflețită, de mare dansator pe sîrmă. O mai văzusem, figura lui, de mai multe ori, pe alte capete, vopsită, cu tichie și cu gulere suprapuse și frizate, debitînd o anecdotă comică, descălțîndu-se de un ciorap cu carîmbul de cincizeci de coți și strîmbîndu-se de ris cînd cineva îl pocnea cu palma. Această facultate a străinului de a-mi provoca aduceri aminte de lucruri simpatice, care nu erau ale lui, mă atrăgea. Ce minunat clown, îmi permiteam să reflectez, urmărindu-i jocul ochilor și mobilitatea feței, agită personajul bizarului aviator. Și-i puneam tot soiul de întrebări și el îmi da tot soiul de răspunsuri, de soiuri deosebite. Și inteligența lui avea un tic particular și o derivație fugară de la precizie, la o aproximație de diametral opus.

— Dacă dumneata scrii un articol despre mine, sînt lansat. Îmi trebuie numai un articol de dumneata, ca să fiu un om fericit. Ministerul de război a cumpărat două parașute « Irvyng » pentru mine. M-am angajat să fac o sută de sărituri din cer pe pămînt în opt zile. Prea mult! Le voi executa pe toate în cinci zile.

— Va să zică te arunci și te întorci, iar te arunci și iar te întorci. Am un băiat care face tot așa: urcă scara de-a fuga și se lasă alunecînd călare pe rampă. Abia ajunge jos, își încheie un nasture care s-ar fi descheiat, și se urcă iar.

— Exact, răspunde Brătescu. Vin jos și plec în sus: de o sută de ori în opt zile.

— Mie mi-e frică de prima săritură, vorbeam eu, ca un pîrlit de pămîntean. Nici nu mă gîndesc la a doua. A sută îmi încrețește pielea.

— Așa cred toți cei care n-au zburat! răspundea rîzînd parașutistul, ca proprietarul legitim al unui suprasimț, ignorat în vehicularea indivizilor pe stradă. Eu o să sai de o sută de ori, de la două mii de metri: nu te speria. Și dacă scrii dumneata un articol despre mine, cîștig un avion. Dumneata nu știi ce este să ai un avion al dumitale...

— Dacă mă refer la o veche preocupare personală, părăsită, înțeleg. Zece ani am umblat să am în colivie un cuc, prin toate bălțile și pădurile, și cu cît mă apropiam mai mult, cu atît auzeam « cu-cu! » mai departe.

— Mi-ai dat o idee, zise parașutistul. Cînd iau în primire avionul meu, îl botez *Cucu*. Scrie articolul!

— O să caut să-l scriu...

Și nu l-am scris două zile, două, trei, patru săptămîni. Telefonul mă întreba cu o exasperantă regularitate:

— L-ai scris?

— Tot nu l-am scris, răspundeam.

Aveam o nedumerire. Trebuia să-l întîlnesc pe căpitanul aviator, în numele căruia venise la mine, și să-l întreb dacă, într-adevăr, inginerul era a iator și aviatorul inginer, și dacă erau amîndoi, de acord, parașutiști. Mă impresionase din punctul de vedere al simpatiei și un dinte strîmb din gura parașutis-

tului, alături de un dinte pe jumătate rupt, unele cuvinte şuierându-i în strungăreaţă. « Articolul » atrîna de răspunsul căpitanului.

— Domnul care a venit la mine, i-am spus, e foarte simpatic, dar nu mă asigură că e într-adevăr un aviator. Mi-e teamă să n-am de-a face cu vreun Napoleon Bonaparte sau Nabucodonosor prin epidemie.

Răspunsul căpitanului m-a edificat:

— E un aviator autentic, domnule, şi binecunoscut de noi. Şi dacă n-ar fi ticnit, n-ar putea face ceea ce face.

— Va să zică, « face ». Perfect. Mă oprea un sentiment obscur să « scriu ». Mline primiţi manuscrisul. Binevoii, vă rog, să faceţi să mi se trimită corectura.

Mă mai împiedicase şi altceva, un indefinit de ultima oră, un mister. Poate că aveam senzaţia că voi încuraja un om să moară cu cîteva zile mai devreme decît îi era scris, fără articol. Dar mă îndemnam: « Dacă a zis căpitanul că într-altfel n-ar face ceea ce face, înseamnă că acest om poate să facă şi asta, şi să sară-n gol de o sută de ori pe rînd... »

Iată cum a murit paraşutistul Brătescu. Şi dacă în scrierile lui se va fi găsimd un strop de cerneală din călimara asta, este de a mea datorinţă să-i fac o floare cu aceeaşi cerneală şi deasupra gropii, pe cruce...

Şi iată, m-am temut să laud volumul nou apărut, al unui foarte tînăr poet de talent, care aducîndu-mi-l, mi-a cerut şi el un articol, şi a insistat. În zodiile vişinelor roşii, să călcăm cu băgare de seamă printre pomi...

GEORGE METAXA D'ORO

A închis ochii de curînd George Metaxa D'Oro. S-ar părea că e vorba de un personaj de roman, situat pe una din coastele mărilor calde şi nu de un fost confrate din Bucureşti. Numele lui, jumătate grec şi jumătate latin, tipărit pînă la război în ziarele lui Alexandru Marghiloman, e săpat de cîteva zile pe o piatră din Galaţi.

O scrisoare dactilografiată, semnată de o mînă feminină, ne-aduse această ştire, nepublicată de nici un ziar. Moartea lui Metaxa n-a fost tot atît de rapidă pe cît de discretă. Bietul bolnav s-a chinuit de cîteva luni, după ce fusese torturat o viaţă de un rău, atribuit în lumea veche satazării şi vindecat în *Noul Testament* prin alungarea diavolului din trup.

L-am văzut în orele lui de acces pascalian scuturat de cutremure uriaşe, meritade de Atlas şi de divinităţile stîncioase scandinave. Un demon, într-adevăr, părea că se joacă de-a ghiuleaua cu capul lui inteligent, trîntit de toţi păreţii, cu o cruzime şi o impudoare, neaşteptată nici de la principiile toxice şi satirice ale naturii. Răul lui era abstract, rămas abstract şi subiectiv pentru terapeutică întreagă, afară de aceea recomandată de Sfintele Scripturi şi aplicată la maslu — şi debuta cu o mare hilaritate sau printr-o tristeţe profundă, reproducînd în criză contrastul violent al firii lui îndoite, din luciditate. Rareori un cubaj de cinism atît de vast s-a înto-

vărășit în sensibilitatea unui bărbat cu o delicatețe mai candidă, și lubricitatea brutală și excesivă alterna la el cu castități și nedeslușiri virginale, de o dulceață suavă. Viața lui a oscilat în fiecă zi între un priapism fanatic și o înduioșare de copil fragil.

În închisoare, frământată de sălbatica dorință, nara lui se ridica flămândă spre sudul penitenciarului, de unde ajungeau pînă la mirosul lui de fiară fin, acreala de sudoare de vită a hoașelor și asasinilor, muieri diforme, alcoolice și cretine. Și cînd își aducea aminte de mama lui, o respectabilă și aristocratică mare cucoană din Covurlui, lacrimi tăcute îi înecau mustața. Se simțea vinovat, nu pentru că dezertase, locotenent, întîrziindu-și întoarcerea pe front, de unde venea cu însărcinările generalului Lambru în București, și surprins de ocupant, ci pentru că dezertase pentru o femeie. Era cazul tuturor soldaților, care nu și-au putut dezlipi buzele de pe gura setoasă tragic a ibovnicei, la timp; cazul pasiunii, mai puternică decît sentimentul datoriei, sau însuși cazul unei datorii individuale în conflict cu datoria colectivă.

Un colonel de rezervă, ale căruia puteri civile sporiseră în momentul războiului pînă la mit și dictatură, devenise idolul administrativ al tuturor partidelor politice, care și-l anexau pentru toate guvernările cu puțință. Cîteva automobile expresе fuseseră trimise după el, în București, cu îngrijorarea că prețiosul auxiliar al statului să nu cadă în minile ocupantului, care se apropia. Ultima limuzină se oprea dinaintea domiciliului, ca să se folosească de ea marele funcționar și să fugă pe la Șosea, tocmai cînd inamicul înainta pe la Mitropolie. Colonelul de rezervă a rămas, și limuzina trebui să plece goală. La proces, acuzarea căzu cu-atît mai grea, cu cît dezertorul refuzase cu reiterare să-și părăsească gospodăria. Înțelegerea cu inamicul,

trădarea calculată, dezertîunea, informarea inamicului încă de pe cînd marele funcționar se găsea ca o unealtă mascată la post, pierderea primei părți a războiului atribuită atitudinii lui, nimic nu a lipsit ca să facă odios și abject pe fostul dictator al știrilor românești. El a suportat toate învinuirile cu duritate, s-a apărat pe cît a putut, a suferit sentința de moarte, comutată în muncă silnică pe viață, a răbdat degradarea, insultele unanime ale presei și huiduirile mulțimii, pe cînd era transportat din locul suplicului în temniță. Seninătatea acestui om deconcerta. El mai lua o țuică mică la fiecă masă și mai fuma cîte o singură țigare, pentru digestie, după friptură și fructe — și se mai interesa de valută...

El ascunsese la proces un singur lucru, care constituia toată vinovăția lui, un amănunt, un amănunt sentimental, mai rușinos în propria lui opinie și decît dezertarea și decît trădarea caracterizată — și trăia în temniță în puterea acestui amănunt. Nu se putuse despărți de soție, pe care o iubea furtunos și tenace și care cînta la pian romanțe scrise și compuse, cu un talent știut numai în căsnicie, de muzicantă și poetă. El n-a putut să spuie adevărul în proces, nu pentru că nu l-ar fi crezut nimeni, dar pentru că prejudecata cu care se jucase o viață-ntregă, prejudecata morală, era mai puternică decît simpla sinceritate. Și decît să se știe că și-a iubit nevasta, i-a plăcut mai mult să fie, într-un ceas de mari încadrări morale, ticălos și vînzător de țară, un mare scelerat. Iată de ce scriitorul german Remarque e odios pentru imperialiștii din neamul lui; el a dezvoltat această teză a depersonalizării umane prin imitație și contagiune.

Confruntat cu epoca lui, omul poate rămîne numai un om de treabă, un client pentru băcan și pentru medic, un platnic al fiscului și un debitor niciodată

protestat. El e destinat să cumpere, să deburseze, să facă economii și să voteze, fără să supere pe nimeni. Îndată ce pe pielea lui apare a treia mustață, veleitatea, omul incomodează: datorica, ca să trăiești liniștit, nu trebuie să scoată coarne și să bată-n drepturi — ci servită de un zimbet și de o efasare, să procure epocii și un agrement. Omul de treabă e omul corvezilor consimțite.

O justiție a compensațiilor lichidează veleitatea: sau trei flașnetari teucid lângă flașnetă, dacă îți cîntă flașneta mai just — sau morala socială elimină în persoana ta un concurent. Omenirea nu-i atît de simplistă pe cît o consacră codurile, care tratează în texte comentate, un om-cauciuc și un om-carton — și dedesubtul dreptății mocnește adeseori resentimentul.

Dar oricum, Metaxa D'Oro a murit, și odată cu el a murit un om complicat și un camarad bun. Și nimeni nu l-a pomenit.

1931

C. ARGETOIANU

Momentul elogiului unui om de stat atacat de pretutindeni prezintă folosul moral, din punct de vedere practic, că este cel mai rău ales. De obicei idolii sînt învăluiti în tîmălie și impresurați cu cădelniți ingenuncheate, atunci cînd carul, care-i transportă, a sfărîmat toate oasele și cînd preoții scăpați cu viață i-au consacrat. Domnul Argetoianu se găsește în momentul crizei lui Gulliver. Armați cu lăncile acului cu gămălie și rostogolind butoaiile mosorelelor de ață, piticii se grăbesc să-l răstignească de pămînt și să-l împăinjeneze. Înainte de a fi scăpat pe lîliput, el trebuie înfășurat și rostogolit în mare. Căci dacă apucă să facă minunea, îl stăpînește douăzeci de ani. Puțini oameni politici dintr-o țară, în care injuria face parte din starea culturală, au dezlănțuit necazul și iritația provocate de stilul personal, încă neasimilat, al omului din fotografia cu țigarea. Această țigare implică zimbetul satirei, și adversarul i-ar zmulge-o bucuros din gură și, ostentativ, i-ar călca-o în picioare, ca să-i suprimе scînteia și fumul. Să teme să nu dea dedesubtul ei de hohotul de rîs al tragediei. Domnul Argetoianu nu se știe să fi avut un stagiou, o ascensiune de concesiі, o ucenicie de subaltern. Dintr-o dată, el a zugrăvit mare, ca Delacroix, și numele lui, de cînd s-a ivit în lumea politică, a fost întodeauna *lîngă, alături* și niciodată *dedesubt*. În impu-tarea ce i se face, că și-a mutat de cîteva ori propor-

țile ca să se confrunte la fața locului cu cenacele politice aproximative și să guste, pentru hrana scepticismului, din vidul distribuit, istoricește și ierarhic, în conclavurile păzite la ușile încuiate de statui, transpare amintirea vexată a vecinătății dominate.

Viața publică a vistiernicului a fost întodeauna absorbantă. Personalitatea lui constituie o ambianță care dizolvă și digeră metalele bune, necum aliajele false și imitate, dar dacă efigiile de tablă galvanizate cu aur se simt știrbite pe conture și ridiculizate că-și dau tinicheaua pe față, în interiorul unei coroane de laur, poate că vina esențială nu e a titlului de concentrare al corozivului jerpelitor. Evenimentele, fenomenele și orientările epocii au, în opinia care circulă, un singur rezizor. El face guvernele și le desface, sau le schițează și le șterge, el mină Parlamentul, el pornește hipodromul politic și tot el îi pune piedică și-l dă peste cap. Concurenții și antagoniștii consimt să se declare piaițe și păpuși, animate de sforile lui de mătase. Nici Richelieu, nici Bismarck n-au făcut atât gol și atât neant conștient și mărturisit, în epoca lor.

Domnul Argetoianu poate că nu apreciază cu plăcere spectacolul ce i se oferă. În șase luni, fără cheltuială de atitudine, fără oboseli, fără public, fără presă, țara politică a devenit în întregime anticamera domniei sale. Cei enervați de așteptare au umplut scuiptoarea de mucuri și de speranțe și așteaptă să puie Boierul mîna pe clanță, ca să sară și să facă un compliment colectiv pe stomac, în momentul cînd clanța de dincoace o să basculeze. Boierul mai avea încă o ieșire și, pe din dos, a plecat în Europa. Realitatea a izbutit să facă singură selecțiunea penibilă și interesantă, deosebind de o parte o mediocritate viermuitoare, și solidară, uniformă, și în fața ei un om cu țigarea pe

buză. Omul cu țigarea e omul care trebuiește. Concepția unicității e plugărească, oricît s-ar ofensa blajina sensibilitate democratică. Deghizată într-un timp sau într-o doctrină, unicitatea duce pretutindeni popoarele tiriș, înjugate la pămînt sau înhamate la piramide, sau plecate pe vioară. E regretabil că actualmente acest lucru se cheamă numai dictatură. Înainte de vocablul postbelic a fost individualitatea, și comandamentele ei au făcut lege. Căci singure de cîte ori s-au prezentat mulții și mai mulții în fruntea popoarelor, răbojul înregistrează o burghezie nulă și o platină fioară.

Cine a trăit mai mult, își dă seama că oamenii de dinaintea războiului reprezintă întregii și astăzi, în imperiul personalității scăzute la fracții. Domnul Argetoianu e un om al elitei de atunci, de dincolo de sînge. Are cărți și le citește. Are idei și le cugetă și le exprimă viu. Și are brazde pe care muncește cu vitele lui. În toate limbile vatra e țara, cu vîpaia ei și cu cenușa ei, chiar într-o vreme cînd oamenii politici trăiesc la hotel și restaurant și dorm în vagoane și cluburi, cu fustele și șorțul chelneriței în brațe. Cinicul din fabula proștilor simpatizează cu inima și cu intelectul, rafinează emoția, cunoaște prețul lacrimii și al unui suspin. Profesiunea politică a minciunii îl scribește, și cuvîntul dat e cuvînt ținut.

Cîți n-au agonisit din politică avere? Comparativul aristocratic al domnului Argetoianu, care și-a împușinat bunurile pentru un ideal politic, este de față. Acest om catifelat și dur are un ideal, ideal, desigur, de primejdii pentru clicile asociate. Un ideal în desfășurare, de-acî nainte iute, direct și incandescent.

Și toată lumea se supune aceleași sugestii, că din drumul lui nu-l mai poate nimic abate. Și că cine va pune mîna pe rana de foc ca să i-o ațîțe, se va carboniza...

14 februarie 1932

țile ca să se confrunte la fața locului cu cenaclele politice aproximative și să guste, pentru hrana scepticismului, din vidul distribuit, istoricește și ierarhic, în conclavurile păzite la ușile încuiate de statui, transpare amintirea vexată a vecinătății dominate.

Viața publică a vistiernicului a fost întodeauna absorbantă. Personalitatea lui constituie o ambianță care dizolvă și digeră metalele bune, necum aliajele false și imitate, dar dacă efigiile de tablă galvanizate cu aur se simt știrbite pe conture și ridiculizate că-și dau tinicheaua pe față, în interiorul unei coroane de laur, poate că vina esențială nu e a titlului de concentrare al corozivului jerpelitor. Evenimentele, fenomenele și orientările epocii au, în opinia care circulă, un singur rezizor. El face guvernele și le desface, sau le schițează și le șterge, el mină Parlamentul, el pornește hipodromul politic și tot el îi pune piedică și-l dă peste cap. Concu-renții și antagoniștii consimt să se declare piaițe și păpuși, animate de sforile lui de mătase. Nici Richelieu, nici Bismarck n-au făcut atât gol și atât neant conștient și mărturisit, în epoca lor.

Domnul Argetoianu poate că nu apreciază cu plăcere spectacolul ce i se oferă. În șase luni, fără cheltuială de atitudine, fără oboseli, fără public, fără presă, țara politică a devenit în întregime anticamera domniei sale. Cei enervați de așteptare au umplut scuiptoarea de mucuri și de speranțe și așteaptă să puie Boierul mîna pe clanță, ca să sară și să facă un compliment colectiv pe stomac, în momentul cînd clanța de dincoace o să basculeze. Boierul mai avea încă o ieșire și, pe din dos, a plecat în Europa. Realitatea a izbutit să facă singură selecțiunea penibilă și interesantă, deosebind de o parte o mediocritate viermuitoare, și solidară, uniformă, și în fața ei un om cu țigarea pe

buză. Omul cu țigarea e omul care trebuiește. Concepția unicității e plugărească, oricît s-ar ofensa blajina sensibilitate democratică. Deghizată într-un timp sau într-o doctrină, unicitatea duce pretutindeni popoarele tiriș, înjugate la pămînt sau înhamate la piramide, sau plecate pe vioară. E regretabil că actualmente acest lucru se cheamă numai dictatură. Înainte de vocablul postbelic a fost individualitatea, și comandamentele ei au făcut lege. Căci singure de cîte ori s-au prezentat mulții și mai mulții în fruntea popoarelor, răbojul înregistrează o burghezie nulă și o platină fioară.

Cine a trăit mai mult, își dă seama că oamenii de dinaintea războiului reprezintă întregii și astăzi, în imperiul personalității scăzute la fracții. Domnul Argetoianu e un om al elitei de atunci, de dincolo de sînge. Are cărți și le citește. Are idei și le cugetă și le exprimă viu. Și are brazde pe care muncește cu vitele lui. În toate limbile vatra e țara, cu vîpaia ei și cu cenușa ei, chiar într-o vreme cînd oamenii politici trăiesc la hotel și restaurant și dorm în vagoane și cluburi, cu fustele și șorțul chelneriței în brațe. Cinicul din fabula proștilor simpatizează cu inima și cu intelectul, rafinează emoția, cunoaște prețul lacrimii și al unui suspin. Profesiunea politică a minciunii îl scribește, și cuvîntul dat e cuvînt ținut.

Cîți n-au agonisit din politică avere? Comparativul aristocratic al domnului Argetoianu, care și-a împușinat bunurile pentru un ideal politic, este de față. Acest om catifelat și dur are un ideal, ideal, desigur, de primejdii pentru clicile asociate. Un ideal în desfășurare, de-aci nainte iute, direct și incandescent.

Și toată lumea se supune aceleași sugestii, că din drumul lui nu-l mai poate nimic abate. Și că cine va pune mîna pe rana de foc ca să i-o ațîțe, se va carboniza...

14 februarie 1932

ISTRATE MICESCU

Dacă după treizeci de ani de rafinare a materiilor subtile, de filtrare a celor vapoaze, de laminare a transparențelor, și de lectură din *Vechiul Testament*, și din acea literatură și meditație care au dus pe Goethe la optzeci și cinci de ani la *Faust*, l-ai văzut o dată, ai înțeles.

Lipsea din toate o dată plastică, pe care ai găsit-o.

Impresia pe care ți-o face, într-adevăr, domnul Istrate Micescu, complexează o serie de cifre intelectuale, care capătă subit un sens, definește o seamă de poziții morale și justifică atitudinile consemnate în marile acte de sacrificiu, de abnegație și de neant. Figura domniei sale poate servi de portret și lui Veliar și sfântului Petru și poate ocupa schematic întâia pagină din *Talmud*, ca și coperta unei povestiri estetice a stării de spirit din epoca medievală.

Domnul Micescu nu e un om, nu e o individualitate, nu e un geniu, e o substanță, o stare, o modalitate. Dacă-l cunoștea Remy de Gourmont ar fi scris despre domnia sa o carte de orientări noi în marile întunecimi ale clarității, tot atât de esențială ca și la *Physique de l'amour*. Și dacă l-ar fi cunoscut în diversele momente ale duratei, la distanțe de câteva sute de ani, apostolii, filozofii și analiștii s-ar fi descurajat. Îți închipui o convorbire pe Sinai a lui Moisi și o discuție a lui Iisus în Grădina Măslinilor, cu domnul Micescu...

Amîndoi au avut norocul să nu dea de el printre ucenici. Cel dintîi s-ar fi întors în șes fără *Decalog*, și cel de-al doilea, renunțînd la învierea lui Lazăr și la vindecarea bolnavilor de nebunie și de lepră, se făcea secretar și-i ținea condica proceselor la zi.

În schimb, omul-in-folio, omul-incurabil, omul-pergament care adaogă la ființa lui de mare cărturar diavolesc o ascendență aristocratică certă, din zborul lui imens a naufragiat pe uscat, printre proști. Ceva din ridicula și vexatoria situație se găsește în poema lui Baudelaire *L'Albatros*.

Ieșind neori din hermetica dumisale izolare; părăsindu-și distanța, lepădîndu-și zibelina glacială, în care se ascunde cu cărțile și cu aprigile sale tensiuni adevărate, domnul Micescu s-a lăsat ținut de o mîină de cîte un Virgiliu cu pălărie de paie sau cu nume desprins din *Monitorul Oficial*. În mijlocul Infernului politic i se revela stupiditatea mentorului, apărută la o răspîntie de poteci. De multe ori, văzută din ceafă, mediocritatea poate să înșele printr-o grație de contur, care dispare cînd se dezvăluie profilul. Și divorțul se poate petrece chiar în noaptea de nuntă, dacă o bridă de catifea înnotată artistic a putut ascunde, pînă în camera nupțială, vata unui scroful irupt.

Instinctul și experiența uzîndu-i sensibilitatea, i-a dat o infirmitate: domnul Micescu nu poate iubi pe oameni. Poți iubi ceea ce disprețuiești? Contestînd pe cei dimprejur, el tăgăduie tot ce hazardul a putut să arunce deasupra lui. În împrejurările reputate cele mai serioase și înmănușate întâmplător cu personaje grave și cu prestigii necontrolate, domnul Micescu a suris pentru că nu a luat în serios nici evenimentele jucate cu sfoară, nici truțiile în relief pe mucava. O afinitate, desigur, îl face să se găsească însă lîngă un prieten, întodeauna: o consonanță a spiritului și o adiacență.

Domnul Istrate Micescu e unul din marii avocați ai baroului. Pledoariile sale sînt niște opere de gîndire pe care maestrul le construiește, jucîndu-se cu simplitatea și frumusețea naturii, cînd această vrăjitoare scoate trandafiri de aur și-i lasă să se scuture, indiferentă la glorie și vanitate. El trece de la monumental la sublim și de la culme la culme, ca un copil de la cerc la locomotivă și de la basm la păpuși. Ședințele la care « vorbește Micescu » sînt niște festivități pentru avocați, pentru magistrați și pentru estet — și cînd « vorbește Micescu » îți dai socoteală că literatura și cea mai bună nu mai însemnează nimic.

Puterea lui întregă, ca și făptura lui, vine din abstract. Trupul lui cu carne puțină, redusă la ghimpe, e un pretext ca să slujească exclusiv la transportarea printre orizonturi a unei străluciri coplesitoare: o văpaie în virful unui fir de sîrmă. O lumină albă, o flacără rece. Avocatul nu încălzește niciodată: luminează. Prinsă în raza lui ascuțită, lucrurile se organizează, devin limpezi și se amplifică: o lentilă cît un disc de lună trece pe deasupra amănuntelor și le pronunță expresiv. Domnul Micescu nu emoționează, convinge; convingere de cerebralitate.

În talazul ineluctabil al logicei, care trăște stăpînitor, sarcasmul și epigrama formează licăriri de beteală ale unde. Anecdotică domnului Micescu e un album curent în care răsfoiește toată lumea și din care se împrumută cine vrea, ca dintr-un exemplar de lux. O anecdotă dintr-o mie, care precizează calitatea humorului:

Se judecă la Casație un recurs în contencios, relativ la situația de profesor la Facultatea de drept a domnului Istrate Micescu, care-și pleda propriul proces. Un articol 81 al Legii universitare scu-tește pe candidații mediocri și bine protejați de

un examen la care ar cădea, acordîndu-le pomana unei catedre, pe temeiul așa-ziselor scrieri de drept: o broșură de cinci pagini și un extras cît o listă de bucate.

Domnul Rosenthal, avocat advers, a căutat să-l « înșepe »:

— Recunosc, domnule Micescu, zise domnul Rosenthal, că ești un om foarte inteligent și foarte cult, dar ești cu totul dezorganizat. Domnul G. G. Mironescu n-are nici însușirile, nici cultura dumitale, dar a izbutit de minune în politică. A fost ministru înaintea dumitale.

Domnul Micescu se întoarse atunci către președintele Curții:

— Domnule președinte, răspuse domnul Micescu, tot pe articolul 81 a izbutit și în politică, domnul Mironescu...

Faptul adevărat este că toată lumea îl admiră pe domnul Micescu, dar nimeni nu-l alege. Floarea e frumoasă, dar are spini prea mulți.

Este nevoie de un șef de guvern, și cult, și spiritual și artist, care examinînd blazonul băncii ministeriale, să puie între numeroasele lui pietre false un diamant.

1932

GRIGORE IUNIAN

În exercitarea vieții politice cu portofoliul, cu mandatul în Parlament, cu aplauzele la tribună sau numai cu instrumentul de reproducere al condeiului gazetăresc, se ivește neconținut momentul care cere un crimpei de curaj. Fără să implice o atitudine călărească de vitejie mare, toată viața, și cea politică și colectiv socială, și cea individuală, se reduce a o infinitate de secunde, ce trebuiesc dezlegate; probleme mici, derizorii. Ca să concediezi un ale gător inoportun sau să te scapi de o vizită nepotrivită; ca să răspunzi, ca să scrii, ca să vorbești, este nevoie să spui ce gîndești sau să traduci rapid și clar capacitatea secundeii.

Acest curaj molecular ne lipsește, mai ales dacă înținem socoteală, în legăturile cu oamenii, că ne mai înțîlnim cu ei, și — cine știe, Doamne ferește! — în împrejurări care ne-ar putea pune în situația, nu să mai dăm ci să primim. E comod și momentan indiferent să punem în molecula curajului o moleculă de minciună. Minciuna mărunță se repetă, se îndesește și devine un combustibil moral. Dar minciunile mici sînt firimiturile minciunii mari, și minciuna mare e coaja rumenă a unui coltuc fără miez.

Poate omul politic, plecat de-acasă cu o pîne plină la subsuoară, să dea vrăbiilor ce-l ciripesc firimituri de gol? Poate individul, care din cărțile și din experiența lui personală a intrat în viață cu

o credință întreagă, să se debiteze în dumișcați mincinoși? Foarte puțini oameni politici, oratori și ziarști au pornit cu această zestre și, de la om la om, de la grup la grup, de la categorie la categorie și de la unic la numeros și la total, se stabilește un stil și o morală a minciunii, atît de mult, încît politica se confundă, și în opinia reprezentanților ei consacrați, cu cea mai abilă destoinicie a imprecizunii și tangentei. Cine nu poate refuza să dea un pol, pe care tot nu-l dă, are facultatea de a se angaja în făgăduieli pînă la dezastru.

Iată cum s-a întîmplat că într-o lume politică nouă, cum e lumea românească, s-a falsificat sensul social și biologic al vieții, în foarte puține generații de oameni politici, conduși de mincinoși romantici și de entuziaști în vid. « Criza », s-a spus cu adevărat, nu e atît a mămăligii cît a sufletului celor ce-o mîncă goală, cu unt, sau o doresc.

Personalitatea domnului Iunian, reține de multă vreme atenția observatorului, care-și mută ochii din stele la oameni și de la pămînt la cer, tocmai prin însușirile nepolitice, după ambianță. Probabil, vrem să spunem sigur, domnul Iunian are altceva în intelectul și în însuflețirile sale reci, decît absența unei credințe întregi, de vreme ce activitatea și disciplina domniei sale nu se încovoie todeauna după iuțea și în săgeata vîntului curgător. Ba, fostul ministru de Justiție trebuie să fie puternic organizat în credințele sale, dacă de cîte ori se rostește intervenția domniei sale constituie un act politic însemnat și ideile domniei sale niște evenimente.

De curînd, la Tîrgul Jiului, adică la o bună bucată de țară și de vreme de capitală, domnul Iunian a stat de vorbă cu prietenii domniei sale politici, veniți de pe brazdele încă înzăpezite în ziua aceea și de la plugurile acoperite cu o rugină de cîteva luni.

Ce le-a spus, ce nu le-a spus, vorbirea domnului Iunian a provocat vîlva de todeauna și a dat de gîndit și camarazilor din partid, neconsultați înaintea discursului și adversarilor politici, puși dinaintea unor judecăți pe cît de cuviincioase, pe atît de dure. Domnul Iunian e aspru fără vocabular și concludent fără retorică.

E calitatea elocinței sale, de-a pune numai linia esențială, din cîte curbe îi solicită un contur, și numai pe aceea, care, gravată pe metal, convine acidului, purtat pe placă, sub ochelari, cu o înțetinelă geometrică exactă. Cuvîntul are un accent interior, obținut din adîncime, și ideea, cu o rădăcină todeauna proprie, se înfățișează ca o plantă întregă, cu tulpina, cu frunzele, cu ghimpii și cu florile ei. Cuvîntul domnului Iunian nu aleargă, stă. Nu-și ia sclipirile din spațiile bătute de arome depărtate și treptat luminate și convergent: el are tot ce-i trebuie într-însul și dedesubtul silabei, și lumină, și parfum și sănătate.

În atac, în polemică, domnul Iunian este, din aceste pricini, a neprevăzutului adîncimii și a comunicării directe cu pămîntul, primejdios pentru un adversar ce-i stă dinainte și care nu-l poate ghici în lupta de satiră și de șovăiri, cum să-l apuce și să-l clatine. Strîns în sine, îl urmărești la tribună, sobru, despodobit de avîntul și filfierea brațelor și de surfurile oratorului, pășind în frază cu o talpă bine legată și bătută cu fier. În creștet ajunge și șoimul și trece, și ajunge și starețul și zidește.

Aderînd la doctrina unui partid politic, din necesitate de număr și de tactică și pentru păstrarea spiritului social de disciplină, domnul Iunian a fost întodeauna un adept care nu-și înăbușe judecățile de dragul doctrinei și al unui bigotism, și care nu crede că puterea și autoritatea unui organism politic viu se știrbesc prin circulația aerului și a luminii. Dimpotrivă. Ba strămutarea noilor altoaie pe vigoa-

rea partidului politic în care este înscrisă puterea de energie și de toleranță a domnului Iunian, este o caracteristică, adeseori orbește zeflemisită, a lui, a partidului. Alături de coreligionarii domniei sale politici, în ce privește rîndurile, dar la o distanță propice ca să nu-i miroasă pe toți prea de aproape în ceea ce privește mentalul, domnul Iunian își păstrează acea libertate de perspectivă, extrem de utilă circulației, pe cale de anchiloză, din grupările constituite, și care însemnează noblețea francă a unei atitudini de conducător adevărat.

10 aprilie 1932

VICTOR FILOTTI

Am cunoscut într-o închisoare, un om care căzuse din traiectoria nepermis de vastă a unei cariere politice fără precedent. Mi-am interzis întâi să-l apropiu, din pricină că-l insultasem la moartea pictorului Luchian. Artistul fusese arestat în timpul paraliziei lui de nouă ani, de către un judecător de instrucție ignorant, incitat de o plingere nesocotită a omului din închisoare. El întinsese mâna către văpaia eternă, și văpaia l-a ars. Îmi părea poate să rău — revolta nu fusese vulgară și fusese dreaptă — dar ar fi trebuit să mă și explic. Explicația unui act de mînie mistică nu este cu puțință.

Odată, m-am aflat alături de omul pe care îl evitam. M-am întâlnit ochi în ochi cu privirea lui cenușie, lângă un cadavru. Din camera în care zăcuse arestat era scos, ca să fie dus la un spital, în ultima lui zi de viață, unul din cei mai frumoși tineri de vîrsta lui, fiul unui avocat ilustru și avut, el însuși doctor în drept, muzicant și parcă și fost magistrat. Elegantul flăcău masiv și suplu, și delicat în statuia lui de Antinous, ca o amforă transparentă, murea de păduchele epocii, purtător de tifos între fronturi și populațiile civile. Personagiul cu ochii cenușii avea o lacrimă în căutătura lui accentuată albastru. Mîna lui aruncă înapoi pe patul cu patine de cauciuc, un colț de pătură atîrnat. Era un ger oțelit. Ușa cupeului Salvării se închise, trăsura porni. Ne găsirăm mai mulți față-către față, dinaintea unei

imagini mentale, ca niște copii care se uită unii la alții prin subțirimea unui geam, turtindu-și nasurile pe sticlă.

De la un grad al inteligenței înainte dispar toate acele bagaje sufletești care dau vieții aspectul unui abator cu peron de forfotire, pentru porniri, pentru plecări din nou, despărțiri și întoarceri inutile, rancune, invidii, uri și țineri de mînte rele. Omul e tolerant și primește ideea revenirilor și a renovărilor. În el trăiește un norod întreg, și același om poate să fie și propriul lui și opus. Pînă și logica, din care severitățile cerebrale construiesc intelectului o coloană spinală de stabilitate, dispore. Totul se încheie și se descheie, după portret, ca un cadru demontabil cu laturile intercalate.

— Nu veniți pînă la mine? mi-ați face plăcere, zise Personagiul.

— Ba bucuros.

Și trecurăm cu toții pragul omului enigmatic, a căruia închisoare preventivă era fără termen și a căruia ființă sechestrată, cu motiv sau dintr-un pretext, răsturna toate uzanțele penale. Personagiul era acuzat și acuzația lui nu se putea dovedi. Dosarele pricinii lui voluminoase, trecuseră de treizeci, de un text egal cu *Marea Enciclopedie*, instrucția le multiplica la nesfîrșit și acuzatul rămînea nejudecat. Aproape de patru ani acest nou « Masque de Fer » a fost ținut închis cu lacăte și zăvoare. Întîi trecuse timpul, apoi trebuia justificat timpul trecut. Finalmente, la o bruscă lichidare de regim politic, a fost judecat, justiția documentată cu o bibliotecă de dosare cu neputință de parcurs și confuză, s-a mirat, a pus dosarele într-o căruță și i-a dat Personagiului drumul.

Din celula lui cu cărți și hîrtoage, acest om s-a războit, ca un mare jurist ce era, cu advocații și procurorii, cu termenele, cu apelurile, recursurile,

Curțile; de-a dreptul dacă lupta devenea francă și pieziș, întortocheat și subtil dacă era cu piedică și tertipuri. Abstras în cauza lui, cauza lui domina toate cauzele, fie că era convins de nevinovăția lui, fie că-și sugerase o cugetare constantă încleștată sau că juca un personaj care n-ar fi fost personajul lui: ceea ce dintr-un punct de vedere este egal. Numai un om sigur de sine sau un prestidigitator de proporții, poate să nu obosească, atunci când nu obosește orișicum, în demonstrarea lapidară, continuă și repetată în mii de forme noi, a poziției lui.

Plecăm din camera lui de temniță și de studiu, uneori cu impresia că ne-am petrecut patru ore întregi și agreabil controversate, cu un actor genial și alături cutremurați că asistăm la suferințele unui apostol; atât se pătrund și oscilează de monstruos noțiunile extreme, când este vorba de a introduce în viața unuia judecata și critica noastră.

Personajul va câștiga războiul în orice caz, ne spuneam, din pricina grandiosului potențial sufletec.

Într-adevăr, optimismul emanat din persoana lui era liniștit și egal în permanență. Și, Personajul fiind de o politețe excesivă și posedând toate puterile morale și arabescurile de ton ale unui gentleman integral, izbutea prin catifelarea impresiilor să-și deghizeze și suferințele, care i-au fost dure și mizeria, proporțională cu treapta socială, care l-a lovit sălbatic. Însă puține sînt inteligențele, care, ca a lui, se puteau furișa în măduvele cifrelor intuitive, ca fosforul în spice. Aș fi crezut că acest om se iubește mult, ca să poată pleda pentru sine cu pasiunea lui exclusivă. Nu! Niciodată nu s-a putut surprinde la el o supraevalutare, o vulgaritate, o absență de stil, sentimentele minore, vanitățile și mușta lor. Și nici o pauză, niciodată, nici un inter-

val în linia calmă și elastică a comerțului dintre buna lui creștere de blazon și Vatican și firea fantasmă și nesupravegheată a invitațiilor lui, sau brutali sau susceptibili.

Mi-a plăcut româneasca și boiereasca lui generozitate, în gândire, în polemică și la... masă. Tacimul și paharul lui au trecut de sute de ori prin degetele citeodată anemiate, ale nefericiților lui tovarăși de așteptare, izolați într-o celulă sau într-o sală colectivă. Tutunul lui s-a fumat, polul lui a circulat, cărțile lui au fost citite. Și printru dosare, legi, proceduri și pledoarii, acest rafinat a găsit starea de spirit și secretul de a transpune cartea cu stihuri a poetului Eminescu în versul limbii franceze.

Personajul era indicat de multiplele lui valori reunite, să domine și să stăpînească epoca, ruptă din război. Evenimentele care l-au pizmuț ca pe un învingător i-au strecurat subțil călcii coaja de portocală pe care a lunecat într-o zi de triumfuri, orientat către un inevitabil portofoliu de ministru. Într-un guvern, fertilitatea intelectuală și mijloacele lui l-ar fi deosebit de tot ce fusese înaintea lui — și vremea ar fi avut în el, nu un ministru de iscălitură, dar un criteriu; nu un șef al unui departament, ci un creator de inițiative și de viață; ceea ce trebuie recunoscut, în teama de idei și de acțiune a guvernelor, care vin, oftează și trec, că lipsește pe fiecare zi mai mult. Cel ce se înalță, zice însă *Scriptura*, se va smeri: Cu gândul la înălțările împotriva mediocrității ambiante și a legilor ei...

Mi-a plăcut să-mi aduc aminte cu creionul de acest fermecător, slobod să-l flatez după cum l-am și vexat, la șoapta care se aude că transpunerea sensibilităților lui Eminescu, realizată de pana lui cu două virfuri, unul de legislator și altul de poet, în franțuzește, s-ar îndrepta către tipar. Ca băutu-

riale, care-și iau tăriile și aromele de la timpul rectificat și ajutat, manuscrisul zace de mulți ani, s-a macerat, s-a decantat. Dacă n-aș fi contribuit decît la demascarea unui artist care se ascunde și la zdruncinarea liniștii lui burgheze, necum la apariția, cu un ceas mai devreme a traducerii acestui necunoscut, aș fi destul de mulțumit, schiînd un crochiu, al cărui început sentimental se găsea în tabletele mele.

Necunoscutul se numește Victor Filotti...

septembrie 1932

ALEXANDRU CONSTANTINESCU

În mijlocul stîlurilor de rîndunele adunate de plecare, a fost scoborîtă, la Șosea, pînza de pe chipul, strămutat în carne și oase statuare, al lui Alexandru Constantinescu. Duminică de octombrie și octombrie de august, anotimpul s-a întors, și în copaci se coc portocalele lunguiețe de hîrtie ale toamnei, ca în lumina de aur interioară, dintr-o noapte cu pom de Crăciun.

S-ar putea umple pagina unei tablete cu un acatist de sufletul unui ministru de Agricultură, Zootehnie și Domenii?

Toți dascălii pămîntului erau de față la dezvelirea statuii. Firul de iarbă, frunza pîlplîtă în arșiță, urechelnița spicului de grîu, ciucalăul popușoiului ca un cep, mărgelile aeriene ale ovăzului, bursucii de cartofi și-au trimis deputații lor din minister. Iată codrii, buciumați de printre oi, hergheliile din pusta Dunării, cirezile cu brațele coarnelor deschise, turmele zulfate pe după urechi, țapii stîncoși cu țacălia neagră, vidrele timide, hultanii, șoimii și ereții. Însăși găina și oul ei — fenomenul — însăși curca și domnița cu lapte, vaca, au participat prin învățații lor la sărbătorirea tristă a unei amintiri.

Alexandru Constantinescu a fost un mare ministru și un administrator cu autoritatea vieoie, dar a fost mai ales, cu corpolența lui bahică și cu figura lui de Lucifer, îmblinzit de căutătura dulce a lui

Confucius, divinitatea umană și caprină satirică a cerealelor și șesurilor grase românești. Pan, cum îl înfățișează urcioarele cu brîuri tumultuoase ale vechimii, înfricoșînd agreabil libelule feminine, scâldate în unda selenară a unui lac dintr-un luminîș de cipri, semăna documentar cu acest vlădică al brazdelor, al fîntinilor și al apelor mari, humos, îmbelșugat și darnic. Pe bună dreptate, omului care gusta savoarea, mîzga și crustanța vieții cu o dragoste pasională antică, i-a plăcut să-și aleagă din departamentele statului stăreția naturii.

Lui Constantinescu i-au fost gustoase, și plătica, și femeia, și paharul, în care se topeau, frămîntate între buze și limbă, rubinele și corindoanele de nuanță ale unui vin sărutat în cristal...

Cînd numeroșii lui valeți, costumați în livrele de oameni politici, îi prezintau dis-de-diminează omagiile unei cariere și genuflexiile de principiu, prințul le primea în pat surizînd, cu sarcasmul binevoitor, de circumstanță. Acest suveran care știa să dea și cu cravașa și cu punga era cu umilință și cu o vasalitate totală și adulat și iubit, cum poate nimeni n-a mai fost. Între deputații lui, escortă civilă permanentă, el distribuise toate funcțiunile culinare, permițînd reprezentanților națiunii o singură colegialitate, la maioneză și frigărui. Un deputat avea specialitatea omletei, un senator se pricepea la tirbușon, un secretar general frigea grătarul cu aptitudini. În trenul ministerial fiecare se găsea calificat la locul lui. Lingușul îl făcea milostiv și-l irita insistența proastă. A dat cui i-a cerut, de două ori mai bine și a știut să dea și celor ce nu puteau să cerșească.

Desigur că austeritatea unui Vintilă Brătianu nu făcea incompatibilă vecinătatea omului generos cu omul avariției, dar între aceste două personalități, una de perpetuă uitare și alta de agresivă

ținere de minte, erau deosebirile care au marcat constant în omenire două mentalități. Cei mai numeroși oameni politici sînt incapabili să mulțumească: prieteni și adversari se împiedică de ostentativele lor declarații de cinste și muncă. Constantinescu cunoștea acest lucru delicat și greu, datorită de-a face binele de-a dreptul, de a-l repeta fără oboseală și pricepea privilegiul, pe care îl învățase natura lui de la natura guvernată. Pentru că a dat mult și tuturor, stăpîneasca lui indiferență la opinie, birfă și pizmă, a slujit de cal de bătaie ipocriziilor ascetice și onestităților cu firmă — și cine a căpătat mai mult de la el a fost partidul politic servit de inteligența și de rapiditatea fulgerătoare a soluțiilor lui, todeauna exacte, în dibăcie, în elasticitate și prestigiu. Partidul liberal s-a răzimat înainte de lichidarea recentă pe patru minți, din care cea mai puternică a fost a lui Constantinescu, înțelept ca șarpele și de nevinovăția columbei adaptat punctual cu împrejurarea.

Călătorind prin ținutul Făgărașului, afla odată că a doua zi va fi scos la licitație castelul Sîmbetei de Sus, un așezămînt brîncovenesc, și că vînzarea trebuia să cadă în folosul unor străini, indicați de circumstanță. În stupefacția oamenilor politici care-i puneau masa în tren, cum se obișnuiește într-o gospodărie cu feciori, ministrul se hotărî să liciteze castelul. O bancă locală, unde nu-l cunoștea nimeni, îi puse la îndemnă cîteva sute de mii de lei.

— Ce faceți cu el, excelență? l-au întrebat sufragii.

— Îl dau artiștilor.

Artiștii erau singurul obiect de care nu se vorbise la masă. Constantinescu era la Domenii și la Ministerul artelor funcționa un titular orientat în

trebile lui tot atât de puțin ca și valeții de bucătărie din tren.

În casa lui de o simplitate provincială, din București, cu un mobilier de conac boieresc de pe timpuri, conu Alecu, cum i s-a zis, nu rămânea străin de viața intelectuală de dincolo de politică. Avea o apreciere și o noțiune despre literatură, de pildă, în care oamenii politici dau tot atât de mult cu osul capului cât și cu al copitei. Jocul cuvintelor și pânjeniișul ideilor îl interesau ca și o masă bună, cu care îndeobște se întocmesc, ca și o femeie frumoasă, ca și un pitoresc de natură. Dedesubtul Predealului casa lui de lemn se vede în valea păduroasă a Timișului și azi, când proprietarul ei, risipit în natura pe care a iubit-o cu cinci simțuri sincere și întregi, a fost adunat cu sitele printre fluturi, greieri și cărăbuși și frământat într-o imagine pe un soclu.

El un om din care au rămas numai fapte, și nici o vorbă, fapte publice și particulare, primele organizate de creierul matematic este clar și precis, celelalte pornite cu inima și încheiate cu emoția. De puțini oameni se poate spune că sînt buni, într-un înțeles de milă imensă, de iertare sceptică și de trecere cu vederea părintească. O icoană catolică înfățișează simbolica bunătate a lui Iisus în specia unei inimi dogoritoare de raze, dedesubtul căreia purcede în azur un miel cu o cruce pe umăr, ținută de o lăbuță întoarsă. El inima lui Alecu Constantinescu, pentru care ar trebui să existe neapărat un colț meritat de Paradis surizător...

9 octombrie 1932

SPIRU HARET

Parastasul, oficiat de preoți fără arhieru într-o biserică din București, a putut folosi, ajutat de presă, ca să aducă aminte oamenilor uituci, de un ateu. Matematicianul Haret n-a întâlnit niciodată, ca și Claude Bernard, în operațiunile cifrate, pe Dumnezeu, sau dacă, poate sensibilitatea lui s-a putut îndoi de certitudinile inteligenței, cetățeanul din strada Verde n-a primit niciodată preot în casă. Ministru al Cultelor, în funcțiune, el a deschis, prin îndatorirea treptei, ședințele sinodului, disprețuind la maximum pe mitropoliți, episcopi și arhimandriți — afară de unul, Iosif Gheorghian, care s-a impus prin delicatețe și prin sufleteasca lui feciorie. Bătrnul preot defunct, Lăcureanu, de la biserica din fața Academiei, parohia mahalalei, a încercat ani de-a rîndul, în fiecare lună, să intre cu botezul de zîntii în casa lui Haret, și nu a fost niciodată acceptat. Pe lângă ideile personale, Haret avea sentimentul ipocriziei și nocivității clerului, pe care ministerul lui era însărcinat să-l administreze, de voie, de nevoie, odată cu învățămîntul, în vreme ce Mitiță Sturdza, șeful lui la guvern, se împărtășea în toate posturile la mitropolie, venind de acasă în capul gol și citind pe drum, prin piața de carne și pește, molitvele cuminicăturii.

La douăzeci de ani de la moarte, Spiru Haret putea să fie pomenit într-o biserică pe pomelnic, dar locul încadrării lui în tradiția bună românească

nu e bisericesc, ci laic, o laicitate de genul Combes, Clemenceau și Briand care au mutat școala din catedrală în stradă. Spiru Haret nu trebuie căutat și lăsat printre morți și chemat din morți, de unde singur pomelnicul scoate pe nefericiții lipsiți de merite sociale. El a rămas prea viu în spiritul distrat al României noi, ieșită din răscoalele din 1907, de unde se trag improprietările țărănimii și votul universal. El e cu atât mai viu cu cât o politică de sistematică neaducere aminte s-a instalat la căpătușii acestui om, care a fost un bărbat, cu o linie de profil fină, melancolică, dar cu o trăsătură de caracter profundă, dură și precisă. Locul pomelnicului acestui Condorcet e pământul, porumbiștea, izlazul, răscrucea mare a lumii slobode și stăpânitoare a destinului liberat.

Câțiva profesori au lăudat în biserică valoarea administrativă școlărească a fostului mare ministru, ferindu-se, din abilitate politică față de momentele sentimentale și de fosilismul încă actual, încremenit în carnea epocii noastre ca un ghimpe de piatră și de rugină, să spuie o vorbă despre adevăratul rol, de-acum istoric, al lui Spiru Haret în lumea românilor. Când se va scrie istoria, pe care nu poate și nu știe să o scrie domnul N. Iorga, istoria dreaptă și adevărată, în istoria din ultimii cincizeci de ani, cititorul nu se va mira puțin că personalitatea unui om, întiiul în vremea lui, a putut fi înăbușită cu un coșciug și trezită numai cu un parastas de belferi și reși și timorați.

1932

CONSTANTIN STERE

În timpul unei stagiuni de conferințe la postul de radio din București, am făcut o experiență: publicului îi place să anunți un subiect și să-i vorbești de altul. Ori de câte ori s-au abătut de la chestiune — fie că subiectul trebuia ocolit, fie că vorbitorul se afla dedesubtul nivelului ales — conferențiarilor erau viu felicități... Este o analogie cu ceea ce se întâmplă în viața internațională: oamenii vor să se bată — și se întâlnesc la conferințele de pace. Vor să li se micșoreze sărăcia, și măsurile specialiștilor le-o îndoiesc. Ajunge o dorință de ieftinire, că se produce un congres și vine o scumpete. Și, ca la conferințele de la microfon, autorii sînt viu felicități... Ei au izbutit să obție un lucru, diametral opus obiectivului urmărit.

Dacă te ții în marginile unui subiect ales, publicul pretinde că ești ordonat și banal, lucrurile petrecându-se ca în *Cartea de citire*. Publicul e obosit de concordanțe și caută discordanța. Ne-ar plăcea, de pildă, să punem un deget pe orgă și în loc de sunetul caracteristic al clapei să auzim absurdul hohot de ris al claviaturii: variațiune și surpriză. Începem să vrem todeauna altceva și să ne găsim întodeauna într-altă parte.

Publicul cultivat, care a parcurs noțiunile și cunoaște materialele și arhitectura lor, nu le mai suportă clădite și le preferă răsturnate... Iată ce nu a putut înțelege critica artistică și socială

fixă, trezită dinaintea unor fenomene de indisciplină și dezordine aparentă, inexplicabile în câmpul didactic și supărătoare, pentru că sfărâmă cristalele unor frumuseți abia dogmatizate.

Războiul a perfecționat în sensul lor sentimentele de discordanță, ivite în cei patruzeci de ani, de pace. N-am putea numi decadență epoca anterioară anului 1914, căci laboratorii, uzinele și națiunile au muncit, ordonate în lăntuirilor sociale; dar o uzură a țășinilor intelectuale a putut să fie verificată în tezele politice, în natura teoriilor emise și în toată activitatea, mai ales artistică, unde omul fiind mai liber și mai puțin legiferat prin categorică și unanimă consimțire, s-a putut manifesta în toată puterea oboselii lui... Războiul a înflăcărat energiile morale, obosindu-le în patru ani de spaimă și îndrjire, pe altă dimensiune; pe dimensiunea speranței. La vechea «neurastenie», de acum treizeci de ani, a colaborat deziluzia stăruitoare, din laptele căreia amar, s-au hrănit popoarele timp de o mie cinci sute de zile și o mie cinci sute de nopți...

Sincronismul și concordanțele s-au stricat atât de mult, încât oamenii nu mai pot intercala minutarele sufletești în axul din care au căzut, falsificate zilnic mai tare, din pricină că medicii sociali aparțin unei terapii anacronice și unui codex desuet. Sinceritatea lor nu mai folosește, buna lor credință e de prisos: ideea nu mai este idee, sentimentul nu mai e sentiment; s-au devaluat. Pe dedesubtul cuvintelor s-au rotit înțelesurile, cu o diferență de nouăzeci de grade, învîrtite solidar, ca pe un macaz: în lumina albă a intrat o lumină roșie, în bătaia căreia nu se mai pot clar descifra corespondențele dintre noțiuni...

Poate că așa va fi fost în toate ceasurile de apoi ale vechilor civilizații. Cu o variantă: că elitele

vechi erau restrinse, că participau la evenimente numai câțiva oameni, popoarele rămânând intacte, pe linia lentei și patriarhalei fericite dezvoltări prin individualități; pe cînd azi, mijloacele de contact necunoscute în tot trecutul, fac din popoarele globului o colonie, vecine în fiecă secundă unele cu altele. Durerile fulgeră instantaneu în cinci țări-muri odată, și ideile, nesupuse unei singure pante și albiei, curg în desfrîu și risipă. Risipa temperamentului actual.

Publicul preferă modelului caricatura, ca și artiștii, niște caricaturiști verbali, intelectuali și grafici ai vieții. Linia strîmbă pare mai inspirată decît geometrica ei.

Dacă nu am pomenit încă numele domnului Stere în text, nu înseamnă că nu am vorbit pîn-acum de domnia sa. Domnul Stere nu este numai domnul Stere; este și sterismul, adică tragedia intelectului, izolat în propriul lui orizont. Oamenii din jurul domnului Stere s-au modificat, înțelesurile au descrescut, concordanța s-a rupt. Domnul Stere, fondatorul, cu domnul profesor Cantacuzino, al revistei *Viața românească*, face parte din școala matematică a cugetării, pentru care un lucru comportă un singur înțeles și numai unul: o școală care a orientat cultura și viața timp de citeva sute de ani, pînă la război. Individualitate masivă și dură, făcută pentru autoritate și pentru o expresie dictatorială a existenței, domnul Stere s-a retras din circulația forfotită, împrejmuintu-se dincolo de bine și de rău.

A indica o individualitate este a o descoperi în contrasensul cursului normal, monoton și tipic. A vorbi despre domnul Stere, un învățat, un politic și un literat, este lucru delicat de greu; cu atât mai delicat cu cît nu-i putem zice: *Stere*, ca unui absent de marmură sau de bronz, ci *domnul Stere*,

personaj prezent, care poate că ne aude, de undeva, ne urmărește și ne analizează, și care peste cîteva minute va vorbi dinaintea domniilor voastre. N-aș vrea să zic că am fi prezentat mai bine pe Stere decît pe domnul Stere, dar ne sfiim de ambele alternative, pentru că se impune caricaturistului, însărcinat să redea documentul, un pipăit mai subtil, mai adecuat cu filigranul și care să poată urmări cu degetul transparența, ca o sinuozitate în relief. Domnul Stere a ieșit din monotonie încă din prima domniei sale tinerețe, cînd făcea parte din monotonia rusă — și, strămutat în monotonia românească, nu putea viețui în pace nici cu ea, fiind esențialmente antimonoton, ca orice individualitate; antipolitic ca om politic, antisocial ca om social și antiliterar ca om de litere, aproape antiștiințific ca om de știință.

Dacă te uiți cu băgare de seamă în timpuri, cazul Stere e cazul tuturor individualităților, fie că au avut răgazul să aibă dreptate, fie că dreptatea lor așteptată încă nu s-a împlinit. S-ar putea împinge sensul ideii mai departe și s-ar putea defini proporțiile individualității în raport indirect cu popularitatea și cu termenul recunoașterii colective; ceea ce n-ar avea de fapt multă importanță, fiindcă individualității pure rămînd singuratică în eternitate, ca piscurile, emancipate de tovarășia cu pămîntul.

Mi-aș permite să precizez că aproape nu cunosc de la om la om, de la mic la mare, pe domnul Constantin Stere. Mă gindeam ca înainte de această așa-numită prezentare să bat cu crîja drumețului în poarta de lemn a reședinței de la Bucov, unde mi s-a povestit că Taciturnul trăiește între plante japoneze și copaci siberieni, împresurat de grădini și livezi și, mai departe, de ceruri... Dar aș fi prezentat cu atît mai mult pe domnul Stere decît

pe Stere, copiat de-a dreptul, fotografic, și la suflet și fizicește, acest stăpînitor exercitînd, zice-se, o influență fascinantă și despersonalizînd pe cei ce se apropie de el cu blîndețea unei atracții admirative; ca acele raze ultra sau infrascurte, descoperite de curînd în laboratorii, și a cărora întîlnire cu materia organizată dezlinează coeziunea moleculară... Se potrivește mai mult și cu modesta fire a prezentatorului și cu scrupulozitatea sarcinii, ca schița infățișată aci să fie mai puțin verosimilă decît caricaturală și luată pe dinafară; și se potrivea și cu preferințele unui public rafinat, pentru depărtare și imprecis...

Imaginea mentală adevărată, aceea care se păstrează după compulsarea mărturiilor și după o examinare de aproape e fugitivă — dintr-un om, ca și dintr-un peizaj neputînd dura mai mult material esențial decît în sunetul unei vocale. Ființa cu adevărat totală a unei individualități e schematică și încape într-un semn dintre o literă și o cifră... Auditorul și cititorul au trebuință de un parfum, planta, rădăcina și botanica aparținînd științei descriptive.

Alți contemporani sînt înzestrați cu daruri tonice și sedative. Viața lor surizătoare și abilă prezintă, ca mătasea imitată, toate culorile care se poartă, o subțirime gentilă și elasticitățile de urzeală și preț cele mai variate, armonizate cu orice croială și cu mai multe croieli în același costum. Ei nu supără și nu strîng.

Domnul Stere are harul suferinței: acolo unde apare, se deosebete și turbură: în parlament, în Universitate, în presă, în literatură. Timbrul personalității domniei sale bate orele întregi, cu sunete grave, inatent la agreementul și facilitatea secunde. Din orologiul unui turn nici tehnicitatea epocii nu poate să facă un ceasornic de buzunar,

o brățară la încheietura mîinii sau o jaretieră cu Cadran.

Dintre toate căile parcurse zilnic, pînă la un număr de casă, în care omul fericit dispăre, ca să petreacă sau să se odihnească, domnul Stere și-a ales drumul fără sfîrșit și fără pauză al înconjurului lumii, înfățișat întodeauna pe linia de margini, de unde vin constelațiile și vîntul...

Acest om, căruia nu-i lipsește nici una din avuțiile intelectuale și de prestigiu ale unei elite întregi, putea să fie idolatrizat, purtat pe pavază, pe umeri, învîluit cu steaguri, cu lauri și nimburi.

A refuzat!

1932

Jean Bart

JEAN BART

Joi către seară, pe o terasă a unui edificiu din București venise vorba, de la dansul unei fetițe, de Jean Bart. Uitîndu-ne în ruinele grădinii, îngrijită călugărește odinioară, din spatele arhiepiscopatului catolic, împăienjenit în perspectiva terasei, doamna Isabela Sadoveanu ne spune că de două zile era bolnav. Suferea de... diabet.

— Păi acum diabetul e vindecabil, fără să fi fost niciodată prea mortal... Nu ia insulină?

— Nu se potrivește la orice formă de diabet, insulină.

Pesemne că pe cînd vorbeam, la cîteva zeci de coși deasupra țiglelor și acoperișurilor cu oameni, în casa lui dintr-un capăt al orașului, Jean Bart intra, fără să știm, în lumea care pleacă din lume zilnic plină și se întoarce seara goală, cu visele oboșite, atîrnate în apele plumburii...

Vineri, pe la prînz, ni s-a comunicat că «forma de diabet» l-a ucis într-o criză. Bietul Jean Bart! Acum cîteva zile ne-am întîlnit cu el pe stradă și ne-a făgăduit ultima lui carte cu autograf. N-am fi bănuit că i-o luăm înainte, scriind pentru el o pagină de carnet cu cotul pe un capac de coșciug...

Date biografice, date literare, judecăți critice, mai au ele un rost, dacă îl vor fi avînd vreodată, în ceasul morții unui om pe care l-ai cunoscut și care ți-a lăsat în palmă, alaltăieri, strîngerea unei mîini leale și cavaleresti?

IULIU MANIU

Domnul Iuliu Maniu, prezidentul partidului național-țărănesc, a redemisionat. Acest cuvânt nu poate fi întrebuințat fără sfiială academică în cazul pînă acum unic al demisiilor repetate din unul și același post, cazul unic al domnului Iuliu Maniu.

Obiceiul demisiei din prezidenția unui partid politic este necunoscut în viața politică, măcar românească. Dacă nu ne înșelăm, fenomenul nu s-a produs la noi niciodată, împiedicat, evident și de marea nevoie ca generalul civil să nu-și părăsească turnul de ivoriu, dar și de situația agreabilă de a conduce un mare număr de viitori deputați, prefecti, primari, consilieri și votați. Tocmai neobișnuința părăsirii șefiilor — francezul zice *j'y suis, j'y reste* — impresionează pînă la confuzie pe oamenii politici, cuprinși actualmente într-un emiser de vre-o douăzeci de constelații și fracțiuni antagoniste. Acordul a fost unanim la opoziție în această privință: un șef nu trebuie să plece nici mort.

Nu de la putere — lucrul ar fi absurd și extrem de monstruos — dar din jețul prezidențial. Domnul Maniu a plecat tocmai cînd fi era partidului lumea mai dragă, și din jeț dar și de la putere...

Dezorientată cîteva zile, presa n-a întirziat să atace pe demisionar, însă cu argumentul indirect. S-a constatat că domnul Maniu nu a creat nimic, nu a putut nimic, ani de zile răscolind lumea ca să vie la guvern, și odată parvenit la direcția sta-

tului, sau trăgînd soluțiile, sau întorcînd problemelor spatele și părăsind fotoliul. Totuși, întrebarea de dindărătul capului, de ce a demisionat domnul Maniu, a rămas în aer, congelată. Domnul Maniu se mișcă pe liniile mari ale misterului, ca oamenii de stat ai istoriei, schițînd în limbajul hieroglifelor atitudinile domniei sale, demisionînd și luînd trenul, ducîndu-se departe în Europa, întorcîndu-se din Europa și ducîndu-se apoi departe în țară, și iarăși mai departe pe continent. Sau intențiile domniei sale adevărate se manifestează ață de una și o singură persoană, și atunci, printr-o scrisoare confidențială, urmată de călătoria unei delegații, trimisă să-l cerceteze ca să explice sensul integral al unei prepoziții sau al unui dativ.

Interpretările publice rămîn să graviteze în jurul cite unui banchet, la care sînt aplaudați anumiți oameni, al unei căsătorii la care șeful iubit nu a participat, și ondulează văzduhul între București și Cluj și Bădăcin sau Sovata. Nisa trei luni a făcut parte din cardinalele politicii românești.

Faptul concret și expresiv este că domnul Maniu stăpînește prezent și prin absență, și că de o distrație sau de un pas al domniei sale atîrnă ploaia, vîntul, furtuna, uscatul și frumosul fix. De la personalitatea regelui Carol I, viața noastră publică nu a mai cunoscut existența unei asemenea influențe inexplicabile, cu atît mai viguroasă cu cît pare mai evazivă și este mai hermetică în interzicerea pentru sine a spontaneității.

După demisia domnului Maniu, șeful partidului național-țărănesc e insultat cu cernelurile de toate culorile, însă urmărit cu o turburare ce se deghizează.

Prestigiul natural al domnului Maniu, emanat din individualitate, ar trebui să constituie obiectul unui studiu, așteptat de la tovarășii domniei

la maturitate, chimia extrage dintr-însa uleiul parfumat într-un flacon deosebit; dar flaconul nu mai este plantă. E opera plantei.

Educația face greșeala să considere pe om, pe omul naturii și al civilizației, ca și cum ar fi suferit extracția la care este constrinsă planta, înainte de a-și fi dat randamentul particular, și-l pune întreg într-o categorie parțială. Educația începe printr-o prejudecată de educație, falsificarea omului vine încet și îl clasează fantezist.

Toată lumea cunoaște acel gen de om extrem de răspândit din nefericire, care afirmă că nu poate împlini o treabă pentru că nu a deprins-o la școală. Puțin lipsește câteodată ca să afirme că nu face baie pentru că în școală a învățat matematicile și latinește. Sint doamne care nu știu să facă o fiertură pentru că au învățat pianul, nu pot spăla o farfurie și nu pot să ducă un pachet pe falanga glasată a degetului de la mînușe. O amabilă doamnă, auditoare binevoitoare a insignifiantelor noastre disertații, ne-a trimis o scrisoare uimită, în urma unei vorbiri despre viața porumbieilor, a coșurilor și a rogojinilor, din București. Convinsă, pe temeiul educației separatiste, că un intelectual trebuie să-și limiteze intelectul la o listă de locuri comune profesionale și că ar exista un lexic mental precis pentru fiecare număr de cap și de pălărie, corespondenta noastră a rămas consternată că supărasem estetica, găsind că un coș cu ouă de găină este cel puțin tot atât de frumos ca o poemă de Baudelaire sau Goethe.

Cititorul, auditoriul, publicul și artistul se vor lepăda cu timpul de niște superstiții, care le constrîng inteligența la înghețarea într-o lingură cu apă — căci viața trebuie abordată în întregimea ei magnifică și infinit multiplă. Dealtfel, achizițiile

mentale din ultimii cincizeci de ani, mai accentuate în ultimii douăzeci, au pregătit un stil de intelect, care nu se mai înfioară de conundarea sensurilor și de îmbogățirea aglomerată cu noțiuni în virtute, a receptiei. Omul complet reprezintă un punct de încruciașare universal.

Un asemenea om este Henry Ford, fost ucenic și prieten al lui Edison. Ford e fabricantul automobilelor care-i poartă numele și cu care ne întîlnim în toate zilele pe străzile orașelor și pe șoselele țărilor, pretutindeni în Europa, în Americi și de jur împrejurul pămîntului. Fără ideea lui Henry Ford, de acum treizeci de ani, că viitorul aparține tracțiunii mecanice și că vieții îi lipsește o unealtă de transport rapid — și fără realizările industriale ale lui Ford — vasta industrie automobilă, care a transformat viața continentală și națională și viața fiecăruia din noi, automobilismul s-ar afla azi în faza încercărilor timide.

Să ne înțelegem; să descifrăm pe tărîmul real rolul imens al lui Henry Ford în lume. Ford nu a inventat principiul, ci a făcut automobilul, și l-a făcut social. Inventatorul motorului cu explozie este tot un fost fabricant sărac, dar de jucării, un parizian, un mare intuitiv. Ca să-și facă jucăriile mai atractive pentru copii, acest Fabre sau Faure — nu ne aducem bine aminte — a dat drumul pe trotuarele bulevardelor unei trăsuri mici de tinichea, care fugea singură, împinsă de pocnitura unei scînteii de spirt. Motorul pînă la această mare invenție era cu abur și nu se potrivea decît cu instalația unui mare cazan de țevi, la locomotive și locomobile. Invenția punerii în mișcare cu ajutorul aburului fusese grandioasă, și din punctul de vedere al civilizației era un mare salt înainte. Statele au folosit numai decît trenul, care transporta pe uscat mărfurile transportate pe mări cu va-

porul. Dar trenului îi trebuiește un drum deosebit de drumurile obișnuite, și de-a lungul călătoriilor lui, izolat de celelalte drumuri și șosele, trenul are nevoie de o foarte costisitoare rețea de șine, de cărbuni, înmagazinați la înfîlnirea liniilor, și el face o murdărie aproape egală cantitativ cu cărbunele, depozitat de-a lungul liniilor ferate.

Motorul cu explozie prezintă într-un volum extrem de mic o putere de tracțiune extraordinară, și poate fi utilizat pe toate drumurile obișnuite, pe pământ, pe semănături, în Sahara, fără să aibă nevoie neapărată nici de drum, necum de șine. Combustibilul motorului cu explozie e curat și concentrat și nu lasă băligar mineral. Fumul se duce-n vînt.

Jucăria parizianului a fost examinată de alt francez, inginerul Serpollet, autorul celui dintîi motor cu explozie utilizabil. De la acest tip de motor, perfecționările neîncelate, de valoare tehnică egală cu invenția, au dus motorul la ceea ce este el azi, o putere fără zgomot și lină, viguroasă și liniștită, aplicată, pe lângă automobil, la toate trebuințele industriale și agricole, mari și mici.

Henry Ford înțelegînd ce așteaptă viața de la motor și motorul de la viață, și fiind sărac și singurul de părerea lui, și-a improvizat un atelier într-o magazie, și-a turnat singur fonta, și-a pilit singur vergelele, șuruburile, piulițele, și-a făcut roțile singur, și cînd a pus în funcțiune întîia mașină, un velociped cu motor, mărturisește că i-a fost frică să se suie pe ea, și că dacă nu găsea un om scrîntit, să se devoteze, caricatura genială rămînea neîncercată. Din toate organele ei, abia ieșite din sălbătecia primară a fierului, glorioasa mașină a lui Ford scotea un zgomot infernal, care cu orchestra fierăriei întregi provoca un sentiment de panică și disperare.

Treptat, motorul a devenit acel celebru motor tip « T », care timp de douăzeci și cinci de ani a

luat în stăpînire lumea. Ford a fabricat din acest tip, aproximativ douăzeci și cinci de milioane de motoare. Acum cinci ani, Henry Ford și-a transformat uzinele și a creat noul său motor tip « A », actualmente, în circulație, la mașini extrem de luxoase. Cifra de producție mijlocie a uzinelor Ford este cam de zece mii mașini pe zi. După ce toate organele, cîteva mii de bucăți, au fost fabricate, ele intră în uzina de montaj și iau loc pe o masă lungă infinită, o masă care trece pe dinaintea lucrătorilor fixați locului, ca un covor. Cînd capătul, ca să zicem așa, din dreapta al mesei ajunge la extremitatea stîngă, automobilul e gata: i se pune benzină și cu propriile lui mijloace automobilul intră în magazie, trecînd de-acolo pe vapoarele uzinei, care îl duc dincolo de nouă țări și nouă mări. La fiecare minut iese, de pe fiecare masă de lucru mișcătoare, un automobil; adică atunci cînd primul lucrător pune primul șurub, ultimul lucrător, șofeurul, dă drumul benzinei în rezervor. Automobilul lui Ford se face aproape singur, ca gogoloul de zăpadă, cînt pornește întîia pietricică din virful muntelui devale și, rostogolindu-se, ajunge jos în sat, mare cît o biserică.

Povestirea cum se fabrică o mașină « Ford » e mai frumoasă decît basmul arab al celor *O mie și una de nopți*, și mai utilă adeseori decît un bachelat și un doctorat. Dar povestirea sfortărilor prin care a putut ajunge, tehnicește și sufletește, Henry Ford, la perfecțiunile de utilaj și de obiect din basmul fabricației, este poate și mai frumoasă. Aceste povestiri ne propunem să le scriem într-o zi, și dacă din întîmplare vreun prieten al operei lui Ford ia cunoștință de intenția noastră, care ne preocupă de vreo zece ani în numeroase articole de educație, îl rugăm să ceară marelui creator de viață, de muncă și de pîine, din Statele Unite,

PROFETUL GANDHI

Apostolul Gandhi, redus la greutatea fizică a unui curcan și hrănindu-se cu zece semințe de griu pe zi și cu o tigvă de apă, se războiește pentru a nu mai știu cîta oară cu Imperiul Britanic, renunțînd și la hrana lui de scatiu. De cîte ori Anglia îl închide — și îl închide de douăsprezece ori pe an — păianjenul cu ochelari al firului de tors indian refuză să mănînce boabele cu care pleacă de acasă într-un buzunar.

Dar ceea ce pare mai bizar în acest joc de-a postul schivnic este seriozitatea cu care cade în melancolie Stăpînitoarea mărilor, ori de cîte ori indianul își pune stomacul în cui. Pofteste să nu mănînce, de pildă, la Jilava, că nu te mai invită nimeni la masă. Oamenii de stat englezi se emoționează numaidecît, metropola se pune în contact telegrafic cu dominioanele, miniștrii și guvernatorii schimbă idei și consideră cazul cu o gravitate din ce în ce mai nouă, ca și cum Gandhi n-ar mai fi postit la închisoare încă de treizeci și șapte de ori.

Organismul fachirului fiind scăzut la dimensiunile unui crîmpei de sfoară, Britania se întrebă ce poate deveni el dacă proprietarul unui schelet învelit într-o manta de pinză albă va refuza într-adevăr să-l alimenteze — și încep tratativele. Oferă Britania și respinge Gandhi, tocmeala durează cîteva zile, cîteva săptămîni, și un reprezentant al mărilor în flacon închis se prezintă la poarta in-

chisorii, salută respectuos, și Gandhi se duce acasă, rizînd, din dispoziție sau din tic. Nu am văzut încă o fotografie în care prorocul să nu facă haz de ceea ce suferă și vede.

De astă dată tratativele ajungînd la neant, Britania s-a hotărît să-l hrănească pe Gandhi cu sila, cu seringă. Se va vedea la experiență dacă supus acestui regim științific, Gandhi nu se va îngrășa sau dacă nu cumva fachirismul lui va comanda mușchilor și orificiilor o rigiditate de marmoră, care să frîngă acul seringii și să refuze hrana englezească.

1933

DOCTORUL PUȚUREANU

În medicină, mai mult chiar decât în politică, se petrece fenomenul de acaparare și monopol agresiv, foarte viu la surorile noastre, animalele cu patru picioare, coadă și păr. Pizma histriionului e floare la ureche, dar merge pînă la ură, teroare și exterminare, cînd meschinul sentiment încolțește într-o inimă de medic. Trece și dincolo de ea, urmărind pe concurent și-n cerurile senine ale unei vieți, pe care bolnavii o numesc viitoare. N-am fi, prin urmare, mirați dacă după moartea medicului din Rîmnicul Vlçcii vom auzi zgomotul tobelor de tinichea, care l-au scos din Facultate și l-au gonit dintre colegi.

Doctorul Puțureanu și-a permis să zgîndărească firea, să cerceteze întunericul interior al ființei, să scruteze, să încerce și să experimenteze, pe seama lui, fără avizul și încuviințarea Facultății, reprezentată și prin valori concrete, mai presus de îndoială, de-o atitudine socială fără fanfaronadă, dar și prin personagii nemotivat sacrosante, lipsite de acte științifice personale și cu atît mai crîncen și mai funest dictatoriale. Doctorul avea o jumătate de pas înainte asupra epocii lui, și a preferat stagnărilor remuneratoare o viață profesională, agitată de duhul interogativ, generator de rezultate. Ca olarul Bernard Palissy, care și-a pus pe foc toată averea ca să scoată din temperaturile cupurului un zmalț, izbutit în cel din urmă moment,

cînd dacă ar mai fi greșit o dată îi mai rămîneau casele proprii și ale familiei drept ultim combustibil pentru alimentarea jarului alb, doctorul Puțureanu s-a vîrît douăzeci de ani într-o firidă și a căutat piatra filosofală a tuberculozei.

Savantul a dat greș, într-o clipă cînd iluzia l-a făcut să creadă că a descoperit-o. Nu o descoperise, dar se afla pe o cale a descoperirii. Iluzia lui generoasă a pricinuit o renaștere a speranței, ca pe vremea lui Behring, născocitorul altei panacee care a dat greș -- urmat de o decepție catastrofală și de morți.

Ne amintim spaima care cuprindea sufletele de specialitate, cînd un ziar proclama primele rezultate fericite ale tratamentului doctorului Puțureanu. Într-alte profesii, o mare descoperire silește admirația, nu însă deseori la medici, care, dinaintea dezamăgirii finale, s-au aruncat asupra bietului om, cu o învierșunare sporită de insucces. Căderea unuia dintr-ai noștri ne întristează. Cinstita strădanie a doctorului Puțureanu a fost insultată și taxată drept escrocherie. Într-adevăr, nimic nu e mai lesnicios și mai la îndemîna instinctelor decât să numești un om sincer pungaș și o femeie onestă libertină. Dacă nu te oprește scrupulul delicatității, îi dai drumul și gata: chestiune de substanță.

Medicii de natură savantă au considerat experiențele lui Puțureanu, ca orice intelectualitate deprinsă cu religiosul respect al sforțării, cu o rezervată curiozitate. În sfîrșit, alții și-au scos argumentele împotriva savantului din propriile lui cărți, scrise fără stil și fără cochetării polemice de limbaj, lucruri care se învață și ele, mai ales dacă medicului îi lasă, un laborator neglijat și o clinică dată pe mîna servitoarelor, răgazuri strategice de publicist. Un articol de gazetă se reușește cînd un pneumotorax ratează. Ei ignorau că Pasteur

nu știa să scrie și că geniul lui se împăca liniștit cu liturghia, la care a participat în toate duminicile, ca un catolic fervent ce era.

Punem pe mormîntul lui Puțoreanu aceste cîteva rînduri ca un buchet. Sîntem cu atît mai bineveniți cu cît n-am cunoscut personal pe acest erou al sincerității devotamentului moral. Și sîntem obligați, căci am fost în rîndul aceluia care, atacat, am apărut pe doctorul sărac și nedreptățit. Da, sărăcia e o avere cu care nu se poate lăuda orice categorie de medici — și l-am lăudat ca și acum, după ceasul morții, ca pe un precursor și ca o pildă de energie românească: realizată sau nu, indiferent.

1933

DOBRESCU-ARGEȘ

Dac-am spune că l-am cunoscut ochi în ochi și față către față, cititorul de după război ar fi ispitit să creadă că exagerăm. Într-adevăr, nu s-a mai vorbit și scris nimic despre Dobrescu-Argeș, de foarte multă vreme, iar pămîntul ridicat de război peste cîteva milioane de luptători, a înmormîntat și lupta și numele lui.

Sînt numai vreo treizeci de ani de cînd acest bărbat inteligent, frumos și ardent, locuia în strada Știrbei Vodă, retras cu amărăciune dintre colinele Argeșului și urmărit de haite pînă la București. Casa în care locuia dezamăgit și « mîrșav », cum îi zice Argeșul omului scîrbît și dezolat, Dobrescu-Argeș, era cu cerdac pe prispă și cu petecul ei de grădină dinainte, la trotuar situată între actuala stradă Luigi Cazzavillan și Popa Tatu. Băiețandrul care s-a dus să-l vadă după refugiu din județul de munte în capitală a rămas impresionat de zveltețea țărăncii tinere argeșene a căminului. Era sau ultima soție, sau cel din urmă roman al inimii lui Dobrescu, care, în ce privește dragostea, a haiducit ca un răpitor. Ochiul cu fulgere și mustața lui țurcană îi deschideau ca unui pasionat și în intelect și în sînge simpații subite, care mergeau în politică pînă la ură și în viață pînă la abandonarea de sine.

Personalitatea magnetică a lui Dobrescu-Argeș a cucerit țărănimea din județul Descălicătorului

și a legat-o de el. E o țărănime deosebită țărăni-
mea din Argeș. Dintre toți pictorii, artistul care
a văzut mai bine expresia galică sau saxonă a
oamenilor lui Negru-Vodă, este domnul Camil Ressu.
Oameni independenți și fără frica de rob a sătea-
nului de baltă — și aristocrați, întăriți cu titluri
scrise pe piei domnești. Argeșenii au fost seduși de
doctrinile cu tendințe simili-anarhistice ale lui Do-
brescu-Argeș, tinăr și focos, întors din Belgia, de
la studii, cam pe timpul cînd făcea carieră în ținu-
turile franceze, englezești și italiene, principiul re-
prezentat prin gînditori de valoarea unui Elisée
Reclus, că înainte de a încerca o reclădire socială,
trebuie devastat și redus la neant trecutul întreg.
Cine trăiește de mai mult își amintește bine că
anarhismul bîntuia Europa dinaintea războiului atît
de intens, încît guvernele se pregăteau să acorde
anarhiștilor o extrateritorialitate internațională și
deportarea lor a tuturor într-o insulă din Medi-
terană, unde mai stăruia fantoma lui Bonaparte.

Așa-zisul, fără să fi fost, partid țărănesc, reven-
dica personalitatea de promotor a lui Dobrescu-
Argeș — onoare pe care și-o însușește, făcînd să
vorbească, de furtunosul înaintaș, piatra și bron-
zul.

1933

VIRGIL MADGEARU

Nu se poate contesta că ministrul de Finanțe,
să-l numim cu numele domniei sale întreg — dom-
nul Virgil Madgearu — e o individualitate în accep-
ția complectă a cuvîntului, covîrșitoare în actua-
lul guvern mai ales, și dictator ascultat în toate
guvernele. Insultat, lăudat, acuzat, ministrul umblă
pe unul și același drum, pe care și l-a trasat, de
o rectitudine inflexibil geometrică, și nimic nu-l
cîntărește.

Este și singurul ministru cu adevărat activ și
de o activitate prodigioasă, comparabilă cu o pasi-
une, cu o boală sau cu un temperament; munca
domniei sale egalează frenezia, și de la Vintilă
Brătianu nimeni nu a muncit atît: atît material
și atîtea ore-n șir și ani într-un singur an.

Se întîmplă destul de des ca spiritul ministrului
de Finanțe să se ciocnească de toana sau voința
unuia dintre domnii colegi. Lucrul rămîne fără
nici o importanță, și todeauna cel care cîștigă din-
tr-o dispută este domnia sa. Se întîmplă de ase-
meni ca o idee a domniei sale să fie foarte combă-
tută într-un Consiliu de Miniștri, la început: Pro-
cesul verbal de ședință și hotărîrile luate dovedesc,
cu o exactă regularitate, că victoria, la finele Con-
siliului, îi aparține integral. Domnul Madgearu stă-
pînește. Și colectiv și individual, stăpînirea domniei
sale face orice opoziție inutilă și învinge în fiecare
zi. Colegii domniei sale îl înjură acasă, la teatru,

pe stradă, și toți fac cum poruncește domnul Madgearu. Și în luptele sale nu întrebuințează nici o abilitate, lipsit de această resursă a șiretlicului și a timidității. Dacă ar vrea să joace șah cu colegii domniei sale, domnul Madgearu n-ar avea răbdare să mute piesele după regula acceptată, și le-ar răsturna înainte de-a începe jocul, și partenerii ar primi să angajeze partida cu piesele aruncate de-a valma și pe jos. Colegii bătrâni ar îngunchea cu greutate să caute calul și turnul printre picioarele mesei, dar ar face-o de nevoie, pentru că așa vrea dictatorul jocului să joace. Nu e alt motiv al subalternării miniștrilor, e numai voința ministrului de Finanțe. Că are sau n-are dreptate, e o chestiune care se discută coborînd pe scară, după victoriile stăpînului. Fenomenul constant al oricărei dominații e un pur efect al voinței. Toți vor, dar voința unuia dintre mai mulți este ascultată, voința cea mai tare.

Nu vrem cituși de puțin să calificăm, bună sau rea, dictatura ministrului de Finanțe: nu discutăm calitatea, stabilim obiectivul și constatăm un fapt. Poate să fie regretabil că uliul vine tocmai din fundul azurului ca să mănince o simplă găină, dar asta e ordinea biologică: uliul mănîncă găini.

Domnul Madgearu a putut avea o singură voință, ca și două voințe, diametral opuse, în una și aceeași problemă. Nu importă. Toate voințele domniei sale au fost și sînt suportate (*subies*). Dacă timp de o lună și-ar schimba radical concepțiile de opt ori, toate concepțiile vor fi nu găsite bune, dar acceptate. Luăm un exemplu fără consecințe, căci în realitate concepțiile domnului ministru de Finanțe variază la intervale mai rare, să zicem: numai de șase ori pe an. Dacă ministrul ar transforma și numerele și ar voi ca șapte să se scrie ca trei, colegii domniei sale ar subsemna numaidecît și această

reformă. Ajunge ca un lucru să i se pară, că el pare la fel Consiliului întreg, chiar dacă, după ce iese din atmosfera hipnotică a ministrului, Consiliului i se va părea într-altfel.

Domnul Madgearu are scribă contribuabilului și deopotrivă scribă de agenții domniei sale, pe care îi tratează cu același soi de ordonanțe și de amenințări. Nu o dată, adunîndu-și personalul de încredere, l-a făcut, în plină adunare, ca pe o albie de porci. Funcționarii, și superiori și inferiori, tac ca niște miniștri, personalitatea de dictator a ministrului manifestîndu-se ca o lovitură de măciucă în toate oalele din jurul ei. Lipsindu-i totalmente încrederea și în oamenii de încredere, ministrul a dublat, triplat, a quadruplat și decuplat controlul fiecăruia prin toți ceilalți și a organizat corpul de funcționari din toată țara pe bază conspirativă. Și fără să-și dea poate seama, numărul funcționarilor fiscali tînde să devină egal cu numărul contribuabililor, și încasările egale cu lefurile. Punctul mort într-unele părți ale administrației a și fost realizat. Atunci, funcționarii încep să fie dați afară și înlocuiți cu de trei ori mai mulți, mai cu seamă la percepțiile unde încasările sînt nule.

Nici un coleg ministru nu i-a atras ministrului de Finanțe atenția că punctul mort general e inevitabil. Toate controalele imaginabile sînt bine venite: un singur control nu se poate nici schița, al individualității ministrului. Mii și zeci de mii de funcționari greșesc negreșit: unul singur nu poate de greș niciodată, ministrul, ministru impecabil.

De cînd domnul Madgearu e ministru de Finanțe, pe nesimțite, problema controlului a dat naștere unui ritm administrativ care a dus la stagnarea universală a vieții. Individualitatea întregă a ministrului e aci. Ea vrea să supuie și circulația singelui aproapei unui regulament, natura pîrîndu-i-se

dezordonată fără rubrici minuțioase și fără pătrățele. Înaintea cadastrului țării, ministrul realizează cadastrarea sufletească, prefăcînd viața în mărunțiș. E ca o nevroză și ceva analog unui sadism intelectual. În fiecare notiță a afacerilor și a vieții de stat, ministrul a virft un băț și măcar un chibrit, fără să meargă cît de puțin mai bine ca în regimul de libertate vie de mai înainte: ba merge zilnic mai rău și o săptămînă în ceea ce privește calamitatea colectivă nu seamănă cu săptămîna precedentă. Colegii din minister văd limpede, dar nu pot să reacționeze: individualitatea ministrului dictează. Toate resorturile existenței s-au meschinizat, toate autoritățile se dezlinează în contact cu Ministerul de Finanțe: nu se poate schimba nimic. Ministrul face și cald și frigul în guvern. mortificator de însuflețiri și animator de păpuși.

Agenții ministrului multiplicați săptămînal, mari, mai puțin mari, mici și mici de tot, sînt așezați în stratificări suprapuse și de fiecare ordin șapte rînduri de ordine emană de la șefiile variate ale ierarhiei. Patru fabrici de hîrtie nu dovedesc necesitățile financiare ale statului, și cînd ministrul de Finanțe va introduce în viață, pe lîngă materia primă a celulozei, sîrma ghimpată, consumația și a materialului acestuia va fi impresionantă. Dar lîngă persoana ministrului însăși, veniturile funcționarilor variază între două-trei mii lei pe lună și trei sute de mii de lei lunar. Un domn din anturajul imediat al ministrului, o personalitate tenebroasă și clar maladivă, care a contribuit fioros la mișelizarea raporturilor dintre minister și toate celelalte autorități și toți contribuabilii din țară, plătește statului, de unde încasează, impozitul ironic anual de peste trei sute de mii de lei: socotit că în douăsprezece luni acest domn, absent din orice muncă și

operă productivă, este salarizat anual cu o sumă de circa patru milioane de lei.

Colegii miniștri știu și sînt supărați de crîncenele inegalități invers proporționale cu meritul, dar vorbesc numai pe scară și acasă: la Consiliu, individualitatea ministrului dictează și anulează orice veleități.

Din reproducerea următorului act, absolut autentic, se va vedea că ministrul de Finanțe desiiințează și justiția, substituindu-se tribunalelor, care își permit să ia decizii nedictate de la minister:

« Ministerul Finanțelor, Secretariatul General. Serviciul contencios. No... 25 august, 1933. Domnului Administrator Financiar de Încasări și Plăți al Capitalei, Sectorul (cutare)

Domnule Administrator, Pe baza jurnalului Tribunalului Ilfov, s. II c.c. din 7 iulie 1933, vă rugăm să suspendați pînă la data de 30 august 1933 urmărirea contra domnului X pentru sumele datorate de acesta din contravenția la legea contribuțiilor directe.

Deși Tribunalul, prin zisul jurnal a dispus suspendarea executării pînă la data de 6 octombrie 1933, cînd s-a amînat judecarea apelului făcut de susnumitul contra procesului verbal de contravenție, (dosar Trib. Ilfov s. II c.c. No...), Ministerul acordă suspendarea executării numai pînă la data de 30 august 1933, urmînd ca între timp să se rezolve chestiunea dacă pe baza dispozițiilor din noua lege a contribuțiilor, urmează a se ataca sau nu cu recurs jurnalul Tribunalului de suspendarea executării. Veți îngriji ca măsurile de asigurare să fie menținute (subliniat în text)

Avocat șef al Contenciosului (X), Subdirector (X) ♦

Acest text scurt implică o analiză și considerațiuni de mare gravitate, pe cîteva pagini. E unul din

numeroasele texte, a cărora literatură caracterizează bossa profesională a fiscalității noastre. Renunțăm. Cititorul are o pildă de ceea ce se numește judecător și parte în proces, călcarea legilor de o autoritate, disprețul de legalitate și anarhizarea normelor.

Dar peste toate acestea domină, ca luna plină a poeziei, individualitatea ministrului de Finanțe, a căruia voință reduce la neant și la caraghiozlic o viață de stat de șaptezeci de ani și un popor întreg de muncitori, de producători și de oameni cumiști, inteligenți și cultivați.

Ce-are-aface! Individualitatea ministrului primează, poruncește și taie, și guvernul se învoiește, înfricoșat să nu o indisună. Când domnia sa va voi să se proclame dictator și de formă, ca să poată ieși călare și porunci și de pe cal, nimic nu i se va opune, și vor avea și românii pe Ducele lor, salutat și escortat de miniștri.

1933

TUDOR VLADIMIRESCU

Dacă figura românească a lui Constantin Brîncoveanu, pe care am schițat-o în sfertul de oră trecut, a fost o figură de boier și de Prinț, Tudor Vladimirescu, de care ne ocupăm azi, este țăran.

Olteanul Tudor era feciorul unui sat din Gorj, Vladimirul, și viața lui, asemănătoare într-o privință cu a lui Cristofor Columb, reflectează până la moarte, până la trădarea căpitanilor lui, duioșia naivă și curată a plugarului cinstit, învelit de ceruri și de lumină.

Se știe prea puțin lucru despre prima lui tinerețe, însă de-ajuns ca să orienteze. Tudor a învățat carte cu preotul satului, puțină carte, dar de bună calitate. Ar fi trebuincios să se știe cine era preotul, căci el trebuie să fi fost și un dascăl sufletesc, nu numai un dascăl de slove. De obicei, în ucenicie, atunci când ucenicul e bun, trăiește dascălul, atunci când a fost dascălul bun și începutul unei credințe active trebuie căutat întodeauna în individualitatea profesorului. Nu ne vine să credem că Tudor nu a găsit sub acoperișul preotului câteva idei bine parcurse și bine stabilite.

Dascălul lui Tudor nu și-a învățat elevul buchiile moarte. Preotul trebuie să fi avut și o dragoste deosebită pentru însuflețirea cărții. Din unele fraze strecurate în proza revoluționară a tînărului răzvrătit, se cunoaște că elevul a prins repede învățătura nimerită cu mintea lui și că avea harul expres-

siei juste și ușurință la înfierbîntarea cuvintelor, de care s-a folosit. Dealtfel, este cunoscut că toți marii revoluționari, de la cei mai vechi pînă la cei din urmă și din vremea noastră au avut cele două înzestrări, de grai sau de scris, a cuvintului, care mișcă numai atunci cînd îl înflăcărează ceea ce se numește talentul, care-i un prisos de dragoste.

Un timp, Tudor este îngrijitorul unei moșii boierești de peste Olt. După aceea, el intră cum s-ar zice funcționar, numindu-se vătaf de plai. În războiul rușilor cu turcii dintre anii 1806—1812, el se luptă în rindul oștirii rusești, comandînd vreo șapte sute de soldați voluntari adunați de el și capătă, odată cu gradul de ofițer, un rang de noblețe, decorat cu ordinul Vladimirusului: o coincidență curioasă cu numele satului în care Tudor s-a născut. După război, Tudor trebuia să se refugieze la Viena: e de crezut că se bătuse bine și că numele lui rămînea în amintirea turcilor, care, deocamdată, trebuiau ocoliți. În 1815 Tudor e din nou vătaf de plai; la Cloșani.

Ca orice oltean care se respectă, Tudor nu putea să rămîie sărac. Sărăcia o fi ea o virtute pentru alte neamuri de români: olteanul poartă-n singe porunca să facă avere, și a făcut avere și Tudor. El avea o moară cumpărată pe vadul Topliței; și-a făcut o moară la Cloșani; în dealul Govorei avea o casă și o vie; mai avea la Cerneți case mari și prăvălii, iar la Vladimiri moștenea moșia țărănească părintească. Și mai făcuse avere și cu negustorii de vite în țara Ungurească... Vedeți că avem de-a face, nu cu un revoluționar teoretic hrănit cu ceai de mușețel și cu pesmeți, dar cu un gospodar sănătos, cu un cap întemeiat și practic, în stare să gîndească o revoluție harnică și constructivă și să o realizeze în ordinea materială, nu pe hîrtie timbrată și de pe masa unui birou asigurat cu un salariu garantat. Tudor era omul care place lui Dumnezeu și care face

lucru bun din nimic. E cazul juvetelui care vine în București cu o cobiliță goală și se întoarce acas' cu o căciulă de bani munciiți cu îndîrjire.

Slăbiciunea lui Tudor era că pe măsură ce se apropia prin buna lui stare de boieri, el nu putea să sufere boierii. Xenopol scrie că ducîndu-se în vizită la un prieten al lui, un Urdăreanu, Tudor nu voia să stea pe scaun, ca să nu fie silit să se scoale în picioare, dacă ar veni, din întîmplare, cum spunea Tudor, «vr'o putoare de ciocoi». Găsindu-se, tot așa, la masa unui episcop, Tudor ar fi zis că nu vrea să moară pînă nu și-o face douăsprezece părechi de opinci din pielea a doisprezece boieri divăniți. Necaz de păgubaș: Tudor pierduse un proces la Divan. Din scrisorile trimise din revoluția boierilor, se vede însă că Tudor știa să aprecieze politețea vremii, probabil experimentînd și greutățile autorității.

Tudor Vladimirescu este primul revoluționar al mișcărilor țărănești, primul revoluționar social român. Ca să scape de nedreptăți, țărani români fugeau, care în Rusia, care în Bulgaria, care în Transilvania. Încercări la munci și la dijme, măsurători false la pogoanele date țăranilor în lucru, refuzul dreptului de circiumă, oprirea folosinții pădurilor etc. erau problemele țărănești ale epocii. Procesele cu asemenea obiect erau îndeobște pierdute de către țărani. De obicei, țărani care se duceau la judecăți erau bătuți. Pentru așa zisa stricare a pădurilor Mitropoliei, sătenii primeau nu mai puțin de două sute de toiege pe spinare.

Însuși mitropolitul Veniamin Kostachi asuprește, de acord cu Divanul, în Moldova, pe săteni, țărani refuzînd să mai muncească așa numitul boieresc, un impozit de muncă de douăsprezece zile, în care ei trebuiau să dea boierului, gratuit, o caznă anuală egală cu patruzeci de zile de muncă. Mitropolitul

Veniamin se temea de răscoală, iar boierul Vasile Mălinescu, un om cuminte, definea mitropolitului Veniamin, în scris, revoluția, cu următoarele cuvinte: «toată revoluția se cuibărește în inimile oamenilor care nu au drum legiuit de a-și arăta ahturile și necazurile sale, ca o scînteie ce se tănuiește în cenușe».

Auditoriul nu are să fie puțin surprins auzind că țărani, ca să scape de belele, se declarau adeseori supuși austriaci...

Revoluția lui Tudor era, cum se zice, în aer. În 1819 se răzvrătesc trei sate din Gorj: Sarga, Stîncești și Aninișul — iar în 1820 se răzvrătesc cinci sate din Romanița: Islazul, Racovicioara, Racovița, Moldovenii și Verdea. În Vilcea, un anumit Ioan Bărbătescu e «osindit la temniță pentru că au lucrat zavistie între locuitorii satelor aceluia județ». Revoluția lui Tudor s-a petrecut în 1821 și e o revoluție a țărănimii. În proclamațiile lui Tudor punctul de plecare al ideilor și al luptei este exprimat categoric.

Dar mai e ceva foarte caracteristic în mișcarea socială a lui Tudor: o parte din boieri împărtășau ideile lui și se întovărășeau la izbînda revoluției. Numărul lor nu era neînsemnat: erau de partea lui Tudor, în secret, cincizeci și șase de boieri, care îl urmau. Tudor ajunsese să stăpînească cele cinci județe ale Olteniei, pregătit să vie asupra Bucureștilor, ceea ce s-a și întîmplat în ziua de 16 martie, cînd el a intrat în Capitală, fără să i se opuiască nici o rezistență, în capul unei oștiri de cinci mii de oameni.

Intrînd în București, o proclamație a lui Tudor oprește acțiunea în drum și ordonă bucureștenilor să se supui autorităților constituite, vremelnice constituite spunea el, de unde rezultă că Tudor, vizionar dezinteresat, nu urmărea cîtuși de puțin

să fie domnitor, cum s-a crezut. Dar în vreme ce Tudor ocupa Cotrocenii, Ipsilanti ocupa Colentina, primit în casele lui Ghica Vodă.

Între evenimente, Tudor pedepsește zilnic cu moartea, fără nici o cruțare, pe toți cîți făcînd parte din oștirea lui, se dedau la jafuri. Oamenii lui murmurau, îl dușmăneau. Pentru ei, scopul revoluției era pierdut...

La București, revoluția socială a lui Tudor se transformă subit în revoluție împotriva grecilor și a domniilor străine și din socială devine națională. În sfîrșit, nemulțumiți, căpitaniii lui îl trădează, dîndu-l eteriștilor lui Ipsilanti, legat. La Tîrgoviște, unde se retrăsese acesta [...], Tudor, fără judecată, e dat pe mîna, lîngă un șanț, a doi greci, care tăbărînd pe el cu săbiile îl ciopîrțesc banditește. Cu mii de tăieturi pe el, zdrențuit în carnea lui, trupul lui, Tudor mai răsuflă și, fără să-i dea lovitura de grație, ferocii bandiți ai lui Ipsilanti îl lasă să se sfîrșească de la sine. E greu de închipuit un destin mai bestial, unui spirit mai frumos.

Dar rezultatul definitiv și clar al acțiunii lui Tudor a fost răsturnarea definitivă a fanarioților. Revoluția lui lichidează un secol de crunt străinism.

Ceea ce trebuie reținut, din viața de om nefecit a lui Tudor, e personalitatea lui sufletească și superioritatea lui morală, ivite într-un timp de disoluție și de abjecțiune, de totală depreciere a noțiunilor. Tudor a pornit din satul și din Gorjul lui, ridicat de o sfințită mînie și de un ideal, pe care oamenii lui n-au fost în stare să-l înțeleagă. Cuvintele pe care le-a rostit în mijlocul focului despre sineși, că «de cînd m-am îmbrăcat cu cămașa morții, nu mă mai tem de moarte, ci o aștept în fiece zi», au o adîncime și un sunet care aduc aminte Predica de pe Munte și sînt cuvintele unei suferințe mai presus de durere, de o melancolie de profet de-

cepționat. Toate împrejurările și toți oamenii care îl urmează, ca niște sateliți atrași ineluctabil în virtutea lui desfășurat, aparțin unui roman urit. Reflectat de mlaștini și luminind putregaiuri și mocirle, soarele lui Tudor trece cu mult mai departe peste momentul pe care l-a trăit, și Tudor Vladimirescu mărturisește o sensibilitate de mare premergător.

Bogat, îndrăzneț, bărbat și frumos, cum îl arată gravurile epocii, Tudor n-avea decît să se lase să trăiască în mărginirile desfătate ale vieții unui om ajuns. El n-a vînat o putere, pe care ar fi avut-o la picioare, de vreme ce țărani îl numeau « Domnul Tudor », iar o gloată întregă de hoieri aștepta numai poruncile și expresia voinții lui. Oltenia era a lui, și Bucureștii — pentru care s-au încăierat atît amar de vreme patimile, fanarioții și toți străinii — au stat în palma lui: era de-ajuns să-și închidă mîna și să-l păstreze. Pentru sine, Domnul Tudor n-a căutat nimic.

Tudor Vladimirescu nu a fost un mare ambițios ca Napoleon sau un bolnav ca Robespierre: acest oltean viguros avea mintea bine așezată, inima cumpănită și umerii puternici.

Tudor a fost un poet și un mare poet, animat de o rîvnă de dreptate și de jertfă. Trebuie să spunem că femeile n-au avut nici un loc haiducesc sau de senzualitate politică în viața lui. Tiparul lui moral e mai mult de singurătate meditativă a lui Blaise Pascal — și este de studiat psihologia completă a omului care a putut să unească atîta simț practic cu atîta abandonare de sine.

1933

PROFESORUL ION CANTACUZINO

În cîteva zile, de cînd profesorul Cantacuzino a pierit, de mai multe ori microfonul postului București a întreținut publicul radiofonist despre personalitatea marelui învățat. Încă joi seara domnul profesor Tzigara-Samurcaș a vorbit cu competența variatei domniei sale erudiții, despre latura artistică a intelectului celebrului bacteriolog. Ion Cantacuzino reunea în individualitatea lui, într-adevăr, cantitativ și calitativ, o seamă de însușiri, care de obicei înzestreaază separat talentele oamenilor eminenți, savanți și artiști. Inteligenței lui, lipsită de gravitatea încrunțată, îi erau familiare și fulgerele științei prea puternice și prea iuți pentru ochii lui slabi și posomorți și ale științei și ființele microscopice ale materiei și subtilitățile încovoiate ale sentimentului de poezie.

Domnul profesor Alexandru Rosetti, directorul Fundațiilor regale și acela care a realizat în cultura noastră chipul mult așteptat al editorului savant și artist, animator și generator de literatură, a fost un intim al profesorului Cantacuzino și, dacă nu greșesc, mi se pare că avea cu « Maestrul » și o aderență de stîngă. De cîte ori a ieșit o carte nouă în editura « Cultura Națională » pe care o guvernează, domnul Rosetti se îngrijea de tirajul excepțional al cîtorva exemplare de bibliofil, din care unul aparținea de drept cititorului principal, Cantacuzino, un evanghelist al științei. Autorul, poet

sau prozator, era pus în impasul delicat de a scrie un rînd suplimentar autograf pe întîia pagină albă a compoziției lui literare, tipărită pentru profesor și de a da ochii direct cu judecata lui, blajină și surizătoare. Ion Cantacuzino era o personificare a divinului suris, despre care Rabelais a scris că aparține omului, voind să spuie că omului de mare inteligență.

Povestea domnului profesor Rosetti că la vârsta de șaptezeci de ani trecuți, Ion Cantacuzino, cînd se găsea singur și asigurat că nici o ureche străină nu se afla prin apropiere, cînta cu doamna Cantacuzino, iubita lui tovarășă și soție, la patru mîni, pe pian. Preferințele lui de maturitate mergeau la drama lirică a lui Richard Wagner, pe care îl asculta anual în ciclul muzical al Teatrului Bayreuth, locul de întîlnire al amatorilor de muzică din toată lumea și Ierusalimul admiratorilor meșterului și profetului mitologiei germanice și scandinave. Îl asculta pe Wagner cîntat și jucat la el acasă, în ambianța creată de însuși artistul revoluției muzicale germane, sprijinit de careta și de entuziasmul regelui Ludovic al II-lea al Bavariei. Profesorul Cantacuzino acompănia pianul casnic cu vocea și, neștiindu-se ascultat, volumul glasului creștea pînă la plenitudinea lui Wottan. Confuz și sfios, cînd era surprins de vreun inoportun, profesorul își întrerupea cîntul brusc și închidea clavecinul.

A rămas de la sinteticul ilustru desinator Ingres, care se socotea mai tare în vioară decît în creion, vorba: *Le violon d'Ingres*, aplicată cu ironie artiștilor care nu-și cunosc talentul adevărat și preferă o subtaptitudine vocației lor naturale. Jean Jacques Rousseau credea despre sine că este un mare compozitor și tot așa și Nietzsche, revoltat împotriva lui Wagner că fusese inatent cu mediocrele lui lucrări muzicale, uitate, ca din eroare, pe masa de

lucru a giganticului compozitor. Profesorul Cantacuzino nu avea despre sine concepția că ar fi altceva în muzică decît un visător, visînd deopotrivă în toate cîmpurile creației artistice, literatură, pictură, sculptură. El nu făcea eroarea să creadă într-altă chemare personală decît științifică, dar priceperea, gustul și sensul inteligenței, înnăscute, au dat înainte și profesioniștilor cu o reputație făcută, necum amatorilor de lucruri frumoase, apți în a cumpăra și slabi în discernămint. O mare dovadă de gust rafinat o face, dacă se cercetează colecțiile profesorului Cantacuzino, preferințele sale în plastică, înainte cu mult de a fi devenit o școală frecventată și o modă impusă de gustul artiștilor, pentru gravură, unde hîrtia primește o singură culoare, și jocul nuanțelor de negru și alb, exploatare de artist.

Profesorul Cantacuzino, care a fost în convingeri, socialist, aparține și prin naștere istoriei poporului românesc, în calitate de urmaș al ramurii domnești a lui Șerban Vodă Cantacuzino. Mama profesorului a fost fiica generalului doctor Mavros, sosit în țară odată cu generalul rus Kisseleff, care și-a legat numele în amintirea Bucureștilor de parcul de la Șosea. Cei doi fii ai profesorului, domnii Ioan Cantacuzino și Alexandru Cantacuzino sînt, cel dintîi inginer, explorator al minelor de petrol din Persia și America, rezidînd actualmente în Texas, iar cel de-al doilea, doctor în științele naturale și în medicină, ca și tatăl — și actualmente șef de lucrări la Facultatea de medicină din București.

Opera monumentală a profesorului Cantacuzino este Institutul de seruri și vaccinuri care îi poartă și numele. Utilitatea acestui institut, care lucrează constant dar cu echilibrul liniștit al marilor opere, este pe cît de netrîmbițată, pe atît de imensă. Semnătura lui anonimă se găsește pe brațul fiecărui

copil născut, de cîteva zeci de generații, ca o ștampilă și ca o garanție de sănătate.

Dacă figura cunoscută sub numele de « ciupit de vărsat » întîlnită încă acum douăzeci și cinci de ani la fiecare pas, a dispărut, pînă la dispariția și din amintire, acest lucru se datorește bacteriologiei în numele căreia mii de seringi înmuiate în zeci de seruri și mii de fiole cu altoaie, distribuiesc pe teritoriile țării mirul de viață al magilor binefăcătorului Institut.

Institutul de seruri și vaccinuri e un așezămint organizat pentru activitatea interioară, ca un Vatican al științei cu corolarul ei, cu cardinalii și cu prelații lui științifici, între care infailibilitatea a reprezentat-o profesorul defunct. El a fost un zămislic și un cap de școală. În bucuriile lui științifice, intelectuale și morale, s-a format o adevărată falangă de învățați, a cărora muncă mută, de precizie și de inteligență, face onoare și omenirii și spiritului fondatorului.

Și mai este ceva adevărat, toți savanții grupați la Institut, fără o singură excepție, sînt și mari intelectuali și mari oameni de gust. În nici o disciplină organizată din țara noastră, nici științifică, nici măcar artistică, nu se citește cartea, nu se prețuiește ideea, nu se cîntărește inspirația, nu se acceptă imponderabila prezență a necunoscutului expresiv, ca la Institutul Cantacuzino. Acolo, printr-o ciudată împrejurare, datorită simțului de selecție a profesorului, se găsește strînsă laolaltă o elită, în cel mai nobil înțeles al cuvîntului. Curiozitatea rămîne nevătămată de experiență, tinerețea dorinței și a impresiei este întregă, valoarea trece înaintea tuturor acelor preocupări de rînd care fac dezamăgirea naivităților sacre și provoacă în viața socială stilul vulgar, de educație, și pasiunea inferior materială. Trebuie să cităm neapărat numele tutu-

ror acestor personalități, începînd cu domnul profesor doctor Alexandru Slătineanu, cel dintîi elev al profesorului Cantacuzino, și pomenindu-l pe domnul profesor doctor Irimescu, primul lui asistent. Rețineți vă rog:

Domnul doctor C. Ionescu-Mihăiești, subdirectorul Institutului.

Domnul doctor Magheru, un fin și delicat poet, autor al cîtorva volume de poeme singulare. Domnul profesor doctor Combiescu, domnul doctor Condrea, domnișoara doctor Dimboviceanu, chimistă, domnul doctor Ilescu, domnii profesori doctori Zotta, Mihai Ciucă și Alexandru Ciucă, veterinar, domnii doctori Wisner, Longhin, doamna doctor Soru, chimistă.

Aceste personaje n-au nimic unilateral și obtuz profesional, cum este regula în cele mai multe discipline științifice, unde adeseori competența savantului începe la dulapul nr. 1 și se isprăvește pînă la dulapul nr. 2. Biblioteca lor primește, ca și intelectul lor, în fiecare zi, și viața are pentru aceste personaje sensul ei de plenitudine vastă Iată opera sufletească a profesorului Cantacuzino, o aristocrație intelectuală.

Profesorul Cantacuzino s-a ferit toată viața lui cu o învierșunare a frăgezimii lui sufletești, de convenția ipocriziei, atît de folositoare, ca o compensație prin artificii naturilor neinteligente și misterios trufașe. El a ris toată viața, ca un copil, a prețuit sănătatea, arta și masa bună, în jurul căreia s-au aflat adunați în toate timpurile prinții, artiștii și învățații, care nu și-au făcut din apa gazoasă un principiu politic, social și moral. Distrat ca matematicianul Poincaré și lipsit de noțiunea arginților ca Iisus Hristos, al căruia ucenic Iuda știa să-i prețuiască mai mult, profesorul Cantacuzino nu era oprit de scrupulul banului la ciorap, ca să

dea unui servitor un bacșiș de cinci sute de lei, cînd n-avea în buzunar decît șase sute, scuzîndu-se că l-a făcut să aștepte un minut mai mult decît trebuia, cu pălăria și bastonul maestrului lingă cuier. « Mîna spartă », cum a fost numit de mîinile închise strîns, profesorul s-a cheltuit și pe sine cu o boierească și princiara risipă, și însăși moartea lui, ivită în plinul unei sănătăți puternice, a fost ultima lui mare cheltuială, mai mare decît toate celelalte. Încrezător în rezistența lui fără păreche, dovedită și în accidentul de cale ferată, de după război, întîmplat în Elveția într-o gară, în care trenul i-a trecut peste picioare, profesorul a participat la înmormîntarea regretatului I. G. Duca, fostul prim-ministru, care acest singur rău l-a făcut în lume (și pe acesta după moarte), stînd trei ore în frac, fără pardesiu și cu capul gol, în cimitir, pe ger.

Trebuie să terminăm aceste scurte și foarte incomplete notițe aproape biografice, ale personalității profesorului Cantacuzino, cu relevarea însușirii de căpetenie, care contribuie să facă din figura lui un model și o țintă de educație în cultura românească. Într-un timp cînd moda sentimentelor preferă agresiunea verbală sau tăcută, limbuția și tăcerea veninoasă, meschinăria luptătoare sau aparent pacifică, insinuarea, falsul moral, tăgada de spirit de concurență și mîzgălirea omului considerat adversar fără să fie, a fost impresionantă marea bunătate a profesorului Cantacuzino. O bunătate copleșitoare și monstruoasă față de lumea amețită de otrava vînată a invidiei și a mediocrității din jurul constelației lui. Profesorul nu s-a supărat niciodată pe nimeni. Poate că s-a supărat vreodată pe sine, că nu a fost destul de bun, cu un om care, cerîndu-i o cămașă, a primit numai trei, profesorul

uitînd să-i dea și un costum complet și poate că și un automobil... Altă supărare în inima acestui om nu a încăput.

Se povestește că un fost bibliotecar al unui vechi așezămînt de cultură din orașul Geneva, un anume Albausit, mi se pare, nu a fost văzut niciodată supărat și bibliotecarul începea să îmbătrînească. Prietenii lui țineau să-l supere cu orice preț măcar o dată și folosiseră toate împrejurările fără să izbutească. Bibliotecarul nu putea să fie nici jignit, nici rușinat, nici aștit și scos din firea lui. Atunci, prietenii lui plătiră servitoarea ca să supere pe bibliotecarul celibatar. O dată servitoarea nu i-a făcut patul de culcare. O dată nu i-a aprins focul. O dată nu i-a preparat ceaiul de dimineață. Pe urmă, nu i-a mai strîns așternutul, nu i-a derețicat biuroul. Nu i-a periat hainele Nu i-a lustruit încălțămîntea.

Prietenii bibliotecarului întrebau într-ascuns pe servitoare: « Ce-a zis? » « N-a zis nimic », răspundea servitoarea.

După vreo cincisprezece zile, bibliotecarul chemă servitoarea.

« Să știi că l-am scos din pepeni! și-a zis servitoarea. O să-mi tragă cîteva palme, dar o să cîștig premiul făgăduit ».

— Ai venit? întrebă bibliotecarul pe servitoare. Iartă-mă că te-am deranjat. M-am gîndit să te rog ceva. Nu te mai ocupa de odaia mea. Îmi dau seama că trebuie să fii foarte obosită. Odihnește-te și lasă că fac toată treaba eu. Du-te de te culcă și, vezi, îngrijește-te bine...

De disperare că nu l-au supărat cîtuși de puțin, prietenii biruiți ai bibliotecarului s-au resemnat și au ris.

Profesorul Cantacuzino avea temperamentul egal și fericit al lui Albausit. Când nu era în laborator, era la pian, când nu era la pian era în bibliotecă și când nu citea, se uita adînc la un tablou, se uita în el însuși, se cerceta, se analiza și se gîndea.

Viața lui Ion Cantacuzino a fost o bucurie și un cîntec. Și această bucurie și acest cîntec s-au isprăvit...

19 ianuarie 1934, orele 7³⁰

DOCTORUL ISTRATI

I

Publicul își aduce aminte că Postul de radio-difuziune din București a înființat în programul lui o rubrică a marilor oameni, a figurilor reprezentative din cultura românească și care pot fi pilde și puncte de sprijin pentru tineri și vîrstnici, atunci cînd șovăie sau obosesc.

Viața nimănuia dintre oameni, fie mari, fie mici, nu a fost și nu este scutită de piedici, de greutate și de ostilitate, care cîteodată au luat formele tragediei. Meritul și personalitatea sînt urmărite toată viața, decum se ivesc; invidia e, din nefericire, omenească; răutatea și mai ales meschinăria, care-i forma răutății cea mai des întilnită, sînt omenești — meschin omenești, dar omenești. Bolnavul pizmuiește pe omul sănătos, mediocritatea pizmuiește inteligența, urîțenia morală sau fizică urăște frumusețea. Dezechilibrul acesta, dacă este un dezechilibru și dacă nu este cumva rezultatul unei concepții socotite, nu aparține omului, care este din naștere într-un fel sau altul, ci exclusiv naturii, singura răspunzătoare că oamenii nu se nasc invariabil după un model fix, ca nasturii și ca niște chibrituri.

Un principal folos al culturii consistă în ținerea de minte. Cartea și biblioteca păstrează oamenii pieritori și învățăturile lor, care se schimbă mai puțin și după o regulă mai bine organizată decît prețuirea și interesul intelectual contemporane.

Peste un moment, peste epocă și peste veac, adeseori peste multe timpuri trăite și străbătute, oamenii se înrudesesc printr-o camaraderie de asemănări. Omul cultivat nu se simte cu desăvârșire străin în mijlocul unui timp, cu care nu se potrivește sau care l-a nedreptățit și în truda și în răbdarea lui e susținut de câteva gânduri venite din depărtare, de câteva pilde și de câteva virtuți, strecurate-n el ca o putere oțelitoare. E unul din motivele credinței în Dumnezeu a omului apăsător de viață și în luptă cu semenii lui. Așa e făcută orînduirea lumii și nu trebuie să o ascundem, deghizați într-un sentiment de solidaritate foarte slab și într-un ideal de pacifism, a cărui împlinire se găsește întodeauna numai în viitor: Unde sînt doi cîini, ei trebuie să se încolțească, și unde sînt doi oameni ei trebuie să se bată. E desigur mizerabil pentru așteptările todeauna înșelate ale dragostei și ale generozității, dar cu vorbe frumoase, scrise cu cerneală trandafirie și grăite cu un accent sentimental nu se poate înlocui și nimici o lege de fier, făcută în primele proiecte ale naturii pentru starea de fiară în sălbăticie.

Evident că viața nu poate să fie transcrisă în cultură atît de mult încît rîndurile ei să fie simetrice, egal distanțate și cu marginile albe, ca un text de tipografie. Cartea ajută vieții fără să o asimileze și înlesnește înțelegerea ei — pînă la un punct, numai pînă la un punct! În orice caz, cartea ajută pe omul născut și rămas singuraticul individualității lui. E mare numărul oamenilor, în special ai raselor din Nord, care găsesc un mare mîngietor în paginile *Sfintelor Scripturi* răsfoite în fiecare seară: *Biblia* este și astăzi cartea de căpătîi a anglo-saxonilor — și este într-adevăr una din cele mai frumoase cărți, scrisă de niște pene cu atît mai inspirate cu cît au rămas, în cinstita lor sfiială, aproape ano-

nime. Fiece cărturar are cartea lui lecuitoare de întărire morală și de corespondență a sensibilității, o carte mai prețioasă decît toate pentru el.

Dar pentru că nu sîntem numai spirit pur și numai stare sufletească; pentru că sîntem cu mult mai mult oameni decît spirit; pentru că viața spirituală constituie numai o parte din viața întreagă — exemplul oamenilor care au luptat înaintea noastră, fie că au ieșit biruitori, fie că au rămas învinși — dar mai ales aceia care au învins, în sensul că au realizat o parte, todeauna numai o parte, infinit mai mică decît am dorit dintr-o idee, dintr-un vis ori dintr-un proiect, exemplul lor este edificator.

Exemplele ni-s oferite de viețile oamenilor mari. Să nu ne înspăimîntăm de acest calificativ; are și *marele* măsuri și gradații. Dacă s-ar putea stabili un recensămînt și apoi o scrutare după o tabelă rigidă a oamenilor mari, fiecare om mare — sau mare om — ar fi eliminat de altul și pînă în cele din urmă n-ar mai rămîne nici unul. Atîrnă de judecător. O vorbă franțuzească zice: *Nul n'est grand homme pour son valet* (Nici un stăpîn nu e mare pentru sluga lui).

Trebuie să dăm o definiție a oamenilor mari, în sensul că omul mare este acela care a lăsat o urmă sigură în viața altora, după ce a lui a trecut, o urmă în viața omenirii întregi sau a unei părți naționale din omenire, parte mică de tot, uneori cît Danemarca, sau cît a fost Fenicia sau Iudeea.

Dar oamenii mari nu sînt niciodată mai mari decît mulțimea oamenilor mici, din care pe de o parte se trag și care pe de altă parte îi absorb, ca pămîntul liniștit, apele, zburătoarele și omenirea în întregime: la capetele tuturor înțeleșurilor, puterilor și frumuseșilor stă neclintit și tenace pămîntul.

Oamenii sînt mari pe două tîrîmuri: cel abstract și practic, două tîrîmuri care se întind paralel, după imaginea cerului și a cîmpiei. Oamenii abstractivi și ai activităților strict intelectuale sînt amestecați în școală cu viața de toate zilele a tineretului, cărțile de studiu reținînd de preferință numele realizatorilor în ipoteză și abandonînd înfăptuirea practică a lecturilor extrașcolare. Poate că nu are să fie întodeauna așa. Credem că va veni timpul, fără multă întîrziere, cînd marii dascăli ai tineretului care vrea să se realizeze vor fi, pe lîngă marii cărturari și gînditori ai studiului abstract, oameni realizați.

Oamenii mari nici n-au nevoie să fie măcar oameni de talent. Franklin, ilustrul om de stat american și unul din autorii independenței Statelor Unite, spunea despre sine cu simplitate, că numai integritatea caracterului îl impunea epocii sale și-i da influența, de care s-a bucurat asupra concetățenilor lui. « Eram un orator sărăcăcios, zicea Franklin. Șovăiam între un cuvînt și altul, abia dacă m-am putut exprima corect și nu m-am putut niciodată ridica pînă la elocință. Totuși, opiniile mele biruiau todeauna ». Un om este mare numai prin caracterul lui, prezintînd vieții în toate împrejurările o singură față și păstrînd în activitatea lui jînia dreaptă, orice s-ar întîmpla și cu toate riscurile personale. Oamenii mari nu s-au prea iubit pe sine și nu s-au adorat nicăieri și în nici un timp. Tinerii au de meditat mult în secretul conștiinței; jor, dacă fuga după toate trăsurile înflorite poate aduce mai mult decît mersul liniștit, egal și dirz pe marginile drumului mobil al concurenței.

Scriitorul englez Samuel Smiles, autorul cărții *Viața inginerilor* și a mai multor lucrări de educație prin exemple, și de la care vom împrumuta citatele următoare, scria despre oamenii mari:

« Este adevărat că știința este o putere; dar este ceva și mai adevărat într-un sens și mai înalt, că și noblețea caracterului este o putere. Mîntea fără inimă, inteligența fără purtări, destoinicia fără bunătate, sînt tot niște puteri, dar niște puteri care se pot găsi în serviciul acțiunii rele și urite; și oricîtă învățătură și plăcere ar putea ele să ne dea, îți este tot atît de greu să le admiri pe cît îți este de greu să admiri dibăcia, cu care un hoț de buzunare te buzunărește sau meșteșugul de a-și întoarce calul al unui tîlhar la drumul mare.

Adevărul, neștirbirea, bunătatea — însușiri ce nu pot fi prinse cu acul, ca o decorație pe pieptul primului venit — întocmesc miezul caracterului bărbătesc, dragostea tare pentru virtute, pe care ca să o slujească bine nu are nevoie să-i poarte livrea (de lacheu). Omul la care asemenea însușiri s-au unit cu tăria cuvîntului poartă cu el o puternicie căreia nu-i poate rezista nimic: omul este puternic în sărăcie și puternic pentru înfringerea soartei. Caracterul omului drept strălucește fulgerător în nenorocire și cînd îi va lipsi totul, omul drept nu poate să fie biruit în integritatea și în curajul lui.

Regulile de purtare urmate de lordul Erskine — scrie Smiles — trebuiesc săpate în toate inimile tinerești. Cea dintîi poruncă, cel dintîi sfat pe care l-am primit în tinerețe — a spus lordul Erskine — a fost să fac întodeauna ceea ce îmi comandă conștiința și urmările să le las în grija lui Dumnezeu. Voi duce cu mine în mormînt nu numai amintirea acestei lecții părintești, dar nădăjduiesc că și siguranța că m-am conformat. Pînă azi, am urmat-o și n-am avut cuvînt să mă plîng. Am găsit în urmarea riguroasă a drumului apucat, mulțumire, prosperitate și avuție și nu voi lipsi de la datoria de a recomanda și copiilor mei să nu se abată de la el ».

Lordul Thomas Erskine din Edimbourg, unul din cei mai mari oratori, a fost un mare om de stat englez.

Mai scrie scoțianul Samuel Smiles:

«Educația caracterului este în mare parte o chestiune a exemplului, căci noi toți ne lăsăm duși inconștient să adoptăm caracterul, moravurile, deprinderile și opiniile celor care ne înconjoară. Principiile bune pot avea o mare influență, dar modelele bune au o influență și mai mare, căci ele sînt învățătura în acțiune, înțelepciunea la lucru. Sfaturile bune și pildele rele clădesc cu o mînă și răstoarnă cu alta. Se înțelege ce imensă însemnătate are alegerea prietenilor și a camarazilor, mai cu seamă pentru tineri. Între tineri se iscă o afinitate magnetică și o tendință pe nesimțite de a se asemăna unii cu alții.

Exemplul, mut prin firea lui, e unul din dascălii cei mai puternici. Școala lui e școala vieții practice, a vieții trăite, învățătura ei este acțiune, mai convingătoare întodeauna decît graiul. Învățămîntul vorbit poate să ne arate drumul, dar singură forța stăruitoare și tăcută a exemplului, comunicat prin obiceiuri și amestecat cu viața noastră, ne duce la țintă. Sfaturile au greutatea lor: dar, neînsoțite de pilde, au o slabă influență.

Pînă și lucrurile aparent banale au însemnătate cu atît mai hotărîtă cu cît se amestecă neconștient cu existența noastră și contribuie, în bine sau în rău, la formarea unui caracter. Caracterul părinților se reproduce în copii, și pildele lor de dragoste, de disciplină, de muncă și de stăpînire de sine, trăiesc zilnic în copii și lucrează, pe cînd tot ce-au învățat ei pe dinafară a fost uitat de mult. Numai felul lui de-a fi și de a se purta natural al unui părinte este de-ajuns să-i dea caracterului copilului un accent care nu se mai șterge. Cele mai puțin însemnate

mărunțișuri din viață devin acte mari și decizia în ceea ce privește caracterul. „O sărutare a mamei m-a făcut pictor“, spunea un artist. Viața pe care o duc părinții subțochii copiilor, are o influență imensă... Actele nici unui om nu mor de tot: trupul lui se poate desface în aer și în țărîină, însă acțiunile lui, bune sau rele, vor continua să dea rodul lor în toate generațiile viitoare: în acest fapt grav și solemn stă primejdia și răspunderea mare a existenței omenesti ».

Titlul acestei pagini era *Doctorul Istrati*, numele unuia din marii noștri realizatori, o pildă pentru generațiile care, unele nu-l cunosc și altele l-au uitat, după tipicul nostru particular de a uita repede și definitiv. Regretăm că numai introducerea ne-a luat sfertul de oră întreg, pe care ni-l acordă programul, dar după părerea noastră introducerea era necesară. Figura doctorului Istrati propriuzisă va fi prezentată tinerilor noștri prieteni în sfertul de oră viitor.

1934

Statele și popoarele au mare nevoie, desigur, de oameni de intelectualitate și de emițători de idei, de oameni care întrețin temperatura morală și energiile sufletești. Atît scopurile naționale și colective, cît și scopurile curente, individuale, cer o încordare continuă și o vioiciune neobosită pentru parcurgerea pe de o parte a vieții și pe de altă parte a istoriei.

Dar statele și popoarele cu tot atîtea nevoi, nu numai de filosofi și de ideologi, dar și de realizatori — și realizarea e mai anevoioasă decît intenția și decît ideea, pentru că trebuie făcută cu concursul factorului străin de individualitate. Într-adevăr, un gînditor se poate mîrgini să-și cugete opera și să și-o scrie, indiferent dacă substanța ei va găsi ori nu oameni care să o aprecieze, să o primească și să se supuiе regimului ei, în generația actuală, mîine, poimîine sau niciodată. În toate literaturile sînt talente considerabile care nu încep să existe pentru cititor decît în momentul cînd acesta ia cunoștința de ele și se poate spune că majoritatea cărților bune, scrise în cîteva mii de ani, sînt inexistente pentru majoritatea lumii civilizate, absorbită și firimitată în crîmpeiele mici ale necesității.

O traducere din cugetările lui Marc Aureliu, ilustrul și prea curatul împărat latin, figurează în cataloagele de librărie ale tuturor limbilor culte;

Marc Aureliu face parte cu opera lui surprinzătoare din programele de învățămînt. Cîți au citit însă cartea acestui împărat, care gîndește ca un cărturar sărac și singuratic? Planeta noastră poartă în spinare un miliard de oameni relativ instruiți: pentru cei mai mulți Marc Aureliu încă nu s-a născut...

Există însă un singur individ în toată lumea, care să nu cunoască acul, ața de cusut, căruța și bicicleta, de pildă, născută foarte de curînd? Cugetările împăratului roman slujesc la împuternicirea stărilor sufletești secrete, de care, în definitiv, omul nu crede că are neapărată nevoie. Ața, trecută prin urechea acului, e de folos neconținut și practic: omul are neapărată trebuință de ea. Între minte și mîna nu ar trebui să fie un conflict: cu toate acestea conflictul există și viața e așa făcută, încît mîna o ia în fiecare zi înaintea minții... În general, viața practică și utilitară e mai întinsă, în timpul celor douăzeci și patru de ore ale unei zile, decît viața gîndită abstract: cîteva ore de somn, un timp pentru masă, un timp de sport, un timp de plimbare și distracții și restul muncă pentru echilibrarea acestor nevoi, lasă un răgaz derizoriu reflexiunii și studiului neprofesional. E de mirare că se mai poate remarca o mișcare a ideilor și a gîndirii. Dacă ideile și gîndirea nu ar prezenta și o parte profesională, este sigur că mișcarea ar fi și mai puțin remarcată, căci gînditorii puri, poezii gîndirii, fixați în unică și definitivă contemplare, sînt extrem de puțini și ei trăiesc, atît cît pot să trăiască, atunci cînd nu sînt împărați, ca Marc Aureliu, dincolo de toate periferiile satisfacțiilor obștești.

Doctorul Istrati a fost un savant multilateral, a fost și medic și chimist, dar a fost mai ales un realizator practic. În realizările materiale și-a pus toate

puterile lui de constructor. Această vocație, de a face mult din nimic și enorm din foarte puțin, folosește constant timpului tău și tuturor oamenilor din timpul tău și folosește și timpului care urmează. Doctorul Istrati a avut această vocație și facultate la maximum și incomparabil față de oamenii epocii lui. Facultatea vocației pare curioasă, ca toate însușirile personale, care permit ca un singur om sau, în sfârșit, câțiva oameni, însă nu mai mult, să vadă ceea ce toți ceilalți n-au observat — sau să întocmească din lucruri văzute de toată lumea, ceva pe care ceilalți nu-l pot întocmi și vedea real. Meșteșugul adevărat, marele meșteșug în toate activitățile, este tocmai aci: să utilizezi lucrurile existente pentru o realizare inexistentă, silind lucrurile să dea, urzite între ele, un maximum de efect.

Odată, demult, am cunoscut un medic fără reputație în cercurile științifice, dar care se întâmpla să fie un medic adevărat. El conducea un spital, situat în mijlocul unei cîmpii pustii din Oltenia. Afară de ziduri și de câteva paturi, tot ce avea medicul în gospodăria spitalului erau câteva pisici. Nici o instrumentație, nici un medicament, nimic! Din firea lui rezervat și distant și pe deasupra titular al unui spital totalmente izolat, medicul nu cerea statului, județului, comunelor și oamenilor, nici un fel de sprijin, ci se cheltuia singur ca un capital, la dispoziția sătenilor, din vreo patru margini de districte. Satele din depărtările regiunii erau poate cele mai sărace din toată țara, însă marele medic fără arginți se bucura de o dragoste și de o cinstire în aceste sate, superstițioase. El nu refuza nici un bolnav și studia fiecare caz cu o rîvnă cu atît mai impresionantă, cu cît nu avea mijloace spitalicești de nici un fel. Preocuparea lui era să vindece bolnavii negreșit, și i-a vindecat pe toți. El cuteza

să înfrunte problemele de mare chirurgie și să le rezolve fericit cu un vulgar cuțit de bucătărie sterilizat... Tumori uriașe au fost extirpate cu acel cuțit, pe care l-am văzut cu ochii mei. Am văzut tot cu ochii mei, într-o plimbare făcută prin satele din zona spitalului, bărbații și femeile pe care îi operase Doctorul cu satirul lui: unii aveau șapte-opt și zece ani de la vindecare. Alți medici nu ar fi ocupat postul de jertfă și obscuritate al medicului de care vorbim, fără instalațiile absolut necesare unui spital, fără o farmacie bine aprovizionată și fără câteva dulapuri de cristal cu unelte nichelate, licăritoare. Medicul de care vorbim luase în primire un spital gol, pe care l-a utilizat satisfăcător din punct de vedere terapeutic și pe care l-a lăsat tot atît de gol cînd și-a părăsit postul. Toată zestrea spitalului fusese însă omul, medicul. Cu o înzestrare bogată dar fără omul trebuincios, spitalul din cîmpia Olteniei n-ar fi folosit la nimic.

Doctorul Istrati a izbutit cu strălucire într-o materie în care, și în țară la noi și în străinătate, organizatorii s-au obișnuit să dea greș; cea mai delicată specialitate a organizației: expozițiile. O expoziție este un examen, pe care din cînd în cînd îl dau industria, inițiativa, spiritul de creație, dintr-o țară sau dintr-o breaslă. La expoziții, se verifică rezultatele și progresele și publicul mare, ca și elitele, găsește prilejul să învețe miracolele muncii stăruitoare și ale sacrificiului într-un efort continuat. O expoziție a muncii românești constituia pentru români o pildă activă și salutară de bărbăție. Expoziția din 1903 a doctorului Istrati, de știință pură și aplicată, cu o secție a dezvoltării culturale și economice românești, a însemnat o dată istorică pentru munca și inteligența țării, iar expoziția din 1906 a reprezentat un apogeu. Doctorul Istrati realiza de data aceasta și expoziția, care a totalizat

victoriile unei adevărate vîrste politice și naționale, dar și cadrul ei întreg: actualul Parcul Carol, un punct din capitală, mai cunoscut și astăzi cu denumirea lui de «Expoziție» decît cu numele lui oficial. Numai în unsprezece luni, doctorul Istrati a transformat o regiune de mlaștini într-o grădină încîntătoare înconjurată de o pădure seculară. Lacul din mijlocul parcului, palatele improvizate cu un gust hotărît și sigur de el, și care mai slujesc și astăzi, ca de pildă Muzeul războiului, unde, vegheat de o candelă nestinsă, odihnește Viteazul Necunoscut, permanentizează valoarea puternicei opere creată de doctorul Istrati, fantezia și inspirația bună colaborînd cu o aprigă îndărătnicie în muncă. Parcul Carol schița în interiorul lui și un început foarte expresiv de grădină zoologică, toată fauna României fiind reprezentată în mediul ei particular, muntos, de șes și lacustru. Războiul și moartea prematură, mai cu seamă, a doctorului Istrati, decedat în 1918 la Paris, au suprimat interesul pentru ceea ce se realizase pentru întia oară și temeinic la noi. Numeroasele păsări ale Deltei, de o frumusețe uimitoare, grațioasele căprioare și delicatele sălbăticiuni ale singurătăților eterne din munții românești, quadrupede și vulturi, au pierit unele după altele, isprăvindu-se odată cu ele și puțința pentru public și pentru școlari de a zări pînă în creștetele țării, din București, și de a cunoaște natura românească, adunată de mîna învățatului într-un colț de oraș.

Dacă Bucureștii ar fi avut norocul să-l aibă pe doctorul Istrati primar, o dregătorie ce i s-a oferit, dar pe care el o condiționase cu o inamovibilitate de opt ani, Capitala noastră frumoasă, în cîțiva ani, ar fi putut să fie ceea ce în unsprezece luni devenise Parcul Carol. Doctorul Istrati avea în cel mai înalt grad, pe lîngă însușirile inimitabile ale

omului covîrșit de talente și animat de puterea cuceritoare a convingerii, avuția sufletească a bărbaților de mare acțiune: credința și respectul de actele pe care le împlinea cu fierbințeală în mijlocul unei lumi inertă și relativ indiferentă. Este drept că doctorul Istrati era și un mare credincios, ca Pasteur, ilustrul Pasteur, care din laboratorul lui și de lîngă microscop se ducea la catedrală să se roage — tot atît de fervent creștin ca el și ca genialul entomologist, învățătorul Fabre, din comuna Sérignan, creatorul pentru conștiința culturii al unei lumi tot atît de interesantă ca și omenirea, lumea gingăniilor.

Nu ne vom opri mai mult decît pentru o indicație, asupra împrejurării că doctorul Istrati a fost și deputat, senator și ministru. Faptul caracteristic este că pretutindeni unde a trecut doctorul, s-a cunoscut. Complexitatea individualității lui a fost excepțional de variată. Ici, laboratorul școlii lui de chimie realiza materii colorante neafiate în natură, înlesnea formarea unui mare număr de savanți și studia bogățiile pămîntului românesc; petrolul, sarea, ozocherita... Dincolo, la Universitate, profesor ascultat de studenții fermecați de știința, de generozitatea și de camaraderia lui, cursurile lui erau pur și simplu magistrale... Paralel cu aceste activități, el organiza balneologia și hidroterapia, înființînd stabilimente. Tot paralel, doctorul Istrati clădește Spitalul Brâncovenesc, așa cum se vede și funcționează azi: doctorul Istrati a fost timp de treizeci de ani Directorul general al «Așezămintelor Domniței Bălașa». Nu era inițiativă serioasă și însemnată, de care învățatul să fi rămas străin. Se zice că prietenii documentează asupra valorii persoanelor: cei mai buni prieteni ai doctorului Istrati au fost Hasdeu și pictorul Grigorescu...

Doctorul Istrati a fost departe de a fi un orgolios și nu a crezut că totul începea de la el, deși multe au început numai de la el. De o modestie și simplitate morală, cu care nu se poate compara decît marea lui corectitudine și de gîndire și de procedee, acest mare învățat și mare om practic a fost îndatoritor și bun, atent la bătaia de inimă, la speranța și la decepția fiecăruia, calități esențialmente românești. Și ca om întreg ce-a fost, el și-a iubit puternic părinții și a lăsat copii: patru copii. De pe tată, boier moldovean din Roman, mama doctorului Istrati a fost fiica banului Vasile Căpșa, o femeie foarte cultivată — de la care savantul a moștenit dragostea de carte — și foarte chivernisită moștenire în priceperile lui de mare gospodar. O fiică a doctorului Istrati este soția savantului român doctorul Levaditi, subdirectorul Institutului Pasteur din Paris. O altă fiică a lui e soția domnului doctor Petrescu, agregat al Facultății de medicină din București, iar cei doi băieți ai lui sînt unul domnul N. C. Istrati, judecător de ședință la Tribunalul Ilfov, și celălalt, cel mai mic, student.

Pentru pilduirea vieții tinerilor noștri auditori, școlarii, doctorul Istrati este o mare figură, un mare învățător și un ctitor. Nu li se poate da călăuz mai sigur și dascăl mai bun, pentru încredere în biruința muncii și pentru optimismul necesar al perseverenței.

1934

DUMITRU MICESCU

Derivat în activitățile barei și trecînd ca un Charon, cu care seamănă la portret, toată ziua și toată noaptea împetricinații de pe un mal pe celălalt al Styxului Justiției, Dumitru, unul din cei doi Micești, se relevă mult mai mult magistraturii decît marelui public. Acesta culege numai din cîmpul hîrtiei tipărite, și nu trebuie tras la răspundere că unul din stăpînitorii gîndirii și elocinței juridice, frecventează materialul facil însă delicat al expresiei mute, exclusiv în calitate de cititor. Are o bibliotecă legendară și legenda unei bibliofilii pasionale, vizibile, dealtfel, amîndouă în casa și în individualitatea lui, cărturărește vastă. Casa e un al doilea portret al omului și interiorul ei corespunde, mai detaliat decît pictura și fotografia, lăuntricelor lui lumini și constelații.

Frații Micești au ceva comun, afară de numele părintesc; o consîngenie cu marele maestru și făcător, Lucifer, tatăl tuturor celorlalți zei, unici sau multipli. Din puține oase, din piele puțină și dintr-o cană cu sînge luată din propria lui iască de carne, Meșterul a improvizat un vehicul aproximativ pentru deplasarea în spațiu a inteligenței, ca sămînța zburătoare, purtată de un fulg, a păpădiei. Frații Rosny au visat odinioară o evoluție a omului în faza Xipehuzilor, niște foști oameni, dezvoltăți cerebral în paguba totală a trupului, rămas, mi se pare, ca o sferă, de care va spînzura

ușoară o rădăcină schematică, și slujindu-i, ca un somoioag de păienjiniș, să se fixeze provizoriu în călătoria lui astrală prin univers. Cîteodată, vremelnic, poezia are tendința să se realizeze.

Rezerva domnului Dumitru Micescu acum ceadează, numele îi circulă, disprețul de publicitate este trădat. De cîteva zile încoace, avocatul a sărit bara și, pentru întâia oară, schițează, de la doctorat, o candidatură. Peste o lună de zile, domnul Dumitru Micescu va fi prezidentul Baroului, de Ilfov, rectorul a vreo cinci mii de avocați din care cei mai mulți tineri și foarte tineri, într-o epocă în care viața ia forme iuți și scoate și Baroul din vechea lui aristocrație, indiferentă la zbugium și neutră pentru luptă. Domnul Dumitru Micescu vine la conducerea breslei în ceasul în care toate locurile de frunte reclamă urgent personalitate, valoare și un moral nezdruncinat, și se oferă nu sătuirilor de glorie artificială ca o glorie suplimentară a vanității, ci însetaților de biruința sincerității. Pe nesimțite, s-a născut o nouă omenire, a intrat în rînduri: vechile stiluri și tertipuri lichidează...

Viața nu mai cere aspecte, roluri, tirade, și nici cu ideile nu mai are ce face. Ea caută oameni, lume avînd din belșug, și domnul Dumitru Micescu este unul.

18 februarie 1934

DOCTORUL URBEANU

Doctorul Urbeanu a murit în studiul tumorilor canceroase, ca doctorul Puțureanu, decedat cu visul batjocorit al vindecării tuberculozei. Cel dintîi nu s-a întîmplat să fie decretat șarlatan și demagog de colegialitatea medicală excitată, din pricină că, născut de etichetele unei fabrici de oțet și ascuns de ochiadele analitice ale științei, făcută om de profesie, el lucra la o problemă de astronom și matematician al fiziologiei. Abia dacă cercetările lui au emoționat un congres miniatural de savanți din streinătate, și dacă orgoliile mocnite ale confrăților din țară au suferit o delicată jignire, cînd industriașului Urbeanu i s-au pus la dispoziție, pentru aprofundarea maladiilor de nutriție, laboratoriile statului francez.

Cît îi este permis unui profan să deducă, doctorul Urbeanu ar fi avut meritul să strămute punctul de vedere admis și moștenit asupra cancerului pe o poziție personală, să dea o interpretare plauzibilă facultăților fenomenale, pe care le capătă celula morbidă multiplicată monstruos, să găsească o terapeutică și o metodă. Manuscrisele fabricantului de oțet, care vor fi publicate pentru orientarea laboratorilor de fiziologie de aci înainte, sînt menționate de așteptările oamenilor de știință ca niște surse. Și n-ar fi de mirare decît în ceea ce privește situația milionarilor medicinei, promovați autorități prin relații și înrudire, și temperați în sublima lor

misiune. Căci nici Pasteur, spre rușinea lui și spre infumurarea herbantă a foștilor detractori și camarazi, n-a fost decît ceea ce se numește, cu semnele de citație adecuate, decît un « veterinar ».

Avem despre doctorul Urbeanu o amintire, care aparține unei întregi epoci de inatenție și de uitare. Pe cînd lumea cultivată căuta în trîndăvie snobismul unei boli de nervi, o boală de neisprăvire, o neurastenie, cu obligația ca orice cititor al unui volum de versuri să cadă afectați de clar-obscur la ora vesperală, săteanul cum era încă iobag și încă nețărănist, murea în carne și oase de o maladie sinistă, atribuită porumbului încins. Pelagra, endemică, în țările noastre, cu paludismul, coroborat cu sifilisul citadin și cu oftica, se manifesta cu o demență a creierului și a stomacului. Un jărăgai nepotolit carboniza esofagul. Sinuciderile în podul cu fin, cu ștreangul smuls, în criză, de la grumazul vitei, alternau cu cadavrele vinete, tîrîte din fundul fîntînilor pe prispa casei de coceni. Sentimentul de sete nesățioasă al bolnavului îi inflăcăra limba cu o arșiță neistovită, și accentul aceleiași nebunii, scăpărat în luminile ochilor, culoarea cenușie a feței spuzite și comisurile buzelor dezarticulate și cu elasticitatea pierdută, făceau să semene leit bolnavii unii cu alții, ca niște cruci și ca niște morminte.

Revoltat împotriva unei naturi împărțită exclusiv între latifundiari, de la munții și codrii ei, pînă la șesuri și bălți, afară de pogoanele rezervate cimitirelor neîngrădite, doctorul Urbeanu a denunțat cauzele adevărate ale pelagrei. Griul plugarilor sătura de viață pe alții, alimentînd gușile întreite, modelînd lascivitatea metreselor și întreținînd scriba teatrală de viață a unor generații fără scop, lichidate în 1907. Țăranii mîncau mult mai puțin decît un minimum strict. Omul cu căciula de oaie și

cu cămașa pe dinafară, obez, era necunoscut cînilor din sate, și singur popa avea drept, eventual la burtă. Șapte milioane de strigoi secerau holdele și le încuiau în magazii. Pentru că nu știa să devie întii deputat sau ministru competent, ca să se gîndească la supraalimentația săteanului într-un biou confortabil, prevăzut cu sonerii și canapele, doctorul a plecat la drum prin țară, la propagandă. Ferească Dumnezeu, el nu ducea cu sine cine știe ce idei complicate și erezii. L-au supravegheat, este drept, subprefecții, dar în geamantanul lui nu se găseau placate, pamflete și broșuri. O mazăre galbuie, o fasole rotundă și cîteva tingiri erau tot materialul de propovăduire națională. Însoțit de cîteva entuziaști, doctorul se oprea să facă o demonstrație în comună, la primărie. În geamantan erau adunate toate uneltele ce aveau să transforme fasolea lui în lapte, în unt, în brînză și chiar în cafea... Urbeanu realizase vaca vegetală, din lăptele căreia puteau să curgă, după voie, și laptele și cafeaua, și cafeaua cu lapte... Fasolea lui miraculoasă, aplaudată furtunos de-a lungul luncilor, trebuia să răsară la anul pretutindeni pe unde acest apostol excesiv trecuse, dăruind satelor sămînță. Hrana țaranului pelagros era asigurată în toate grăsimile substanțiale. Țăranul a văzut și nu a crezut. Anii au trecut, și soya, care figurează cu igrec în repertoriul inițiativelor bune și neizbutite, a rămas pentru români sterilă și ca o curiozitate de muzeu, conservată într-un pahar cu fundul în sus. În schimb, propaganda doctorului Urbeanu pentru europenizarea soyei, ca altădată cartoful și însuși porumbul, a folosit cîtorva țări străine, unde cultura mazării japoneze a intrat în obiceiuri.

Românul cultivat fiind esențialmente genial, omniscient și satiric, osteneala doctorului Urbeanu,

minoră față de așteptările unei elite intelectuale care cerea oratori, cîntăreți și clovni, a fost inutilă și plină de amărăciunea naivității dinaintea limbii scoase, a tifei și zgomotului executat cu buzele întoarse. Ziarele, care reprezentau și atunci sagacitatea și inteligența epocii, nu și-au putut stăpîni humorul și, frînt de decepție, doctorul Urbeanu s-a întors, cu vasele demonstrative în cufăr, la fabrica lui de oțet și de arome și, construindu-și o chilie secretă, s-a scufundat, peste oameni și timpuri, în studiul fără sfîrșit al vrăjitoriei medicale.

Adevărat totuși este că aparențele dezolante ale spectacolului intelectual de răspîntie și de club sînt salvate de munca tenace și tănuită a unui număr neconținut mai mare de individualități, hotărîte să-și cîștige un loc și o statornicie prin merite clare și refuzînd șperțul ocrotirii, rîvnit pînă alaltăieri ca un capital de instalație și cu un surogat lamentabil al propriei valori. Moartea l-a găsit pe doctorul Urbeanu în atelier, acolo unde în ceasul mare al existenței își va recruta și viața oamenii trebuincioși, în locul oamenilor zadarnici.

1934

VASILE PÂRVAN

Săptămîna trecută, cotropită de evenimentele ei neașteptate, atenția publicului și a informatorilor lui a fost mobilizată departe de alt eveniment sufletesc, petrecut la Cluj, duminica trecută, cînd tineretul studentesc a dezvelit bustul lui Vasile Pârvan.

Vasile Pârvan nu are asemănare și comparațiv în veacul de intensă activitate culturală românească și în nici un timp pînă la el. Țăran adevărat și român adevărat, despicat din pămîntul și din cordul românesc, Vasile Pârvan demonstrează prin geniul individualității lui puterea latentă a poporului din care a ieșit și înălțimea pînă unde biruințele lui pot zbura.

S-a scris despre scriitorul francez Remy de Gourmont, decedat acum cîțiva ani și considerat din punctul de vedere fiziologic, din care nu fusese încă examinat nici un gînditor, că el a reprezentat o nouă fază a inteligenței, o epocă viitoare nouă a unei civilizații îndreptată spre ceea ce Friedrich Nietzsche numea supra-om, un om indicat de dezvoltarea intelectuală și neprevăzut, poate, de regulile naturii, care îl aservesc datoriiilor minore și îndatoririlor morții.

Vasile Pârvan a fost un om din aceștia, care pentru noi a fost un pas mai mult spre emanciparea animalului în folosul minții — și un mare pas înainte. Profundă personalitate, izolată în stu-

diu și în cercetările neîncercate pînă la el, călugăr sfios și delicat al unei misiuni miraculoase, îl vedem și azi, în aducerea aminte, cum l-am zărit străcurîndu-se între universitate și odaia lui, cu capul plecat și împovărat de mistere prin fața galantarelor științifice, gătite pentru arătare. Prezența acestui fenomen în viața ambițiilor, truțiilor și cruzimilor noastre era o binefacere și o îmbărbătare. Asaltat de fiarele tuturor resentimentelor și păcatelor noastre, ele nu s-au încumetat totuși să-și ridice unghiile mai sus de marginile pelerinei lui de dominican.

Vasile Pârvan justifică toate atitudinile de închinăciune și toate accentele de lirism și moartea lui de prea tînăr îl alătură de acei trimiși ai Spiritului sfînt, care au trecut pe lingă epoca lor numai ca să le dea celor rămași cu ochii în pămînt consolarea că viața mării aristocrații a gîndirii nu s-a stins și că rîndul profesilor nu s-a întrerupt.

Duminică 26 ianuarie 1936

RUDYARD KIPLING

Pe cînd țărîna lui Matei Caragiale aștepta ieri în cupola cimitirului să fie purtată în mormînt, în Anglia a murit Rudyard Kipling, născut la Bombay în 1864 și fiu al lui John Locwood Kipling, directorul școlii de bele-arte din Lahore.

Întîia lui carte a apărut în 1888, la Calcutta: *Simple povestiri*, după întoarcerea din Anglia de la studii și a fost, după cît se pare, o încercare glumeață de literatură, fără să i se atribuie de către autor consecințe. Kipling redacta în calitate de codirector *Gazeta civilă și militară* din Lahore. Povestirile de debut ale viitorului mare scriitor al *Cărților din junglă* erau niște schițe ușoare și caricaturale, improvizate sub nume fictive, dintr-un material omenesc necunoscut într-o Europă, care și azi își închipuiește, ca acum cincizeci de ani, că viața se concentrează toată pe continentul ei. Subiectele erau inspirate de lumea și gravă și ridiculă a marilor funcționari din Indii, care vilegiaturau la Gicula, o localitate de vară ignorată în Europa dar celebră în sudul Asiei, așezată la poalele Himalaiei. Vice-regii Indiilor, miniștrii și îmbogățiii regiunilor duceau la Gicula viața cea mai dulce cu puțință, într-o atmosferă, cum era pe vremuri în toată lumea, de patriarhat.

Scandalul pe care l-a provocat primul volum de schițe a hotărît viitorul literar al lui Kipling. Mulți din eroii lui recunoscîndu-se în satira, dealtfel

fără de răutate, dar orișicum batjocoritoare, nu și-au putut stăpîni mînia, faima cărții s-a întins, a trecut de la Gicula în toată India și din India în Marea Britanie. Rudyard Kipling avea numai douăzeci și patru de ani.

Cînd acum doi ani întreaga Anglie a sărbătorit vîrsta de șaptezeci de ani a scriitorului, publicul Regatului-Unit în unanimitate închina un omagiu unei opere literare, politice și de proză, care face parte din tezaurul atît de bogat al limbei engleze și din conștiința culturală a fiecărui cetățean britanic. Aici e singura deosebire — ne-am permite să notăm — între ceasul tăcut și strecurat în anonim al înmormîntării lui Matei Caragiale și senzația provocată de moartea lui Kipling. În imperiul englez scriitorul decedat ieri avea cîteva milioane de cititori, iar la noi, Matei Caragiale, înmormîntat tot ieri, după succesiva dispariție în indiferență a cîtorva scriitori de-ai noștri străluciți — Panait Istrati, Cincinat Pavelescu și Gib Mihăescu — avea numai o sută, cel mult, de admiratori.

19 ianuarie 1936

ROMAN CIOROGARIU

Majestatea sa regele și-a exprimat dorința ca preasfințitului episcop de Oradea, Roman Ciorogariu, să i se facă funerarii naționale, ca unui viteaz al sufletului și ca unui erou al patriei.

Octogenarul păstor duhovnicesc a fost o viață întreagă servitor al nației românești, pe care a identificat-o cu altarul, și misiunea lui de apostol al Evangheliei s-a confundat cu misiunea națională. Cărturar cu merite mari și arhieru pe granița de vest al eparhiei celei mai depărtate de capitala neamului, pe care viața lui l-a cinstit și moartea îl întristează, activitatea marelui prelat nici nu s-a oprit, nici n-a încetat niciodată. El rămîne în amintirea țării și eparhiei ca un harnic român și ca un ales membru al sinodului românesc. Dar nu numai atît: voința lui a fost să rămîie prezent și într-o activitate destinată să înceapă odată cu trecerea lui în viața de veci. Testamentul episcopului creează o Fundație personală și o editură, în care inima lui va continua să rămîie vie.

Episcopul Roman Ciorogariu a fost și un bun călugăr în înțelesul clasic bisericesc, înfășurat în acea gingășie de sentiment care a caracterizat în timpurile de mai-nainte educația primitivă în umeșugăria și ascultarea din mînăstire, de la disciplina dulce a starețului, care o primise și el de mai departe, prin binecuvîntarea succesivă a marilor că-

lugări, generație după generație, de la însuși Vasile cel Mare, întemeietorul monahismului ortodox.

Adevărata stare sufletească, a fericitului odihnit întru Domnul, Roman Corogariu, o dezvăluie o foarte originală inițiativă față de preocupările timpului de față, îndreptate toate către o vitregă materialitate. Ca ierarhiile trecutului, episcopul Oradiei a chemat la sine pe un arhimandrit, cunoscut prin osîrdia lui călugărească și neostenit în muncile lui, și l-a însărcinat să zidească o mînăstire în eparhia Oradiei.

Arhimandritul Atanasie Popescu, care a fost însărcinat cu această solie, a urmat pilda lui Dumnezeu, ridicînd, cu împotrivirea oamenilor și a vremurilor, o mînăstire din nimic. Mînăstirea, la care neostenitul arhimandrit lucrează zi de zi și de ani de zile, cerșind lăscăia văduvei și a săracului, este așezată în marginea unei păduri la ciudatul izvor numit Izbuca, ale căruia ape, însuflețite de o îmboldire minunată, izbucnesc și se ascund.

Sufletul episcopului Roman Ciorogariu e acolo, lângă arhimandritul lui și lângă călugării lui, într-o modestă mînăstire de lemn, asemănătoare staulului din Bethleem.

23 ianuarie 1936

ION CARAGIALE

În ziua de 29 ianuarie 1853, acum optzeci și trei de ani, a văzut lumina zilei, ctitorul teatrului românesc: calendarul face o apropiere dureroasă între ziua de naștere a tatălui dispărut demult și moartea de acum cîteva zile a fiului, Matei Caragiale.

Cu o viață mai puțin agitată, mai puțin hărțuit de nevoi și nesăgetat în carne și în suflet de secunda care trece și rănește, Ion Caragiale ar mai fi putut să trăiască și azi și să închidă ochii la vîrsta unui Paul Bourget, sau Rudyard Kipling, decedați amîndoi acum decurînd, în venerația secolului parcurs aproape întreg.

Biografia în cifre și cu documente oficiale a lui Caragiale nu prezintă la nivelul de eternitate, la care s-a ridicat opera acestui mare meșter al condeiului, nici o importanță. Că s-ar fi născut într-un sat din Prahova, unde s-a născut, sau aiurea, este egal: Caragiale aparține fiecărui sat și fiecărui oraș românesc și fiecărui om din această țară, pentru că face parte din sufletul și geniul național.

Pentru o sinteză biografică putem reține din viața lui atît, că Ion Caragiale n-a fost un răsfățat al existenței, că a pribegit neîncetat de la o profesie la alta, ca să poată, înainte de toate, trăi și că vitalitatea optimismului lui nu a disprețuit nici meseria de birtaș. Pribeg între activități, el a fost și un pribeg sufletesc ca Tolstoi. Omul cu o reputație făcută anapoda, de veselie și necon-

tenită stare morală de bună dispoziție, a fost neîmpăcat și cu sine și cu epoca lui. Când a crezut că își poate consacra viața unui ideal social cu consecințe reale, Caragiale s-a alăturat de mișcarea democratică a lui Take Ionescu și a fost o epocă în care marele scriitor s-a dovedit și orator puternic.

Ultima parte a existenței, Caragiale și-a petrecut-o, dezagustat, la Berlin. Originalitatea operei lui, muncită cu o conștiinciozitate și cu un chin, care nu se mai cunoșteau de la Gustave Flaubert, fusese contestată de către un nenorocit de criticastru, în nevoia de o platformă ca să-și câștige un nume pe care nu și-l putea face singur. A fost un simplu atentat, pe care Caragiale ar fi putut să-l neglijeze. Ceea ce l-a impresionat a fost golul din jurul lui: nici prietenii și nici adversarii n-au știut să fie leali și dându-și seama că trebuie să rămie și la maturitate singuratic și depărtat, și-a făcut geamantanul și a plecat în Europa.

Ne pare rău că minutele sînt scurte și că un carnet nu trebuie să le depășească. Lui Caragiale i se cucvine, pe lângă editarea monumentală, pe care a întreprins-o gustul rafinat și spiritul prob al domnului profesor Alex. Rosetti, cu colaborarea defunctului Paul Zarifopol și a domnului Șerban Cioculescu, carnete de sensibilitate, în care toată lumea să poată citi viața de biruințe și de înfrîngeri a marelui Caragiale.

29 ianuarie 1936

PREZIDENTUL MASSARIK

Bărbat adînc, de atitudine și ținută severă, blind, milostiv, bun cu toată lumea, afară de unul, de acela pe care l-a canonit în făptura lui o viață întreagă, impunîndu-i restricții, abnegații și poveri. Cîți oameni s-au iubit pe sine mai puțin ca președintele Massarik? Acea stare de voință și conștiință, de trăire a credințelor, de credință în învățăturile pe care le propovăduiește și omul de stat mincinos, cărturarul fățarnic, moralistul mascat — a fost la defunctul președinte o realitate de fiice secundă. El n-a jucat teatru în patria lui închiriată ca o panoramă, nu și-a luat învățăturile în deșert, n-a transgresat, n-a variat. Moartea l-a găsit exact în locul unde îl aflase tinerețea, unde l-a găsit maturitatea, acolo unde i-a slăbit energica efigie străduința. Oamenii n-au de obicei o viață: Massarik, un clasic al lepădării de sine și al caracterului, are o viață la înălțimea de piatră a monumentelor trecutului țării lui, o viață care-i singură o mare catedrală, în altarul căreia s-a păstrat cenușa lui Huss, ars de viu.

Însăși pana de scris, care-i aripa de zbor a gîndului neauzit și a simțirilor gingașe, face zgomot prea tare, mîhnită, dinaintea unui mormînt, tăcut ca și omul scoborit în pămîntul lui.

1937

TEODOR CORNEL

Sosit acum vreo douzeci și șapte de ani în țară, după o lungă absență, am găsit în București pe Teodor Cornel, care scotea o publicație după modelele de pe atunci din străinătate, mult luxoasă; parcă o revistă, parcă un album în fascicule, un dicționar al contemporanilor așa-numit. Cine nu-i contemporan, dacă mai trăiește? Destinată unui cerc de abonați închis și tipărită în două limbi juxtapuse, redactorul ei comercializase clar sentimentul de vanitate al acestor contemporani. Nică o confuzie nu era posibilă și nici o eroare. Publicația nu avea principii de redacție pentru mascarea tocmelii din administrație. Era cu tarif. Răspindit în toată țara, prospectul prevedea prețul unui clișeu, al unei biografii, al unei pagini întregi, al unei jumătăți de pagină. Nimeni nu putea să afirme că i se face portretul pentru că e o « figură » și că-și joacă mindriile și iubirea de sine pe iluzia unui *malentendu*, dar fiecare din acești contemporani făcea abstracție de ceea ce se știa public, și se comporta exact, ca și cum el ar fi fost ales și pus avantajos la litera respectivă pentru importanța personalității lui. Era o afacere searbădă dar corectă: *donnant donnant*...

Cornel știa de la Paris, cât prețuiește valoarea personală și ce poate să plătească deșertăciunea. Timp de vreo cincisprezece ani de strădăni variate, fusese autorul a zeci de teze de licență și doctorat

la Sorbonna. Mă tem că mai avem și azi în profesorat și în politică personaje însemnate, care-i datoresc lui diploma carierei. Mai pe scurt însă, Cornel a murit. Nu știu cum s-a făcut că am citit la mormintul lui un discurs. Moștenitorii afacerii contemporanilor mi-au propus să iau succesiunea, fixându-mi salariul chiar în cimitir... Neavînd altceva de făcut, am acceptat provizoriu. Nu pot ascunde, că propunerea mi-a permis să trec un timp dificil și să mă arăt într-alte direcții: datoresc parenteza unui om astăzi necăjit și care poate că mă citește.

La biuroul meu, vreau să precizez, am primit vizite surprinzătoare. Ingineri, advocați, medici, generali, oameni politici, profesori, învățați, mari proprietari, erau la mine, cei din litera B nerăbdători să apară litera mai iute, ca toți din toate literele celelalte. Unul căpătase, de cînd era buletinul lui de date completat și iscălit, o decorație: adăoga o notiță și te ruga să nu o uiți. Altul înaintase în slujbă. Castelul altuia era terminat și proprietarul aducea fotografiile cu vederi din patru părți. O broșură inutilă, într-o problemă nulă, venea să se intercaleze în dosarul cuiva. Un boier mai cum-părase o colecție de pipe și o panoplie din vremea lui Charlemagne și ținea să nu lipsească din ilustrațiile paginilor sale. Am primit o fotografie dublă care demonstra puterea de precizie în darea la semn a unui contemporan, destul de ilustru și fără acest amănunt. În prima fotografie sta un ou de găină, așezat pe gitul unui clondir, dinaintea contemporanului pregătit să tragă. Într-a doua fotografie oul dispăruse și ochitorul ridea în plinitudinea unei admirabile dentiții de proteză. Entuziast, mi-a lăsat scris pe o altă fotografie, în care contemporanul se prezintă îmbrăcat în mătase și

cu o biciuşcă întoarsă pe şold: «*Ses meilleures amitiés*».

A lucrat cu mine, cu o pasiune feroce, timp de câteva săptămâni, un profesor de universitate, la biografia enormă a unui şef de partid, care afecta că nu ştie ce se petrece dar aştepta cu febrilitate să-i apară mai repede viaţa romanţată contra tarif. Sute de clienţi solicitau urgenţa, oferind cutii cu ţigarete fine şi silind pe administrator să accepte dublarea şi triplarea taxei de circulaţie glorioasă.

În această formă, a biografiei lungi şi documentată cu motive din viaţa privată, pe care contimporanul o iubeşte mai mult pentru că poate introduce în ea minciuni necontrolate cit de multe, dicţionarul răspundea unei mari necesităţi, împlinită azi de felurişi păduchi ai vanităţii şi ai presei obscure. Cetăţeanul neinformaţi, rămas consternat de legăturile majore ale unui potcovar, strămutat în proprietăţile, cu un fost guvernator al Băncii Naţionale şi este uimit să vadă că în vreme ce el este ţinut la uşe sau împins pe scări, un escroc de presă, căruia i s-ar refuza într-o curte şi funcţia de argat, intră pretutindeni, se bucură de o trecere neînţeleasă şi este prieten, într-adevăr, cu personajele din aristocraţia organizaţiei de stat.

1937

DOMENICO CASELLI

Cuvintele care nu corespund în inventariul lexic obiectelor precis materiale sînt aproximativ definite de situaţii şi cazuri şi noţiunile caracteristice omului abstract de oamenii din jurul nostru...

Recunosc că fraza care are ceva şi chiar foarte mult din pedanteria cursului de caligrafie, care enunţă adevărurile banale în termenii lapidari ai propoziţiei, cunoscută de toate peniţele *klaps*: «*Adu-ţi aminte de părinţii tăi pînă la adînci bătrîneţe*». Dar subiectul comandînd intuitiv începutul, cată să te supui stilului involuntar. Domenico Caselli a fost integral acel «*mare om cumsecade*» numit toată ziua şi căutat toată viaţa, cam fără să fie găsit întreg mai pe nicăieri — înainte de-a fi fost un intelectual, un cărturar. Intellectualitatea lui n-a rivnit strălucire şi cartea pe care a ştiut-o el, învăţată între corvezi şi necazuri şi cu o linişte de temperament neîntrerupt egală admirabilă, avea menirea să-i mulţumească o intimă nevoie. În acest meridional venit nu şti de unde şi pomenit aci, în viaţa şi limba ţării poate că de două generaţii şi rămas intact din timpul Cruciadelor, s-ar fi zis, recunoştea prezenţa compactă a douăzeci de veacuri sufleteşti.

De natură savantă, însă împiedicat de la destin în condiţiile de viaţă, biruite cu tenacitatea suplă şi optimismul rasei, el şi-a rezervat ceea ce era mai la îndemînă atelierului şi sculelor lui nomade din

toată uzina cu instalații variate ale erudiției: pitor-
rescul.

Remarcabil înzestrat pentru destoiniciile istorio-
grafului, acest italian care n-a fost nici doctor în
oarece nici profesor de cevașilea și s-a complăcut
să poarte o simplă tresă de bumbac la o mîncă
de soldat și chiar de ordonanță, se întîmplă că
a făcut pentru trecutul românesc privit în anec-
dotă și în episod, mult mai multă treabă adevă-
rată și bună decît o grămadă de învățați bombas-
tic culturali — și munca lui, la moartea lui, capătă
un contur ca de știință aproape nouă. Naționalismul
politic exclude global din viața națională pe toți
străinii, indiferent. Totuși, un dr. Davilla, un Fré-
déric Damé, un Piekarsky, un Szathmary, un Raf-
fet, un Caselli pot fi socotiți ca exponenți deose-
biți între români, ca niște întemeietori, ai națio-
nalismului de cultură, ca și evreii filologi, Tiktin,
Gaster, frații Șăineanu, Candrea și alții.

Domenico Caselli ne-a fost personal cunoscut —
cîta vreme trecută ne află încă în viață! — timp
de patruzeci de ani. Accentul toscan al vorbirii
lui, aliat cu tonul sufletesc al ideii făceau din acest
camarad leal un foarte simpatic partener și coleg.
A fost un om de povară și de veghe și în profesia
de ziarist un corector aglomerat: nimeni nu l-a
auzit plîngîndu-se niciodată. În epocile de sărăcie
cămașa lui a fost tot atît de curată subt bărbie și
bărbia lui tot atît de proaspăt rasă ca în zilele mai
bune, pe care izbutise, acordînd existenței toate
concesiile cu putință, să și le agonisească.

El a murit fără pricină valabilă, într-un moment
cînd părea mai tînăr și decît în prima lui tinerețe
și pregătit de o fire francă, blajină și incomparabil
de onestă, să ia viața încă de două ori de la în-
ceput...

1937

D. D. PĂTRĂȘCANU

Nici bujorii grădinii, cuprinsă de o velință ru-
ginie, nici irișii negri din urna călimării... Arlechi-
nului pestriț al poeziei întîmpină caravana carului
funebru, dansînd într-o zi de ploaie măruntă și
răscolind pe o tîpsie zarul punctat al graiurilor
zornăitoare.

Dacă am fi trăit și murit într-o epocă de zale
și spadă, Pătrășcanu ar fi fost purtat în pămînt
de confrăția meseriașilor manuscrisului, orînduși
în odăjdii cîte patru, cu papurile și halebardele
covenite figurii lui medievale. Ochilor cu scînteia
mică, bărbii arămii tăiată scurt și profilului deschis
ca un compas, al Moldoveanului nostru, le-au lip-
sit, ca să reproducă după aproape patru veacuri
chipul satiricului Agrippa d'Aubigné, numai roata
de muselină a gulerului, ondulat în jurul gruma-
zului pe umeri.

Cînd aș putea să spui că l-am cunoscut și unde,
pe Dumitru Pătrășcanu, totdeauna grăbit să treacă
și pripit să isprăvească? După ce s-au sfîrșit, caut
în zilele lui zilele mele și nodul unde ar fi început
firul să se împletească. Iată un literat cu care n-am
vorbit niciodată de literatură, situație conforta-
bilă pentru doi autori, scrupuloși să nu se compli-
menteze. Poetul și povestitorul știu mai bine decît
cititorul cît face o carte și se ferec să insiste. I-am
trimis din încercările mele, mi-a trimis din lucrările
lui și n-a mai urmat nimic. Amintiri literare? Nu-s.

Dar l-am întâlnit înainte războiului, zbatându-se într-o problemă: « Să mă încurc ori să nu mă încurc? » Bătrînul Bragadiru, care citea și se pare că știa să deosebească, îi dăruia sau voia să deghizeze o danie într-un preț derizoriu, un teren prin periferia de atunci a capitalei. Pătrășcanu trebuia să-și clădească pe teren o casă și randamentul unei catedre de profesor era meschin.

Într-un hohot de ris imens, cu care venea spre mine, odată, la o răspintie de bulevarde, mi-a spus: « M-am încurcat! » Iar după război, cu același acces de ironică veselie mi-a dat o veste: « Am făcut bine să mă încurc, fiindcă m-am descurcat ».

În preferințele lui, devenisem și am rămas omul cu casa... Dacă ne vedeam, își amintea de proprietate și probabil că își amintea de mine, amestecat cu ipsos și var, examinându-și tencuiala.

Tot o casă... la Poiana Țapului. Am văzut-o în construcție cu balconul pe munți, am pășit încălecând materialele prin odăi. Omul cu casa se repeta. Apoi, am început și eu o casă, tot o casă... Ajunsesem cu adevărat confrate și simțeam că Pătrășcanu și-a făcut și o părere literară măgulitoare. El îmi cerea știri de la casa mea și eu îi ceream informații de la casele lui. Avea două.

N-am uitat uriașa ilaritate a lui Pătrășcanu în fața fotografiei băiatului meu Baruțu. Ochii copilului, născut de câteva luni, aveau niște disproporții și o holbare atât de anormale încît fizionomia părea un pretext, un vehicul improvizat ca să-i conștie momentan, o pungă de plasă cu două mingi. Ca să se poată potoli, Pătrășcanu întorcea fotografia, însă nu o lăsa din mână și se uita într-altă parte și nu mai rîdea, brusc. Dar îi plăcea caricaturala vastitate a căutăturii și iar întorcea fotografia. Hohotul izbucnea nestăpinit, din nou.

Cînd rîdea, Pătrășcanu rîdea din toate măruntaiele lui: un ris îmbelșugat, cu torențele în deluviu și dacă n-a ris în ceasul morții, a fost o pauză care n-a putut să dureze prea mult. L-am văzut alaltăieri intrînd pe porțile Raiului, vesel, ca la Alcalay, și făcînd hăz între îngerii în carne și oase și în marele public de-acolo, îmbrăcat în aureole, că sînt așa întocmai, cum i-a încondeiat el în *Viețile sfinților*.

Și sînt sigur că își mai clădește o casă și că se gîndește la mine... S-a descurcat.

1937

LUCIA DEMETRIUS

Sînt emoționat. Mi s-a întîmplat un lucru neobișnuit. Trăiesc, mi se pare, o parte din viață și poate că mi-am trăit-o întreagă, într-o modalitate de letargie. Multe lucruri nu le văd, acoperite, poate, de altele care nu există și pe care parcă le-aș vedea uneori mai bine...

Mi s-a părut cîteodată că n-am participat la serii întregi de evenimente pe care le-am trăit, și m-am mîngîiat, ca să nu mă acuz, cu iluzia că mă înșel. Se poate că nedormit niciodată și numai dormitînd pe scaunul meu de lemn, am stat scufundat într-un somn de toată ziua, trezit din el la o chemare nedeslușită, abia pe înserat, cînd peste epizodul zilei, trăit fără conștiință precisă, începea luciditatea nocturnă.

Lucia Demetrius, trebuie să fi dormit, de cîte ori te-am văzut! Și nu te-am văzut de prea multe ori. Și niciodată n-am vorbit atît de mult cu dumneata ca azi... Mi-ai spus un lucru care m-a zdruncinat. Vorbeam cu dumneata și cu o singură vorbă mi-ai trezit luciditățile toate. Vezi că nu mi-e rușinea orgolioasă: ți-o mărturisesc, să mă audă toată lumea și tatăl tău, jignit, poate că și el, de opaca mea reverie.

Îți aduci aminte ce mi-ai spus azi între două uși. M-ai întrebat, speriată: «Nu mă poți suferi...»

Nu știu cum mă voi fi uitat la dumneata. Parcă mi-ar fi venit să plîng, dar mi se pare că am iz-

butit să nu mă trădez. Sînt cutremurat. Mi se pare că ai dreptate, Lucica. Mi se pare că puteai să crezi, îndreptățită de o atitudine absentă. N-am prea fost, știu, în mine cînd mi-ai vorbit altădată. Tu ești copila celui mai vechi prieten al meu, dimpreună cu alții singuri trei și nu puteam să te urăsc. De ce te-aș fi urît, fată dragă? Vrei să crezi că nu am urît afară de mine pe nimeni, niciodată? Și nici pe mine nu mă urăsc, drept vorbind, mi-e de mine numai frică. Zac în cețurile și în scorburile mele niște arătări de care mă tem. Sîntem acum confrăți, pot să-ți vorbesc cu asemenea graiuri, pe care oamenii nestricăți de hîrtie și de nedormire nu le prea înțeleg.

Mi-ai dat mina cu încredere, Lucico, la sfîrșit. Biată copilă a prietenului Demetrius: nici nu te-am văzut cînd ai crescut atît de mică! Ești o mică mare Domnișoară, aproape o Cucoană. Ai învățat să spui ce ți se pare și să nu minți. Ai avut vreme să ajungi atît de departe? Nu-i așa că nu mai ești supărată de ceea ce ți s-a părut? Vino la mine, Lucico, joacă-te cu cărțile, cu cîinii și pisicile, scoțoește în hîrțile mele, cu copiii mei. Cînd se vor face mari și ei și poate că vor scri și ei, ca dumneata, ca Demetrius, ca popa Gala-Galaction și ca mine, nu aș vroi să-ți spuie la ureche, într-o zi neașteptată, vreunul din ei că nu l-ai putut suferi. Ar fi pentru sufletul meu un chin mai mult.

M-am despărțit de dumneata — uite, îți zic și tu și dumneata, după cum vine — și m-am dus la librărie, fiindcă nu mi-ai trimis cartea matală — și am cumpărat pe furis — nu ți-aș fi spus — *Marea fugă*. Și am citit-o. O citesc, n-am isprăvit-o. Îmi place. N-ai nevoie să știi de ce îmi place, pentru că nici eu nu știu. Nu sînt făcător de judecăți și de justificări și mi se pare că și dumneata ai să te lepezi de ele de tot. Îmi place pentru că

imi place: *voilà tout*, zice francezul. Și poate știi sau, mă rog, poate bănuiești că nu-mi place orișice, odată ce nu-mi plac mai ales nici cărțile mele, când le zăresc tipărite, și poate, mai știi, și că e foarte greu, din nefericire pentru mine, să-mi placă ceva ieșit din mină de om. Dacă nu mi-ar fi plăcut fărima dumatile de condei, ocolem, căutam să-ți dăruiesc după musturarea de ieri altă mulțumire.

Însă pot să-ți spui ceva, Lucica Demetrius, că am și eu un fel de însușire: nu mă înșală cartea și manuscrisul. Multe din hirtile venite cu poșta pînă la mine, au fost certificate înții și-ntîi de placul meu, împotriva altora, cărora mai tirziu le-a plăcut și lor. Și vezi, dormind în picioare și străbătînd viața într-un vis obscur, am suflat în cîteva aripi și ele s-au înălțat mai iute.

Aripa dumatile, Lucica, zboară singură și îmi place zborul tău. Du-te drept către luceafăr.

1937

OCTAVIAN GOGA

Omul crede că stăpînește timpul și secunda îl doboară; că poruncește vieții și abia îl cunoaște firul de iarbă pe care-l calcă; crede în glorie. Gloria lui e un bilet de transport al unui ambalaj dintr-o lume activă într-o nemurire întocmită. Dacă știi că ești într-adevăr și că vei fi, de ce te sperie moartea, cînd îți ia tovarășul de lingă tine?

Orgoliile, răzvrătite că implacabilul mecanism de nimicire le pulverizează în amănunt, și-au căutat un plasament în iluzii. Atît e un om: o viață, o ceață, un pumn de vînt.

Lui Octavian Goga, care a iubit-o fanatic, viața i-a fost necredincioasă. Ea l-a părăsit la netimp, cu preferința ei de todeauna pentru cei ce o trăiesc fără să o întrebe, să o turbure și să o întoarcă la pravila palidului moment omenesc. Ca să fii împăcat cu ea trebuie să o legeni și oglindești, ca fărîma de undă, fărîma de stea. Ne aducem aminte pasiunea înflăcărată cu care a povestit Goga într-o seară romanul de necrezut al unui popă de țară. Sălbatîcît de o dragoste sedicioasă el și-a furat frumoasa și a dus-o acasă. Satul a dărîmat casa peste ibovnici.

Cîtă vreme a trăit, Octavian Goga n-a prea cunoscut, la toate potențele, altă mulțumire decît a invidiilor mascate și-a fătărnicîilor, înscrise acum la necrologul lui. S-au citit diversele elogii semnate cu litere monumentale ale celor ce nu se mai simt

umbriți și vor mai fi citite și seriile de cuvântări de înmormintare. Parcă nu-ți mai vine să mori după ce abia mai poți trăi și parcă ai chema, ca vulturii, moartea după tine în cer sau în rîpele ascunse de talaze: să nu afle javrele că ai murit.

Nu știu cum a fost mai mare Goga și în ce anume: în literatură, în elocință, în mîndria de nație sau în justa chibzuire. Știu că a fost un mare talent neizbăvit, solicitat între diametrarele opuse, simetrizate cu un rar meșteșug. Știm că s-a născut în minte cu un univers personal. Știm că a fost un luptător. Știm că atîta timp cît i-au stat împotriva adversari de contrast, a biruit. După ce și-a cîștigat adepți și partizani și a fost consimțit și aplaudat ca un general, a pierdut bătălia.

Știm altceva însă: că mai presus de opinii, de atitudini și credință și cîteodată chiar în pofida lor, Octavian Goga, a fost acel unic și invariabil camarad al tuturor breslașilor pe care nu i-a disprețuit ca semenii lui de calibru uzual, cînd norocul, sau nenorocul — rămîne de gîndit — i-a dăruit un jîlț înalt la postul de cîrmaci.

Cu amărăciune ne gîndim la dezolarea nobilei femei brutal încercată cu care și-a împărtășit el emoțiile și elanul. Golul ce-i rămîne, după o pierdere neasemuită, rămîne nelimplinit și de Dumnezeu... Dar dacă lacrimile altora ar putea să i le impuțineze pe ale sale măcar cu două, ne-am ua voia să-i mărturisim, ne pare rău că public, că știrea morții de năpraznă a fost primită în căminul nostru, în care pe vremuri a intrat poetul și a mîngîiat obrajii copiilor, cu o izbucnire de lacrimi.

1938

ZIMNICEANCA

Spectacolul senzațional de la Național: *Madame Sans—Gêne*: Sardou.

Aș putea mărturisi că n-am părăsit de vreo treizeci de ani o sală de teatru cu aceeași încîntare ca în seara de spectacol, de pe vremea cînd umblam din stal în stal și din galerie în galerie, prin țară franțuzească.

Acum, în familie, ne îmbrăcam pardesiile și fleșflenderițele în loja nr. 19, copiii, doamna și domnul întinzînd miinile la cuier veseli și satisfăcuți și pugilînd cu diminutive de vorbe.

Se întîmplă destul de rar ca martorii de vîrstă și sensibilități contradictorii ai unui divertisment care pretinde și un grăunte de judecată, să fie influențați identic la ruperea disciplinei și a politeței, cînd publicul, numerotat de două ori, la bilete și garderobă, caută în destrăbălata debandadă a ieșirii valvirtej compensația interdependenței organizate.

— Hai să bem în sănătatea cucoanei Mărioara și a lui nenea Mitică un pahar bun! a zis cineva.

Și pe cînd rubinul unei butelii de onoare era sorbit cu picătura, ne cercetam fiecare, ca niște lăutari în pauza orchestrei, coardele la scripci sentimentale, ca să pricepem cum ne găsăm la unison, și copiii și camarazii lor părinți.

Cucoana Mărioara e doamna Maria Zimniceanu, care întrecînd nepermis de mult toate cotele de talent din teatru s-a depășit astă dată, dacă s-ar fi crezut cu puțință, și pe sine. E greu de crezut că teatrul francez însuși ar putea dispune azi de o Madame Sans-Gêne, de calitatea Zimnicicii.

1938

1938

POETUL G. TUTOVEANU

Sunt peizagii în care ai vrea să ai un bordei și la o cotitură de munte dai de o casă cu cerdac, în care ai dori să te hodiești. Tutoveanu e un peizaj cu brazi și o casă cu cerdacul pe izvoare.

Nu m-am văzut cu poetul Birladului de cinci ori într-o viață, dar ori de câte ori am schimbat o stringere de mină sau cîteva vorbe cu poetul, am plecat de lîngă el cu o răcoare în suflet binefăcătoare și todeauna la fel. Repetirea identică, la mari intervale de timp, a impresiei e revelatoare. Îmi place să mă gîndesc la el și-mi face bine. De ce nu i-aș mărturisi-o pe neașteptate, într-o scri-soare tipărită?

Dacă nici de astă dată nu m-aș învrednici să-mi împlinesc gîndul, mi-ar rămîne un gol. Și poate că n-o să ne mai vedem niciodată, ca să-mi permit încă o aminare. Mustața poetului e albă, ca și a mea, și cine știe?... Poate să nu-i mai pot scri eu și poate să nu mai aibă prea mult răgaz a mă citi nici el. Astăzi mai sîntem.

Îmi place sufletul lui și-mi place înfățișarea care i-l cuprinde, figura lui florentină, gulerul lui alb, sticlos, frînt pe o cravată nouă, meticuloasa lui acuratețe de floare. Îmi place sunetul vocii, în care-i bate inima, ochiul lui cîstit, lumina de statuie de parc a fizionomiei. Parcă ar avea o pelerină lungă, neagră, și parcă, dedesubtul ei, o spadă de zmalț.

De cită multă vreme să nu-l mai fi văzut? Ieri, l-am salutat la o răspîntie de vagoane, în oraș. Aceeași aristocratică simplitate, aceeași voie bună discretă, aceeași omenie dulce. Ținea în palmă cartea lui de *Sonete*, ca într-o mîină de sticlă o icoană de ivoriu, atît îi era coperta de imaculată; înalt și frumos desinat în costumul lui de constantă ceremonie. Senin și ascetic, chipul lui vine întodeauna de departe, din pergament, poate din Cina lui Da Vinci. Nu știu ce mi-a spus, ce m-a întrebat: mă uitam la obraz, la degete, la surîsul lui de gingașe bunătate și m-am dus în drumul meu cu surîsul lui învelit, ca într-o batistă albă de in un pătrat de anafură; și n-am vroit să-l pierd. Îi plagiez aci surîsul, ca să mai păstrez ceva după ce a zburat și să i-l restituiesc inefabil poetului, care m-a bucurat cu el.

Mi-ar plăcea să știu că Tutoveanu e un om fericit. Licărește în el o candelă din noaptea Crăciunului pe zăpadă, o virginitate de naștere din nou, și trezește o aromă de zambilă din noaptea de Paști, o transfigurare de înviere. Mă farmecă și mă obsează, bătu-l-ar norocul!

1942

CAZIMIR BELCOT

Cel mai neînsemnat scriitor tot lasă cîteva pagini după el. Se nimerește că dă cîte un cititor peste ele. Hirtia și tiparul au scăpat de moartea definitivă și totală o sumedenie de oameni, osîndiți pînă mai deunăzi cîteva veacuri, să piară fără urmă. Nu-i o mîngiere prea mare, dar lucrul tipărit, întreține deocamdată iluziile eternității. Cînd va pica din păienjenishul veciei și cu pămîntul ca o o muscă uscată se va isprăvi și cu această arvună de imortalitate a paraziților lui.

Actorul dispăre în toată întregimea, de cum își pune mîinile pe piept și prea puțin poate să rețină din ele istoria, cum i se spune. Contactul cu actorul de-a dreptul, nu e cu puțință decît în timpul duratei pe scenă. S-a îmbolnăvit, că a și dispărut pe jumătate, ca și așful din ajun. A murit, nu-l mai ții minte. Dovadă că am uitat pe Belcot, care a fost un foarte caracteristic artist, douăzeci și cinci de ani și că numai cînd cerîndu-mi-se o pagină de almanah, mi s-a pus în vedere condiția esențială pentru bunele civilizații contemporane, să nu iasă un manuscris « polemic », îmi trece pe dinainte figura lui.

Drept să spui, nici nu mi-ar fi dat prin gînd să polemizez într-un almanah. Știi ce se întîmplă cu obiectele interzise: te gîndești numai la ele și fenomenul se amplifică și cu o inadmiraibilă simpatie pentru gen cu atît mai tîrziu cu cît oprește

e mai categorică. Dacă se mai adaogă și o argumentare destinată să-ți stîrnească artificial simpatiile pentru teza comandată, ești în stare să mergi la moarte din spirit de opoziție.

Fiindcă era vorba de teatru poate că mă ispiteam să-mi aduc aminte, în calitate de fost cronicar dramatic, al unor ziare și reviste de odinioară, de emoțiile tari, de pildă, cu care am primit la o premieră apariția la rampă a doamnei Aura Buzescu, pe atunci Almajan. Dar mi-am dat seama că poate aplaudind fără spectacol o artistă în activitate, aș putea să contribuî, fără să vreau, la o stare sufletească polemică, întrucît n-aș fi bătut din palme la o întregă listă. Actorul e o ființă superioară desigur, dar renunțat în folosul lui Cazimir Belcot, cel mai dat uitării dintre vietăți.

Eram și eu ultimul justificat să-l uit pe Belcot. Ani de zile m-am ținut cu naiul de hîrtie după el, ca după un mire dus în peșit în stele. Mai mult decît atât: am trăit în aceeași casă cu el, am jucat în nopțile de bombardament din trecutul război, conțina mare împreună, ne-am necăjit de cîteva ori, am aruncat cîteva rînduri de cărți în foc și am mai cumpărat și altele.

Ne despărțea o ușe și un dulap. El avea un pian, la care îl instruia să-și calce primii pași pe domnul Tănase, întemeietorul Cărăbușului de mai tîrziu. Tănase a fost elevul lui Belcot. Cupletele debutului erau scrise de maestru, care avea și o fărîmă de peniță vioaie, cu muzica improvizată tot de el, pe reminiscențe, lecțiile dădeau naștere la conflicte în care artistul reprezenta pedeapsa și domnul Tănase suprema modestie. Ucenicul trebuia să aibă stomacul viguros, ca să îngurgiteze injuriile furioase ale meșterului ales de el. Uneori mi se părea că se petrece dincolo de ușe o bătălie și așteptam, gata

să intervin pentru scăparea victimei zdrobită, să cadă tumultul insultelor și să se potolească.

— Acum, dragă Tănase, să o luăm de la cap!

Și reîncepeau cupletele și scandalul pentru a douăzecea oară și ședința se încheia noaptea tîrziu, cu felicitări. Nu cred să fi fost un cirac și un dascâl mai iubiți unul de altul, ca acești doi actori-certați și împăcați în toate zilele de cîteva ori.

Talentele domnului Tănase nu ar putea să dea nsă o idee despre marelui talent al lui Cazimir Belcot, artist de nuanțe și de filigran, de un stil de simplitate complexă, de gravor japonez. Poate că ar fi uitat de tot: Belcot era un artist de comedie. Umorul lui avea măsura lirismului de calitate, și e melancolic în temperanță. Bufoneria lui Belcot învelită într-o mască de ceară sau de mătase, izbutea un comic obținut din dantelă, ca muzica din violoncel și, ceea ce n-am văzut nici la actorii marilor scene din străinătate, o variație care nu-l putea face recunoscut de la un rol la altul. Trebuie să precizez: nu era vorba de o variație fizică, de costum, de perucă, de grimă și anatomie, ca la ciroul teatrului comun, dar de o transfigurare intelectuală, de o trecere de substanță. Personajul de azi nu avea nimic din personajul precedent, psihologia lui era alta și omul devenea altul, fără îndrumare de scenă. Anumite stări comice dădeau emoția totală a operei de artă și strigîndu-l pe Belcot, todeauna rebel la cabotinism, să iasă și să ni se arate, după lăsarea cortinei, entuziasmul venea odată cu o lacrimă candidă.

L-am urmărit din odaia mea, să aflu cum își « prepara » un rol și niciodată nu am auzit nimic: lucra rolul în tăcerea rugăciunii și cînd mă duceam la teatru să-l văd într-o ființă nouă, aveam în fața fotoliului meu din seria Haș, un actor nemaicunoscut.

În timpul războiului și al ocupației, Belcot, tînăr și plin de o puternică sevă a speranței, începe să aibă impresia că moare. I se părea straniu că mureau sute de mii de oameni ai patriei, el trebuind să trăiască. Și trebuia să moară, după intențiile lui, de morbul care a ucis, fără necesitate, atîta lume în războiul trecut, al tifosului exantematic. Își făcuse o prietenă într-o mahala depărtată, unde se ducea adeseori cu birja.

Într-o seară a luat din trăsură un păduche. A treia zi a fost internat în spital. A cincea zi un medic imbecil a strigat în gura mare, fugind de lingă patul lui: «Exantematic!». După două ore, Cazimir Belcot a murit.

Eu nu-l cred mort de tifos și de păduche. Belcot a murit din pricina facilității talentului de identificare totală cu personajul cel din urmă jucat.

1943

JORJ DIAMANDY

Din limuzină sare un domn ofițer lingă mine. Am fost soldat prost, atît de prost că n-am învățat nici limbajul galoanelor, și cîteodată sînt în stare să ridic, din pricina celor mai groase, pe vagmistru la gradul de colonel. Ofițerul avea la chipiu un portativ de trese și insigne, și după numărul lor și al suplimentelor de licăriri distribuite în tot cuprinsul lui aș fi crezut că m-a atins mantaua unui generalisim de armată streină, dată fiind varietatea uniformelor noi. Ofițerul mă avea în vedere pe mine, și m-aș fi speriat dacă un suris deschis și amical nu-i despica mustața groasă, neagră cu o dungă de fildeș.

— Dumneata ești, Cocò? m-a întrebat în cea mai frumoasă limbă românească. Vreau să te cunosc. (Cînd un asemenea personaj zice *vreau*, e ordin.) Sînt profesorul Cutare. (El răspuase și la privirea mea, neliniștit fixată pe uniformă). Sînt mobilizat.

— Mi-a mai venit inima la loc, zisei. Credeam că am făcut ceva. Începuse să-mi pară rău că n-am plecat de acasă cu perina și pătura subsuoară. Ce aer măreț are un domn profesor universitar, cînd pune uniforma!

— Dacă n-aș exagera-o puțin, toată lumea și-ar da seama că nu știu nici să calc, și aspectul civilului militar n-ar mai avea pe stradă același efect. În uniformă, te apucă un fel de tinerețe nouă

și sentimentul că ți-ai greșit cariera cu o catedră. Să știi că-i adevărat: civilii sînt mai militaroși; ca militarii. Să te păzească Dumnezeu de un sublocotenent de cincizeci de ani, șef de lucrări sau secretar de liceu. E o mare fudulie de autoritate pentru necazurile lui de funcționar.

— Desigur că ați cunoscut pe Jorj Diamandy... Poet, prozator, dramaturg, regizor, critic de artă: un diletant universal.

— Cine nu l-a cunoscut? Anarhist la Paris, socialist cu Ion Nădejde și cu Vasile Morțun la București, apoi, tot la București, liberal.

— Pe la începutul războiului de azi, cam pe la 1916, l-am întâlnit ieșind de la Ministerul armatei, unde făceam de gardă cu baioneta la umăr. Era într-o uniformă de fantezie, pe care nu știu de nu o luase chiar de la Teatrul Național, unde era tocmai director. Căciula de astrahan, neobișnuită cu croiala ei, era jur împrejur cu aur, purtată strengărește pe lipsa de sprîncene, caracteristică directorului, prevăzut în schimb cu o țcălie de barbă roșcovană de țap. Încheiat într-o scurtă îmblănită, cu ceapraz și nasturi de pasmanterie, care-i dădea un prestigiu de trei ori mai gros ca în civil, Diamandy mergea mai solemn decît un generalisim călăre, și era superb atît la sabia lungă, dusă cam anapoda, cît mai ales la picioare, încălțate cu cizme peste genunchi, prevăzute cu pinteni încovoiați în sus și prinși în lanțuri, poate de argint, peste gleznă. Salutul meu dogmatic l-a emoționat și s-a oprit în fața lui.

— Tu ești, măi? m-a întrebat, recunoscîndu-mă subț bonet.

— Eu sînt, să trăiți, domnule general.

Titlul de general a fost usportat cu plăcere. Îl văzui scoțînd din buzunarul oblic al scurtei un pachet cu țigarete delicioase « Maryland », pe care mi-l dete cu un aer de parcă mi-ar fi pus crucea de fier pe piept. Am întrebat pe un camarad ce grad avea ofițerul care-mi dăduse țigările.

Jorj Diamandy era caporal.

1943

...

DOMNULE LOVINESCU

Titlul fiind prea lung pentru încăperea mea de hirtie, n-am putut să zic iubite domnule Lovinescu ridicînd din călimară condeiul. M-am pomenit că trebuie să-ți zic « Iubite », fără să mă gîndesc; de ce-aș lăsa să-mi refuze judecata, care se interpune prea des între spontaneitățile inimii și realități, darea pe față a unui sentiment adevărat?

Am citit răspunsul Domniei Tale, adresat unui cerc de intelectuali din Sibiu și am aflat din el că-l scrii dintr-un sanatoriu. Ce să mă ascund? Am luat informații și am aflat că erai în momentul unei intervenții chirurgicale. Îmi dai voie să-ți mărturisesc aici că sînt emoționat? Mult mai adînc decît ai putea să presupui din atitudinea mea rezervată față de atitudinea dumitale literară.

Întîia mea mișcare a fost către condei: trebuie să-i scriu numaidecît, mi-a spus inima, care înfățișează în noi pe văduva și maica plînsă. Dar am șovăit întîi, de teamă să nu licărească prin slovele mele senzația pe care am avut-o și eu acum patru ani, cînd prietenii încercînd să mă consoleze, încremenit în pat, povesteau la căpătîiul meu anecdote și hazuri lăcrimînd. Unul, trebuia să ridă în hohote la un final hilar și a plîns, cu ochii îngropați în batistă. Cîteva luni refuzasem să mă mai uit în oglindă și atunci am cerut-o să mă vîd. Nu m-am recunoscut și i-am spus prietenului meu: « Ai dreptate, mi se pare că s-a isprăvit ».

Îți scrie, iubite domnule Lovinescu, și bolnavul de atunci în omul de astăzi, înviat — și-ți scrie și simțămîntul meu de prețuire tăcută pentru o strădanie neclintită de patruzeci de ani, consacrați celei mai subiective dintre munci. Dumneata n-a cunoscut nici o plăcere în afară de atelier, din care ai făcut un salon deschis, unic la noi, o școală de eleganță și un cămin primitiv, care pe unii răzleți, descurajați și în conflict cu viața, i-a împiedicat în secunda gravă a deznădejzii să se descumpănească.

M-a impresionat răbdarea dumitale. Puteai să te dai uitării și să te lași expropriat, mai avînd în calmul dumitale puțința să te regăsești și să mă fii dumneata. Te-am admirat că în zeci de ani de trecere prin atelierul dumitale a sute de miri ai unei iluzii din care inoportunii și indiscreții nu cred să fi avut chiar dumneata norocul să nu-ți deslîneze timpul, n-ai aruncat pe nici unul pe fereastră. Ai ascultat mii de manuscrise citite chiar de autori: nu cunosc mai mare calamitate. Ai acceptat în casa dumitale toată fauna literară, de oriunde venea, și ai domesticit-o cu o aplicație de îmblînzitor, fără să tragi un singur glonț de revolver. Și toți care au trecut prin cenaclu, chemat cu numele de « Sburătorul », au rămas pe toată viața cu o legănare delicată în ființa lor secretă și cu o mi-reasmă, pe care nu au putut-o găsi nicăieri aiurea, cu o stare sufletească inefabilă, cu o duhovnicie.

Eu nu l-am cunoscut, Cocò, pe Eugen Lovinescu acolo. Am dat întîi de numele lui la Paris, pe urmă în cărțile lui. Întîia oară, mi se pare că l-am salutat eu. Nu cred că am vorbit amîndoi de șase ori, însă de vorbă n-am stat niciodată: o sfiială m-a ținut departe de toți contemporanii mei: teama de a nu-i cunoaște mai mult decît trebuiește. Trăim paralel și murim fără să ne fi întîlnit. Cunoștința adevărată am făcut-o la leagănele copiilor noștri,

acum șaisprezece ani, între florile din Cismigiu ca niște tați, nu ca niscaiva scriitori. Copiii erau mai vii și mai omenști ca literatura.

Mi-aduc aminte surînsul lui de atunci. Să-l luăm din amintire, Cocò, și să ne apropiem cu el de bolnav. Să-i mîngîiem fruntea cu floarea lui de atunci, să se facă sănătos. Lui nu-i trebuie un medic, nic un admirator, îi trebuie un frate...

1943

INSTITUTORUL SCRIPCĂ

Directorul Institutului Academic «Bașotă» din Pomîrla, domnul Ion I. Luca, ne aduce la cunoștință printr-o adresă, trimisă probabil și la ziare, isprăvile emoționante ale profesorului Anastasie Scripcă, fost elev al cunoscutului institut, căruia îi restituie în daruri și bibliotecii învățătura de carte de la Pomîrla. Domnul Scripcă trăiește acum la Cîmpina, și pensia și-o cheltuiește pentru înzestrarea unei școli care se cinstește că a dat sentimentului de recunoștință un cărturar atît de ales. Pe de altă parte, indiscrețiile venite de la Cîmpina, afirmă o acțiune și în localitate, a institutorului Scripcă, neobișnuit de complexă în cîmpul culturii și din partea unui om singuratic, ajutat numai de soția lui.

Dacă punem unul în dreptul altora salariul unui institutor, trăit în simplitate, și donațiile făcute, semnificativa disproporție dintre ele e o admirabilă jertfire de sine: șapte mii de volume, în majoritate cartonate, trei sute de tablouri științifice și trei sute treizeci de mii de lei, economisiți cu țîrîita, pentru întreținerea bibliotecii, dăruită atît nevoilor actualilor elevi ai Institutului, cît și trebuinței publice de lectură. La această înzestrare domnul Scripcă lucrează de doisprezece ani. Sala de lectură își are mesele, scaunele, dulapurile, cartoteca, necesare amănunțitei și precisei organizări

a unui așezământ civilizată și confortabil, toate realizate de râvna institutorului.

Ceea ce caracterizează această mare activitate a unui erou, e obscuritatea în care s-a complăcut, originea creațiilor adevărate. Dincolo de cercul vredenilor dascăli ai Institutului « Bașofă », nu s-a știut nimic, și nici astăzi nu s-ar fi aflat că într-un punct al țării, numit pe hartă Pomirla, s-a săvârșit, fără îndemnul nimănuia, fără tobe, fără surle, minunea însuflețirii. Opera institutorului Scripcă e denunțată de colegii lui mai tineri, jigniți că nu a fost luată-n seamă. Ei cer, pentru înaintașul lor, o recompensă, naivă, care le arată frageda și duioasa sensibilitate: o decorație... « Meritul Cultural », purtat la butonieră de mulți. I l-am da bucuros pe al nostru, din sertar, încredințați că ceea ce a făcut institutorul Scripcă e infinit mai util și mai generos ca un volum de versuri și câteva de proză...

Viața institutorului Scripcă seamănă într-o privință cu viața lui Fabre, întemeietor entomologiei, cunoscută pînă la vîrsta de optzeci și cinci de ani ai dascălului de țară de un singur parizian, Remy de Gourmont, care scriindu-și *Fiziologia dragostei*, întemeiată pe cărțile necitite ale genialului modest descoperitor, a provocat admirația tardivă a oamenilor de știință și a publicului cultivat. Consternate, guvernul, Academia, Universitatea, i-au expediat învățătorului, la Serignan, satul catedrei lui de o viață, o delegație însoțită de o imensă procesiune, cu discursuri, decorații, diplome și daruri în bani. Fabre și-a strîns vizitatorii în mijlocul unei familii cu fii, fiice, nepoți și strănepoți de aproape o sută de persoane și copii.

Cîteva cuvinte au pus capăt lirismului oficial. Bătrînul Fabre a spus: « Toate acestea vin prea tîrziu. Mi-au trebuit un laborator, instrumente și

sprijin. Nu le-am avut. Ca să-mi duc cercetările la capăt m-am folosit de sticle sparte, de borcane aruncate, de scule barbare, studiate cu farmacistul și potcovarul din sat. Mi-am isprăvit și cercetările și viața. Vă rog, duceți-vă cu Dumnezeu, că nu-mi trebuie nimic ».

Au rămas necitite în ziua cu pricina cel puțin douăzeci de mari discursuri în slava unchișului, care a creat, odată cu o știință nouă, cel puțin o sută de catedre universitare...

1943

FELIX

Nu ți-aș putea mai frumos aminti, Cocò, de prietenul meu, colonelul Felix.

De la moartea lui neașteptată au trecut, azi, patru ani. Noi eram în agonie și a trebuit să moară el în locul bolnavului, de care îngrijea ca un frate, o zi descurajat și o zi în revoltă. Ți mai aduci aminte de pumnii lui strinși, ridicați la cer, și de blestemele lui. Ocările colonelului vehemente puseseră medicii pe gânduri. Atent, îngăduitor și respectuos cu omul, oricine ar fi fost, blajin, el uita și de politeța elementară, înfricoșat că prietenul din primii ani se descompunea sub ochii lui. Înainte de a intra dimineața în casa noastră, el se oprea în dreptul ferestrei întrebător, turburat de speranța că noaptea, în care toate lucrurile se împlinesc și se desfac, ar fi adus o liniștire în simptomele morții. La plecare, noaptea târziu, el se oprea iarăși un moment la geam, cu sentimentul că pînă a doua zi se va petrece inevitabilul sfîrșit.

Și a doua zi, după o seară întîrziată, n-a mai venit...

Ți-aduci aminte, Cocò, de vreme ce am început să trăim din amintiri, după ce am trăit din iluzii, colonelul nu era numai un ofițer, care-și făcuse din armată ordinea de viață, el a fost și un cărturar ales, și un artist al sensibilității, de tonuri stinse, un om de credință. Oșteanul a fost un mare brav și bravura lui și-a meritat panglica lui Mihai Vitea-

zul, cu prisosință. Inițiativa lui personală în război a precumpănit. Dar a refuzat să-și publice notele de campanie și a refuzat cu violență să mai vorbească după ce l-a făcut, de război, ca de o calamitate a popoarelor. A fost de două ori în agonie în spital și s-a întors lingă oștenii lui, săteni moldoveni, încă șovăind pe picioare dar întăritat să-și ducă datoria la capăt, pe linia dreaptă.

De ziua morții lui, să ne amintim ce ne-a povestit inima lui într-o seară de pace... Era în 1916. Trecuse granița la adversar și regimentul lui înaintase luptînd pînă departe. Într-o singurătate de munți s-a ivit o gospodărie bogată, și colonelul s-a dus să cunoască pe oamenii de-acolo, prin zăpada adîncă. A bătut în ușa, suită pe cîteva trepte, a sunat și, neieșindu-i nimeni înainte, a intrat. Casa era descuiată. A dat ordinul să nu-l urmeze nimeni și a străbătut odăile luxoase singur, cu carabina lui. Era pe la amiaz și masa lungă a sufrageriei dovedea că prînzul de-abia început fusese întrerupt. Furculițele lăsate pe farfurii și felul de mîncare neisprăvit indicau surpriza și fuga dinaintea năvăliților. Colonelul s-a simțit stingherit. Îi părea rău că oamenii casei n-au avut încredere în omenia lui.

Le-ar fi urat din ușe: poftă bună, ar fi salutat și ar fi plecat, cerîndu-și iertare. Poate că ar fi luat și el ceva în gură, dacă ar fi fost invitat: fieră foame. Masa pustie nu l-a ispitit. De jur împrejurul proprietății lumea era albă ca un așternut de in dintre zări. Ninsese cîteva zile și acum venea tăcerea aceea dulce și sonoră care însoțește zăpada. O buturugă ardea în căminul de faianță. Rufăria mesei era nouă și brodată bogat, ca și cîmpiile din munții de afară.

S-a încălzit puțin la jar și a mai intrat într-o odaie. Era o cameră de copil, zugrăvită pe brîul

păreților cu boboci de rață, flori, iezi și căței la joacă. A văzut leagănul, al unui copil de câteva luni. Se cunoștea în perina de puf groapa rotundă în care dormise, când a fost luat în brațe de-a fuga și, desigur, speriat. «Cum i-o fi bătut inima!» se gîndea colonelul, și a stat pe scaunul alb de lîngă leagăn. Cîteva jucării, aruncate pe rînă, zăceau pe covoare. A luat în mînă un urs și i-a întors capul, o cămilă, o păpușă care închidea ochii. Cum a sucit-o, în tăcerea odăii păpușa a suspinat.

Ieșind repede din casă, colonelul a poruncit să se cerceteze numaidecît împrejurimile și să fie aduși fugarii cu copilul în brațe acasă. Împrejurimile erau vaste și zăpada creștea peste urme. Soldații n-au găsit nimic. Întîia oară într-o viață aspră de militar, oțărît, i-a tremurat sufletul de o spaimă...

Trist, prietenul nostru, Cocò, a încuiat gospodăria și a lipit un ordin scris pe ușă: «Intrarea interzisă cu pedeapsă». Îți aduci aminte. Avea cheile casei pe veriga din buzunar și după douăzeci de ani de la război. Le punea seara pe masa lui de lîngă pat, și suridea la ele, ca la pruncul din leagăn, și se încrunta, gîndindu-se că poate purta cu el cheile unui mormînt.

10 iulie 1943

E. LOVINESCU

Despre Eugen Lovinescu, lovit în agonie de piciorul măgarului, evoluat de la fabulă-ncoace și devenit poet, s-a scris în toate felurile, cum se scrie despre fiecare om cu pana lăsată în voia hîrtiei și după moarte, mai laudativ decît în timpul vieții. Omagiu după omagiu, la mormîntul lui s-au prezentat rînd pe rînd, ca niște societăți de interese mutuale, toate pilcurile și cetele antagoniste și-n ultima perioadă de lună nouă, tîrîș, grăpiș, chiar o revistă neașteptată la cimitir, care exploata față de scriitorul viu, pe lîngă un dispreț infumurat, critica sub formă de înjurătură, e cazul să se spuie, ca la ușa cortului. Tîrcovnicul ei literar aprinse și el o luminare, mai mult parafină decît ceară, dar, în sfîrșit, cu chibritul lui, tras pe propriul lui pantalon.

Aceste recunoașteri au defectul că sînt cam tardive, deși pocăința ar trebui luată la orice oră de calendar în considerare. Nemaiafiind pe martor în față, se presupune că ele sînt acte de sinceritate și că sentimentul dura încă de pe timpul cînd scriitorul insultat ani de-a rîndul, era în viață. De ce această duplicitate? Detestat în timpul vieții și primit după moarte, ce școală morală reprezintă falsificarea intenționată, amestecată cu sentimentul secret? De ce n-a fost spus adevărul mai mic ori mai mare, mai devreme? Ca să nu-l

audă interesatul și să se fudulească? E-o atitudine meschină.

Astfel în cazul Lovinescu cît și în toate cazurile de scriitori, ceea ce interesează în principiu, trebuie repetat, nu e înfrîmarea opera, care poate să fie bună sau slabă, calitatea privește numai pe autor și el nu poate face mai mult decît e cu onestitate în stare, dar efortul către ea, izbutit sau nu. Apoi, judecarea fructelor unei activități mai deoadeuna inactuală și subiectivă, nu atrîmă direct de competența contemporană: au fost scriitori foarte cotați în viață, din care n-a rămas nimic, pe cînd alții, tîgăduiți, au început să fie acceptați după ce factorii de opoziție s-au lichidat.

Rostul unui condei nu-i în genialitatea lui, mai mult sau mai puțin abstractă, variabilă și inconsistentă, ci în continua lui prezență. E timpul de lucrat, nu e timp de ales. Ți-ai dat în fiecare zi contribuția față de îndatoririle tale? E suficient să te încadrezi în marea sforțare a stăruinței. Activitatea se absoarbe în viața națională ca o certitudine educativă.

Viața lui Eugen Lovinescu, neostenită pînă în ultima ei oră, n-a cunoscut nici un agreement afară de o muncă aprigă, la care în definitiv nu-l obliga sărăcia, și nici o lene, nici o concesie, acordată de cei mai mulți slăbiciunilor de toată ziua, nu i-au îndulcit asprimile consimțite și mucenia, căreia i se devotase călugărește. Literatura nu a fost pentru el o boierie: a slujit-o ca un bun și neobosit servitor. Celor care i s-au pus în drum și l-au supărat în viața lui de abnegație totală, cerneala și condeiul le-au adus numai beneficii și literatura lor a fost și a rămas un pretext pentru parvenirile aducătoare de subvenții, de lefuri multiple și de onoruri, meritate de valuta unui ifos, dublat de un servilism ajustat pe măsura oportunității. Cum

s-a achitat de datoria lui, Lovinescu, și ce fel de datorie și-a impus, sînt niște treburi care nici nu-s de nasul fitecui îl judecă prostește și privesc personalitatea lui, criticabilă sau aplaudată, nu se anulează o activitate pentru că displace sau stîngherește. Vorba e că și-a făcut o datorie și că i s-a devotat.

E o mare deosebire de nivel între viața lui și a foștilor lui detractori de rea-credință, convertiți după moarte: viața dă semnificația scopului unei activități, cu care se confundă. Cînd omul și opera, efemeră ca și el, se bat cap în cap, scopurile sînt compromise și activitatea se prezintă ca o tilhărie deghizată, ici minciună, dincolo putregai: morminte spoite și fariseism.

De pe care poziție de culme a fost atacat Lovinescu cît a trăit? În vreme ce pe el îl apuca ziua în odaia lui de lucru, indiferent de cît putea să realizeze, foștii lui faimoși adversari, fortificați pentru eternizarea fățarnicilor demagogii într-o doctrină, gîndeau din circumă beți, tîvăliți în vomitură. Un poet îmi spunea despre unul din ei, foarte cokat în cercurile pure și în stare de toate atitudinile morale extreme, că-și petrecea nopțile într-o casă de toleranță pe un scăunel, cu matroana întreprinderii lîngă el și cu o rîșniță de cafea turcească între picioare, învîrtind molatec manivela. Măcina pentru clienții care cereau în boxe una subțire, dulce, cu un pic de rom.

Acestui soi de adversari, care parazitează și ouă în sufletul scriitorului animat de o misiune, parcă-i trebuie refuzată și convertirea. El minte și în genunchi.

ION FRIMU
(O lacrimă)

Am tresărit! Convoiu imens al muncitorilor se adunase din uzine, fabrici și ateliere în amintirea lui. Puterea, în mers liniștit, a miilor de oameni, tăiași în arama fumurie a unui apus acoperit de ceața întieii zile de iarnă, uscată ca o stampă, era a sutelor de veacuri de frământări, de luptă, de nedreptate, în sfârșit biruitoare. Am avut în Bucureștii miercurei înserate imaginea omenirii scrisă-n carte cu sânge și pe colonne și frontispicii cu dalta.

Am tresărit! Ion Frimu era de față. Fantoma blajinului apostol trecea din om în om printre rînduri și-i săruta pe frunte. Biruise și el, care a murit învins.

Altădată, convoaiele erau șarjate cu săbiile întinse, bătute cu foc și înghesuite în pușcării, de-a valma, ca într-o gaură boltită din infern. S-a isprăvit, Frimule, tu care ai suferit insulta palmuirii și ai pățimit moartea infamă a bății. Simt în mină, încă după treizeci de ani, căldura cinstită și dulce a stringerii tale, ridicată de pe scule și împărțită ca un bun tainic oamenilor întristați de suferință.

Tu ai fost cel mai bun dintre oameni, Frimule.

1944

ȘTEFAN VOITEC

Domnul Voitec, ministrul Culturii Naționale, se arată practic și simplificator. Primit cu o nelcredere nițel rînjită de către belferii din conclavul gelos de prerogative și monopoluri, ai Departamentului, cardinalii și arhiepiscopii învățămîntului își simt acum prestigiul nasului tăiat.

Ministerul Instrucțiunii Publice, un nume de altădată, mat, dar mai potrivit cu tehnica raporturilor dintre catedră și bănci, era împărțit încă demult în trei mistere: Misterul Învățămîntului Primar, Misterul Secundar și Misterul Universitar, guvernate de trei mitropoliți civili, cu un Papă automat, ministrul, robot purtat în jilț pe roțile de către subalterni și mecanizat pentru o singură mișcare, a iscăliturii.

Domnul Voitec a dat ferestrele de părete, a smuls draperiile, grele de ploșnițe bătrîne. A lăsat să inece biurourile lumina. Păianjenii și mucegaiul dispar treptat.

Ultima surpriză agreabilă făcută de noul ministru vechilor zadarnice așteptări e gratuitatea adevărată a școlii primare: statul dă cărțile de suflet... A pierit și jignitoarea formulă cu « copiii săraci ». Poate că în curînd voiosul ministru, va suprima și bacalaureatul și pe « a opta », desființînd și celălalt examen stupid, de intrare în Universitățile.

Iată ce poate face un singur om fără prejudecățile specialității, într-o singură zi, după cincizeci de ani de orori culturale: o școală tînără, o școală veselă, o garoață.

1944

TEODORESCU-BRANIȘTE

Directorul ziarului *Jurnalul face Biletelor de Papagal* o primire, care întrece politețea ceremonioasă. Îi mulțumesc.

Mărturisesc-i că mă așteptam, trecind cu flăș-neta cîntăreață pe dinaintea ferestrelor lui, să-mi arunce din balcon un ban mai mic. Oamenii bogați sint darnici: am găsit în fundul pălăriei un galben de aur. Mulțumesc, și pe franțuzește: *Merci*.

I l-am atrînat lui Cocob de git să-l găsesc de Crăciun cu mărțișor, și scuturînd aripile, pe cadența lui Eminescu, el i-a scos lui Tudor Teodorescu-Braniște acest bilet.

Dacă-l mai adîncește și altcineva decît el, fiind scris numai pentru ochii și, aș cuteza să zic, dacă-mi dă voie, și pentru inima Domnului, căruia i se trimite biletul, cititorul ar putea bănuî că ne-am despărțit aseară și să deducă din gramatica scri-sului că sintem prieteni de brăcinar.

Nu. Cu domnul Braniște nu m-am văzut de cel puțin douăzeci de ani. Pe nevăzute i-or fi scăpărat la tîmple și oarecare fire de păr albe. Dar există, pe lîngă corespondențele inexprimate, o colegialitate, colegialitatea profesională, a singuraticilor

scribiți și a meșteșugarilor care n-au prevaricat. E de trebuință ca, în lumina unei țări înnoite, întinerită în pravili și oameni peste momii și cadavre și peste viermii cuvintului și ai condeiului, simțirile întîlnite să se alătore, să se adune, ca să dea laolaltă, curat, o floare proaspătă, virginală.

1944

TOM

Dumneata erai acel Tom Cord, care se înmormintează azi în București? Dumneata? Băiatul cel mai frumos din lagăr și mai zvelt? As în aruncatul mingii și agil ca o panteră? Dumneata?... Nu-mi vine să cred, Tom. Nu știusem că erai ziarist. Erai corespondentul englezescului *Daily Mail*, va să zică. Ți-aduci aminte? La volei, la baschet și la fotbal nu te bătea nimeni și aveai concurenți, nu glumă. Colonelul Stavăr, maestrul sporturilor din lagăr se uita cu pipa-n dinți la jocul dumitale. Fumul tutunului, i se simțea tocmai de la sentinele. Jucai cu simpaticul inginer Solomon, cel cu capul strîmb, cel mai primejdios comunist, cel mai sîngeros și omul cel mai blînd din lume. Ți-aduci aminte? El sta de doisprezece ani la strînsoare. Le făcuse pisicilor o scară, din zăpadă la fereastra catanei. Și o gaură-n geam. Mi se pare că sta la numărul 10...

Ți-aduci aminte? Am dejunat de cîteva ori amîndoi la masa colonelului, un gentleman. El era închis în lagăr de doi ani trecuți. Era la masă personalul Badaieff, proprietarul în Turkestan al unui teritoriu cît Țara Românească. Era la masă Max Auschnit, cel cu părul de aramă, ca Neron, ca un cap de Brâncuș. El a plecat, știi, cu avionul pe la nasul Mareșalului și s-a întors într-un bombardier englez. I-ai mai văzut, desigur. Eu n-am mai văzut, Tom, pe nici unul. Dar de țigările de foi,

de cincizeci de centimetri ale lui Radu Xenopol, autentice olandeze, îți mai aduci aminte? Bietul miliardar a încercat o crîncenă tragedie. Șșșt! Să nu ne audă.

Ți-aduci aminte cum ai fost chinuit la Serviciul Secret? Un pai aprins, o dată la două zile, între degetele de la picioare și un leșin de patruzeci și opt de ore... Ți-am văzut mușchii gambelor, Tom, subțiați de cleștele călăului pînă la os.

Îți mai aduci aminte că tatăl care te așteaptă îți era yankeu și maica romîncă? Dumneata vorbeai și limba ei nițeluși.

Dar dumneata nu-ți mai aduci aminte, Tom, de nimic.

Lasă-mă să dau drumul unui fulg de hîrtie deasupra mormîntului dumitale...

1944

TRAIAN CONSTANTINESCU

Vinerea trecută am fost în grădină la domnul Traian. Aproape de grădina mea, cam peste drum, vasta lui fermă de trandafiri acoperă întinderile dintre câteva ulițe de câmp. În mai multe sere, ele singure cît niște mari grădini, mii și mii de ghivece minuscule cu plante proaspăt răsădite, și alte mii și mii de ghivece mari cu tulpine de roză, la care se adaugă vreo alte câteva milioane de rădăcini altoite în câmp liber, se cuprind munca, ingeniozitatea și viața domnului Traian. De la un timp, domnul Traian și-a mai făcut o rozerie, afară din oraș.

Prințul trandafirilor, de la care se aprovizionează toți grădinarii și marile negustorii din București, de șaisprezece ani de cînd ne învecinăm, el cu florile lui și eu cu florile mele, de hîrtie, sta nemîșcat între exuberanțele lui, îmbrăcat ca un salahor, cu foarfeca și cu briceagul de altoit în buzunar. Să tot fi avut vreo cincizeci de ani ochii lui albaștri, mintea lui sprintenă și vorba lui dulce și îmbietoare.

Fuseră trei frați, copiii ai unei cocoane-moașe de cartier, astăzi de o sută și zece ani, oarbă, într-o casă albă din grădină. Cîteștrei sau numai doi din ei, între care și domnul Traian, au plecat odinioară în Franța cu economiile mamei văduve, din moșit. Avea o fărîmă de pămînt, pe atunci, împrejurul unei cocioabe. Traian a intrat la o școală de horticultură, iar fratele lui a învățat pictura... Întors acasă, frații s-au apucat împreună de treaba pămînt-

tului părintesc, ajutați de al treilea frate, întinzîndu-și an de an, în toate sensurile, proprietatea. Simțind că n-are destul har și că nu poate să concureze cu pensula florile fratelui, ieșite din briceag, pictorul și-a pus paleta și culorile, cuminte, de-o parte, și s-a făcut, ca frățină-su, florar.

Domnul Traian s-a însurat. Își iubea soția cu o dragoste gingașă. dar pe neașteptate i-a murit. De atunci, mulți ani de atunci, domnul Traian, fără copii, a refuzat să mai cunoască altă femeie. În amintirea unei iubiri el s-a călugărit la altarul tuberozelor roze. *Ad rosam per crucem, ad crucem per crucem...*

Rozele îi aduceau însă aur, un aur fără gust pentru domnul Traian. Il împărțea în dreapta și în stînga, dar banii împuiau, pe măsură ce se muncea să scape de ei.

Cînd a murit și pictorul, afluența beneficiilor disprețuite a crescut, s-a umflat, a dat pe dinafară. Se ducea din om în om și cerceta: « Am auzit că ai avea nevoie de câteva sute de mii de lei », sau: « Uite, cumpără proprietatea aia, ai copii; țîi dau banii eu ». Domnul Traian dădea fără poliță și fără chitanță și fără restituire. Și banii veneau mereu.

Duminică am aflat că domnul Traian a murit simbătă la hipodrom...

Pariase pe calul cel mai prost, ca să piardă pariul. Ofensa l-a fulgerat profund: cîștiga vreo patru milioane. Ziarele afirmă că « un oarecare Traian Constantinescu a murit de emoție, că a cîștigat ». Nici vorbă nu poate să fie de asta. Nefericitul trandafir a murit ca Pompiliu, de lacătul inimii, doi Constantinești într-o săptămînă — și el a fost departe de a fi un oarecare.

Duminică la prînz încă nu i se ridicase cadavrul de pe hipodrom.

DOCTORUL GRIGORIU-ARGEȘ

A fost un timp cînd căpătasem pe neașteptate un drept de informator în medicină și de criteriu experimental. Mă și bătea gîndul să deschid un biuro, să mă asociez cu Societatea de telefoane pentru o taxă specială pe din două.

Vreo cîțiva ani telefonul meu a sunat fără răgaz. O doamnă, un domn, o familie întregă uneori, într-adevăr, și cîte un medic, bolnav de șale, îmi țineau la microfon cîte un discurs. În scopul de a mă antrena la bunăvoință, o facultate care nu mi-a lipsit niciodată și pe care am distribuit-o întodeauna cu mare gratuitate, unii se arătau sentimentali și lirici. Pretindeau că sînt cititorii permanenți, de zi și de noapte, ai poeziilor mele « admirabile ». Mă chemau cu apelativul, atît de plăcut în advocatură, universitate și potcovărie: « Maestre ». Neavînd puțința să fiu necuviincios, tăceam în privința certificatului telefonic, și suportam.

— E adevărat că ați fost grav bolnav? Că ați zăcut un an în morfină? Cine v-a făcut bine, doctorul Grigoriu? Vedeți, el se bucură între medici de o reputație mizerabilă. Doctorii mei, dacă pomenesc numele lui, sar în sus, aruncați ca de un resort, apucați ca de o criză de epilepsie. Uită și regulile politetii, uită și vocabularul, și pornesc să-l injure țigănește. Mă caut cu patru specialiști și doi profesori, am trecut prin treizeci și două de trata-

mente, am făcut și cîteva consulturi, am cheltuit peste puterile mele. Degeaba!...

— Dar ce suferință aveți, frumoasă doamnă?

— Mă cunoașteți? mă întreba înviorată vocea din telefon.

— N-am această deosebită onoare, răspundeam, dar orice doamnă trebuie să fie excepțional de frumoasă...

O dată, elogiile mele au turburat fericit o persoană de șaptezeci și doi de ani.

— Am o sciatică. Ce mă-nvățați să fac? Eram întrebat ca un decan.

— Să-l chemați pe Grigoriu-Argeș. Stați la etaj? Doctorul cam are ceva la inimă și nu poate să urce scările mai lungi...

Se cheamă sciatică durerea pe dinăuntru, de la coapsă la genunchi sau pînă-n talpa piciorului, ancorată uneori cu o scoabă crîncenă într-o vertebră a șirii spinării. Între șolduri, durerea se cheamă lumbago. De vindecat, se vindecă numai cînd trece... Injecțiile te otrăvesc, fierbintele exasperează, recele zgîndăre, nămolurile de « Piștian » sau de Techirghiol slujesc să te mai și mînjească. « Razelē » anemiează fără folos. O literatură științifică enormă cuprinde la rubrica *Rumatisme* în mai multe volume groase sumedenie de dureri contradictorii.

Pe scurt, reumatismul e una din marile rușini ale medicinei.

Doctorul Grigoriu-Argeș avea o injecție a lui secretă, preparată de el cu o asistentă. Doctorul a murit, asistentă trăiește. Ea poate să fie găsită ușor. Dar superstiția transpusă în frică și spaimă față de medici a împiedicat și familia să fie activă. Sînt informat că are materia primă necesară preparatului tămăduitor. Cine îl va pune la îndemîna

medicilor și a sutelor de mii de bolnavi crucificați în pat?

În registrele doctorului Grigoriu-Argeș, care nu era nici ignorant, nici bestie, nici excroc, cum le-a plăcut domnilor medici tăbăriți pe biata lui viață, acum lichidată, să-l calomnieze, ci dimpotrivă un om, și distins, și agreabil și generos la nevoie, am văzut șaisprezece mii de vindecări totale, identificate cu nume și adresă. Cifra desfide toată medicina.

Ar fi cazul să intervie statul, solicitat la diverse soroace, să puie în valoare — și nu numai pentru România — descoperirea unui român, și să scape de chinul, cteodată groaznic, al obscuriei maladiei, de chinul, detestabil, pe bolnavii reduși să tot schimbe somitățile, sanatoriile, spitalele și localitățile balneare. Sau, mai practic, drogheria « Standard », condusă de energiile bine definite și probate ale domnului Karmitz ar putea să exploateze cu competență și eficacitate medicamentul secret.

Leacul i-a cășunat neprețuitului medic și prieten Grigoriu-Argeș, ura sălbatecă a iluștrilor lui confrați, celebrii ca nimeni alții, prin clasică *invidia pessima medicorum*. Calitativ îi cunoaște toată lumea, cel puțin din teatru, prezentați într-o salată de boeuf suculent asortată de meșterul expert în agăți oamenii siguri de ei, cu sosul potrivit: numitul Jean Baptiste Poquelin, zis și Molière.

13 iunie 1946

DOCTORUL BAGDASAR

Frecventnd pe vremurile de demult, de foarte demult, sectorul acelor obiecte ale spiritului, obscure. cunoscute sub numele mistic de științe oculte și magii, și duse într-ascuns, din cercetări în cercetări, în epoca medievală, la condamnarea lor de către Inchiziție, ca niște vrăjitorii, cu arderea pe ruguri a nevinovaților cercetători, la un moment dat, cum se spune pentru evitarea datelor de calendar, m-am lepădat, de oboseală și de scribă.

Nu-i mai puțin adevărat că din alchimia ocultă au ieșit pe de-a-ntregul admirabila chimie modernă, presentimentele care au determinat partea cea mai subtilă din fizică și metodele de analiză și sinteză. Munca de cteva sute de ani, misterioasă, de prin mânăstiri și beciuri, zadarnică în ceasul ei, nu a fost cîtuși de puțin sterilă, și dacă descîntătorii de odinioară n-au descoperit piatra filosofală, care prefăce în aur tot ce atinge, nici elixirul de viață lungă al lui Faustus, mai tirziu, învățații laboratorilor luminoase de azi, virginale ca niște altare, au scos din pechblenda terestră fărîma de radium, împrumutată de la soare, și atomul, deflagrat în bomba de la Hiroșima și Bikini.

Mi-a rămas totuși de atunci, din prima tinerețe, un fel de sens poate fals dar real, al efectelor obsesiei tenace și o intuiție a transformărilor și a vecinătăților prin asimilări de sentiment. Există în practica de laborator un fenomen al osmozei, așa-

numit, care face ca două lichide distincte, separate într-un recipient, de o peliculă, să-și împrumute reciproc proprietățile lor speciale, aflate într-o afinitate oarecare. Nu e cred prea riscant să presupunem că și între materie și intelect se poate reproduce fenomenul de influență, de vreme ce și unul și celălalt fac parte din aceeași natură, în care iradierea impalpabilă și materia pipăită par interdependente.

Îmi vin înainte conturile de ceață ale acestor nedeterminate tîlmăciri ale întinericului științific, la moartea doctorului Bagdasar, obsedat pînă la exterminarea oricărei sugestii contrarii, de trei certitudini, organizate în inteligența lui ca un adevăr unic, definitiv, și nediscutabil. Orice bolnav, prezentat acestui regretat neurolog, trebuia să aibă, obligatoriu, cancer sau tumoare. În sala de chirurgie a spitalului de boli nervoase, doctorul opera aproape cotidian un creier, la temperatura științifică de cincizeci de grade centigrade, și toaleta scotocirii în craniu și în coloana vertebrală dura nu mai puțin de cinci ore de ceasornic. L-am întreat odată la patul meu de sigur bolnav de cancer, dacă o asemenea tortură a chirurgului — nu mai era vorba de pacient — nu-l exasperează, și am simțit, dimpotrivă, că-i făcea plăcere, ca o problemă bizară unui matematician de vocație. Avea o pată de singe din ziua aceea, ca un motiv de broderie, pe ciorapul lui cenușiu, între marginea pantalonului și pantof.

Medicii, din care două somități, au fost siliți să adopte diagnosticul doctorului Bagdasar, dovedit cu simptome absolut concludente și cu fotografii, afară de unul singur și de bolnav... Din întîmplare, o întîmplare interesantă și bună de povestit vreodată, bolnavul văzuse prin Europa vreo șase sute de cazuri de cancer la toate gradele,

adică mult mai multe decît poate să constate un medic sau un chirurg într-o viață și într-o singură localitate. Pentru poezie, cancerul se bucura și de o denumire mai potrivită cu optimismul familiei: neoplasm.

Nefericitul defunct care era numit ministru al României în Statele Unite, unde a studiat cu bursa Rockefeller specialitatea, i-a spus unui cunoscut comun, acum vreo două luni, pe patul de moarte: « Bine ar fi să ne înșelăm ca în cazul Argezi... »

De astă dată, bietul doctor nu s-a înșelat. A murit de neoplasm...

Înșelăciunea este, în medicină, permisă.
Fie-i țărîna ușoară și parfumată.

1946

JAURÈS

Sînt puşini, cred, românii care l-au văzut şi auzit pe marele tribun. Jaurès se scrie fără Jean, ca Homer. El nu a fost un nume de repertoriu, a fost ceva, ca ploaia, ca muntele, ca pădurea şi cîmpul — fenomen şi peizaj.

Scoborîndu-ne odată din Savoia o ceată de camarazi cu traista în spinare şi bastonul, şi făcînd un ocol de cîteva zile prin şes, ne apropiam într-o seară, rupţi de oboseală, de fruntaria elveţiană. Ne apucase noaptea într-un sat îndepărtat şi, tîrîş, grăpiş, ne căzneau să ajungem înainte de a se lumina de ziua, gata să ne întindem în şanţul şoselei. Dar ne ajungea din urmă un sătean care se grăbea şi el către Annemasse. Ce putea să caute aşa de tîrziu un om cumsecade într-un tîrg cu obloanele închise devreme? Am intrat în vorbă cu el. Venea de la patruzeci de kilometri, pe jos ca şi noi, ca să cheltuiască *un sou*, ca să cumpere ceva *d'un sou* (de cinci parale), un ziar.

O vorbă franţuzească spune că *Le jeu ne vaut pas la chandelle* — mai mare daraua decît ocaua. Dar cu cinci centime drumetîl avea să capete un lucru de mare preţ: un discurs al lui Jaurès, apărut în *l'Humanité*. Oratorul vorbise în ajun, şi cititorul n-avea răbdare să-l mai aştepte. Dusîntors optzeci de kilometri dintr-o bucată, ca să iei o gazetă, ar părea un record de nebun. Săteanul era şi sănătos şi inteligent, dar îl adora pe Jaurès,

într-adevăr ca un nebun. În Franţa erau sute de mii de asemenea nebuni. Ei aşteptau o cuvîntare sau un articol al idolului lor strălucit, ca nişte evenimente potrivite cu orice sacrificiu.

Antrenaţi la hotărîrea săteanului, l-am însoţit pe drumul nostru la Annemasse, şi pînă la despărţire el ne-a recitat poeziile, de altă origine decît socialismul, ale lui Alfred de Musset, pe care-ştia pe de rost.

Aşa era Jaurès, cel asasinat pe terasa unui cafeu de lîngă redacţia lui, iubit cu fanatism, pretutindeni în Franţa. Fiu al unui amiral, burduf de carte bună, învăţat cît zece savanţi, vorbind cîteva limbi cu o uşurinţă de care a dat dovadă la Berlin, unde rostise paralel, frază cu frază şi period cu period, un discurs de două ore, în franţuzeşte şi nemţeste, el dăduse pravilei socialiste elasticitatea catifelată, proprie ideilor franceze, nuanţată, fineţe şi eleganţă.

La Geneva, unde l-am ascultat întia oară, într-o sală de concerte, consacrată duminica unui cult neoprotestant, cu cîntări de psalmi şi orgă, nici un local nu era încăpător pentru publicul enorm, sedus şi flămînd să asculte o elocvenţă fără comparativ. Marii oratori din toate ţările dimprejur, predicatorii catolici, luterani, liber-cugetători şi oameni de ştiinţă şi politici iluştri nu mai însemnau mare lucru, după o ascultare a fascinantului Jaurès. Profesori, studenţi, preoţi, călugări, ziarişti, scriitori, cu carnetul pe genunchi, în staluri, stenografiau formele torentului muzical, cînd impetuos, cînd dulce şi todeauna de un stil impecabil, care le fermeca gîndirea, inima şi azul. Asistenţa primea o lecţie de avînt, de generozitate, de credinţă, de perfecţiune, de ţinută şi limbă. Un singur adversar putea să reziste în parlament, spiritului şi elocvenţei geniale a extraordinarului cuvîntător:

Aristide Briand, oblic, pieziș, perfid, paradoxal și fugace, cel mai de aproape fost prieten al lui Jaurès. Euforia estetică pe care o provoca Jaurès în auditor n-avea ca să o egaleze decît stîrnirea la maximum a sentimentului de adevăr și dreptate.

Niciodată, în nici o împrejurare, nici o secundă Jaurès n-a fost un demagog, un colorist de formule convenționale, un repetitor de teze și principii gata făcute. Nici nu s-ar fi putut din partea unei minți atît de îputernicită de haruri și a unui adevărat bărbat de știință cum a fost istoriograful sintetic, profund și creator, Jaurès.

Atîta stăpînire, atîta suveranitate, atîta valoare au putut să fie doborîte de glonțul pistolului de buzunar al unui idiot.

1946

VILSAN ȘI VISSARION

Drept vorbind, majoritatea intelectualilor români este ieșită din țărănime și din burghezia mijlocie, de origine tot țărănească. Moldovenii, apoi ardelenii cu muntenii și cei veniți mai tîrziu cu aptitudini deosebit de vădite. Oltenii întorcînd brazda și pășind, au găsit în sapă și plug, odată cu cîntecul, cel mai frumos al graiului nostru, conștiința de sine și nădejdea în puterile proprii adunate cu stăruință și răbdare.

Țăranii au dat dascăli, negustori, scriitori, oameni de legi, oameni de știință, meșteșugari buni și buni comandanți de armată — și revoluționari. Dacă în privința clerului și a politicii ei n-au prea strălucit de un timp încoace în calitate și caractere și au fost succesiv dezamăgiți de o progenitură prea grăbită să ajungă și să uite, deficitul nu cade asupra lor, ci aparține unei prea scurte evoluții, iacomă de bunuri, cu orice preț și neîmpiedicată de prea brusca și recenta schimbare a obielei cu ciorapul de fildecos, de-a nici un soi de țirgueli. O mare parte din elita noastră intelectuală a fost în toate epocile dedesubtul așteptărilor îndreptățite și adeseori falimentară, comparativ cu țărănimea fără carte, dar sigură și invariabilă în instinctul ei cristalizat.

În definitiv, nu atari denivelări, șerpuiți, zigzaguri și depresiuni interesează titlul prezentelor slove.

Ne-am pus de gînd să pomenim un pictor țăran, înlăturat din cataloage și care într-o zi sau alta va fi pus alături de artiștii cei mai calificați, și un scriitor, ținut la periferiile literaturii.

Unul e argeșeanul Vilsan, care a contribuit personal poate cu mai mult decît adversarii lui eleganți și asortați, la proasta lui reputație de zugrav. Afemeiat și priapic și avînd o continuă trebuință arzătoare de bani, ca să cumpere cît mai multă îmbătare, el nu s-a dat înapoi de la nici un mijloc de a-i cîștiga mai ușor prin asceza opiniilor proprii. A imitat la comandă, ceea ce n-ar constitui o crimă, dar a și iscălit. Acest hoț al paletelor e însă autorul a vreo patruzeci-cincizeci de picturi excepționale. Vor fi descoperite într-o bună zi și inventariate, coplesite de sute de mii de copii și plastografii. Omul a trecut de cîteva ori pe la Parchet și poate că ar fi murit în pușcărie fără naivitatea copilărească, inconștientă și sinceră și în escrocherie a ochilor lui straniu de albaștri.

Vilsan avea în pensula lui, ca nimeni altul, tristețea molatecă a satelor, amărăciunea vîntului și a ploilor românești, ograda autentică dezolată, clăile triste de paie, bălăgarul răscolit, umbra din arșiță. Mi-aduc aminte de o uliță strîmtă și sucită dintr-un cătun, împotmolit în noroi și făgașe: suferința pe care o exală tabloul e vecină cu spaima de mare dezolare. Țara lui Grigorescu e o idilă neîntreruptă. La Vilsan pămîntul geme, oftează și scrișnește. Să nu-i cerem mai mult, portrete, nuduri dezechilibrate și artificii clorotice de culoare.

Celălalt țăran e un scriitor, povestitorul I. C. Visarion, caligraful *Nevestelor lui Moș Dorogan*, al *Privighetorii negre* și al altor cărți numeroase.

Critica îl ignoră. Plimbăreșii noștri de odinioară știau cum e Righi, pe care s-au suit cu funicularul, Matterhorn și Le Petit St. Bernard, dar amatorii

de senzații alpine nu cunoșteau, de pildă, Păduchiosul, crezîndu-l patria scărpinîșului total. Dealtfel, o dogmă estetică elegantă le-ar fi interzis să-i rostească numele în societate.

Pentru că scriitorul este nevoiaș, părinte de zece copii, toți cărturari, botezați, care Garibaldi, care Voltaire, care Arhimede; pentru că stă în satul de naștere și nu se duce la teatru și cafenea; pentru că la port și vorbă e simplu și rustic; pentru că n-are dicțiune și aer; pentru că umblă la țară desculț; pentru că n-are stări sufletești țuguiate, palide și cinice — și pentru o sută și o mie de alte motive franțuzești, colegii îl colesc, editurile nu se îndesă. Între personalitatea lui autentică, evident « populară » și cititorii cultivați, tăcerea celor datori să-l arate și să-l gîndească a ridicat o graniță oarbă.

Cu pălăria lui de boem, cu ghiozdanul cît un geamantan în care își ia de acasă, de la Costeștii din Vale de Titu, fărîma de brînză și colcovanul de piine, pe drum; grăsuț ca Renan, cam cocoloșit; ba cu cîte un nasture uitat descheiat, bucuros întodeauna, nevăicărîndu-se niciodată, Visarion dă o dată, de două ori pe lună prin București, să-și ia « gologanii ». Gologanii lui sînt pensia scriitorilor trecuți de cincizeci de ani, o pensie care le ajunge din treizeci de zile, tocmai una. Lui Visarion i s-a întîmplat să i se și fure, în tren, pensia din buzunar. Probabil că, dus cu gîndul, el fredona cîntecul lui, făcut de el, cu muzică și vorbe: *Măria neichii, Marie*, și nu s-a supărat peste măsură cînd ajungînd acasă vedea că pensia lui trecuse într-alt buzunar. « Numai să nu-i poarte nenoroc », se mulțumea el să spuie, cînd Gongonica, soția lui gospodină, îl întreba într-o doară dacă s-a întors cu ceva din metropola și municipiul București.

VIRGIL TREBONIU

Foiletonul despre scriitorul I. C. Vissarion mi-a pricinuit cteva scrisori din care cea mai evocativă vine din partea poetului Virgil Treboniu.

Ca să nu pară un latin de-acum douăzeci de veacuri, care mi s-ar fi adresat din catacombe, trebuie să povestesc cui aparține aceste nume de medalie, de circulație puțin publicitară, în literele noastre, nelipsite de nuanțe, de pitoresc și de analogii cu mișcarea felibrilor lui Mistral.

Odinioară, mi s-au prezentat în grădină, acum vreo doisprezece ani, vreo zece domni, unii cu baston, alții cu mfinile goale și nici unul cu ghiozdan; unii mai corpolenți, alții mai trași la față și la trup, strinși în grup la o stație de tramvaie, pentru o congratulare și un colind de poezie, la marginea împărăției lui U.C.B. Funcționari, profesori, studenți și un cizmar, toți închinați în veghe frumosului și tragicului lucru, raportat la stele, la reverii și azur.

Era o tovrărașie de poeți. Fiecare mărturisea cu o decență hotărâtă calitatea, în urma numelui și prenumelui, de poet. Cam sărăcuți și chiar foarte sărăcuți, ei se asociaseră și au rămas asociați, atât pentru a se spovedi unii altora în versuri, în cenaclu, cât și pentru a contribui la tipărirea în plachete de buzunar a manuscriselor proprii socotite mai reușite. Vreo douăzeci de broșuri publicate cu toată îngrijirea, se risipiră din mfinile lor, pe masa dintre

Zîmbind și lăsînd pe fiecare în năravul lui, sceptic cu oamenii, dar credincios în cele sufletești, Vissarion face grosului superficial omenesc o impresie de hai-hui și de floare la ureche. Lipsit radical de vanitățile curente cu masiva lui încredere țărănească în soartă și în voia chibzuită a Celui de Sus, el nu e tulburat de acele ambiții de arătare și fudulie care fac antipatici și ridiculi pe alții confracți mai puțin prevăzuți cu materialele și facultățile apropiate de noțiunea unui talent.

Ba îmi permit să afirm că I. C. Vissarion e și ceva ca un adevărat om de știință în matematici, în chimie, în fiziologie, visînd azi la o snoavă sau la o povestire și mline la un motor... Școala lui a fost cartea liberă, pe care o și face la rîndul lui.

Universitatea lui a fost, ca și pentru Fabre, învățătorul dintr-un cătun, din Midi, buruienile dimprejurul casei. Acela, în satul Sérignan, îmbrăbodit cu o manta violetă de glicină, este, cum se cam știe, întemeietorul pe un maidan, al unei științe cu totul noi, scrisă admirabil, știința gîngăniilor. Entomologia, acea miraculoasă operă de ostentoare descoperiri care i-a slujit documentele de creație lui Remy de Gourmont, autorul unei cărți de unică valoare și frumusețe, *La Physique de l'Amour* (Ediția «Mercure de France»).

N-o fi poate un păcat de moarte ca I. Vissarion să fie considerat un scriitor, dar e o mare rușine.

FISCHER-GALAȚI

Îmi vine dintr-o librărie, teritoriul de spirit al doctorului în litere, probabil de la Lipsca dacă nu de la Munchen, orașe în care și-a trăit o tinerete ardentă, vestea că « Fișer » ar fi murit. Mormîntul acestui mare om cumsecade și prieten incomparabil ar pribegi pe undeva prin America de Sud, poate că prin Brazilia sau Argentina.

Nu știu de ce, de unii oameni se anină o impresie de longevitate fără sfîrșit, și vestea dispariției lor dintre lumină și umbră pare neverosimilă. Om nespus de bun, intelectual suculent, jovial, egal cu sine în toate sezoanele de treceri subite dintr-o temperatură într-alta a vieții, o fărîmă sceptic, ironic în sensul lui Anatole France și nițel epicureic, Henry Fișer-Galați a fost în vitrina cu patru străzi din centru, ale Bucureștilor, o figură, și în climatul intimității un savant surizător și sensual, și colorat, coleg de paletă, a « substantificei măduve » a lui Rabelais.

A murit Fișer într-adevăr? Nu-mi vine să cred. Dacă e viu îl aștept să vie să-și asculte rîzînd necrologul, poate că în aceeași casă cu păreții de cărți, din podină la tavan, în care am stat de multe ori împreună, întorcînd foile edițiilor lui rare și cartoaiele teancurilor de stampe și gravuri. Astăzi prețul în bani al colecțiilor lui ar atinge o cifră cu nepuțință de fixat în numărul ei de miliarde. Iar valoarea lor abstractă ar fi și mai greu de apropiat, cu

frică. Ce-au ajuns aceste comori grămădite în apartamentele din Aleea Suter? Le-am văzut descrescînd de la zeci și mii de bucăți pe măsura descrescîterii averii proprietarului și a mutării bibliotecilor lui de la o adresă la alta. Un popas, un timp la « Bibliofila », o librărie instalată cu eleganță în palatul Fundației Universitare, a coincis cu suferința că trebuie să se despartă de frumusețile adunate. Știu pe nume și cazurile unor miliardari, care căpătînd scumpele lucruri pe nimic, nu le-au plătit nici pînă-n ceasul prezentului necrolog.

Viața lui Fișer, amic al pictorilor și scriitorilor și mult mai puțin al clasei de bogătași căreia îi aparținea prin moștenire, e plină de humor și de un pitoresc variat. Filosof zburdalnic în universitățile străine, cititor înviersunat de literatură, om de știință variată și om de gust de triplă esență, el avea la Galați, de unde-și trăgea particula de nume, o fabrică celebră, « Albina », întemeiată de părintele lui, pentru bidoane și cremă de ghețe...

— Ce mai faci, dragă domnule Fișer? îl puteai întreba cînd scobora din mașina lui, oarecum jerpelită, în fața cafeului « Terasa » de pe vremuri.

— Vax, dragul meu, și tinichele, răspundea Fișer. Nu vîi să luăm o cafea împreună?

Cafeaua era o masă cu tot felul de bunătăți în mijlocul balamucului vesel din sala din dreapta a gospodărescului local, ținut și creat de un distins negustor de agremente, Steriu. Ion Minulescu țipa bătînd chibriturile și cerînd o porție de dulceață « mai mare ». Bratu reclama o nouă picătură de rom în svarț sau explica — « Idiotule! » — muzica proaspătă a lui Debussy, ori comenta — « Ignorantule! » — pe Horațiu. Bratu era vărul lui Barbu Delavrancea și ministru *in partibus* în Departamentul afacerilor străine. Camil Rescu creiona o schiță pentru un tablou. Iser apărea cu nedezipitul lui de buze trabuc. Unii citeau, unii scriau, un repor-

taj, o cronică, o poezie. Terasa era o redacție universală. Dospea mocnit o cocă din care avea să crească aluatul literaturii următoare și la care, într-un fel sau altul, punea mina și punga ca să fie frământată mai bine și Fișer-Galați, cu o discretă și foarte bine venită dărnicie.

„Tinichelele“ « Albinei » treceau Atlanticul și Pacificul în vapoare încărcate cu bidoane. Se pare că erau ieftine și bune. Marele client al fabricii din Galați era Imperiul japonez...

Ultima dată l-am văzut cu brațul drept răstignit de o schelă portativă, chirurgicală: căzuse din tramvai. N-am știut când a plecat din țară pentru un exil în eternitate. Îl așteptam să se întoarcă...

Fișer-Galați a fost primul meu editor. *Cuvintele potrivite* au apărut cu cheltuiala lui, sub egida Fundației Principelui Carol. Am scos cu el, când sărăcise aproape de tot, el cu cheltuiala și subsemnatul cu titlul și manuscrisul, în 1934, « cartea cea mai mică din lume » în « Biblioteca Mărțișor », 21 pagini, ceva mai scurtă decât un chibrit. În amintirea prietenului, coeditorul va duce înainte, în curând, microscopicile ediții.

Unuia din cei mai dezinteresați și mai devotați lui, condeiful românesc îi rămâne dator măcar o biografie.

1946

II

Conduc de mărturia unui om mîhnit, și bine informat, către Valea Plîngerii, am participat nu cu prea multă încredere. dar cu toată tristețea, la înmormîntarea lui Henry Fischer-Galați, prietenul inimos al scriitorilor, pictorilor și al cenacloilor de odinioară. Împărtașeam cititorilor care l-au cunoscut știrea decesului, utilizînd vorbele la perfectul compus și la imperfect, cum se cuvine într-un elogiu adus unui dispărut, care *a fost* și care *era*.

Mă grăbesc să rectific și timpul gramatical și melancolia stîrnită. Fischer este, trăiește, și nu trăise în America de Sud: el trăiește în carne și oase în insula Cipru... Numai că trăiește prost, foarte prost. Și-a pierdut, nefericitul, un ochi, văzînd intrucîtva cu cel ce i-a mai rămas.

Numeroase telefoane, dovedind a fi falsă impresia că semenii aleși sînt repede dați uitării, m-au supus unui interogatoriu sentimental de care m-am achitat pe cît am putut. Informațiile exacte n-au zăbovit. Pe cînd mă gîndeam cu îngrijorare la un prieten, de care nu mai auzisem pînă simbăta trecută nimic, el se interesa în scrisorile lui de mine, rubedeniile sale păstrînd în ceea ce mă privește o discreție exagerată. Singurul individ căruia el nu i-a scris, totuși, niciodată, se pare că am fost eu. Sînt foarte bucuros. Indiferența aparentă față de cei mai de aproape ascunde uneori o dragoste reală.

Fișer după ortografia noastră, (el e autorul celui mai răspândit și mai practic manual de ortografie românească, tipărit la «Tiparnița» lui), duce o viață grea în insula Cipru și trebuie urgent ajutat. Nu ajutat cu bani, ci cu forme administrative, cu hîrțile de la guvern, necesare întoarcerii lui în țară, unde are oarecare stare. Inteligența, erudiția și înalta corectitudine a lui Fișer nu sînt de prisos în România și la București, unde e de crezut că aurul moral, dacă nu-i de o valoare egală cu medalia sau cocoșelul, e încă în oarecare urcare. Cine ar avea bunăvoința dintre personagiile cu influență să intervîie pentru ca bunul nostru compatriot să se întoarcă? Îmi închipuiesc că nu e nevoie de altceva și de mai mult ca de o fărîmă de bunăvoință. Fie-vor în stare rîndurile de față să fixeze atenția cuiva o secundă? Ar fi de-ajuns.

Dacă n-aș fi un ins răsleț și singuratic, dacă aș dispune de ceea ce se cheamă raporturi și relații, mi-ar fi ușor să cer undeva, unde aș fi îndreptat, o audiență, și nu prea greu, bănuiesc, să obțin repatrierea lui Henry Fișer, imobilizat într-un ostrov al Mediteranei. Poate că și condeii poate folosi la ceva, bățul în care șchioapătă pe hîrtie inima și conștiința. Odată, pe neștiute, distinsul meu traducător în limba germană, tînărul bucovinean Weissglass, a scăpat din fața plutonului de execuție, în Transnistria, mulțumită manuscriselor ce-i atîrnau din buzunar. Ofițerul care trebuia să comande «foc», mi-a spus mai tîrziu rescăpatul, era gorjan. De astă dată nu ar fi suficient un sublocotenent. Ar trebui un ministru...

Henry Fișer așteaptă în Cipru cu familia lui, doamna Eugenia Fischer și doamna Emilia Hart.

Îată exactă și adresa acestei cinstite familii: Pedhoulas, Cyprus.

1947

ION CALOVIA

Ion Marinescu e numele unui actor, la începutul carierei. Povestea lui e scurtă, dar de un mare dramatism.

Fusese angajat la Teatrul Național, nou sosit din conservator și numaidecît a și fost mobilizat și trimis pe front, unde a îndurat războiul. Întorcîndu-se acasă, aparent nerănit, Teatrul Național a refuzat să-l reprimească. Nu vreau să imput nimănuia nimic, dar mi s-a spus că director era domnul Tudor Vianu; n-am avut timpul să verific, dar cred că nu era alt director la Teatrul Național. Numai profesorului Ionescu-Sisești aș avea să-i aduc o imputare, că s-a împotrivit tratamentului doctorului Iacob și a contribuit cu trei ani de întîrziere gravă a operației din ultimul timp.

Ion Marinescu căpătase în război o rană nevăzută. Leziunea era la creier. Îi șovăia piciorul, îi fugea mîna, îl trăda palma, ostenea curînd, vocea îi era împiedicată. L-am cunoscut și m-a impresionat inteligența lui adîncă. Soldatul Ion Marinescu devenise Ion Calovia, numele lui de scenă. L-am rugat să-mi citească *Miorița*, o piatră de mare încercare pentru un actor. M-a zguduit. Refuz întodeauna să-mi las ochii în voia lor și simțirii slăbiciunea să se răscoale. Nu m-am putut în nici un fel stăpîni, am strîns dinții, am căutat să-mi provoc o durere, ca să anulez emoția. Nu am fost în stare să mă birui: am plîns. Cine poate să scoată

din asprimea pietrei îndrjite lacrima învinsului e un mare artist.

De o lună de zile Ion Calovia e internat la Spitalul de boli nervoase, în seama profesorului Tomorug, un medic care-i și el o valoare. Doi medici din școala viitoare, a speranței, a probității științifice și a exponentului personal, doctorii Constantin Arsene și Ion Ionescu, chirurghi ai superdelicatelui organ de gândire și sensibilitate, i-au desfăcut craniul artistului și au găsit în creier o tumoare. De un volum nebănuit, tumoarea cîntărea o sută de grame.

Ion Calovia își recăpătă lent facultățile de echilibru. Ceruse o carte de versuri: i-am trimis-o. Vrea să silabisească și să se controleze dacă face călcătura silabelor cu vocea tare, exact. În aurora ce-l încinge, Calovia iese tremurînd din neant, ca soarele din Ocean și întuneric.

Ion Calovia e un mare sărac. Pentru vindecarea lui deplină el are nevoie de multă liniște și tăcere împrejurul creierului lui. I se datorește și pentru războiul care l-a strivit și pentru teatru, care-l așteaptă, un oarecare confort. El zace într-o cameră cu mai mulți bolnavi ca și el tot atît de nefericiți. Convalescența lui cere o rezervă, ceea ce în limbaj de teatru se numește o cabină — și rezerva costă scump.

Sînt încredințat că rezerva are să i-o dea Teatrul Național, la Direcția căruia se află azi, nu un profesor rece și calculat de universitate, ci un poet...

1947

EMIL BOTTA

Ar fi normal ca pictorii, muzicanții, romancierii și poeții să nu-și publice opiniile despre pictori, muzicanți, romancieri și poeți. E logic. Comentariul, venit să sporească sau să micșoreze valoarea unui confrate, e un lucru delicat și camaraderia cu cei de o categorie cu tine exclude cu deosebire mitocănia. Aprecierea cu vecea condeiului a unei opere aparține criticilor, a căror prezență într-ale presei e aici la locul ei și necesară, măcar ca să fină la zi repertoriul mișcării artistice și literare. Știu că o critică nu e mulțumită cu acest rol bibliografic, foarte util tinerii de minte. Ea năzuie să dea sentințe definitive în rolul, nițel pedant, de magistratură și uneori, cînd ambițiile personale depășesc calitatea personală, să determine curente și să provoace o artă dirijată: dogmatica atrage pe orice popă, care nu poate fi profet. Dacă e și un artist, criticului i se cuvine dimpotrivă orice întreprindere, fără discuție și suspiciune — numai că el e tras de două forțe contrarii, anulate în paralelogramul mecanic una pe alta.

Mărturisesc că sînt contrariat în ignoranța mea că aflu atît de tîrziu de prezența între noi a unui poet ignorat: Emil Botta, foarte aplaudat pe scenă ca actor și totalmente neștiut ca poet. Credeam vag, oarecum, că domnul Botta « scrie ». Bănuiam că la o substanță de interpretare ca a lui ar corespunde aceeași substanță, aceeași argilă, din care

se pot plămădi, ca în ziua cea de a șasea, și păpuși de cortină și jocuri de ceață în umbră. Dar substanța asta ne cam păcălește: ici se întărește într-un relief și dincolo curge.

Piesa, la care am lucrat împreună în ultimul timp, a avut cincizeci și șase de repetiții. Am cunoscut colegialitatea și elanul serios al actorilor și al directorului de scenă, colaborarea ne-a apropiat, ne-a suprapus, ne-a împletit piraietele. Sfârșesc prin a profesa un respect adevărat față de torturații expresiei teatrale. Pentru a putea să ajung aci, mi-au trebuit, spre rușinea mea, peste cincizeci de ani de viață, falsificată de noțiuni primite de-a gata. L-am văzut pe Emil Botta precizînd exact cu timbrul sensul cuvîntului central și înțelesul unei fraze cu arabesc, trăind cu inteligența, cu inima și cu presimțirea gradele suitoare și pe scoborș ale unei idei, pe care știe să o desfacă ca un evantaliu, pe jumătate, pe sfert sau pe arcul întreg.

El trăiește, gîndind, mutînd minutarele interioare ale intenției, după bătaie. Un mare actor!

Între două scene, mi-a strecurat cartea lui de versuri *Pe-o gură de rai*. L-am încercat numaidecît, despîcîndu-i volumul unde a voit foaia să se deschidă, în obscuritatea sălii.

Am căzut peste versurile următoare:

* *Verba Volant. Delicata, fluida, fugara tristețe — Aduce o șoaptă: Nu-mi pasă... Și vîntul o vinde pădurii semețe. — Cuvintele zboară! Ce-mi pasă!*

Mierle și grauri, sturzi, ciocănitoare — Cu toți și toate murmură. Nu-mi pasă! — Infame voci, Crăieșe, Bocitoare — Ciudate, cite-n lună și în soare. — De oerva lor pădurea-i plină rasă.

Mult am să rîd. Las rîsul să mă-nghețe — Pînmoartea vine, moartea rea, hidoasă. — Acuma să te vîd, fugara mea tristețe — Nu-ți pasă nici acuma, tot nu-ți pasă? *

Un mare poet!

Volumul are o sută șazeci de pagini. Paleta e diversă. Lumea poetului e o lume a lui. Vocabularul, de dură energie ardelenescă e rafinat prin justă și eleganta prezentă, fin orchestrată, a neologismului adecvat.

Tresăriri de virginități cu vâlurile albe, ale celei dintîi împărtășiri. Orga respiră parcă, uneori dintr-un străfund, cu un accent. François Villon. Emil Botta nu seamănă cu nici un poet și nu se aseamuește cu nici unul. E tot ce trebuie unui descălecător. Uite-l, se duce drept spre Luceafăr, pe o spinare de zimbru.

Cunosc poetul numai de două zile.

1947

ION IONESCU

Spitalul central de boli nervoase, din marginea Bucureștilor, e un parc imens de vegetație și pavilioane. Un cățel pribeag a nimerit la pavilionul de neurochirurgie. El sta la ușa, pe o treaptă de piatră, cu piciorul din față ridicat, și gemea: vizitatorul neașteptat nu s-a mișcat câteva zile din locul lui și nimeni nu s-a gândit să-i supere intuițiile curioase.

A trecut pe lângă el un chirug în halat, care tocmai terminase o gravă intervenție la creier. Cîinele s-a uitat la el cu prietenie, iar Doctorul s-a oprit. «Ce ți s-a întîmplat, măi băiete, l-a întrebat pe cîine, că ții laba-n sus?». L-a examinat. Ciudatul client o avea zdrobită. L-a luat subsuoară și s-a întors din drum în sala de operații. A doua zi cățelul purta un pansament cit o sandală. I se dăduse rana, oasele-i fuseseră așezate cum trebuie, între lopățele și tratamentul a durat vreo trei săptămîni, cu schimbările judecate necesare de către chirug.

Cățelul face acum parte din personal. E vindecat și păzește ușa, exact pe treapta unde a fost găsit.

Mai tîrziu s-a prezentat la pavilion un moșneag cu fiul lui, un adult, un bărbat voinic dar bolnav. Tînărul a fost internat pentru o intervenție, iar rîși serioasă. Cîtă vreme a durat așteptarea, bătrînul a vegheat pe scara cîinelui tîmăduit, dormind noaptea afară lângă el și unul într-altul.

«Vino să te-mbrac într-un halat de bolnav și rămîi în spital, lângă flăcăul dumatăle», l-a îndemnat chirurgul. «Mulțumesc», fi răspundea unchiașul. Sărac lipit, bătrînul umbla ziua prin oraș cu cerșitul, și putea să-i aducă bolnavului cîte ceva de mîncare. Fătul i s-a vindecat.

Chirurgul, vorbind curent englezește, a venit la el șeful misiunii americane medicale, care aflase ceva. Era însoțit de o doamnă, bolnavă de erizipel. Chirugul român a izbutit s-o vindece, după ce doamna fusese tratată zadarnic de medicii din Statele Unite. Uimirea i-a cîștigat doctorului prietenia devotată a medicului american, de ale cărui ajutoare în medicamente și materiale speciale se folosesc gratuit bolnavii chirurgului nostru.

El primește, cercetează și dă îngrijire oricui se duce la pavilionul lui, indiferent de beteușug — și mai ales îl vindecă! Aci voiam să ajung. Dar mai ajung undeva. Chirugul refuză orice fel de onorariu, argumentînd că-l plătește spitalul. Plata spitalului se cunoaște și doctorul, care chiar locuiește în spital și n-are în oraș cabinet, adică prăvălie, e ca și unchiașul pomenit, sărac.

Am avut fericitul prilej să fac cunoștință cu acest medic fără de arginți, ca sfinții Damian și Pantelimon. E un foarte tînăr personaj și nu iese dintre bolnavii spitalului mai niciodată. Concentrat în sine, tăcut și nișel ironic, el nu refuză numai onorariile, dar a refuzat toate dregătoriile ce i s-au propus. Nu vrea nimic și nu se plînge de nimic. Și mai suferă de o superioritate: citește și preferă poezia. Recitează versuri în spital.

Știți cum îl cheamă? Nici mai mult nici mai puțin: Ion Ionescu. Cîte valori înalte nu are acest biet neam românesc, neștiute, necăutate!

DOCTORUL ȘTEFAN PIERSIC

Am urmărit dările de seamă, ca să văd ce se poate vorbi despre volumul acestui autor, *România agricolă și imperialismul economic al țărilor industriale* — și n-am aflat nimic. Aș fi dorit să cunosc judecățile mai competente decît ale mele, despre această carte, pe care am citit-o din scoarță-n scoarță cu un interes neîncercat de multă vreme în literatura documentară.

Să citez vorbele tămiioase ale lui Miron Costin, cu care se deschide această valoroasă lucrare, cînd istorică și narativă, cînd critică și economică și cînd plină de înfățișări neașteptate și de idei: «Cu acele trecute vremi, să le pricepem pe cele viitoare».

Am primit cartea doctorului Piersic cu scepticismul cititorului îmbuibat de titluri pe coperte făgăduitoare, între care nu găsești mare lucru. Într-o seară, am scos-o din raft și i-am dat *grosso modo* și rapid foile peste cap, cu degetul mare, ca și cum aș fi căutat în ele ilustrații. Tînjind să se desfacă ritmic foile, pe cîte o pagină am surprins cîte un cuvînt, cîte un rînd, cîte o frază, care m-au angajat.

Lectura e antrenantă, capitolele instruiesc și incidențele provocate de autor luminează sumedenii de probleme, invite brusc din fapte și împrejurări, unele știute, dar fără înțelesul lor și opace. Autorul povestind gîndește și dă transparența evenimentelor cu o luciditate cristalină. E o foarte frumoasă carte, cartea doctorului Ștefan Piersic.

Enumerarea citorva capitole, care ar fi trebuit să fie cuprinse și într-o tablă de materie absentă, dă o imagine a temelor răscolite și tratate cu mîna de meșter.

De la bucolicele virgiliene la cerealismul moșieresc. Țărănimea românească în luptă cu nedreptatea. Străinii veniți în Principate fac Stat în Stat. Desfătările boierilor și luzul femeilor, le plătește țăranul. Realități și contraste biologice. Peste două milioane de gospodării din România fără vacă. Bordeie și case de lut. Munci forțate ca în exploatările coloniale. Un miliard de zile nelucrate. Exodul patologic și emigrațiile patologice. Petrolul românesc, belșug și bogăție pentru țările industriale și capitaliste. Românul este un cerșetor, care doarme pe un sac de aur. Pustiirea codrilor din România. Ciobanii Europei. «Fiind țară în calea răutăților, s-au pustiit». Agricultură fără plug, fără grapă și fără vite de muncă. Vaca de jug. Europa industrială în atitudine economică față de România. Congresul de la Viena folosește pesta bovină drept manevră economică. Agricultură înobilată și industrializată prin animale. Opincile și țărșii de lemn le importă România din Austria. Planul Tardieu și confederația dunăreană. Sud-Estul european este caracterizat prin mizerie, nesiguranță și exploatare. Speranțe economice de viitor. Patrimoniul biologic și spiritual, specific neamului românesc, perpetuat ca o sacră moștenire prin țărănimie. Orășeanca maltuziană și țărânca prolifică.

Trec zeci și zeci de capitole, care de care mai adevărate în voioasa lor nădejde și amărăciune.

Aș adăuga o mențiune inimoasă pentru frumoasa prefață a volumului, scrisă cu o pană substanțială de către domnul profesor Grădinescu. Și termin cu cîntecul de leagăn al mamei țărănci, deasupra copilului din copaie, citat de domnul Ștefan Piersic:

*Nani, nani, pui de om,
Cum aș face să te-adorm?*

Vin găină, dă-i hodină,
Și tu rață, de-l răsfăță;
Tu, cal breaz mi-l fă viteaz,
Porumbiel, fă-l sprintenel,
Vin curcan și mi-l fă ban,
Tu, lăstun, dă-i suflet bun,
Tu, mistreț, mi-l fă isteț.

1947

DOCTORUL MIHAI BĂCESCU

Nu cred că literatura de imaginație să aibă nevoie de prea multe nume de plante.

În clasa substantivelor fără acțiune, ea generalizează, cu toate că e vorbă nouă și neuzată de tipografie, pusă unde trebuie, poate să adauge, scandată, dacă nu o culoare, un ton sau silabele prozodice, implicate de încovoierile frazei. Dar și atunci cuvântul trebuie să aibă un înțeles ori un subînțeles, ceea ce nu se prea petrece cu numirile de buruieni și flori, tot atât de numeroase câte județe, plăși, regiuni și sate se înșiră de-a lungul potecilor omului cu traistă și băț.

Însă biblioteca și filologia, lexicul, trebuie să le îmbrățișeze pe toate, fără să-i scape nici unul din acele frumoase cuvinte românești, care studiate de cărturar și literat și deschise ca niște medalioane, cu vârful unghiei, dau la lumină o icoană, un portret de vîrstă și ca un ceasornic mecanismul însuși al limbii, noțiunea de criteriu, dacă un cuvînt e de formație neaoșă și străbună, întodeauna țărănească, ori pseudo-științifică sau imitativă.

Începusem odinioară cu un medic, care bănuise că era un mijloc de procopsire și care a văzut că s-a înșelat, un vocabular de boli și de leacuri, așa cum se aflau în limbajul de la țară. Lucrul s-a isprăvit cînd nici nu se arătase bine.

Un prieten avea prin preajma primului război, numit impropriu, comparativ cu al doilea, mon-

dial, un țaran bătrîn, care cunoștea toate vorbele botanice din districtul Rîmnicului Sărat. Ne legaserăm să construim, călătorind prin ținuturile noastre, un dicționar cu fotografii și desenuri. Găsiserăm și o cameră neagră suprasensibilă, care permitea instantaneele verticale, ca în aviație, și am și luat câteva portrete de bălării admirabile, stilizate de la natură după o schemă geometrică uimitoare. Descoperiserăm și o iarbă pită, al cărei fruct compus din linii mari aeriene, pătrate, trapezoide și în cruci, legănat pe un fir necrezut de subțire, nu-l mai văzusem nicăieri, nici în șes, nici la deal și munte, nici în streinătățile pe unde am colindat în câmp și altitudini. Războiul ne-a tulburat cercurile și moartea prietenului a pus cap interesantei preocupări.

Domnul doctor Mihai Băcescu, director la Muzeul zoologic și hidrobiolog la Institutul de cercetări piscicole al României, a binevoit să-mi trimită frumoasa domniei sale lucrare, apărută recent: *Peștii, așa cum îi vede țaranul pescar român*. Ce trebuia făcut cu iarba, domnia sa face cu peștele, dar aflui din paginile introducerii volumului de peste două sute optsprezece pagini, format mare, că autorul ar avea în manuscris și opt sute de cuvinte pentru plante. Poate că la Cluj, unde părea pînă la un moment că se concentrase cea mai bună valoare cărțurărească și unde i s-a oferit o catedră de universitate, pe care parcă mi se pare că nu ar putea să o accepte din pricina lipsei regretabile de locuințe în orașul ardelenesc, un răgaz mai confortabil i-ar permite să le tipărească și pe acelea într-un volum.

Ar fi mult de scris despre cartea doctorului Băcescu. Vrînd-nevrînd, domnia sa înavuște literatura bibliotecii cu o contribuție esențială, nu numai știința piscicolă, cum i se zice, și zoologia. E o carte, punind interesele universitare de-a ndara-telea, înainte de toate de folclor.

O plăcută atmosferă de discret patriotism, o scaldă, inevitabil. Dar o dovadă în plus despre ceea ce s-a afirmat mai de mult, că lipsa de lectură a săteanului nostru poate să fie un indiciu peiorativ pentru Ministerul educației, ceea ce nu stabilește incultura lui; dimpotrivă. Pe lîngă o inteligență prea bine cunoscută, pe lîngă un gust ales, pe lîngă o muzică, o literatură și o vorbire armonioasă; pe lîngă instituții sufletești, de generozitate, poporul românesc de pe brazdă, din sate și cătune, are o cultură autentică și originală, incomparabilă cu hibriditățile anemice din București.

Cartea domnului doctor Mihai Băcescu aduce aminte de acestea toate și de altele, lucru de care emoția cititorului îi rămîne îndatorată.

1947

FRANCISC RAINER

Fără să caute să fabrice proverbe, aforisme, maxime și sentințe, croite după un artificiu cărturăresc, ca niște epigrame în proză, opera celui ce gindește, suferă și scrie, capătă o culoare grațioasă dulce din notele de după muncă și elan. Sînt briliantele și mărgăritarele animate de grumazul idoului de granit, așezat cariatidă la o intrare de templu, cu palmele pe genunchi. Sînt sămînța scuturată din floare, a unor noi tulpini și trunchiuri încolțite prin mușchiul de piatră, printre ferigi. Sînt semnele de mărginire dintre știință, viață, frumusețe și presupuneri.

Profesorul Francisc Rainer nu a fost numai un învățat, învățător și novator, ceea ce ar fi la proporțiile lui prea de-ajuns. El era și un poet, un artist frămîntat, o inteligență mistică, o sensibilitate dintre obscur și clar, neliniștită între cele două continente negre, separate de o îngustă apă de azur, pe care trece luntrea gînditorului odată cu el, neantul de ieri și neantul de mîine, două aspecte ale lui «întodeauna».

Am toate volumele postume ale savantului, răsofoite de curiozitatea ignoranței mele, și-mi dau seama de puterea momentală a operei lui, construită ca o piramidă. Doamna, văduva profesorului, ea nsăși femeie de știință, îi slujește amintirea pe

dimensiunile cuvenite unei personalități încă prea mult apropiată de timpul lui pentru a fi înțeleasă. I-ați auzit vreodată vocea la telefon, un suspin neîntrerupt, venit parcă dintr-o stea de veșnică singurătate, de undeva, departe, dintr-o regiune a incomensurabilului zodiac?

Dar citesc și recitesc însemnările de om chinuit, de visător și estet ale profundului scriitor, călăuzit, pe lîngă un gust de suav rafinement, de o cunoaștere temeinică a vechilor civilizații, rămase în arhitectura, sculptura și dialectele lor. Ele s-au tipărit în Revista Fundației regale de literatură, reproduse pe ici-colea de alte publicații. Ca un abur auriu se ridică din notele lui Francisc Rainer și plutește pe viață ceea ce se cheamă sufletul lui, încercat de luminișurile și umbrele ce-l constelează în proporții egale. Mi se pare că Rainer a fost un catolic, dar un catolic, ale cărui schițe de idei și sentimente se mărginesc parcă și cu *Urmarea lui Iisus* a lui De Kempis și parcă și cu fruntariile lui Pascal, întrerupte de pauze și contraste, de tăceri în care ideea continuă să se exprime... Și toate slovele lui rapide mărturisesc o stare de levitație morală, în analogie cu suirea la ceruri: îndoiala.

1947

DEM. DOBRESCU

Mă uitam din dealul Mărțișor peste vasta luncă a grădinilor întinse pe balta transformată într-o luxuriantă câmpie joasă, de legume și flori. Grădinarii, ani de zile, au adus carele de humus, bălegarul pe târgi și au podit mostiștea cu o velință de cel mai gras și darnic pământ. Perdele de sălcii pribege întrerup și-i dau o profunzime fără margini ținutului crizantemei și al verzei plumburii, așternut cu feerica impalpabilă ceață a dimineții opaline.

Împotriva măsurilor, ordonanțelor și amenințărilor municipale au ieșit între două plozi, ca niște ciuperci cu pălăria purpurie, frumoasele locuințe, risipite pe șesul nou, cu acoperișul de țiglă. Ciocanele, pe înserate, ale oamenilor nevoiași, veniți de la lucru ca să-și edifice pe încetul câte un crîmpei de casă, la care muncesc nevasta, copiii și rudele vecine, bat pînă noaptea tirziu păreții de șipci diagonale, « bulgăriți » cu mocirlă de paie și lut, sau zidiți cu blocuri de chirpici.

Din creștetul mării Văcărești se lasă, lin și elastic, bulevardul care-l unește cu Abatorul, prevăzut, într-un proiect abandonat de împrejurări, să parcurgă orașul pînă la Universitate, ca o cale imperială. El poate cea mai completă și elegantă perspectivă a capitalei, această matcă largă de asfalt, cu două șosele despărțite pe toată întinderea ei de un covor oblung de pajiște verde. Altădată

gazonul stropit continuu, ca parcurile londoneze, încadra în spațiile curate proaspetele buchete de gladiole și, din timp în timp, o amforă de ceramică, dezgropată de arheologi, din adîncul în care stăteau ascunse de invazii cerealele nobile și untul-de-lemn, adăoga cite un accent drumului zmălțuit. Toate urcioarele au fost sfărmate.

Autorul acestui decor și al numeroaselor aspecte, în care natura, tehnica și gustul estetic, au colaborat sub impulsul și supravegherea lui riguroasă, e fostul primar, al treilea ctitor după Bucur și Pake, al orașului Bucureștii, domnul Dem. Dobrescu, explorator și al Snagovului, lacul și codrul neturburat de la Odobescu incoace, de nici un ecou de intuiție oficială. În citeva zile, în citeva săptămîni, în citeva luni, în cîțiva ani, într-o vreme neînchipt de scurtă, domnul Dobrescu a frămîntat orașul, rămas intact din epocile geologiei, i-a dat un chip, o înfățișare și acest faur și aurar a fost oprit din lucrul lui tocmai atunci cînd bijuteria începea să se ivească și să pilplie pe catifeaua îmbinată dintre orizonturi și cer. Și marele primar, a căruia figură crește pe cît lumea îl uită, nu a fost zăticnit în munca lui admirabilă, de fatalități, ci de oameni.

Aflu că domnul Dobrescu e foarte suferind în casa din marginea Snagovului domniei sale, și încerc o aspră durere, dar aș voi, dacă se poate, să-i deștept un sentiment, să-i pricinuiesc o mulțumire, cit de slabă, cit de neînsemnată, pomenindu-l în mijlocul operei sale, pe care o privesc din dealul meu, la trecerea rîndunelilor din cocic în azur.

1947

DOCTORUL CIOCÎLTEU

Mi-a șovăit creionul mai multe zile în șir să scriu în capul unei tablete numele acestui poet. El a fost și medic, profesor, la facultatea unde se învață descoperirea boalelor și leacul.

Șovăirea venea de la îndoială. Nu mi-a tihnit să cred, fără alte informații, în prima știre despre cadrul, despre momentul, despre forma și despre cauzele în care și de care a murit Ciocîlteu. Mi s-a părut, deși nu mi-am pierdut pînă la vîrsta mea toate naivitățile primitive, că mai ales pricina morții doctorului Ciocîlteu nu putea să fie aceea care a fost, morală și de sensibilitate. Candoarea mea și nevinovăția lui jucau astfel într-un paradox.

Incredibila moarte s-a petrecut în consiliul profesoral. Despiciindu-i-se catedra, pentru numirea unui profesor nou, Ciocîlteu s-a simțit redus, diminuat și bagatelizat. Unii oameni suportă nedreptatea cu eroismul plugarului, care dispune în folosul lui de conștiința că lui nu i se cade nimic și că stăpînului i se cuvine totul — și îndură! — și nici batjocura nu-i sărăcește sufletul înțeles cu pravila cea mai presus de timpuri și de împrejurări.

Dar firea omului nu se poruncește. Apărîndu-și timp de un ceas demnitatea de cărturar și onoarea profesională, Ciocîlteu s-a așezat pe scaun. S-a simțit rău, și-a rezimat capul pe umărul unui coleg de scaun, și a căzut. Vecinul, pricepînd că profesorul era fulgerat de o congestie, a încercat să-i derive

singele de la creier și i-a retezat o venă. Drept sculă de chirurgie urgentă, medicul s-a slujit de o lamă de ras, pe care o cumpărase ducîndu-se la consiliul profesoral. Ajutorul a fost de prisos. Ciocîlteu a murit în drum către spital.

Acum, catedra îi va reveni întregă noului profesor. Nu știu dacă moștenirea îl fericește tot pe atît pe cît l-a mulțumit numai o parte din ea. Legată de o dramă și de un mort pe catedră, știința, și cea mai indiferentă, rămîne obsedată, iar cărarea cimitirului se schițează definitiv în spatele dascălului, nou, ca un fundal de scenă, în care se zbate omul hotărît să o înfățișeze. M-aș cutremura să mă urc în amvon, în clipa în care preotul s-a prăbușit, și să citesc *Evangelhia*, deschisă la pagina vieții, de la rîndul unde a mers, odată cu ochii, degetul lui arătător și s-a intrerupt. Glasul tremură, tonul glasului scade, ideea se-mpleticește, și parcă nici genunchii nu se mai țin pe încheieturile lor sub stîhar.

Nu sînt medic, sînt dimpotrivă un bolnav, bolnav de trăire și de amărăciune — și nu sînt nici profesor; dimpotrivă sînt un etern ucenic. Dar dacă aș fi în locul noului profesor, care încă nu și-a inaugurat lecția de început, m-aș recunoaște dator să fac să-i corespundă unei morți o eleganță. Lîngă un mormînt stă frumos linia înaltă a unui molift vertical. Eu m-aș demite. Catedra n-ar mai fi o izbîndă și o bucurie. Ar fi o suferință.

1947

FRANÇOIS RABELAIS

Sint astăzi patru secole de la moartea lui François Rabelais, sfârșit la o vîrstă care încă acum vreo cincizeci de ani însemna la Paris, unde notorietatea era dificilă pentru artiști, un debut.

Cine și ce a fost acest Rabelais, citat așa de rar, chiar în Franța lui, necum în România noastră? Un om care a ris cît a trăit, și un om întreit, călugăr, medic și scriitor. Un întemeietor și creator de limbă. Îndrăcitul lui de condei fabrica în serii cuvinte mereu noi din firimiturile latine, eline și vechi franțuzești și avea îndrăzneli de toate dimensiunile și de toată natura, într-un timp cînd știința, simțirea și adevărul aparțineau fățărniciei și cenzurii inchizitoriale. Toate ideile trebuiau să poarte, ca un obroc, tichia strîmtă a clerului medieval și de cîteva ori, din pricina literaturii lui eretice, Rabelais a cam trecut pe lângă spînzurătoare.

Revoluționarul Etienne Dolet, celebrul tipograf și care scosese o ediție din *Gargantua și Pantagruel*, prieten cu el, a fost ars în piață publică, de viu.

Celebritatea geniului rablezian vine de la aceste două personaje născute prin etimologii de fantezie satirică, din călimara lui; *Gargantua și Pantagruel* și care intitulează cele cinci cărți ale lui, reunite dimpreună cu anexele, aproape într-o mie de pagini de tipar mărunt. Gargantua, tatăl lui Pantagruel, e fiul lui Grandgousier și al Garga-

melei, o familie caricaturală de uriași lacomi și nesătui.

Era timpul, rămas din mitologie, cînd omul nemulțumit de slăbiciunea lui fizică și de scurtimea vieții, își căuta o compensație în poveștile cu uriași, din care poporul, apăsător și de stăpînire, își trăgea, pe lângă superstiții, satisfacțiile de veselie și de critică acoperită. Această epocă, foarte lungă, a durat pînă la cartea simbolică a pamfletarului englez Swift, autorul lui *Gulliver în țara piticilor și a giganților*, cam, adică, pînă în anii 1745. De-abia după aceea se ivi, în toată lumina lui, spiritul de încredere în sine și în puterile proprii, al omului, căci în curînd anul 1789 înregistrează marea Revoluție franceză și Comuna, după care se afirmă gigantismul real și valoarea colectivă a individului, scăpat din ce în ce mai mult de sugrumarea strigoilor istorici.

Preferințele populare franceze mergeau amuzate la isprăvile imaginare ale cîte unui Titan ridicul și batjocorit. Rabelais, sărac și prigonit și trăind de la o zi la alta, ca un proletar, care se ferea din răspuțeri de tihna unei nobilimi de sutană și spadă, asigurată prin servilism, a început și a continuat să scrie, împins de nevoia de a cîștiga fără rușine un supliment derizoriu la slabele lui mijloace de trai, din vînzarea prin bilciuri a broșurilor tipărite. Tiparul fusese născocit de curînd. A încercat o primă carte, care a prins, a scris o a doua și a scos cinci, pe lângă un almanah grotesc, compus din cînd în cînd. Succesul i-a fost atît de bun, încît scrierile lui, cît și plagiatele grosolane ale concurenților aventurieri, s-au răspîndit neașteptat de iute. Se relatează că la apariție, cărțile lui se vindeau mai mult într-un singur an, decît *Biblia* în zece ani. Uriașii lui Rabelais erau în același timp regii, împărații și curtenii.

Să precizăm un punct. Modestia lui Rabelais nu fusese determinată să se apuce de scris, de nici o velleitate sau ambiție literară și se poate spune că el a scris, fără să știe că *scrie*: că scrie, în sensul academic de mai târziu al cuvîntului, înconștient de stilul și de puterea lui de expresie. Ieseau din mintea lui gîndurile, în toată simplitatea, ca ghiocelii din pămînt. Ce departe era de el bănuiala, că posteritatea va face din literatura lui, ceea ce făcuse el din Gargantua și Pantagruel, un uriaș, însă de altă natură.

Al doilea punct de precizat. Rabelais e primul scriitor francez, care, sătul de schimonosirile savante ale Sorbonei, a utilizat în toată cruditățile și năivitățile ei pitorești limba poporului din bilciurile unde se colportau broșurile lui, ca la noi odinioară, cu coșul, *Haiducii*, *Micul dor*, *Ileana Costnzeana*, *Păcală*, *Cilibi Moise* și celelalte fascicule de cite cinci parale, cumpărate de sătenii sosiți la iarmaroc cu cartofi, porumb și fasole. Și să nu uităm că marele clasic francez era un mare învățat, medic, profesor de anatomie, savant în limbile latină și vechea greacă. Din grecește el și-a scos și silabele necesare pentru transformarea sensului cuvîntelor sale.

Firește că în țesătura povestirilor lui, pe care le scria rîzînd în hohote, el știa să strecoare odată cu gluma, adeseori groasă dar întodeauna subtilă, revolta lui de asuprit și în personajele lui zeflemeaua convenită unei boerii de trîndăvie ostentativă, unui monopol clerical absolutist de ipocriți ai *Bibliei* și ai canoanelor bisericesti. Dragostea lui de popor, de adevăr, de știință și dreptate, izbucnește din toate paginile lui, semnificativ.

Rabelais are la noi un corespondent remarcabil, pe Ion Creangă. Vom citi cîteva pagini de Rabelais, în românește. Din partea noastră e mai mult

decît o îndrăzneală. Între limba lui și limba noastră e o deosebire de termeni; de vocabule și de substanță, cu neputință de egalat. Orice încercare de a juxtapune textul francez cu un text românesc, e nepermis de primară.

Rabelais nu e un autor de episoade și peripeții, decît foarte rar; de pildă ca atunci cînd povestește întemeierea unei mînăstiri, a Telemișilor, în contrast tendențios cu sumedeniile de ordine călugărești din timpul lui.

Pagina care expune principiile de organizare ale mînăstirii proiectate, trebuie citită în întregime:

E vorba de intențiile fratelui Ioan (Jean) al căruia eroism în războiul lui cu Picroșol (Picrochole), intenții ce trebuiau răsplătite de către Gargantua împărătește. Războiul se iscase, ca mai toate războaiele, dintr-o nimica toată, din pricina unei căruțe cu lipii și brînzoaice. Fratele călugăr Ioan dovedise o vitejie fără păreche, frîngînd spinările asaltatorilor cu coada cît o prăjină a unei cruci de biserică, scoasă la procesiunile catolice.

Gargantua voia să-i dea o stăreție, sau chiar două, dar călugărul îi răspunse că nu vrea să primească însărcinări și guvernare de călugări. Cităm textual:

« Cum aș putea governa eu pe alții, zise fratele Ioan, cînd nu știu să mă guvernez nici pe mine? Dacă vi s-ar părea că vă place ceea ce am făcut pînă acum și aș mai putea face pentru Măria Voastră pe viitor, dați-mi învoire să întemeiez o mînăstire după pofta inimii mele. »

Cererea îi plăcu lui Gargantua, care-i dăruie toată regiunea Thelema de pe rîul Loara, la vreo jumătate poștă de pădure.

Fratele Ioan îi mai ceru voie lui Gargantua să înființeze o religie nouă, cu totul alta decît toate celelalte.

— Mai întâi, răspuse Gargantua, nu e nevoie de ziduri împrejur, căci toate mînăstirile sînt închise de ziduri mari.

— Într-adevăr, zise monahul, însă asta nu s-a făcut degeaba. Acolo unde stau ziduri în faţă şi-n spate, stau şi şoaptele, pisma şi mocneşte şi complotul.

De vreme ce într-unele mînăstiri de pe lumea asta e obiceiul că dacă intră în ele vreo femeie (vorbesc de cele ruşinoase şi de mironosiţe) să fie curăţit locul pe unde a trecut, s-a hotărît ca şi aci să fie spălate şi rase toate urmele călugărului sau ale călugăriţei care ar pătrunde din întîmplare în noua mînăstire. Iar devreme ce în credinţele religioase din lumea asta totul e măsurat şi întocmit după ceasuri, s-a mai luat hotărîrea ca noua mînăstire să n-aibă nici orologii, nici cadran solar şi ca toate treburile să se facă şi să fie înlăturate după împrejurări şi prilejuri.

— Căci, spunea Gargantua, niciodată nu pierzi atîta timp, ca atunci cînd te apuci să-l numeri. Şi cu ce te alegi? Cea mai mare prostie din lume este să-ţi rînduieşti viaţa cu clopotul şi nu cu bunul tău simţ şi cu mintea.

Şi de vreme ce pe atunci femeile nu se duceau la călugărie, afară de chioare, de şchioape, de cocotate, de urite şi de ismenite, de nebune, de ţicnite, de divorţate şi cu multe cusururi, ca şi bărbaţii, de altfel, guturăioşii, născuţii de-a-ndoaselea, nerozii, sau nesuferiţii (« Mă rog o întrebare, spuse monahul, o femeie care nu e nici frumoasă nici bună de ce mai poate fi ea bună? » « De călugărie, zise Gargantua ». « Da, răspuse monahul, şi de cusut la cămăşi », s-a luat hotărîrea că în noua mînăstire vor fi primite numai femeile frumoase, bine făcute şi cărnose şi numai bărbaţii frumoşi, cu muşchii tari.

De vreme ce în mînăstirile de maici nu puteau să intre bărbaţii decît pe subţ ascuns şi pe furiş, s-a decretat că acolo nu vor fi permise femeile decît dacă se vor fi aflat în mînăstire de mai înainte bărbaţi şi nici bărbaţii dacă nu se găseau, tot aşa, femei. De vreme ce, atît femeile cît şi bărbaţii admişi după un an de ucenicie, erau siliţi să rămîie în călugărie toată viaţa, s-a hotărît ca bărbaţii şi femeile să părăsească noul aşezămînt după placul lor, în toată libertatea.

De vreme ce de obicei călugării puneau trei jurăminte: de feciorie, de sărăcie şi de ascultare, s-a hotărît că acolo puteai, dacă voiai, să te căsătoreşti, să fii bogat şi să trăieşti slobod. Vîrsta de admitere era: pentru femei de la zece la cinsprezece; pentru bărbaţi între doisprezece şi optsprezece ani.

Să ne întorcem puţin la regele Picroşol, care sfătuit atît de nişte consilieri slugarnici cît şi de ambiţiunile lui de a cuceri treptat, după regatul vecin, al lui Grandgousier, toată lumea, întregul univers, de la primul lui pas agresiv, pierde războiul şi fuge stupid şi nenorocit. Împrejurarea nu e prea streină de unele evenimente mai recente. Iată ce se alege dintr-un şef de stat, belicos. Cităm:

« Deznădăjduit, Picroşol o luă la fugă, dar pe drum poticnindu-i-se calul şi căzînd, regele furios îl ucise. Atunci voi să încalce pe măgarul de la moara din apropiere, dar morarii îl snopiră în bătaie şi-l dezbrăcară de veşmintele domneşti, dîndu-i, ca să se acopere, o zdreanţă de cămaşe. Tre-cînd o punte peste o apă, el dete de o vrăjitoare bătrînă, căreia îi povesti marea lui nenorocire şi care îi prezise că-şi va recăpăta regatul la sosirea lui Moş-Aşteaptă. Nu se mai ştie cu de-amănuntul ce a putut ajunge regele războinic, totuşi mi s-a spus că e acum salaor, tot aşa de furios ca

mai-nainte, văcărindu-se mereu și întrebând pe călătorii streini, dacă nu cumva a sosit Moș-Așteaptă prin regatul lui.»

Am făcut aceste palide citate pentru exemplificarea mecanismului în concepție la Rabelais. Reproducerea în românește a citatului poate fi socotită exactă. Ea suferă însă de un defect: îi lipsește savoarea originalului. Rabelais nu e povestitor de fapte petrecute, decât rareori, ca în cazul de față. La el interesează, înainte de toate, limba, imposibil de reprodus într-o limbă pe înțelesul nostru. El e numai stil, aromă și savoare, într-adevăr.

Valoarea literară a cărților lui stă cu totul în limbă, intraductibilă într-alte limbi. Limba lui Rabelais nu poate fi tradusă nici în limba franceză... În limba franceză modernă. S-au încercat mai multe asemenea traduceri, în deșert. Textul original aproape nu mai are gust, ajunge sarbăd și seamănă, comparativ cu lămâia, cu sarea de lămie, coclită, metalică și sălcie.

Asta o afirmă autorul prezentului text, ce se citește acum și care se sleiește în strădanie de mai bine de un an de zile, să dea în românește, dintr-o însărcinare adresată așa-ziselor lui calificări, o tilmăcire acceptabilă a lui Rabelais, și care pînă la urmă va fi constrins să se lase păgubaș, în nici una din limbile românești suprapuse, de la Coresi pînă azi, nu se poate încerca o transpunere onorabilă și respectuoasă pentru original și pentru tilmăcire. Dealtfel, publicul cititor își va da seama de acest lucru și la lectura paginilor ce urmează, palide și șterse față de proza grandioasă a marelui scriitor.

Dar Rabelais, care a închis ochii în Franța, într-o zi de april, trebuia pomenit în România într-o zi de april... Și cum l-am fi putut pomeni mai

bine decât presărindu-i pe un mormînt de mai multe veacuri cîteva flori vitrege din grădina lui. Este ca și cum am fi rupt, paginile lui, ca o scrisoare în bucățele, pe care le lăsăm să zboare peste el, ca niște confettii impersonale, de hîrtie.

În cele treizeci de minute ce mi s-au acordat pentru lectura prezentului manuscris nu mai pot fi introduse totuși citate ca în textul de mai sus și, ca să începă în firimitura de timp noi cuvințe de noțiune din povestire, sintem nevoiți să rezumăm.

Un prunc normal se naște la nouă luni. Gargantua s-a născut la unsprezece luni. Mamele pot să-și poarte progenitura și mai mult, scrie Rabelais, cînd e vorba de un exemplar excepțional, de o capodoperă de nou-născut — iar Gargantua era într-adevăr un fenomen, ca și părinții lui. Copiii noi știam în copilăria noastră sau că sînt aduși de berze la fereastră, sau că se nasc pe la subsuoară. Gargantua s-a născut pe urechea stîngă a maică-sii. Orice copil pînă la el venea pe lume țîpînd. De cum s-a născut, Gargantua, însetat de așteptare și furios, ceru să bea, ca un bețiv. Strigătele lui erau atît de sonore, încît au fost auzite în cîteva țări.

Ca să ne facem o idee de foamea și de volumul stomacului unui mare aristocrat, autorul destăinuiește că la nașterea geniului moștenitor s-au tăiat pentru prăznuirea noii bucurii trei sute șaizeci și șapte de mii, paisprezece boi și că doamna-mamă a mîncat singură șaisprezece zăcători, două putini și șase oale de ceea ce la noi, în București, ar putea să fie ciorbă de burtă, tustlama și piftie.

Pentru alăptarea lui Gargantua s-au mobilizat, în calitate de doici, șapte mii nouă sute treisprezece vaci, căci cantitatea de lapte a maicii lui era insuficientă. Într-adevăr, sinii ei nu erau în stare să puie în gura fericitului copil decît o mie patru sute de boloboace și nouă oale de lapte la un supt.

Să dăm cuvîntul autorului, citînd textual cîteva rînduri:

« Am bănuiala sigură, spune Rabelais, că nu o să credeți în posibilitatea unei nașteri atît de stranii. Mie unuia mi-e totuna, dar un om cumsecade, un om de bun-simț crede întodeauna ce i se spune și ce găsește scris negru pe alb.

Și de ce să nu credeți? Pentru că nu-i nici umbră de adevăr, zici dumneata. Păi tocmai de aceea trebuie să crezi serios. Căci iată ce spun învățații în toate celea de la Sorbona: „Credința este argumentul lucrurilor nevăzute“.

Este credința noastră împotriva legii, împotriva rațiunii, împotriva Sfințelor scripturi? Nu. În ce mă privește, n-am găsit în *Biblie* nimic împotrivă. Dacă vrea Dumnezeu ceva, zici că nu poate să-l facă? Mă rog, nu-ți mai băga în cap asemenea deșertăciuni. Eu îți voi spune că lui Dumnezeu nu-i este nimic cu neputință. De pildă, dacă ar vrea, de aci încolo toate femeile vor naște pe urechi.

Dacă v-aș povesti acum ce a scris Pliniu despre nașterile ciudate și neobișnuite, ați rămîne cu gura căscată, dar eu nu sînt un mincinos atît de mare, ca el ».

Gargantua a dus-o așa pînă la vîrsta de un an și zece luni și din pricina că nu se putea face un leagăn pentru așa namilă de copil, i s-a fabricat o căruță frumoasă cu boi, care-l plimbau de coloro prin regiune. Din cînd în cînd, tînărul se supăra foc, fiind susceptibil și nervos — și făcea urit. Atunci i se aducea de băut, firește că nu lapte ci băutură de tras la măsea, și numai decît, ca printr-un farmec, se potolea și începea să suridă cu gurița lui înviorată. Cît era de gingașă această guriță, vă puteți închipui. Julele vîlstar avea o bărbie monumentală, cu etaje, optsprezece guși, așezate una peste alta, ca mai multe burți la gît.

La optsprezece luni, splendidul copil se făcuse, cum se zice, mare, aproape major, s-a sculat pe picioare și trebuia să i se croiască rufăria și costumele demne de rangul și de proporțiile lui. Culoarele dinastiei părintești erau alb și albastru.

Ascultați:

Pentru cămașa băiatului, nouă sute coți de pînă cea mai faină, două sute de coți pentru buzunarele puse pe dedesubt la subsuori.

Pentru haina de la gît la briu, cum se purta pe vremea lui Rabelais, opt sute treisprezece coți de saten alb, pentru eghileții de blană, purtați tot pe atunci, o mie cinci sute nouă și jumătate de piei de cline.

Se mai purtau și un fel de nădragi, strînși pe corp pentru care au trebuit o mie o sută și un sfert de coți de ștofă de lînă albă. Etc.

Pentru încălțăminte: patru sute șase coți de catifea albastră roșcovană și la pingele o mie o sută piei cafenii de vacă.

Cingătoarea a luat trei sute și jumătate coți de mătase, albastră și albă, «care, adaogă autorul, mă prea înșel ».

Apoi mantale cu dungi de aur, bonete cu pană pe ureche, medalii, placă de aur atîrnată de grumaz cu un lanț de șaptesprezece kg., spînzurînd pe pîntece, inele la mai multe degete.

La vîrsta de la trei la cinci ani, Gargantua a mîncat, a băut și a dormit, a băut, a mîncat și a dormit, a dormit, a mîncat și a băut.

La cinci ani, taică-su, luînd cunoștință de valoarea intelectuală a moștenitorului, îl dete la carte. Trecuse prin tot felul de suferințe și făcuse mai multe invențiuni, bălăcea în supă, bătea clinii, rupea picioarele muștelor, făcea pe asinul și cerea tărițe, minca dintr-o strachină cu căței, se lîngea cu ei pe bot etc.

I s-a ales un mare doctor în teologie, maestrul Thubal Holofern, care-l învăța atît de bine abecedarul, încît elevul îl recita și pe de-a-ndoasele, cu ușurință. Abecedarul i-a luat cinci ani și trei luni, ca să fie știut bine. Treisprezece ani, șase luni și două săptămîni i-au trebuit ca să asimileze pe Donatus, Faretus, Theodolus, vestiți grămăticici medievali, combaterea mitologiei, și morala în strofe de cite patru versuri.

În optsprezece ani și unsprezece luni a învățat *De modis significandi*, adică logica, tratată de o sumedenie de adepți de-ai lui Păcală.

În același timp, el învăța să scrie cu litere gotice, tiparul nefiind încă utilizat, toate cursurile autorilor și purta cu sine sculele trebuincioase în greutate de șapte mii chintale, din care numai vasul de finut pensule de scris era cît un stîlp de biserică. Călimara cît o butie de marfă sta spînzurată de lanțuri de fier.

Apoi citi *Compostul*, un almanach care i-a luat și el încă șaisprezece ani și două luni, cînd dascălul lui muri de boli lumești.

După răposat el avu un alt profesor cu tignafes, pe magistrul Jobelin Bridé gură-cască. El îi citi următoarele lucrări geniale:

Liber derivationum și *Grecismele*, două dicționare *Doctrinale puerorum* și *De octo partibus orationis*, două gramatici, cu diverse *Supplementa. De moribus in mensa Servandis* sau cum să te porți cînd stai la masă. *Marmatreptur*, o explicație a *Psalmilor* și a sfinților. *De quator virtutis cardinalibus*, tratat de morală și *Dormi secure: Dormi in pace*, o culegere de predici care dau un somn sănătos, precum și alte opere de aceeași teapă.

Nu se mai ține minte cît au durat aceste studii savante, pe care au leșinat generațiile din veacul al treisprezecelea, dar fapt este că din atîta hrană

intelectuală Gargantua a ieșit burduf de carte și un mare înțelept.

Grandgousier văzuse că, într-adevăr, fiu-su învăța tare bine și își cheltuia tot timpul cu studiul, dar își da seama totodată că ele nu-i erau de nici un folos, ba că era și mai rău, că băiatul se scrîntea la cap, că se cam țicnea, că era dus cu gîndul și că se prostise. Îngrijorat, el s-a consultat cu vice-regele Papeligosei, care i-a răspuns că ar fi preferabil pentru Gargantua să renunțe la învățătura cu asemenea dascăli. Știința lor era o dobitocie și înțelepciunea lor un fleac bun să tîmpească mințile bune și să strice floarea tinereții. « Pot să-ți fac dovada cu copilandrii noștri care au învățat numai doi ani. Judecata, cuvintele și vorbirea lor, purtările lor în lume sînt cu totul altele decît ale fiului dv. Dacă nu vă spun adevărul, să-mi radeți o mastață. »

Proba fu făcută chiar în seara aceea, după cină, cu un băiat de șaisprezece ani din suita vice-regelui. El vorbi atît de frumos și de convingător, încît Gargantua izbucni în hohote de plîns, ascunzîndu-și fața în bonetă și rămînînd mut. Nimeni n-a mai putut scoate din gura lui nici o vorbă, nici un sunet, ca dintr-un măgar mort.

Fără intervenția vice-regelui, Grandgousier îl omora pe magistrul Jobelin. Ei s-au înțeles în privința numirii unui nou pedagog, maestrul Ponorates și s-a decis plecarea tuturora la Paris pentru a lua cunoștință de metodele de învățămînt franțuzești.

S-a întimplat că tocmai atunci regele Numidiei i-a trimis un dar din Africa lui Grandgousier, o iapă, o gogeamite iapă, cea mai gogeamite cu puțință și care a fost transportată pe trei corăbii mari și o a patra ceva mai mică. Ca să ne dăm seama de enormitatea acestui nemaipomenit ani-

mal e de-ajuns să spunem că singură coada îi era mare și groasă cit o clopotniță. Iapa era cit șase elefanți adunați laolaltă și mai avea și un corn la spate, cam pe la coadă.

«Asta o să ducă pe băiatul meu la Paris, își zise Grandgousier. E tocmai ce-mi trebuia. Într-o zi o să fie un om mare. Ca să nu trăim ca niște dobitoace, ne trebuiesc învâțați.»

După băutură, bineînțeles, Gargantua pleca a doua zi spre Paris, însoțit de Ponocrates și de oamenii lui. O bucată de vreme călătoria fu veselă, cu mese îmbelșugate. Dar intrară într-o pădure mare, locuită de popoare de muște și bărzăuni, un adevărat chin pentru bielele iepe și bieții catiri și măgari. Iapa lui Gargantua și-a răzbunat semenii ei într-un chip nebănuit. De-abia intrată în pădure și asaltată de gize ea desfăcu și întinse coada și s-a apărât atît de bine de ele, încît a doborît toată pădurea, ca și cum ar fi cosit-o. Și din pădure n-a mai rămas nimic, nici arborii, nici muștele, nici gărgăunii; numai o cimpie întinsă.

Ajuns la Paris, după ce și-au răcorit bine gîtlejurile cu toții, Gargantua a ieșit pe străzi la plimbare în admirația tuturor, căci poporul din Paris e atît de prost și de neghiob din fire încît o piaiță, un catir cu tobe, un paznic la o răspîntie adună mai multă lume decît un bun predictor evanghelic. Oamenii se înghesuiră în el atît de mult, încît Gargantua se lăsă ca pe un scaun să se odihnească, pe turlile catedralei Notre-Dame, zicîndu-și: «Pesemne vor să le plătesc venirea mea la Paris. Au dreptate. Stai că le dau eu lor. O să le dau niște vin, din vinul meu, să-i satur.» Gargantua își dete drumul udului și de-acolo, de sus, de unde sta, a înecat toată piața catedralei, adică două

sute șazece de mii patru sute optsprezece oameni fără să socotim femeile și copii.

Unii mai iuți de picior scăpară și, asu-dați, tușind și scuihind, ajunseră la Universitate, de unde îl ocărau și blestemau în toate chipurile și limbile vorbite. Rabelais care știe să fie batjocoritor și cinic, după cum s-a văzut, înșiră o listă de înjurături pe șleau.

După ce s-a risipit lumea, Gargantua pipăi marile clopote ale bisericii pe care ședea, le puse să sune în cor și-i veni ideea să le desprindă din locul lor și să le agățe la grumazul iepii, ca niște clopoței. Și le-a luat cu el.

Locuitorii Parisului revoltîndu-se, după obiceiul lui de a se aprinde lesne, și doctorii în teologie discutînd pierderea clopotelor, însărcinară pe unul dintre ei, magister Janotus de Bragmardo, să se prezinte, să-i ție lui Gargantua o predică argumentată și să-i ceară clopotele îndărăt, ceea ce se și făcu. Ca să-și întocmească un discurs de mare inspirație, după cele mai înalte principii doctorale și sorbonniene, teologul și-a bătut capul de maestru timp de optsprezece zile, asigurat, dacă recapătă în urma homeliei sale clopotele catedralei, de daruri importante, niște nădragi calzi pentru bătrînețele picioarelor lui și cîteva șiraguri de cîrnați. *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, Amen.*

Consultîndu-se cu suita lui, Gargantua fu de acord cu Pinocrates să i se dea magistrului cîrnați făgăduiți de Sorbonne, șapte coți de postav negru și trei de căpușală, trei sute de bușteni, să se încălzească la iarnă, douăzeci și cinci holoboace de vin, un pat cu trei saltele de fulgi de giscă și un lighean mare și adinc. Hazul mare pe care îl iscase predica lui merita cu prisosință darul făcut.

La Paris, Gargantua se dete întreg pe mîinile savante ale lui Ponocrates, care în primul rînd căuta să-și dea seama cum se făcuse că elevul lui, cu atîți dascăli și în atîta vreme, izbutise să rămîie atît de nerod, de încrezut și de prostănac.

Noii lui profesori teologi îi stabiliră un program. El se scula cu noaptea-n cap între opt și nouă dimineața, se tăvălea cîtva timp în pat ca să se deștepte bine, se da jos din așternut, nu se spăla pe ochi, ca să nu piardă timp și se pieptăna cu grebla naturii, cu cele cinci degete de la mînă.

Și se punea să mănînce cît șapte, supe peste supe, măruntaie prăjite, mușchi de vacă la grătar, șuncă succulentă și tot felul de alte bunătați pe grătar și își spăla înghițitoarea din belșug.

Pe urmă se ducea la biserică, unde îi se aducea cartea de rugăciuni, pe măsura lui, într-un coș. Ea nu cîntărea nici mai mult nici mai puțin de unsprezece chintale. Se plimba apoi pe galeriile și prin grădina mînăstirii din jurul bisericii și, în sfîrșit, învăța o dureroasă jumătate de ceas cu ochii pironiți în carte, dar gîndul lui era la bucătărie. După aceea se așeza la masă cu cîteva duzini de șuncă, cu limbi de vacă afumate, cu cîrnați și caltaboși și sărături bune pentru pofta de băutură. În tot timpul mesei, patru din oamenii lui îi aruncau în gură, unul după altul și neînterupt, lopățele de muștar — și din cînd în cînd, ducea la gură și cite o găleată de vin. Și masa nu se oprea decît foarte tîrziu, cînd începea burta să-i bolborosească.

Se spăla pe mîini cu vin, își scobeia dinții cu un picior de porc și se înveselea stînd de vorbă cu intimii lui. Apoi pe un covor așternut pe jos se înșiruiiau cărțile de joc. Șahuri și babaroase și se jucau două sute douăsprezece jocuri felurite, fiecare cu numele lui.

După aceea se cuvenea băutură — și trei ceasuri de somn.

La deșteptare, vin la gheață mai mult ca-nto-deauna.

«Asta e viața adevărată a sfinților părinți», spunea Gargantua.

Apoi citea nișel și lua rugăciunile de-a capo și, ca să meargă mai repede, încăleca pe o catircă bătrînă care slujise la nouă regi, bilbăind din buze și dînd din cap bisericește, și se ducea să vadă iepurii prinși cu lațul prin grădină.

La întoarcere, da fuga la bucătărie ca să știe ce se rumenește la frigare. Și mînca iarăși foarte bine, cu cîtiva bețivani de prin apropiere. După masă începeau jocurile din nou — sau băiatul se ducea pe la fete.

Ponocrates l-a lăsat cîteva zile în voia lui dar se hotărî să-i aplice severa lui disciplină. A chemat întîi un medic care i-a dat o curățenie: săbur, lepădîndu-i astfel din creier deprinderile perverse și făcîndu-l să uite tot ce învășase de la foștii lui pedagogi — și îl introduse în societatea oamenilor învățați. Din contactul cu ei îi spori mintea și dorința de învățatură mai bună.

Literatura lui François Rabelais e o frescă vastă caricaturală a epocii lui, dominată de superstiții și spaima reprezentate și multiplicare de roba neagră, cînd ascetică și veninoasă și perversă, cînd destrăbălată și fățarnică, dușmana inteligenței sincere și grăbită să osîndească și să execute.

Veacurile evului mediu, ce păreau fără de sfîrșit, ca niște dușmani de întuneric, sînt pline pe de mîrgini de ruguri în jarul cărora ardeau schismaticii de vii, cele mai frumoase modele de umanitate. Flacăra mai durează dedesubtul cenușii, fumul nu s-a risipit încă din conștiința omenirii nici pînă în ziua de azi.

Desigur că Rabelais nu e pretutindeni în opera lui egal cu sine și la un nivel constant. Ar fi și cu neputință. Uneori, parcă apucat de părerea de rău că s-a ridicat prea sus, că a scoborit prea jos sau că a mers prea departe, se lasă în monotonie și primește chiar să se contrazică. Dar, în tot ce a scris, zvîcnesc de dragoste și de generozitate rătăcirile inimii lui aprinse.

1953

« VIAȚA ROMÂNEASCĂ »

Cred că era în noaptea de Anul nou. Mi s-a spus că revista *Viața Românească* împlinește de la apariție cincizeci de ani. Am lucrat pe vremuri la ea și mi s-a cerut « ceva » pentru sumarul numărului de față.

Nu mai încăpea nici o reticență, făcându-mi-se această onoare. Viu sau mort, conștiința mă obligă prea mult, ca să nu creionez o pagină în cinstea hramului revistei și să nu plimb o cățuie cu jar și tămîie deasupra unui mormînt care mă doare.

Viața Românească a fost Ibrăileanu: cum ar putea condeiul meu să tacă? Unele din cele mai frumoase emoții le-am trăit stînd de vorbă, din cînd în cînd, cu acest om de personalitate vastă și ascultîndu-l mut. Îmi plăcea să urmăresc mecanismul unui intelect care mă depășea. Aș putea să le uit? De ani de zile fantoma îi peregrinează prin melancoliile mele, de la pierderea lui în spații. Apoi, am fost, pe cît s-a putut, unul din colaboratorii lui. Ieșind din ucenicia literară caldă, am fost chemat, pe negîdite, în atelierul vrăjitorului și pus la o menghină de aur. Se pot uita bucuriile simțite lingă un meșter atît de inefabil? Ibrăileanu, într-adevăr, a dat literaturii românești publicația cea mai de seamă, identificîndu-se cu ea, ca două triunghiuri echilaterale suprapuse.

Revista e creația lui, tortura lui suavă: o carte pe lună, făcută de el. E-adevărat că în vitrină fi-

gureau doi directori, perpetuu absenți, Stere și Cantacuzino. Nu se va turbura umbra niciunui din ei să știe că umbra violetă a șefului adevărat i-a digerat și după moarte.

Viața Românească nu a primit niciodată subvențiile distribuite publicațiilor parazitare. Leafa catedrei a intrat, nu de puține ori în coșnița redacției. Cu un tipograf devotat, cu hîrtia cea mai proastă, de ambalaj, din fabricile dinastiei Brătianu, asociate la câștig cu Palatul; cu o echipă de scriitori, îndrăgostiți de meserie și de el, cu tergiversările, ambiguitățile colaboratorilor externi cu lenea fiecăruia; cu miile de dificultăți și mizerii de toată natura, Ibrăileanu a izbutit să fie în vedere o revistă care a fost singurul nostru document de cultură arătat la tratativele de după primul război mondial. Pe cine din ciocoimea de pe atunci, l-ar fi interesat o tipăritură, care nu servea nici o fățărnicie? Ibrăileanu căuta să slujească exclusiv un ideal și o concepție a lui. Fitece slovă fi trecea pe subț ochi și uneori prin pană, elastică, primitoare a lucrului nou și catifelată, cum fi era și mîna. Singura revistă nesclerozată a fost a lui Ibrăileanu.

Nicidecum și niciodată n-a fost Ibrăileanu ajutat să facă din revistă o carte, în stare să stea alături de publicațiile streine. Preocupată de exploatarea zăcămintelor, de comerț și industriei bancare și disprețuind mintea și harul, la toate gradele ei de inteligență și prostie, cercurile conducătoare nu au priceput în ce destrăbălare a sufletului trăiesc ele, decît la Paris, în tratativele de pace, după războiul din 1916. Bucurîndu-se de prestigiul nemaiatins pînă atunci de nici o altă publicație, revista nu reprezintă, prin aspectul ei, gustul binecunoscut al geniului românesc și constituie o indicație rușinoasă a indiferenței față de cultură, termen uti-

lizat cu sens de către delegația maghiară la Versailles.

Erau la masa conferinței de pace toate delegațiile interesate, deci și cîte o delegație românească și ungară.

Se discutau drepturile celor două părți asupra Transilvaniei, ungerii pledînd că argumentul etnic nu e de-ajuns în discuția apartenenței Ardealului și că dreptul culturii trebuie să primeze. Delegația din Budapesta adusese în geamantane reviste și cărți elegante și luxoase, cu date de apariție continuă, veche. Un vraf impozant de volume se ridica în dreptul delegației maghiare... Ca încheiere a expunerii lui, prezidentul maghiar trase dintr-un geamantan și o revistă valacă: *Viața Românească*.

Iată cea mai importantă publicație din România. Ea nici nu apare în București ci tocmai la Iași, spuse delegatul. Uitați-vă în ce hal se înfățișează, examinați tiparul, hîrtia și comparați-o cu periodicele noastre. Delegatul maghiar a produs și cifre. Tiraj: două mii cinci sute exemplare. Abonați: două mii, din care nu plătește nici unul și abonații se presupune că sînt intelectuali și oameni aleși.

Prezidentul român Ion Brătianu trebuia să dea un răspuns. Arogant, s-a sculat din fotoliu, nu, a zis cîrc și a părăsit sala ședinței, trîntind ușa cu zgomot.

Istoria diplomatică va scrii, probabil, că Brătianu și escorta lui de secretari, aflau de-abia la Paris semnificația cuvintelor cultură, literatură, știință etc. și eficacitatea lor. Întorși acasă, partidul liberal a fost pus pe foc să dea un impuls literaturii, dar cum toate problemele se dezlegau la teigheaua liberală, familia însărcinată cu ducerea la bun sfîrșit a chestiunii, pe cele două mari catedre de educație socială, Banca viticolă și Banca românească, proprietăți ale aceluiași personaje care se vîcăreau

că «ne-au luat-o ungunii înainte». Meschinizată, problema s-a scufundat în contabilitate. Costă prea scump. Dînd scriitorii de-o parte, doi noi exponenți de artă și cultură ieșiră din cutie, casierul și contabilul celor două institute de gîndire, experte în camătă și împrumuturi mie la sută.

Întîiul contact personal, deocamdată depărtat și pe nevăzute, cu *Viața Românească* și Ibrăileanu, l-am luat de la Geneva, într-o zi de mare strîmtoare, expediind niște manuscrise în versuri. Îmi sosea din țară mai toată presa literară și citisem pe coperta revistei, afirmarea nemaiauzită la noi pînă atunci, că manuscrisele publicate se plătesc. Fenomenul se petrecea întîia oară în gazetăriile din București conduse de samsari și escroci cu calificarea de «publiciști», obișnuși, ca și mai tîrziu, să ceară insistent un manuscris și să uite să-l plătească. În același timp, într-o atmosferă de hoție patriotică, șantajele și veniturile speciilor politice creșteau monstruos.

Ibrăileanu nu mi-a răspuns în Switsera, ci, după cîțiva ani, la o întîlnire, prin țară. Se opusese redacția la publicarea versurilor unui necunoscut, conform deprinderii îndătinată de a se respinge un începător, neprevăzut cu scrisoarea de recomandare a unui personaj literar, lins cum și unde trebuia. Dar Ibrăileanu păstrase versurile și le-a dat drumul la tipar, după ce «redactorii» își mai acordaseră urechea cu zbrîntirea unui nume nou, cu literă *zed*, nemuzicală și care ieșea din portativ.

Om cu om, cu Ibrăileanu m-am cunoscut, într-adevăr, tîrziu, și simpatia reciprocă a fost emoționantă. M-am dus de mai multe ori la Iași, iar el dînd prin capitală, nu m-a ocolit niciodată. Am învățat să-i descopăr ripida de mătase, ascunsă în chivotul lui sufletească și să i-o sărut cu evlavie unui diacon. Un intelect de nuanța Ibrăileanu, aș

putea să spui că nu am mai cunoscut niciodată și nicăierea.

Ca scriitor (dacă acest vocablu e tolerat) am o datorie veche și fără scadență la *Viața Românească*. Ea a contribuit la sentimentul de încredere în condei și, desigur, la circulația unui pseudonim, devenit un certificat.

La Iași, la revistă, mi-am făcut doi prieteni — prietenia nefiind un lucru de toate zilele. După prizonieria lui militară, cu Topîrceanu trebuia să înjghebăm o piesă de teatru hilară, *Papură-Vodă*, rămasă în proiect. Topîrceanu era mușcelean și de dragul lui Ibrăileanu s-a făcut moldovean, definitiv. Magul de la *Viața Românească* putea prin farmecul lui să modifice chiar linia unui destin.

Un alt prieten mi-a rămas de la revistă, Sevastos, însărcinat actualmente cu întocmirea experimentală a unei istorii literare, mi se pare, pe cei din urmă cincizeci de ani, aflată, iarăși mi se pare, la tipar. Prietenul Sevastos mi-a povestit, nu prea demult, o scenă comică, provocată de un amestecător în textul lui; poate că un Ionescu, un Niculescu sau Georgescu, nu-mi amintesc exact: între Popești e greu să te regăsești. Se vede că în amintirile lui despre Ibrăileanu, Sevastos aduce de cîteva ori vorba de aprecierile acestuia în ce privește pe subtiscălit. La susținerile elogioase, *citate* de autor, ațîțat în încredințările lui private, amestecătorul în scrisul altuia, a ținut să colaboreze neapărat cu Ibrăileanu, corectîndu-i bunele opinii literare, ștergînd și hotărînd că ele sînt «exagerate». Asta vine cam ca și cum s-ar șterge numele de Faust al unui oarecare Goethe, motivîndu-se că piesa lui trebuia intitulată Costică.

Nu pot să uit recunoștința, intactă pentru Ibrăileanu și *Viața Românească*. Primul meu volum de versuri, *Cuvinte potrivite*, apărut de-abia la vîrsta

de patruzeci și șapte de ani, a irdispus foarte pe mai mulți confrăți, întimpinat cu o mare tăcere miriită. În confraternitatea literară, fierea confecționează veninul din belșug și pînă la gălbinare. Într-un număr al revistei am dat, pe atunci pe neașteptate, de un articol de Bine-venit, semnat Mihail Ralea... Încă nu-l cunoscusem decît din auzite; băiat frumos, deștept ca naiba, plin de resurse, talente și eleganțe unice. Viitorul profesor și ambasador al României la Washington, mi-a dat atunci o bucurie, mărturisesc, nemaisimțită pînă atunci. Ba, în tainele inimii, mă văzui și impertinent, zicîndu-mi că «dacă zice Ralea, trebuie să fie adevărat». Pînă a fi fost adunat în volum, eram numai insultat, dar fără să mi se micșoreze pofta de mîncare și somnul (știam și eu ceva), dar o insultă critică și o injurătură e obligatoriu să fie scrisă bine, și erau scrise prost.

Pornisem să fac un medalion și iată ce a ieșit...
Îl rog pe cititor să ierte.

1956

LA FONTAINE

De la naștere trei sute treizeci și cinci de ani și de la moartea lui două sute șazeci și unu... (Unu din cinci patru, șase din treisprezece șapte, doi din doi nimic, rămîne că fabulistul a trăit șaptezeci și patru de ani). Nu-mi venea să cred și m-am rugat de un profesor, la telefon, să verifice scăderea. Care din cele două cifre mari sînt sărbătorite? Trei sute treizeci și cinci? Două sute șazeci și unu? Ar fi trebuit să întreb pe foarte simpatici tineri atașați la Legație, din seara căderii Bastiliei, cînd s-a ciocnit româneste, pe teritoriul galic din București, cu tradiționalul «Noroc» cea mai delicioasă șampanie franțuzească (dacă e permis de gramatică un supra-superlativ). Venise vorba numai despre cum s-ar zice la ridicarea paharelor spumegoase, «Noroc!» pe limba ministrului Pierre Francfort. *Bonne chance* e un noroc de succes, o urare de examen sau datul în cărți la ghicitoareasă. Șansa e numai o întimplare norocoasă. Am căzut de acord cu *ces messieurs* să zicem, ca toată lumea la Paris, *à la votre*, și am datără cupele de șampanie pe gt. Gramatica oltenească permite acest *passé indéfini*...

Se poate sărbătorire cu fracții sau cu zecimale? Datele cu cinci sau cu unu la sfîrșit sînt cu coada tăfată, ca mopșii. Trei sute și trei sute cincizeci ar mai merge. Cifrele istorice și bancare ne-am obișnuit să fie rotunde. Numai pensionarii amenințați

de cîte un diagnostic cu scadența apropiată (la viitorul întîi) se grăbesc să mai profite cîte un an, doi, de un entuziasm cu lăutari și de un discurs demonstrativ, meritat de o activitate inexistentă.

Cred că cifrele au o mare importanță în existența organizată și regula lîr e de venerat. Odată, în 1943, nedisciplinatul devenind neastîmpărat a scris pe neașteptate fabula *Baroane*, care l-a expediat la Tg. Jiu (o sută optzeci și trei km. de Văcărești). După cît aflasem, la Siguranță, Anglia îmi plătise articolul cu suma cochetă de cinci milioane de lei, cifra oficială a Ministerului de Interne, de pe atunci, pe cînd eu nu promisem, în mină decît patru milioane! Nici pînă în ziua de azi nu știu cine mi-a mîncat un milion! Lipsa era serioasă, căci, ca să cumpăr două moșii și un castel cu lac în parc, după cum proiectaserăm în noaptea arestării, nu i s-a ajuns nevastă-mi opt sute șaptezeci și patru de mii de lei!... Orîșicum, trei grame de cerneală, dintr-o sticlă de zece bani, erau plătite satisfăcător...

Ce sărbătorim la fabulistul francez? Pe una sau pe cinci? Mi se pare că sărbătorim, independent de aritmetică, pe La Fontaine, în eternitate și *en gros*, ceea ce nu-i rău deloc. Astăzi nu e sărbătorit un soroc, ci un exponent, indiferent de vîrste, de epoci și de date, al luptei de todeaună într-un blînzirea omenirii. Simpaticul dregător al *Contemporanului* știind că l-am tradus, vorba ceea, pe La Fontaine în grai *roumain* și-a zis că aducerea lui aminte nu se împotrivesște cu sumarul unei reviste literare și mi-a sugerat « o tabletă ».

La Fontaine e scriitorul care, într-o vreme cînd nu se putea vorbi de-a dreptul, s-a folosit de animale pentru a le spune celor sus-puși adevărul pe ocolite.

După grecul Esop, urît, pitic, cocoșat, vîndut prin blînciurile de sclavi de către toți stăpînii care voiau să se scape de gura lui, pînă l-au și omorît,

că, de scris nu a știut nici să scrie cît a trăit, un Monsieur de La Fontaine, aristocrat, măcar prin funcțiunii dacă nu și de pergamente, venea să compenseze viața de vită bătută a unui predecesor de peste două mii de ani. Se înțelege însă că fericirile unuia nu pot mîngîia pe cititor de aprigile nefericiri ale celuilalt.

Pamflet blajin și satiră prin transparență, nici fabula nu e pe măsura condeiiului orîșicui. La mii de scriitori se numără de rasă bună, în categorie, cîtiva, un francez, un italian, un rus și un idișist. Ghumeții de calitate sînt mai mulți, dar încă puțini față de masa triștilor și descriptivilor. Din firea lui, omul apare în univers fotograf, cu sute de mii de ani înaintea obiectivului « Zeiss », ceea ce și explică vasta întrebuintare actuală a camerei negre: din cinci oameni civilizați, zece au cîte un aparat de instantanee, îndrăzneți în adunări pînă la și dincolo de indiscreția tolerată. E primul stadiu al cunoașterii de sine. Gîndirea vine numai apoi. Aci își face un loc, păstrat cu tenacitate, domnul de La Fontaine. Ne permitem să reproducem la urmă una din frumoasele lui fabule, în tîlmăcirea subscribului. Ideea nu e, precum știm, de la Esop și ea spune, pe ocolite, un adevăr celor sus-puși din vremea lui La Fontaine.

Nu se poate trece însă cu vederea o ediție recentă a Fabulelor marelui francez, apărută la Geneva (*Editions du milieu du Monde* : ce sărăcăcioasă firmă de editură!) cu prefața unui bîrfitor fără calibru din criticaștii clîntăi, care se țin după scriitori cînd cu cădelnița, cînd cu tifla, ca ucenicii de cizmărie, după muzică militară, trimiși să cumpere pap și apucați, pe drum, de intuiții de artă. Ca să conteste pe La Fontaine, prefațatorul, un șoarece, probabil, de catedră, îi batjocorește și simplul obraz de cetățean

Jean, polemizînd cu el prin Gide, prin Taine, Sainte-Beuve și Giraudoux:

Dar să copiem:

URECHILE IEPURELUI

Rănit, odată, leul, de-o cornută,
Dădu porunca bine cunoscută,
Să fie izgonită, de îndată,
Orice făptură-ncornorată;
Să nu mai vadă-n codrul lui
Coarne și corn de-al nimănu.
Deci, capre, țapi, berbeci și oi,
Cerbi, căprioare și orice soi,
Ca toate vitele cornute,
Plecau grămadă, să se mute.
Un iepure, zărindu-și la lumină
Urechile de umbră, i se-anihă
De suflul lui mic o-ngrijorare:
Să nu cumoa, așa, din întâmplare,
Pe negîndite, ori și pe gîndite,
Să i se ia urechile ciulite
Drept niște coarne, și, atunci,
Mai poți urechile să ți le-arunci?
Cu grija asta s-a și dus
La greiere, alături, și i-a spus:
— Îmi pare tare rău, vecine.
Venii să-ți spui că eu te las cu bine.
Îmi iau tot neamul și mă mut,
Că nu-i nici unul dintre noi mai ciut.
Mi-e teamă că urechile-au ajuns
Și ele coarne de impuns.
De-am fi știut la timp, ni le-am fi tuns.
Dar greierul, cu cap, ca-ntodeauna,
Răspunse, judecînd: — Păi, ce-i totuna?
Cornul e corn, urechea e ureche.
Așa o-ați pomenit din vremea veche.
Rămîti la vatră, liniștiți,

*Că nu doar singuri voi vi le-ați croit.
— Lesne de zis, răspunse cel fricos.
Vor fi numite coarne! De prisos,
Că sînt urechi. Tot coarne ies!
Pot zice nu? N-ai înțeles
Că, dacă vorba vor să o răstoarne,
Niște urechi ajung să-ți fie coarne?*

*Bine de tine, prietene, incai,
Că nici urechi, nici coarne n-ai!*

1956

MAXIM GORKI

Ivirea lui Gorki în literatură confirmă realitatea de todeauna, că geniul aparține masiv poporului de jos, poporului disprețuit, « prostimii » și rareori minorităților aristocratice. Dealtfel, secretul nupțiilor impenetrabilă loc la îndoială și atunci când, suspectându-se boierul și bănuită cucoana, iese dintr-o reședință somptuoasă o personalitate afirmată.

La noi, toți clasicii, afară poate de Vasile Alecsandri, au apărut din mulțime; de prisos să fie enumerați. Dar clasicismul cel mai autentic e al unui popor neștiutor de carte, autor al unui folclor, cum i se zice în jargon pejorativ, de un nivel încă nu prea depășit, mi-aș permite să zic, de literatură cultă. Recitați unica *Miorița* din toată poezia « populară » universală și ascultați versurile, adeseori uimitoare în calitate, cîntate la posturile de radioemisiune românești. De cîțiva ani încoace acest folclor ignorat, cu excepția celui degenerat, țigănesc, la chef, se afirmă de proporții neașteptate, grație cercetărilor întreprinse în toată țara, sat cu sat, cătun cu cătun.

Cine a văzut pe scenă *Azilul de noapte*, atît de bine jucat în București încă de pe acum vreo douăzeci și ceva de ani, are cheia originii literare și biografice a marelui scriitor rus, pribeag printre declasați, golani și haimanale, cum pribeag a fost și printre potențați. Gorki a răsărit din lumea sin-

ceră, dreaptă și simpatică a sărăcimii, a muncit și s-a străduit între nădejdi, decepții, descurajări și amărăciuni, rămas aninat cu sufletul de ea, pe care nu a trădat-o, ca alții, nici cînd, instalat în insula Capri, italiană, ajunsese la o celebritate de obicei îngîmfată. Dimpotrivă, el nu și-a întrerupt activitatea de răscolitor și răzvrătit, cu toate că și grav bolnav de pe urma polițiilor și închisorilor unei societăți în descompunere și lichidare. Societatea rusă putuse să dea spectacolul unei Curți împărătești, dominată de un călugăr vulgar și de femeile Palatului, căzute în transele unui misticism hipnotic de icoane și bisericism, depravat. Coroana țarului Romanovului Niculaie al doilea, pitit în spatele tronului, de care-i era frică, trecuse pe capul lui Rasputin, în schimbul potcapului purtat de strigoiul împărătesc al Papei de la Neva, cum fusese poreclit stăpînul absent din împărăție.

Mai mult decît toți contemporanii lui de condei și călimară, Gorki a cunoscut mizeria în toată sordida ei expresie, rîndaș, spălător de vase pe un vapor, ucenic maltratată, slugă de copil. De-abia apucase să învețe slovele, care l-au pasionat și ajutat să citească la opaiț, în podul unei brutării, cărțile uneori copiate în manuscris și adesea interzise, ale autorilor mai norocoși, streini și ruși. Aceste slove nici nu bănuiau că au să fie mînate într-o zi pe drumuri de aur de către tînărul cititor desculț, izolat de oameni, ca să le descifreze aproape pe întuneric. Întunericul din ascunzișul de noapte al ghicitorului de semne tipărite sau schimonosite cu mîna altor însetați de carte, venea din pîcla de beznă neagră a întregii mari împărății.

Cînd a început să le miște din loc cu pipăitul penei lui, scufundată înția oară în cerneală, literele, silabele, cuvintele l-au ascultat, ca pe un vechi și adînc mînuitor de sentimente, idei și credințe.

Pe dibuite, intuițiile și spontaneitățile noului scriitor pătrundeau în supremul înțeles al gândirii. Se poate spune alegoric că personalitatea artistică a lui Maxim Gorki s-a zămislit din nimic... Imaginile lui au o puternicie, nemăintilnită pînă la el nici la Balzac, nici la Flaubert, nici la Turgheniev, autorii lui preferați. «Mă simt, scria Gorki, ca o bucată de fier în cărbuni aprinși». Tăria unei astfel de rostiri frumoase, de proverb, exprimă în patru cuvinte starea de dogoare incendiară, mocnită, a poporului rus de dinaintea definitivei revoluții, care aștepta pe Lenin, prietenul cărturar și cititorul lui Gorki.

La început fusese Cuvîntul, zburînd singuratic peste apele clocotite, povestește Scriptura. Apoi s-a arătat Omul. După aceea au venit Regii, Profetii prevestitori ai timpurilor noi și, în sfîrșit, așteptatul Mesia. Mîntuitorul Rusiei, cel care a prăvălit lumină, a fost Lenin. El a transformat, sucindu-i orientarea brusc, ca un macaz, războiul militar în războiul civil; un om, un singur om.

Tineretul, pripit și lesne apatic are de învățat de la Gorki, pe lîngă valoarea cuvîntului și meșteșug, tenacitatea în atitudine și convingeri și optimismul, hotărît să nu cedeze oboselii, vrajbei și melancoliilor moleșitoare.

1 9 5 6

PROZI ALTE

GEORGE ENESCU

GEORGE ENESCU

Aș fi socotit că incompetența muzicală îmi interzice să vorbesc de un compozitor de nivelul lui George Enescu, dincolo de cei patru pereți ai domiciliului meu. Cu toate acestea, m-am grăbit (aș putea să spui că m-am pripit) să răspund amabilei invitații a excelentului coleg de literatură, profesorul Alexandru Balaci. Am acceptat să-i prezint distinsului auditoriu o scurtă disertație dezarticulată, de cîteva minute, însușindu-mi primejdia diletantului, de a judeca strîmb și de a vorbi pe dos. M-aș considera numai pe jumătate vinovat, dacă, la urma urmei, nu și de tot...

Încerc totuși o consolare. Am ascultat vorbind cu stil, pe cîte un specialist muzicolog și compozitor și atît de abundent și de prisos, încît mi-am zis că și nepriceperea mea ar putea să obție, în mai scurt, același rezultat negativ. Atunci cînd încetează să mai farmece inima și urechea, muzica începe să fie o temă, o temă de tratat verbal și în scris, o știință, o estetică, o filozofie. Geniul este îndepărtat de scule și de chimvalele sunătoare, emoția dispare. Ori și ce fel de artă, sau stîrnește emoția sau nu e artă: poate fi o tehnică, o fabricație și atît. E singura îndreptățire a urzitorilor de dantele sonore, de cuvinte plastice și de culori topite. Savanteria ucide și emoția și arta. Limbajul convențional are darul să le suce. Se apreciază sunetul după principii de inginerie, pictura după volume și suprafețe, iar

literatura, de pildă, după clasificările încremenite. Din abstracție în abstracție, critica *ex cathedra*, tot despiciind firul de păr în patru, trece esențialul într-o sferă algebrică de zecimale: zero, virgulă cinci, de necunoscute și logaritmi.

Cel care își permite aci să acuze grandilocvența, a practicat o viață întreagă medicina, în calitate, bineînțeles, de client. Pe la patul lui de cobai s-au perindat și devotamente, dar și fantezii și imaginații terapeutice, uneori grotești. S-au născut între flacoane și seringi polemici de la doctori la doctori, preoții în odăjdii albe ai lui Esculap, bolnavul participând la ele cu auzul consternat. Controversele, hrănite cu o terminologie derivată din greacă, latină și franceză, se iveau cu intenția, parcă, de a rătăci un diagnostic și pe naivul de pacient. El rămânea în admirație căscată dinaintea unui esperanto și volapük. Adeseori, limba dedusă din Hipocrat făcea să scape cu fața curată cîte un conclav numeros de cardinali și papi deficitari, și rădăcinile argumentării păreau scufundate în teologie, cazuistică și talmud. Un medic, criticat pentru simpatia emanată de persoana lui, se limitase cu îndrjire la chirurgia cerebrală cinci ore de muncă la cincizeci de grade căldură. Cotrobăind în creierul bolnavilor încă sănătoși, el avea la activul celebrității lui o sută douăzeci de morți în suta de pacienți. La o ciorovăială de medici pe un semicadavru, savantul elaborase următoarea vastă nerozie: anume, că pe el îl interesa știința și nu bolnavul. Adică, nu omul ci ficțiunea.

În muzică, în pictură, în literatură, înțelese de învățați și nu de artiști, se petrece același paradox. Interesează de pildă scripca dar nu ce iese din ea, scripca subiectivă, transpusă în dialect transcendent.

George Enescu a înțeles poziția artistului, cu degetele pe vioară. Printre pildele destinate să le

ridice copiilor moralul, ca snoava merelor putrede în contact cu merele sănatoase, învățătorul nostru din sat ne cita fabula lui Diogene, căruia i s-ar fi cerut odinioară de către vlădicii filozofiei contemporane cu el, definiția umbletului pe picioare. Rivalii lui de înțelepciune căutau să-l înfunde și să-l facă de ris. Diogene ar fi ieșit tîrș din paiele butiei în care locuia, s-ar fi sculat de jos, și-ar fi dus minile la spate și s-ar fi plimbat pur și simplu printre filozofi... Cîntă, maestre orator muzical, ca să vedem și noi ce poți și nu numai ce-ai învățat să știi! Ei bine, cînd maestrul orator este, cum se spune azi și muzician pe lingă filozof, vioara lui scriștie ca o roată neunsă și pianul face tărăboi. El a găsit însă și pentru mediocritate cuvîntul necesar, virtuo-zitatea: scamatoria. La ce izvoare își adapă descăle-cătorul George Enescu zimbrii pădurilor lui din sălbăticie? *Rapsodia românească*, scrisă ca o replică superioară la *Rapsodia maghiară* a lui Liszt, vine din graiul cîntat al plugarului nostru, din graiul proștilor, maestre! Ea zguduie și halucinează pentru că rapsodul dintr-un cătun moldovenesc a căutat emoția, nu enciclopedia. Enescu e un creator, nu un saltimbanc de maxime și sentințe. Cum îl simt românii, l-au simțit toate neamurile și popoarele străbătute de el cu alăuta dedesubtul bărbiei...

Desigur că presa și cronicile muzicale, ajustate pe un manechin, au contribuit mult să evolueze, pînă la haos, stricta vocație a realizării către un fals științificist. Prin elucubrații sterile, de cabinet, menite să acopere golul și absența, s-a împăien-jenit o atmosferă de aproximații dogmatice. Ele tind, în toate izbiturile de frumusețe să minimalizeze valoarea, în beneficiul teoriilor născocite de spiritul neputinței.

Preocupările minore despre *cum*, despre *de unde*, despre *incotro*, despre *deoarece*, despre *care va să*

zică, despre ceea ce ar fi gândit în secret artistul aglomerează dinaintea expresiei de artă obstacole de neant. Problema adevărată nu are complicații și nu se poate escamota: este talent sau nu este talent? Talentul lui George Enescu a fost, cu smerenie și sfiială, genial. Firește că noțiunea vagă, de talent, cam agasează; că nu poate fi cifrată în registre și organizată.

Permiteți-mi să reeditez o poveste adevărată. Repetată de alții, s-au inspirat din ea și câteva tablouri, scoase la vedere de curînd la Expoziția de la Dalles. E regretabilă numai lipsa de calitate a uleiurilor expuse.

Aș dori să amintesc întîlnirea compozitorului Enescu dintr-o noapte, cu pictorul Luchian, care se numea pe sine zugrav. Vorbesc în cunoștință de cauză, pentru că am fost prieten cu marele zugrav. El zăcea de nouă ani, răstignit de paralizie, ca astăzi părintele Gala Galaction, înmormintat de doi ani într-un coșciug de saltele. Îl vizitam aproape zilnic pe Luchian. Mintea îi rămăsese intactă și vioaie, cu transparențe și ogîndiri de peste viață, mereu nouă, neașteptat de variată și neîntunecată, pînă în secunda morții. Îl vizitam în drumul către redacție.

Într-o dimineață, el nu a mai fost exuberant, ca de obicei. L-am găsit cu lacrimi. Nu era trist, era transportat, cutremurat. Eu îi ziceam lui: « Nene Ștefane ». El îmi zicea mie: « Mă, Teo ». « Mă Teo, mi-a spus în dimineața aceea, am avut azi-noapte o vizită, ca Lazăr... M-a făcut să plîng... » (Trebuie spus că locuința lui Luchian din strada Primăverii, cum se numea atunci, era, ca o biserică, zi și noapte, deschisă. Putea să intre în camera lui, din stînga unui vestibul, orișicine. Scînteia unei candelă așternea, din părete, un văl diafan de ceață gălbuie peste lucruri. Avea pe

masă, proaspăt, în fiecare zi, un buchet de flori într-o ulcea țărănească, ultimele lui modele de pictură).

« Și ce să vezi, mă, Teo? Era, parcă, spre ziuă... Mi-a intrat o umbră în odaie, o umbră cu pelerină... A scos o vioară și mi-a cîntat... Nu știu ce mi-a cîntat, dar înviam cîte puțin la fiecare suspin de strună atinsă... Mi se părea că nu mai sînt bolnav și că nu mai eram nici eu... O plutire angelică mă ducea în nemărginire... Am vrut să strig de bucurie! Nu am putut. Mi se încheștase gura și mi-era glasul înecat... Și a ținut asta mult, poate că vreo două ceasuri... Cînd a tăcut vioara, streinul și-a ridicat pelerina mototolită de pe scaunul unde stai tu, și-a luat vioara subsuoară și mi-a șoptit: „Te rog să mă ierți, meștere Luchiene... Sînt George Enescu...” Și a plecat.

Ar fi vrut să-mi strîngă mîinile. Mi le-ar fi căutat prin așternut, dar nu mi le-a găsit, că nu mai am nici degete, nici mîini și nu mai știu pe unde mi le-am pierdut... »

1956

FRANÇOIS VILLON

Nu m-aş fi gândit că aş putea să creionez vreodată o pagină întâi la versurile lui François Villon, publicate azi într-o versiune integrală.

Treaba asta intra mai repede în competența unui dascăl decît a unui odăiaş de literatură. Dar spiritul rector al editurii și sensibilității lui neacaparate de pedagogia căreia îi aparține cu o catedră de universitate, mă obligă să-mi scriu iscălitura lingă numelui marelui meșter al poeziei franceze.

Și vechi, și clasic, și actual, relativ la un fel de a fi — cum s-ar zice, cu o vorbă urită, modern — marele poet a fost și un spărgător, și un hoț, și documentările regretabile spun că și un asasin. Personal nu mi-ar veni să cred că un ins care se gîndește suspinînd cum se tolesc inefabilele « zăpezi de odinioară » poate sparge hotărît, cu încheștarea degetelor, și beregata unui stareț, și tezaurul Facultății de teologie din Paris.

Dar nărăvaș de condei și eu, pe de o parte, sînt, pe de altă parte, un fost client de temniță; și eu nu pentru alte spargerii, cred, decît de sentimente și principii, care nu erau măcar adevărate ca aurul tezaurului prădat, ci poleite pe dinafară, iar în miezul lor, de tinichea. În această dublă calitate de scrib și de pușcăriaș, am îngăimat și eu, într-o celulă, niște poreclite *Flori de mucigai* care mi-au dat, pe vremuri, o faimă spurcată. Așa că o simpatie

amplificată mă anină de fostul coleg, de acum cinci sute de ani, cetățean, bandit și poet.

În lumea închisorilor am cunoscut toate felurile de excroci, borfași, hoți de buzunare, scortări, cuțitari și tilhari odioși. Unii din ei, luați din mocirlele în care înotau și duși la vale, în Infern, aveau purități gingașe și cite o candelă aprinsă în beciul unui suflet ticălos.

Un scelerat în lanțuri și ghiulele, puternic cît un zimbrou, trîntea de pămînt dintr-o smuncitură zece gardieni deodată, puși să-i nituiască lanțurile rupte în opintire. L-am văzut mîngîind cu lacrimi un pui de vrabie căzut din streășina bisericii din penitenciar: ucisese și el, într-o minăstire, o maică amăgită noaptea, la ușă, de plînsul lui, imitat, de pisică.

Vinovații cu recidive și dosare, osîndiți prin cumul de crime la sute de ani de ocnă, creșteau la sîn șoareci cu pui, împărțind piinea cu ei.

Un borfaș arestat, închis și condamnat de zeci de ori, a doua zi după cite o ispășire, era înzestrat cu o candoare și un har de vioară genial, ispitit irezistibil în libertate de rufăria și hainele întinse pe o frînghie de curte.

Am văzut la închisoare ucigași din beție și dragoste, pocăiți, plîngîndu-și dramatic isprava, ca și criminali fără nici o vină.

Din amvonul justiției, cu tetravanghelul legilor deschis pe pupitru, viața se definește corectă ca un cerc de compas cu centrul la mijloc exact de echilibru și ca o linie de centimetri ideali. O morală severă se însărcinează să gverneze cugetul și mintea. Dar îi scapă simțirea nestăpînită și acel absurd elastic risipit în imboldurile necontrolate ale existenței ca un oxigen patologic, din care apar și icoanele frumoase, și bestialitatea, lumina țîșnită și bezna opacă. Domnii cazuiști, iezuiți care știu

tot ce se petrece și tace sus, și jos, mai încolo și mai încoace, s-au ocupat intens de aceste jte ascunse în țesătura eului meu și al dumitale. Trăită, viața fuge, descrie zigzaguri și curbe, de care insul nu e întodeauna informat și riguros răspunzător. Comis ori schițat cu gândul, păcatul e paralel și cu duhovnicul, și cu legiutorul; întrucît ar fi mai culpabil Villon decît magistratul mituit, decît cămătarul, decît patronul unei mine de cărbune muncită de robi în corpuri de fantomă?

Îți crapă obrazul de rușine, dar n-ai ce face. François e un mare poet. Că nu-l descifrezi în fiecă chirilică personală, nu-i nimic; fi pipăi colțurile de arabesc, ca literelor de plumb pe întuneric, și dacă nu dai de semnul întreg și precis, și că se poate să confunzi cu degetul pe *o* cu *c* și pe *n* cu *r*, ele ies din aceeași substanță și din același aliaj topit. Indescifrabilul face mare parte din expresia sugerată. Paul Verlaine, un poet de circiumă ca și Villon, dar cu alte stricăciuni spumante, spunea parcă pe undeva, în arta lui poetică:

*Car nous voulons la nuance encore,
Pas la couleur, rien que la nuance.*

Despre substanță ce să mai vorbești? Ea umple îmbelșugată și debordă, de-abia ținută-n cercuri și doage. Unde ciocănești, butia geme de sevă. N-aș vrea să spui vorbă mare și proastă. Toți poeții, de manuscrisul cărora m-am silit să mă apropii, sînt poeți și mai mult poeți spoiți și decorați cu literatură. Cel mai om dintre poeți e pungașul din cartea de față, om pătimaș, om aiurit, om hărțuit, bătut, un lup de om. Funia spinzurătorii a trecut de mai multe ori, gata să-l înșface, și de mai multe ori l-a izbit nodul ei peste buze.

Mă simt obligat să închei cu creionul regretatului Gustave Lanson, obligat acestui profesor pentru că

a fost un mare profesor, dar și un mare receptacol de poezie:

« *Schurke* lui (Villon) și ce cuprindă de ele din adîncul trăirii simțite a unui om în toată intima gingășie a inimii lui. Sînt sunetul unui biet suflet lovit de suferințe cumplite. În vocea lui cînd de paiață, cînd gemută, care-și spune păcatele și durerea, trece uneori plînsul întregii omeniri, suspinul nostru de bieți oameni de treabă. Această haimana din veacul al XV-lea vorbește de noi, vorbește pentru noi, simțim, și acest lucru îl face mare ».

1956

[Faint, mostly illegible text, possibly bleed-through or a second page of a document.]

PETRE CARP

Până la 1916, în Europa, războită încă din 1914, România, surprinsă de evenimente, șovăise între politica regelui Carol I, dusă patruzeci de ani, și tripla antantă, opusă triplei alianțe a puterilor centrale, Austro-Ungaria, Germania, Italia, o triplă quadruplă, socotind cu țara noastră. Politica regală prezintă un grav neajuns. Fidelitatea față de ea însemna că România renunță la drepturile ei în Transilvania, unde vatra celor patru milioane de români era întreținută vie de însuflețirea națională, în raporturile ei cu o minoritate maghiară de un milion și jumătate locuitori. Timp de doi ani, guvernul Brătianu, nehotărît, cel puțin în aparență, juca pe ambiguitate, scuzat de naționaliști și felicitat de neutrali. Cel mai nefericit dintre toți era Carol, credincios devotat Vaterlandului masiv și constrins la pasivitate între « *deutschland über alles* » și o decepție catastrofală. El care lucrase într-un biurou fără scaun și impresurat de pupitre, cu miniștri ținuți în picioare, sub cuvânt că-l obligă hemoroizii, se vedea discutat și înfruntat de foștii lui consilieri, pe când se lipeau pe zidurile palatului bilete « De închiriat » și procesiunile cu drapele ce strigau sub ferestre: « Vrem Ardealul! » și « Jos Dinastia! » Prestigiul vestitei « Coroane de oțel » dispăruse odată cu intrarea în Belgia martiră a trupelor lui Wilhelm der zweite.

Dar alte curente de opinie, făcând abstracție de problema Ardealului, pe care teza conservatorului Aurel Popovici « Austria mare », o propunea dezlegată prin alipirea benevolă a României la împărăția habsburgilor și prin reducerea deci a populației ungare la o fracțiune, își întemeiau poziția de credință, convingere sau de abilitate pe puterea de neînvins exclusiv a reich-ului german. Diferențele și nuanțele vor trebui studiate deosebit. Evenimentul capital din epocă a fost la noi, deocamdată, sfărîmarea partidului conservator în câteva tendințe, cînd în afinități reciproce și cînd antagoniste, mereu mai firimițat și dispărut pe todeauna, grație atît luptelor dintre șefii înmulțiți, cît și anahronismului inutilității lui. Mai rămîn din el, prin București, cîteva momii de bronz, în pantaloni și redingotă, a căroră țepăună gesticulare nu mai spune șofeurilor de automobil în trecere clacsonantă pe lingă tinicheaua lor monumentală, nimic.

Însă, peste personaje, credințe, necredințe și acte sta nezdrunctat, fără soclu și statuie, un pustnic al politicii regatului, Petre Carp.

Îl cunoșteam de copil, din poarta unei căscioare de pe Calea Dorobanților, pe domnul bătrînor, cu geam la ochi, clasicul lui monoclu, înfipt ca un satelit în sprinceană. Cu mîinile într-un manșon, s-a oprit de cîteva ori dinaintea copilului lovit întîia dată, din greșeală, în căciulă, de un bulgăre de zăpadă. Figura nu i-a dispăcut domnului cu un singur ochelar. M-a întrebat cum mă cheamă, i-am răspuns că Iancu. M-a întrebat dacă sînt cuminte și pîrindu-mi-se că nu prea eram, am ris. El a scos o « rublă » de argint, de cinci lei, pe care am primit-o fără să știu ce preț avea și ce să fac cu ea. Azi, cînd am și eu vreo șaptezeci și șase de ani, înțeleg mai bine. Intuitivul Petre Carp îmi plătea cu anticipație un onorariu pentru însemnările de față...

Carp jertfise și țara și Europa cultului teuton. Era un iunker oțărît și toată ființa lui tăioasă și dură, dar cu un intelect diamantin, montat în giuvaerul unui stil de expresie și de gîndire, de mare calitate. La întîlnirile *Convorbirilor literare*, tăișul umorului rece al acestui cărturar de rasă, făcea să singere polemica dintre confrăți. Un portret al lui Take Ionescu, zugrăvit în atelierul Camerei, de palavre, în prezența modelului limbii întodeauna dar în ședința ciocnirii avocatului cu executorul lui, incremenit și mut, e de un artist. I l-am auzit portretul, la mitropolie: « Uitați-vă la el, invita Carp deputații. Construit numai în curbe moi, nasul, obrajii, fruntea, gura, umerii, totul în el fuge-n jos și dezertează... » Era începutul unui discurs de o frumusețe și precizie zguduitoare. Take Ionescu, un pseudo-Catilina, s-a ascuns și a plîns... Fugise, într-adevăr.

Dacă un om a fost vreodată, după o vorbă, dintr-o bucată, acela e Petre Carp, singurul bărbat politic nedomesticit de subtilul vulpoi de pe tron și „la bête noire“ a regelui Carol și singurul care-l făcea să îngălbenească. Și zîmbetul lui ustura. Cînd își îndesa nițel monoclul, cu o ironie cu care-și pregătea discursul sau răspunsul, replica îi îngheța adversarul pe buze, la dogoarea glacială a unui verb de diavol erudit și necruțător în filipicele lui. Caracter total și nesuferit, acest om de stat fără plasament, putea să-i spuie adevărul crud, fără să clipească, regelui mai ales, în cea mai gotică limbă germană. Corect ca o arhitectură de catedrală, cinstit, și urînd de moarte negustoria liberală, multe din proiectele de derivare a bunului național, s-au prăbușit de el.

Ar trebui scrisă o carte densă asupra acestei unice figuri din politica noastră. În sarcasm și în profunzime, a fost un exemplar de om puțin întîlnit

în istoria adevărată. După vorba plugarilor, că orice pasăre pe limba ei piere, Petre Carp și-a ținut concepțiile pînă la moarte intacte, fără nici un compromis.

Nu trebuie uitat că marele boier și-a împărțit țăranilor moșia Țibănești, înainte de toate acele fățărnicii sociale, care s-au numit în limbaj convențional și convenit, reformele agrare, și cînd nici nu era vorba de ele. Boier-boier și conservator-conservator, Petre Carp a fost, s-ar putea spune, pentru timpurile mai noi, totuși, un precursor.

1957

ION TH. ILEA

Prin toamna trecutului an începură sălbile și beteala să spînzure galbene prin pomii grădinii și urzeala ei să se deslînzeze. Un vâl transparent plutea prin golurile livezii: o melancolie care se cheamă ceață. Mi-era sufletul prins în zigzaguri de arabesc și mă mîngîiam de gloata punctelor de întrebare, ivite la încrucișări de ondulări și linii, ca niște mîhniri fără cauză imediată și de nehotărîre, stînd cu cîinii de vorbă, veniți să mă împresoare.

Era ceasul din zi, cînd încredințat că nu mă mai terorizează nici unul din vizitatorii curioși să afle dacă Balzac e mai mare sau mai mic decît Dostoevski, sau să-mi propuie lectura, cu neputință de suportat de pe la patruzeci de ani în sus, a unui manuscris personal, poezie sau proză. Mi se adusese din Gorj de la o stîină un cîine reputat fioros, în lanțuri cu lacăt, și apropiindu-mă de el cu vorbe fermecate, m-a îmbrățișat, sculat în picioare, ca un prieten vechi. Cîinii au simțul teluric exact și știu că ființa simțitoare a omului e în cap. Tocmai îi rupsesem lanțurile, lacătul și zgarda și în haita cîinilor mei i-am făcut locul meritat, de personalitate.

Ograda mi-e mare și-i patria mea adevărată.

— Te caută un om! strigă cineva.

Cînd mi se spune: un domn sau o doamnă, mă ascund. Doamnă și domn însemnează literatură. Știu din îndelungată experiență ce va să zică:

neant fardat și fum schimonosit. Însă un om ori o femeie e altceva. Omul e un nevoiaș trudit și femeia cu broboadă are nevoie măcar de o deslușire. Șezi colea și spune. Ia o țigare.

Omul dinspre seara aceea era cam de vîrsta decepțiilor majore. Cam negricios și îmbrăcat prost: ceea ce-mi trebuia. Am dat mîna cu el și i-am ținut-o strînsă pe a lui mai mult. Îi ajunsese cu virful degetelor la încheietură și simțeam dincolo de rădăcina ei niște noduri.

— Ce-i asta? l-am întrebat.

Omul s-a rușinat.

— Să vă spui întii cine sînt, mi-a răspuns. Ion Th. Ilea...

— Ilea, Ilea, Ilea... Nu scoteai dumneata odioară o revistă *Eu și Europa*?

— Ba da.

— Și ce-i cu halul ăsta în care ai ajuns? Ai vreo mare stricăciune? Să mă ierți, nu vreau să te jignesc, cu toate că nu te-ai învinovați pentru atîta lucru, de multe ori consolator, poate că bei...

— Nu.

— Da' ce sînt zgîrciurile astea de subt mînă?

Ilea răspundea mîhnit. Vroia să spună și șovăia. Nu-l mușcase de mușchi nici un leopard. Din descurajare, poetul își tăiasese venele, ca să scape de viață. De obicei, această autochirurgie se încheie cu moartea. El a scăpat. Probabil că o soție care-l respectă și cei doi copii ai lor l-au ajutat la timp să mai trăiască. Zilele veneau în răspar, trebuia în casă pline și fiertură. Strachina era uscată. Nefiind înzestrat cu ușurința cerșitului nici cu facultățile fericirilor lingăi, speriat și strein, poetul alerga chinuit după o întîlnire cu hazardul. N-a dat de el nicăierea...

Făcînd parte din vechea societate a Scriitorilor, după transformarea ei în Uniunea profesională de

azi, unul din secretarii ei, improvizat prin aventură, dintr-o aproximație de ceva ca un parcă scriitor a comis eroarea să-l elimine din asociație. Nu era prima eroare manevrată de cîte un prost fotogenic, parvenit la un grad social peste măsura minusculei lui capacități meschine, ajutat de o răscruce de epoci. Ca să-și hrănească familia, Ilea s-a dus cu manuscrisul în sîn, angajat să muncească într-o mină de cărbuni. În fundul pămîntului, la o mie de metri, fără să crînească, dedesubtul tuturor cimitirelor din lume, el s-a înceștat cu stîncă și piatra, pînă ce a fost scos pe targă. Mai generoasă decît fosta camaraderie literară, direcția minei l-a pensionat și trimis la București să se caute de o boală, al căreia nume n-am căutat, din sfiială, să-l aflu, dar pe care îl ghicesc...

Schimbîndu-se între timpuri multe lucruri și oamenii, Ilea a fost reintegrat printr-o unanimitate de voturi ale conducerii în meseria și vocația de scriitor. Șaizeci de componenți ai comitetului literar.

Trebuie precizat că Ion Th. Ilea e un premergător. În plină eră a dictaturilor regale și militare, el a cutezat să strige și să recrimineze.

1957

VASILE TONEANU

Zilele trec și oamenii cu ele, ca niște mărgele cu scînteieri pe fir de ață și ca niște figurine topite de timp și toate se sting în oceanul veșniciei. Dar dacă zilele pier de tot și pierderea oamenilor succesivă te împrejmuie ca un gol definitiv, posteritatea aducerii aminte îți lasă puțința să le rechemi fantomele cu condeiul.

Au trecut douăzeci și cinci de ani morți peste figura lui Vasile Toneanu, un mare actor. Păcat că dintr-un actor care a dat viață atitor oameni de închipuire, adunați în cîteva scene semnificative, de o idee, nu rămîne decît o efigie de aer și o schemă în manuscrisul fostului cronicar de teatru.

Cei douăzeci și cinci de ani n-au izbutit să șteargă figura celui amintit celor ce nu l-au cunoscut. Îl văd în fața mea, la masa rotundă a cafenelei, prin care a trecut o întregă generație, una din cele mai dăruite și felurit înzestrate. Acolo își sorbea cafeaua și Ștefan Luchian, al căruia mare hohot de ris ca zgomotul cu vuiet al unei amfore sparte cutremura tăvile cu pahare.

Dacă trebuie să luăm teatrul pe generații, ca literatura pe oameni și să deosebim epocile pe niveluri, Vasile Toneanu face parte dintr-un șir de artiști, al cărora exponenți tot mai variați nu se poate afirma că au fost întrecuți. Poate că intră în judecată comparativă și subiectivismul lăsat de o tinerețe mai fierbinte, încă neclătinată de durată,

de îndoieli și decepții, în așteptarea continuă de alte valori, mai mari.

Alături de Gusty, tatăl autentic al regiei în evoluție permanentă, au crescut mai mulți din artiștii, aplaudați acum pe scenele noastre și poate că nivelul interpreților reputați e mai puțin ridicat la actorii dintre aproximativ cincizeci-șaizeci de ani decât al directorilor de scenă de aceleași vârste. Nottara, Iancu Brezeanu, Belcot și Vasile Toneanu, Niculescu-Buzău n-au corespondenți (n-aș vrea să se înțeleagă imitatori) în teatrul actual, cu oricâtă bunăvoință te-ai așeza pe strapontin — și nu poate fi acuzat că le-ar fi răpit cinematograful susceptibil de alte afirmări, întrucât ecranul românesc încă dibuitor și tributar minor al teatrului n-a putut să capete autoritate proprie, valabilă la orice meridian. Dealtfel, e o suferință de care pătimește toată cinematografia, într-o epocă de criză de subiecte, epuizate, când valoarea individuală a interpretului e obligată să domine lipsa de idei și de creație regizorală. Literatura găsită gata făcută, i-a dat filmului tot ce-a putut. Inventivitatea stagnează. O literatură specific destinată filmului nu se arată: poate că e și un deziderat, steril de vreme ce filmul, refuzând singurul material adecuat, documentarul, cu infinite resurse, ține morțiș să fie teatral (artistic, așa-denumit) și să imite teatrul și să-l maimuțărească, adaptat la el. Numeroasele insistențe că filmul trebuie să provoace un repertoriu deosebit și să se inspire din împrejurări personale și o inspirație proprie, sint, poate, expresiile false ale unui vis irealizabil, cu toată că necesar și firesc.

1958

LENIN

Până la sfârșitul primului mare război mondial, tratativele de pace se obișnuiau, prin datină seculară, să fie începute, urmate și încheiate între generali și mareșali în uniformă. Casca discuta cu chipiul, centironul cu tresele de aur și strălucitoarele decorații, stele și cruci, între ele trîmbițele, tobele, adunate în mare vicleim, glorificînd pe adversarii înfrîniți în teatrul final. Tratatele erau semnate cu mînușa de fier.

Prin Decretul Păcii, dat de Lenin în noaptea de 7 spre 8 noiembrie 1917, lumea lua cunoștință de un spectacol nou. Aroganța prusacă, în cisme și pinteni, avea a se înfrîni cu civilii revoluționari. Bluza albastră înfrunta ceremonialul clasic și vulturul cu două pliscuri. E răscrucea citorva sute și sute de ani de înverșunări universale, consacrată de marea zguduire rusă. Limba timpului lua o direcție neașteptată și de atunci încoace orologiul istoric bate alte ceasuri și alte secunde.

Înconjurînd odată cu creionul silueta lui Lenin, rămasă în carnetul meu de buzunar, desenul afirma că Marea Revoluție e opera lui Lenin. Mi s-a obiectat că revoluția aparținea poporului rus, ceea ce-i perfect adevărat. Un singur om nu putea să răs-toarne o împărăție milenară.

Dar tot atît de adevărat este că fără omul extraordinar poate că revoluția nu izbutea și ar mai fi tărăgănit. Pînă la Lenin, poporul rus trăise în aceleași condiții de zbucium și de răbdare. Ceea ce

de către unii și, mai mult pe franțuzește, se cheamă „minoritate activă“ iar de către alții, și mai mult pe limba noastră, partidul, a pregătit revoluția și această minoritate a fost condusă de personalitatea lui Lenin.

În orice idee, sînt grade și temperaturi. Fierbinții, reci și căldiceii pornesc laolaltă și se divid, însă, preferințele de todeauna ale popoarelor au așteptat extrema fierbinte, care izbutește orișicum. Lenin a fost incandescent. Zicala *Aut Caesar aut nihil* exprima la romani ambițiile unui personaj flămînd de parvenire. În materie de credință, însă, zicala are înțelesul just.

La Marx, stilul revoluționar a prevalat. Peste el, socialismul-democratic, căldicel, tolerant, concesiv, un compromis între ceea ce fusese și ceea ce ar putea să fie, dacă și dacă, a căzut. Atitudinea eroică hotărăște.

În opera revoluționară se disting două excepționale însușiri ale lui Lenin: aceea de a fi discernut momentul exact al revoluției și aceea de a fi putut să disocieze, în plină primejdie a țării lui, socialul de național. Mare strateg, el a transformat subit războiul împărăției în război revoluționar. Frontul și armatele împăratului au fost întoarse împotriva împăratului...

Sub aspect psihologic, omul, fiecare om, e dator să-și depășească lutul și, spiritualizat, să se realizeze.

Lenin s-a realizat în toată plenitudinea vastei lui individualități.

A trăi mediocru și brut nu e pe măsura omului frămîntat.

Cîți oameni în toată istoria omenirii au avut meritul să se realizeze ca Lenin, grandios în evenimente, decis în luptă, puternic în voință, genial în gîndire, mare scriitor și artist?

II

În spațiul unei vîrste și în optzeci de ani de durată, ai fost contemporan, fără nici un alt merit decît al coexistenței, cu sumedenii de lume, șefi de stat și armate, oameni de știință și artă, împărați, regi, personaje decorative, înecate pe rînd în timp și-n uitare. Ce a mai rămas din cei mai mulți? Niște găoci de crisalidă, ca din omizi, dispăruți din memorie, ca numerele de telefon.

Stai cu creionul la pîndă, în bibliotecă și-n răs-pîntiile istoriei, de cîteva zeci de ani, ca să-ți alegi pentru consoliările amărăciunilor tale prin îngheștiala profețiilor, ca la intrarea unui teatru sau cinematograful, un om, un om al tău, dacă se poate spune, ca nici unul altul, dintre cei mai mulți, tociți în bilciul de mărfuri filozofice, ca monezile uzate: aveai trebuință de un suport moral.

Cîți nu ți-au trecut pe dinainte: sute de haine goale și împăiate, costume de bal, măști cu găuri în loc de ochi, redingote, uniforme, fără corp, umblînd singure, trase de-o sfoară, și scoase ca din cuierile unei magazii cu straie de împrumut și închiriere.

N-aș putea să mai determin secunda în care l-am ales întîi, prin simpatie violentă, pe Lenin. Acum cincizeci și cinci de ani cînd l-am zărit prin Elveția? Tinerii ruși, cu care prinzeam la fostele „Cuisines populaires“ din Geneva, îl știau, respectat cu sfiială.

Cu ani mulți înapoi, tot așa, într-o altă secundă, secundele vechii bătînd rar, îl zărisem pe Eminescu în București și i-am asociat înrudiți prin substanță.

Pe cînd se fabricau celebritățile curente, înjghebate din petice, rămășițe și crîmpeie, se ivea, crescînd în zare, personalitatea cu totul excepțională și nouă a lui Lenin.

El venea de departe, de peste toată lumea, de dincolo de fruntariile ideilor, concepțiilor și demagogiilor uzuale. E singurul om care numai într-o viață, într-o singură viață scurtă, s-a realizat imens și deplin, ca-n zeci de vieți consecutive, inteligența lui incomparabil genială sfărîmînd și timpul.

Cine spunea că Lenin ar fi murit?

E viu și prezent, în plină vastă desfășurare, între popoare, realizat mereu în continuitate, unic în fața mileniilor omenеști, trăite fals.

1960

PROFESORUL PARHON

I

Cîtă vreme să fi trecut?...

Cînd ai intrat în secol de cîteva ori și te îndrepti către sfîrșitul lui, zecile de ani încep să-ți pară egale și calendarele se confundă. Zici acum douăzeci, acum patruzeci, ca și cum ai zice miercuri sau ieri, sau aseară.

E mult de atunci...

Ducîndu-mi manuscrisul săptămînal la ziar, mă întîlneam, necunoscut, pe scara *Adevărului Literar*, cu silueta și surisul marelui savant. Îngustîndu-se treptele sucite între redacțiile suprapuse, el scoborînd, m-am oprit odată, frecat de cotul domnului simpatic, și i-am zis « pardon »! El mi-a întins mina și a răspuns « Parhon ». Puteam să cred că aud o epigramă sau că se repetă scuza de politețe. Dar se chema așa și n-aveam despre dînsul altă știre, întîlnindu-l, decît că domnul de pe scară, de-o ținută sobră, era un om tot mai proaspăt și mai nou. Năravul mă făcea să-mi iau primele impresii de la cravata bine înnodată, de la nasturii încheiați la jiletcă pînă sus și de la gulerul cămășii. Al vizitatorului, în coincidență cu mine, era alb, alb, și corectitudinea costumului lineară. Îmi displac muștele în cafea, boema lăbărțată, cocoloșala de circiumă și otreapa batistei, scoasă din buzunar glomotoc.

Printre decenii, s-a publicat întîiul studiu de Endocrinologie din Europa al domnului salut

II

Cu toate că mai proaspăt și mereu mai nou decît mulți din ucenicii lui mai tineri, sînt nevoit să-l divulg. Profesorul Parhon, ctitorul Endocrinologiei pentru toate școlile de medicină din cinci continente, a împlinit vîrsta de optzeci și cinci de ani, ai unei tinereți fără scadență.

L-aș ruga să mă ierte, dar după cincizeci de ani, de cînd l-am cunoscut cu sfiială, purtător, la șoldul curelei lui, al cheilor de aur, cu care descuia firi-dele, ferecate încă de la *Geneza* biblică, povestită de Moisi, cel care — zice-se — a stat de vorbă, pe Sinai, cu Dumnezeu, nu i-aș da nici treizeci și cinci — aproape vîrsta lui de atunci. Cu zimbetul de floare candidă i-a strîns mîinile necunoscutului întîia oară, într-o redacție de ziar...

Cerîndu-mi azi, pînă-n ziuă, după o ațipire frămîntată, revista, un manuscris aniversar pentru ilustrul nostru contemporan, tocmai îmi pipăia niște pîrdalnice de artere, cu un aparat gradat medicul meu, prietenul meu de zile grele și nopți. Nu aș fi fost în stare să duc o propoziție simplă pînă la punct, mi-a tresărit însă juvenil sufletul, deodată... Adă creionul! e vorba de Parhon...

De cîte ori am avut prilejul să-l pomenesc la clubul universal de medicină cu firma pe latinește « *Invidia Medicorum* » am indispus cîte o seamă de confracți Hippocrați, cărora le-ar fi plăcut să-i steargă numele de pe Tablele Legii, ca să și-l puie

în loc pe al lor. Mă bucur de noul prilej ce mi se dă...

Sînt vreo cîțiva ani, năravul de a mă prăvăli pe brînci în cîte o constelație a zodiacului sensibil-tăților ascunse, prin care marele Dascăl umblă cu cheile de la brîu pentru șcormonirea vinovățiilor naturii, m-a culcat într-un pat al spitalului, pus pe numele lui de hram, ca o capelă. Intuițiile năzdrăvane ale călătorului dintre neguri dezlipese sigiliile, silind natura să-și mărturisească păcatele, misterele, dichisite, ca să nu-i simtă nici vîntul nici pămîntul meșteșugurile secrete — pe întuneric.

Am găsit în clinica Parhon o boare de răcoare, o adiere fragedă de cînst dulce, de bunăvoință discretă și de bunătate, un suris primăvăratec de poezie, răspîdit prin toate încăperile casei de sănătate, un ciripit de ecouri, venite din grădina lui de dantelă, în care cîntă pe o ramură perpetuu înflorită, o pasăre albastră...

Egală cu valoarea savantului, bunătatea omului întrece toată bunătatea. Miluiește, iartă și uită. Milostenia lui îți înfierbîntă ochii în lacrima ce îți se ivește.

Perversitatea i-a dat multă vreme ocol și l-a pîndit mascată, uneori cu nimb. El a primit și lupta tîrtoare și a suris blajin biruind cu surisul, care-i spune: iartă-i că nu știu ce fac.

E adevărat și altceva, că stîlpul de piatră nu poate fi zdruncinat cu udul și că nu poți mușca din stei fără să îți se strepezească dinții.

Fusese noapte... S-a luminat de ziuă.

1959

SCULPTORUL DIMITRIE PACIUREA

Nu e nevoie de înșirat datele, nici ale vieții, nici ale activității artistului, nici în ce privește valoarea lui, nici pentru documentarea Prezidiului Academiei. Posteritatea sculptorului ar rămâne intristată, iar Academia care-i cunoaște activitatea prin tot ce a văzut realizat de el, ar avea motive să se simtă jignită.

Eminescu nu a trăit paralel cu noi și nici membru, măcar *post-mortem* nu a fost, al Academiei. Ar fi aproape ridicul, vorbindu-se de el, să se înscrie între meritele poetului evenimentele minore, parcurse între naștere și moarte. Paciurea e Paciurea, după cum Eminescu-i Eminescu. Dacă desinăm în descrieri Ceahlăul, facem abstracție de fenomenele geologice care l-au ridicat în slavă, cit și de compoziția chimică a cremenei din masivul lui.

De asemeni, o critică estetică și de definiție a sculpturilor lui Paciurea, ar fi tot atât de agramată și de puerilă.

Problema e simplă și, e cazul să spunem, lapidară. Paciurea e o glorie românească. Paciurea și-a închis ochii în indiferența epocii lui. Paciurea nu a făcut parte din Academie. Paciurea a lăsat în urma lui o familie împovărată de greutate materiale. Pentru Academie care a primit în sinul ei

personalități cu merite mai puține, fi este o datorie națională și de onoare, să dea fantomei lui un fotoliu în aula ei. În conștiința noastră Paciurea e veșnic prezent.

Regret că n-am douăsprezece brațe, ca statuia lui Buda, ca să le înalț vehement la alegerea lui.

28 iunie 1958

TRAIAN SĂVULESCU

Aș dori mult să umplu cadrul rotund al prezentei miniaturi cu schițarea meritelor științifice ale profesorului prezident al Academiei. Dar nepriceperile iscălitului lasă pământului să-i aducă mulțumită că-l gîndește și spicului de grîu că-l ascultă prin șoaptele cucuruzului din Bărăgan. Poezia șesurilor e imensă și cărturarul lor se desfată să o mîngîie cu însuflețirile lui Virgiliu.

Caligraf al celor văzute și simțite, l-am urmărit numai în linia lui de siluetă, de intelect și sensibilitate, de nobil exemplar omenesc. Dacă lepădăm cuvîntul de vechile aderențe medievale, moștenite de oligarhiile cametei și vistieriei, și-l scoatem pur din gunoaie și putregai, am putea să înscrim în pergamentul valorilor omului nostru de știință titluri de mare aristocrație.

Atitudinea în comportare, arhitectura graiului și a gîndirii, elasticitatea personalității, distins și nou în toate inițiativele și hotărîrile sale, fac din Traian Săvulescu o mare figură românească, pe care timpul o va păstra ca un model. El iese departe din perimetrul profesional, limitat de regulă la specialitate, și *primus inter pares*, neobișnuit de înalt.

Mă tem că rezerva și discreția omului pe care încerc să-l schițez în interiorul unui capac de ceasornic, să nu fie oarecum jignită de elogiul prea direct. Dar pana vrea și trebuie să i te supui. Dau numai o derivare surisului de plăcere cu care-l

întîmpin todeauna și satisfacției de a-l asculta vorbind frumos, în adunări de la catedra Academiei.

Fermecat, scribul se răzbină și el cum poate, presărîndu-i pe masa de lucru, la cei șaptezeci de ani de viață, cîteva petale de crăiță și frunze de măghiran.

Mă impresionează bunătatea inimii lui. Adevăratul om de știință, echivalent în duioșie cu artistul adevărat, e generos, milostiv și bun.

L-aș ruga să-mi ierte minusculul medalion. Ar fi trebuit un tablou, desfășurat în triptic.

1958

MEDICUL HAȚIEGANU

O doamnă voalată dă de un timp Academiei fircoale. O găsești prin unghere și dispăre de cum ai ghicit-o. Trecerea ei printre cărturari lasă o diră, drapelul negru, leneș în aer, spinzurat în balcon.

Doamna voalată e o admiratoare cultivată. Nici literale, nici științele nu-i sînt străine.

Uneori, nevăzută la ședințele publice, ocupă un loc alături de fotoliul unui preferat. Și fotoliul aceluia rămîne gol, gol pe vecie.

Preferatul a plecat, a plecat dus la brațul uscat, cu coatele osoase, al doamnei voalate. Unde s-a dus? Răspunsul ți-l aduce gazeta de dimineață. A mai murit un nemuritor...

Alteori, după discursuri, elogiile și aplauze, la sfîrșitul unei comemorări, ieșind să-ți iei haina din cuier, te atingi la vestiar, lăsată lîngă a dumatile de mantaua doamnei nevăzute și ajungi acasă cu un miros, în mînci, de pămînt stricat.

Dar doamna nu ia cu dînsa întodeauna un cărturar întreg. Întîi, îl mai răsfață, îl mai mîngieie asortată în straiile voluptuoasei Afrodita. I-a pus mîna pe inimă și l-a amorțit, pe buze și i-a luat gura, mîntea, graiul și limba. Îl face și numele să și-l uite.

Se credea, pe vremuri, că un cărturar trăiește mai mult decît un prost de carte. Cărturarii fiind numai proeții, pe atunci, *Popa Venter* se folosea de o sănătate și de o lungime de viață prodigioase. Ce s-a

putut petrece cu noii cărturari, că nu mai sînt peste o sută de ani?

Doamna voalată, cu două găoci în loc de ochi, și cu rinjetul colțat, ne-a răpit alaltăieri pe Iuliu Hațieganu.

Citești în ziare lista numeroaselor titluri științifice și didactice ale medicului defunct. Dacă ar fi să-i întemeiezi valoarea numai pe meritele de școală, nu te-ai alege mai cu nimic. Mai toți medicii păstrează prin sertare pergamentele unor studii de consemnat într-un necrolog. Hațieganu avea și altceva și era și altcineva, în vasta specialitate de medicină internă, decît medicii publicității mercantile, a fabricilor de medicamente, utilizate *az buche* după gradul de inteligență, de încăpăținare solidificată și de simț al răspunderii față de sfînta chemare și de om, cu consecințe în sănătatea bolnavilor, uneori catastrofale. (O pildă personală concludentă poate da și mai jos iscălitul.)

Hațieganu avea mai ales vocația și un har care în pictură, în poem și armonie a dat creatori și giganți.

Văzut și controlat continuu de el în timpul tratamentelor geneveze, întrutotul aprobate de judecățile lui, am stat adeseori de vorbă cu intelectul variat și subtil al regretatului mare profesor. Prin plecarea lui dintre vii, mie unuia, ca și altora, îmi lipsește criteriul de apel la un semn de nevoie. Un telefon la Cluj, o vizită a profesorului în capitală, preîntîmpinai o complicație și o amenințare. Pe cît de simplificată în stil, dar de o luciditate excepțională, vorbirea sigură și lapidară a savantului erau un reconfort.

Făcînd odată cu Hațieganu inventarul internștilor din țară și văzîndu-l că se apără din răspuseri

împotriva propriei sale reputații, pot zice europeană, la o întrebare mi-a răspuns cu cinstita modestie a capacității reale: « Poate că la Cluj aş fi și eu un bun internist, dar cel mai bun internist al vostru, al celor din București, e doctorul Lupu. Ține minte! ».

Am ținut minte.

1959

G. CĂLINESCU

Oamenii nu sînt chiar așa de răi cum îi arată o filosofie dezamăgită. După ce și-au făcut unii altora, mai nițeluși pe față, mai pe îndelete, mai oleacă de preferință pe furis, toate neplăcerile și mizeriile cu puțință și, cum se mai spune, s-au *lucrat* pe dedesubtul unui suris distribuit ca o vapoare de lămiță jur împrejur, la un soroc oarecare, ieșindu-și din temperament, se congratuiează reciproc. De ziua nașterii, a cununiei și a hramului personal se cheltuiesc în formule și felicitări din care nu lipsește « sincere » intercalate în telegrame și scrisori. De ziua omului situat, urările inundă familia, nevasta, care poate pune o vorbă bună la o nevoie pe cite undeva, frații, nepoții, soacra, descoperiți subit. Nu s-a spus că familia, biserica și armata sînt bazele Societății, scrisă cu cel mai mare *S*. Așa se spune de cînd omul alb, rasă superioară, s-a civilizat întru fericire.

Între vietățile de intelectualitate, între, desigur doamne și cărturari, cînd mai mult cînd mai puțin cărturari, s-au îndătinat festivitatea, discursul, ședințe comemorative, volumul omagial, ba mai gros, ba mai subțire, ba carte, ba broșură, ba articol, cu sau fără portret și autograf. Se pare că volumului de omagii îi stă bine să fie invers proporțional cu geniul creator de « opere » al personalității sărbătorite, nesupărată cituși de puțin de un exces de elogii abstracte.

Excesul în limba românească de țaran, se chema, pe vremuri, la culesul porumbului, arnăut (douăzeci de știuleți pe un, cocean) căcălău, egal abundentă. (Vezi Ceres în Mitologie.)

Omagiul mai are o caracteristică pozitivă, condiționat de vîrstă, de la cincizeci de ani în sus (un *sus* cu nuanțe mai probabile de *jos*), la șaizeci, la șaizeci și cinci, la șaptezeci, la optzeci de ani. (La mulți ani, ilustre, și prefacă-ți-se decenile centenii.)

Dedesubt semnatul a intrat în categorie la șaptezeci și nouă de asemenea ani. Pe cît îmbătrînește, laudele par mai meritate, tonsura cheliei totale începînd să intre în aureolă. Să te mai miri, după ce nu mai ești, că posteritatea, ca să nu ți se mai vadă nici părul poetic, nici gura știrbă, redusă la pușculiță și găoace de babă, te face, aoleu! de bronz.

Mă uit la prima pagină de față a ziarului de literatură. Cîteva etaje, în fiecare fereastră un balcon și în fiecare balcon cîte un autor lăudîndu-l pe celălalt, dintr-alt balcon și reciproc, ca niște buni vecini, injurioși bombănind pe scara de serviciu dar aruncîndu-și buchete din balcoanele de la față: ca la o bătaie de flori la Nisa, unde are loc anual și un tir cu pușca, de porumbiei.

Îmi ies înainte atari bazaconii la împlinirea celor șaizeci de ani ai lui G. Călinescu, profesor la Universitate, academician, critic și autorul unui volum de literatură, de douăzeci de kg., scris dintr-un singur răsufu într-o lună și jumătate, alternînd la săptămînalul prezent, între mizantropie și optimism.

Îmi arde să mă răzbun de un articol al criticului la șaptezeci și nouă de ani ai mei, la cei șaizeci ai lui și să-i spui cititorului și eu, ce și cine este acest Gheorghe Călinescu.

Vezi, trebuie să o iau de la un capăt mai de sus.

Pe vremea care l-a afirmat inedit și nou, criticii erau mai puțini decît scriitorii. Nu că meseria de a

te ține după cărți și autori cu cădelnița sau cu otrava ar fi mai grea decît a le comite, mai dificilă decît manufacturarea directă de cărți. Nu. Păreră că orice nepoet sau prozator cu seva deficitară, somnolentă sau apoasă, de zer, ascunde într-însul un viitor critic de specialitate, literară, muzicală și de pictură, e valabilă în toate anotimpurile vieții.

E probabil mai lesne să dai povește de nene unchi tînăr balabic și de țată mătuse, despre virtuți decît să le trăiești.

Nu tocmai asta aș fi avut de zis. Coincident cu debutul lui Călinescu se încercau la meșteșugul sfatului argumentat și al controlului de vameș sau fariseu mai mulți specialiști în pașapoarte și tarife, intrați în ring să boxeze cu versificatorii și pugiliștii frazei chibzuite, unii din ei în mare activitate de arhivă și manuscrise furate. Cel mai frămîntat și mai unanim prezent în vederea unui viitor dezmințit și ironic, mi-aduc aminte a fi fost un grefier de propoziții scheletice, uscate, dar făgăduind pe fațete o epocă volatilizată din nefericire la netimp. Totuși, pe altul trebuie să-l numesc: Vladimir Streinu, cu o geometrie a expresiei articulată la frînturi în unghiuri drepte, purta în cerneala lui și zburată în cercuri conturate precis cu compasul unui Pascal.

Pe platforma navei în plutire se adăoga un matroz curat, elegant și continuu egal cu sine, Tudor Vianu, care crește pe măsură ce alții șchioapătă de un tabes al spiritului înșelat de iluzii și de o țîfnă a trufiei iritate, purtată în virful unei tîrțiți vane.

Călinescu e un poet și un prozator de mare ținută. Dogoarea lui fierbinte merge, irumpe, bate departe. Fraza lui voluptoasă dansează din șoldurile de Salomee. Întodeauna prezent, proaspăt și nou în diametrare ritmic opuse atinse de săgeată.

I. C. VISSARION

Morții nu mor de tot. Ei umblă printre noi. Umbra lor, din ce în ce mai difuză, trăiește, n-aș zice numai în aducere aminte. Adeseori, te întilnești cu ei, în figura lor de odinioară dacă i-ai cunoscut, și-ți zici: păi n-a murit Vasile? după cum, întilnindu-te cu cite unul în carne și oase, te întrebi cum poate să mai trăiască, după furtuna unui război.

Intr-adevăr, citeodată ți se pare că toată lumea e moartă, mirat că mai poate să învie cite cineva, și în confuzia dintre *parcă* și *poate* se amestecă dușii de pe lume cu prezenții.

Argeșul lui Vissarion amintește la țară de gali: față trasă, ochi vineți, mustață lungă fuior de porumb, roșcovan, ca în pictura lui Camil Ressu.

Am apucat în satele județului obiceiul friicii să nu se facă omul strigoi, din aceeași credință că nu mor oamenii de tot. Fiiința strigoiului de om blestemat ca să nu mai putrezească, topită-n ceață, noaptea înțarcă vacile de lapte. Se arată în pătul, trece prin coșar unde, incolăcit în paie, doarme și cite un șarpe casnic, hrănit din ugerii subți. Uneori, gospodarul găsește șarpele strecurat să se încălzească sub perina urechii și-i aude și rumegarea vacii, ca un tictac de ceas. Atunci, îi spune ca starețul Grigore, întemeietorul minăstirii Cernica: « Du-te, tată, că acum am venit noi ». Ascultându-l, șarpele a plecat, lung de cincizeci de coți și s-a

cunoscut multă vreme pârția prin grul, pe undă s-a dus.

Ca să nu se facă mortul strigoi, e dezgropat într-o noapte, după înmormintare, i se smulge inima din piept, și inima străpunsă de un cuțit e înfiptă în tinda casei vecinului.

În primul din ultimele două războaie, șeful Statului-major, generalul Cristescu, un mare strateg și-a luat în tinerețe lumea-n cap, înspăimîntat de inima unui strigoi bătută-n stilpul tindei unui unchi al lui, îngropat de citeva zile. Cristescu era țaran argeșan, ca și Ion Vissarion, scriitorul din medalion.

În asemenea văzduh de spaime și superstiții a trăit și el, alegîndu-se cu o seamă de credințe, demult risipite, ca, de pildă, credința în vise și retrăire. E un farmec al Dobrogei, e un farmec al Argeșului, neștiut.

Odată, Vissarion, tilmaci de tot ce se petrece în somnul omului adormit, mi-a spus: « Mă, frate-miu, într-altă viață eu am fost popă... Să-ți dau dovezi ». Și mi-a dat dovezi egiptiene...

« Fugi de-acilea, vere, » i-am răspuns pe argeșește.

Ciudat e Argeșul ca și Gorjul, de care se apropie cumva, pe undeva în ciudățeniile lui de pămînt sărac dar cutreierat de umbre. Te întilnești cu diavolul, cînd, la puț în făptură de țap, venit să se adape cu strigoiul din ciutura cumpenii, apăsată-n jos cu copita, cînd arătîndu-se prin livada de pruni, cînd cerșind la ușa bisericii colivă...

Vissarion a scris țărănește. Dacă Ion Creangă înfățișează din bojdeuca de la Humulești, în literatură, Moldova dinspre Agapia, Putna și Bucovina, Vissarion strînge în scriptura lui glumele, sperieturile, tristețile și întunecimile satelor de șes din Argeș, ca în pictură învățătorul Vilsan din Micești, zugravul amărăciunilor de după ploaie din cătunele argeșene.

Nu trebuie uitat Vissarion, autorul *Privighetorii negre* și o inteligență frământată de probleme. El era și un scriitor original dar și un om de știință. A fost medicul de todeauna, cu sfatul, rădăcina și buruiana. Ar trebui bine cercetate manuscrisele lui, mai rămase încă, poate, la Costești, în acei Costești blestemați, în care preotul, arzându-i odăjdiile imbrăcate, odată cu biserica plină și altarul, care luaseră foc, și-a dus pină la capăt slujba, cu flăcările în spinare, mistuit în ele, dimpreună cu credincioșii. Se vor găsi câteva născociri inginerești și cercetări de chimie în hîrtoagele lui și poate că statul va păstra bordeiul lui Vissarion ca o casă memorială. Vizitînd la Moscova casele Gorki, Cehov și Tolstoi, am găsit colțul de cismărie, în care lucra cu sula și ciocantul marele gînditor al Rusiei Mari și al Europei. Ultima păreche de cisme cu talpa moale, la care muncise, am pipăit-o cu o tresărire. I-am simțit pipăitul în cusătură.

În 1907 răscoalele țărănești au început, se știe, în două extremități ale țării, în Hodivoaia, din Vlașca și în Flămînzii moldoveni. Dar în Argeș, încă din mai vechi, mocnea în cuptoare mici, văpaia revoltei.

Pe lângă demagogia de mai tîrziu a unui țărănism țîrgoveț cu cămașa pe dinafară din nădragii croiți la «Fain», în Argeș trăise multnedreptățitul Dobrescu-Argeș, întors din Belgia cu o diplomă de chimist și o *Gazeta țaranilor*, tipărită la o mașină, ca vai de lume, schiloadă, și scrisă de alt țaran, Văleanu, și de Vissarion, care în răscoale a și fost arestat instigator.

Nu trebuie uitate, cu nepăsarea noastră îndătinată, oamenii aleși fie și din mătrăgună, și faptele de viață și de cînstiț și simplu adevăr.

1959

EMINESCU

Se împlinesc, deci, o sută zece ani de la nașterea celui mai tînr dintre poeți.

Te întreb de-i adevărat că s-a născut și el, ori de nu s-ar fi ivit, aproape mitologic, pe o furtună de tunete și trăznete lungi, din talazăle mării, îndrăgostite de Joe, tatăl lui de drept.

Fără să i se cunoască origini și «influențe» nominale, fără unchii, mătușile, cumnații și verii literari, purificați de istoria critică, scormonitoare prin arhive și oseminte, pana lui Eminescu vine din străbunia brazdelor zvîntate de sudoare și lacrimi, și a holdelor în răspăr.

Din orice scriitor fruntaș poate să iasă, telescopic, tub din tub, țevă din țevă, alt scriitor. Dintr-o veche păpușe populară, rusească, de lemn, se scoate, sucind, succesiv, o întreagă generație de păpuși descrescînde, pînă la ultima, cît o măsliună. Pana lui Eminescu a dat din ea sumedenii de fulgi — pînă la scamă.

S-au publicat, în occident, chiar cursuri, în cîte douăzeci de lecții numerotate, despre cum se poate confecționa un autor, prin imitație raționată și plagiat diagonal. Îmbulzirea, din rafturile librăriei, a mărfurilor tipografice, demonstrează că metodele dau rezultate.

Chiar la noi, odinioară, un profesor de universitate a scris fără să prea știe scri — ceea ce se cam întîmpla la dascălii cîte unei specialități științifi-

face — o « Știință a literaturii », grație spiritului științific solemn, aproape veterinar, « pregătit » prin studii și rumegare, să facă din tot ce te-ai aștepta mai puțin, o « Știință », și să o confişte.

Dacă Biologia, Matematicile, Chimia sînt științe consacrate, de ce nu ar putea să devie știință, de pildă, și o regulă de construcție a lui « Carevasă-zică »? Monsieur Jourdain și-a dat seama, cu emoție, de-abia pe la șazeci de ani, că vorbind toată viața franțuzește, făcuse proză, rămînind consternat științificește.

Autorul citatei « Științe a literaturii » era înzestrat, în *scris*, cu un dar al cacofoniei exemplar. Într-o singură frază de douăzeci de cuvinte izbutea să ciocnească, grămădite neîntrerupt, silabele *ca* și *că* și invers, așa de mult, încît cititorul putea să se întrebe dacă științificul *scrie* sau face, mă rog, altăceva.

De vreme ce spiritul științific de specialitate nu se putea împăca, fără să explice inexplicabilul, profesorul se silea să bage în sinea cititorului ignorant, o lege codificată, a talentului și a superlativului acestuia, încă neanalizat cum trebuie în cele vreo cîteva mii de ani de literatură de pînă la el. « Eu mai bine aș mai aștepta să aflu Endocrinologia glanda, de la una din subsuorile omului de unde mustește secreția asta care-mi irită intelectul. Nu poate să fie decît o flegmă. Pînă atunci, științific, o contest și elimin » — ar fi putut răspunde, strîngînd din măsele, vreun coleg oareșicare de niscaiva specialități.

Cu ce s-a ales, experimental, științificismul mesianicului novator? În cancelaria Facultății de litere, Nicolae Iorga i-a trîntit științificului călimara în cap, spoindu-l violet, de la chelie la barbișon.

Nu a fost și Iorga om de știință? Ba încă și cum! Însă, vezi, nu era științific... E o diferență, să mă ierți. Științificul ar corespunde, pe fost plan

social, cu « alegătorul » din vremuri: cisme crețe cu scrișlietori muzicale. În mahalaua lui, Nea Ghiță era bărbat politic și de stat, influent.

Știința, ca și viața, e poezie: adevărata știință. Toți marii și mai puținii oameni de știință și descoperitorii au fost și sînt poeți. Știința și *Ipoteza* lui Poincaré matematicianul, e poezie. Fărîma lui de poem *Les phosphènes* e un splendid sonet. Buffon e poet. *Entomologia* lui Fabre e poezie. Cercetătorul în halat, din laborator, e poet. E poet medicul intuitiv și sintetic. Inginerul e un poet. Pavlov a fost un mare poet. Științificismul? Spălătura retoretelor, eprubetelor și capsulelor de experiență. Merga la canal...

E-adevărat că descoperitorul secretelor literare, organizate științific, trecea drept cel mai erudit prostănac din colegialitatea universitară. Se întîmplă și asta.

Superlativul însă e harul lui Eminescu, n-ai ce-i face, oricît ai fi ceva-cumva de științific. A mai umblat prin lume. Pe la Goethe, mare poet și mare om de știință, pe la Beethoven, pe la Claude Bernard, pe la Dostoievski, pe la Pasteur, pe la Lenin (nu fac un repertoriu catalogat). Lumea s-a învățat cu prezența superlativului între oameni și-l distinge numaidecît, fără cioeul cocoșului științific, arborat la chivără și pălărie. Întreabă pe plugar, întreabă baciul, întreabă lăcătușul: *ăia* au de *ăia*...

În ce mă privește, mi-am refugiat vocalele condeiului în Superlativ, ferindu-mă de litera *G* din dicționar.

În literatura românească, Geniul e împărăția lui Eminescu, fiul biografic al unui fost minuscul, obscur țirgoveț din Ipotești.

PROFESORUL HORTOLOMEI

Cerculă prin graiurile vorbite și scrise, unele nume care conțin în sine fără adaosul numelui de botez și fără nomenclatură, toată personalitatea intimă, socială și de profesie, a citeunuia din ei.

Cine spunea până-n noaptea de 1 ianuarie 1961 « Hortolomei », înțelegea, ca atunci când ar fi spus vervenei lămliață, fără să-i poată exprima și aroma sau clasificarea botanică, intrinsecul gustoasei și rafinatei la băut cu mirosul, al delicatei plante de grădină și parfumerie.

Hortolomei și-a închis ochii în minutul trecerii timpului, la miezul nopții în anul început. Mi s-ar fi povestit că tocmai închina cu mâna ridicată paharul, în sănătatea omului și a omenirii.

El a fost, după Ambroise Paré și Toma Ionescu, chirurgul eminent al epocii lui, dimpreună cu o pleiadă de tineri ucenici, în frunte cu profesorul Theodor Burghela.

Ca și doctorul Făgărășanu, mereu tânăr și actual, avea și Hortolomei acea supra-facultate a intuiției, care joacă în teritoriul medicinei rolul inspirației în muzică și poezie.

Nu-i pot scri decît cu acest crîmpei de tîbișir pe piatra noului mormînt prezenta fărîmă de elogiu marelui șef de școală chirurgicală.

Cele mai simțite și mai oneste laude aduse unui om, sint mi se pare, cele șoptite și pe care el nu le mai aude, risipite în ceață și vînt...

1961

ILYA EHRENBURG

Dacă și ceasurile de grea cumpănă capătă, învechite, patină, cu atît mai mult stringerea de mîini și zîmbetul din trecut, al întîlnirilor neașteptate, ajungînd amintire, înfrăgezesc.

Ilya Ehrenburg împlinește vîrsta de șaptezeci de ani.

Prozatorul, poetul și ziaristul sovietic venise în vizită la noi — cîți ani pot să fie de atunci? cel puțin zece? ba mai mulți. Ținea o conferință în fosta casă Monteoru, moștenită de Lăscăruș Catar-giu, azi « Casă a Scriitorilor ».

Public strălucit, intercalat în proaspăta democrație. Smokinguri, domni, domnișori, domnișoare cucoane, și un nesfîrșit șir de limuzine luxoase, de-a lungul străzii, denumită de biruitorii cametei național-liberale, calea Victoriei.

Protipendada, încă în viață, venise să asculte cam cum suna vocea Revoluției proletare, într-o societate pe cale de atrofie, șovăielnică în ceea ce o privea deaproape. Cercul de curînd, ca un proverb, o convingere senină, emisă de latifundiarii din Caracal, unde altă formă de proverb spunea că se rupsese carul cu proști:

— Nu-i nici o grijă, sintem și noi socialiști, numai să ne rămîie moșiile, cum credem, intacte. N-avem nimic de zis. Dimpotrivă.

Prin copilărie, mă jucasem în casa Monteoru, care tocmai se dichisea pe dinlăuntru cu materia-

VASILE PÂRVAN

Răsfoind eleganta revistă *la Roumanie d'aujourd'hui*, revăd în fotografie și culori monumentală podea de mozaic, parcursă acum două mii și câteva sute de ani, de sandalele antichității eleno-romane. Descoperit la Constanța, unde l-am văzut anul trecut, pe toată întinderea lui de o jumătate de pogon, aceeași revistă povestește descoperirea la Mangalia, mai recentă, a unui alt vechi document al trecutului nostru, un *papyrus*. El sta de douăzeci și patru de veacuri în mîna unui schelet de fost potentat, înmormîntat într-o măgură stearpă, un *tumulus* de tipul piramidei de pămînt Adam-Klisi. Mai marii lumii de pe atunci puteau să se întristeze că o bucată de hîrtie și o chitanță durează mai mult decît efemera putere imperială.

Fără grija neobosită a Partidului Muncitoresc, creator de noi și vaste monumente și permanent activ în zmulgerea din neantul uitării a vestigiilor noastre ancestrale, comorile trecutului nostru, scoase mereu la lumină, puteau să mai zacă mult în așternuturile milenilor dobrogene. Luat în deridere într-o epocă trîndavă de scepticism, singurul care îndrăznise să înfigă în ele un jalon timid, neajutat de nici o autoritate științifică sau administrativă, a fost Vasile Pârvan.

Iată că-mi trecu pe dinainte uscățiva lui ascetică siluetă, în pelerină, întilnită ultima oară, scoborînd cu gîndul dus, ca de obicei, treptele Universității, în timpul primului mare război. Căutătura

neașteptatului vizionar, era dăruită cu harul văzului interior, prin lepezile timpului pietrificat. Simțul ciudat al căutătorilor în piatra seacă de izvoare și bagheta infurcată, de alun, a fost la el un suprasimț, ai zice profetic. El a descuiat porțile ferecatele ale Sciției noastre Minore, cu simplitatea și siguranța cu care-și deschidea, apăsînd ușor pe clanță, ușa odăii lui de veșnic student.

Genialul țaran, fiu al unui învățător de buchi, dintr-un cătun pierdut prin ținuturile mai de jos, depărtate de Ipotești, primise și el bătaia razei de luceafăr, oprită pe căminul părintesc al rapsozului Mihai, și căutată în răscolirea vintului, de cei trei Magi din Răsărit, Baciul Mioriței, Meșterul Manole și Plugarul în cămașe albă.

Toată știința în toate specialitățile ei, e-o scară de trepte, succesiv înalte, care la cei mai înzestrați dintre aleși ajunge cu capătul de sus înțelepciunea care-i poezie. E-o poezie a matematicilor, a biologiei, a Științelor Naturale. Vasile Pârvan a fost un poet al istoriei și arheologiei și un mare poet, ca Buffon, Pavlov, Curie, Newton, Champollion Poincaré și Claude Bernard.

Pomenindu-l pe Pârvan acasă la el, nu trebuie uitat nici șeful muzeului ce-i poartă numele la Constanța, neostenitul cercetător al vieților de odinioară, Canarache.

Îmi aduc aminte cu atît mai multă emoție de el cu cît am stat împreună, în sîrmă ghimpată, la Tg. Jiu. Într-o noapte de iarnă, intuițiile lui fără gră, care au dus la descoperirea marelui Mozaic, presimțind o inspecție inopinată prin cabanele din lagăr, a trebuit să-mi arunc în foc notele adunate la închisoare... Dar intuițiile de arheolog ale colegului de temniță și presă, nu vor putea — vai! — niciodată să-mi descopere manuscrisele din ceușe...

ceruri, unde zeii clasici, greci și latini, muriseră cu toții.

Regiunile de Miazănoapte, vinete și posomorite, nu s-au bucurat de fericirile sufletești ale Sudului aprins și visător. Ele-și încheștau problemele obscure, dezlipite de mitologii, cu lanțurile grele, zmcuite să fie rupte, ale asupririlor stăpînitoare. Mai tirziu, verigile de fier încep să fie scuturate și în conștiința indiană, a castelor rajahale. Chiar în accentul profetic al lui Tagore vibrează cu milostenia și covârșitoarea lui dragoste de oameni, dreptate și pace, un ecou de revendicări pămîntene. În patria lui, întîrziase categoria sclavilor, disprețuită. *Paria*, sufletele moarte, contemporane cu superlativale mării poezii...

Pe cînd Sudul mai era împărăția fabulosului din povești, nordul căpăta o conștiință socială.

Animat de sugestia primită și de reminiscența liricii poetului, consacrat profet, azi vreo șazeci de ani, în Europa engleză, franceză și germană, care de-abia aflau de el, conașionalii lui știindu-l pe dinafară, am stat de vorbă cu condeiful meu, intimidat, în vîrstă, și el, de optzeci de ani... Literatura vechiului continent mai avusese pe atunci, după Homer, un scriitor al marelui accent, în personalitatea lui Tolstoi, anahoretul din Iasnaia Poliana.

De la ruși accentul trece la indieni.

— Ascultă, condeiele, i-am spus condeifului, te-ai simți tu în stare să faci o pomenire închinată poetului Rabindranath Tagore? Dacă m-aș conforma condițiilor sugerate, ar trebui să te silesc să te stre-cori în arhive și documente, și măsurîndu-ți îndă-torirea cu vîngalacul și centimetrul tipografic să-ți cer, nu o substanță, ci două mii de cuvinte... Nu-ți dau asemenea corvoadă de copist. Nu te

vreau nici academic nici profesoral. Nu e pricepe-rea noastră, și, în ce mă privește, m-aș lepăda bucu-ros de ea. Aș dori atît, să ne ducem în cămașa noastră albă, țărănească, încolo spre Soare-Răsare, ca niște proști, apucați de dorul de zări, și să ne uităm în ele pînă-n fund. Plini de pămînt și de sudoare să ne întoarcem cu capetele plecate în satul nostru, la oile noastre păscute pe tăpșanele verzi. Bagă de seamă, să nu stîrnim între Eufrat și Gange și mai departe, pulberea țărîinii pe unde au călcat colbul, desculți, poeții celor cîteva odiniori ale neamului omenesc, de la Adam cimpanzeul pînă la Pavel din Tars, în atîtea biblii, scripturi și limbi, în cîte visează de zeci și zeci de veacuri Asia, poeți care cîntau credințele monumentale și ciopleau în Egipt granitul, într-o vreme fără oțel. Pe atunci, hîrtia noastră generoasă era o șuviță din căptu-șeala unei trestii sărace de papirus. Nu-i așa?

— Nu înțeleg ce ai vrea să-ți fac, mi-a răspuns condeiful.

— Adevărul e că nici eu nu prea știu. Șchio-pățez, într-un haos parcă violet și albastru, furnicat de brilante și mărgăritare.

În muzee ai văzut expuse osemintele albe, arti-culate cu sîrmă, ale gigantismelor și arătărilor naturii, succesiv defunctă și renăscută. Ele străbă-teau cîndva într-aripate, văzduhul sau nesfirșitele pustietăți.

Peste Iudeea marilor mîhniri și a mesianicelor nădejdi plutind în asfințit cocorii trandafirii și galbeni, ibisul și căprioarele au putut auzi, pe teorba cu patru strune, *Cîntarea Cîntărilor*, rit-mată pentru o fecioară neagră, și sonetele psal-milor lui David. Undeva, pustnicul uscat pe lês-pedeja jertfei de sine, în asceza suferinții voite, ghicea, în bătaia vîntului sterp, șaptele lui Budha Sakia-Muni, intrerupte de cîte o șoaptă, trezită

din somn, a cîte unui Confucius în devenire. Pe deasupra Indiei începuse să treacă gîndul înfrîpat în cîntecele lui Tagore.

Popoarele profetice, dintre mările celui mai zguduit teritoriu de teologii și mereu de alte începuturi, sînt acoperite de baldachinul celest al nuanței indiene. Poporul poetului sărbătorit s-a putut spiritualiza pînă la tăgada trupului și a slăbiciunilor lui. El îi spune săgeții pornite din arc să se frîngă și să stea. Săgeata se frînge și cade. Îi zice spadei aproape înfipte, să nu rănească: spada se încovoia. Îi zice singelui: oprește-te, și singele s-a oprit. Îi zice firmamentului: vino la mine. Soarele, Calea Laptelui, Luna se fac fantome și vin la el.

Prin grădina lui Tagore, care-și farmecă florile, aromele, albinele, fluturii și păsările cîntătoare și își ferește pasul să nu dea peste furnică, totul fiind binecuvîntat și sacru, se plimba Dumnezeu... Tagore-i grădina. El e și pomul, și ramura, și mugurii, și frunza, și greierele și steaua păstorilor și plutașilor rătăciți în valuri. El e și orga furtunii. E noaptea, e țandăra de luceafăr, a luminii. Totul în tot... Poezie!

Poezia clipei, poezia trăirii, poezia muncii, poezia răbdării, poezia luptei, poezia păcii. Poezia uitării. Poezia iertării.

— Nu prea înțeleg ce-ai vrea să-ți fac, răspunde condeiu.

— Drept să-ți mărturisesc, sînt halucinat și confuz. Vreau și nu știu. Parcă visez și parcă mă deștept.

— Mi se pare că ai vrea ceva, cam ca un poem...

— Poate că da. Cel puțin deocamdată, o schiță de poem, dacă se poate.

Să vedem...

1961

CARAGIALE ȘI FIUL

M-am cunoscut cu amîndoi, aș putea spune, de aproape. Nu de ieri sau de alaltăieri, ci, nu te speria tinere cititor, acum vreo cincizeci și șase de ani... Cu tatăl, la o expoziție de pictură, iar cu fiul în casa unui diletant într-ale artelor, mai în vîrstă, la care **prînzeam** uneori și destul de des, împreună.

Două naturi diametral opuse, unul bucuros, deschis ca o carte frumoasă și surizător, cu mîna caldă însă ca o mînușă catifelată de panteră, cu unghiile retractile și celălalt, fiul, pedant uneori, ca un teolog protestant și de obicei fermecător de inteligent și variat, autorul de mai tîrziu al *Crailor de Curtea veche*.

Dar și două culturi deosebite. Pe cînd Ion Luca își alegea preferințele din ambianța trăită, Matei, cu o educație excesiv occidentală, cultivată prin streinătăți își găsea satisfacțiile într-o știință bizară: heraldica fostelor aristocrații defuncte. Blazoanele princiare cu componența și semnificațiile lor, nu aveau pentru el nici un secret. Îi plăcea iluzia că trăiește într-un imperiu ideal de Ludovici și Francisci, cu conți, marchizi și cancelari iluștri.

Participînd la un guvern cu portofoliul Lucrărilor publice, ministrul Alexandru Bădărău, acuzat în presă de concupiscentă vicioasă, și-a luat șef de cabinet pe Matei Caragiale, într-o fază nebănuită, intolerant, iritat și dictatorial. Detestînd global pe miniștri, deputați, advocați și ziariști înscrîși pe

lista de audiențe, fi ținea în anticameră și la ușa până ce li se ura și se lăsau păgubași. Nu s-ar putea să se afirme că fiul ar fi avut o admirație exagerată pentru literatura părintească; cred că din potrivă.

Matei făcea paradă cu dexteritatea lui culinară, supremă eleganță, fălindu-se că el mănincă un pui fript întreg, fără să-și atingă friptura cu mâna, numai cu furculița și cuțitul.

Odată, tatăl și fiul prinzeau la generalul Manu, domiciliat în Calea Victoriei, lângă strada ce-i poartă numele azi. Matei, luat de un subit elan istoric, s-a simțit obligat, din senin, să-și povestească genealogia, dezvoltându-i generalului originea imperială adevărată a familiei Caragiale, bizantină. Stupefiat, Caragiale cel mare îl aduse pe fiul, profund jignit, la realitate. « Bine, mă, i-a răspuns, tocmai aci ți-ai găsit să te lauzi? Domnul general știe că moș-tu a fost bucătar ».

Scena mi-a fost relatată după câteva zile, de către un invitat la masa lui Manu. Nu m-aș îndoi de autenticitatea ei, astfel de lucruri neputând să fie inventate. Singurul dubiu, necunoscând biografia scriitorului, ar fi despre gradul de rudenie exact al bucătarului, moș, strămoș, unchi sau altceva. Mi-aș aduce aminte că parcă bucătarul ar fi slujit cândva chiar în casa generalului, dar pe cât mi-aș aduce nu prea sigur aminte, nu se precizase dacă bucătarul nu fusese băgat cândva chiar la familia Manu.

Ar putea, poate, să ne lămurească marele arhivar al criticii literare, confratele Șerban Cioculescu, care știe multe și încă altele și mai multe.

1962

ION SAVA

Dacă o regulă firească a limbii se învoiește cu schimbarea vorbită și scrisă a unui adjectiv în substantiv (sau invers: rămâne de identificat cum zice gramaticul filolog, în care anume zace înții rădăcina legănată pe două forme) sînt cazuri cînd e de acuzat slăbiciunea spiritului inventiv în găsirea cuvîntului absent fără derivații. În grăire, treacă, meargă, oamenii pot să se facă înțeleși. Dar a scrie și a gîndi nu din buze ci de mai sus: condeii implică evoluții în rafinament și, Doamne iartă-mă, stil. El nu se mulțumește să înșire: zugrăvește și dă simburile concentrat, orice cuvînt ascunzînd în fondul lui un punct diamantin, iar practica lecturii face condeii exigent. Parcă uneori asemenea treabă poartă numele de cultură...

Pe un cotor de carte, din raftul meu, se citește titlul *Du Vrai, du Beau et du Bien*. Autor: Victor Cousin (politic și filozof). Trei substantive adjectivale, însărcinate a se completa fiecare din ele cu celelalte două.

Dar e vorba de altceva, de Cineva, de Ion Sava, autor dramatic, regizor inovator, scenograf și cu deosebire pictor.

Decedat de tînr, noua lui foarte caracteristică variată individualitate a trebuit să fie răpusă de cel mai spurcat și abject morb pămîntean.

Cît a trecut prin viață, l-am aplaudat, l-am cunoscut, solicitat, obsedat de toate muncile pentru

De cînd am stat ultima oară de vorbă cu el a trecut o vreme, au trecut mai multe vremi, a trecut o viață și mi-e greu să mă deprind, nici după nouăsprezece ani de la dispariția lui, că și el a trecut de tot și pentru todeauna.

L-aș fi crezut într-o vacanță lungă, prin Italia lui atît de scumpă, Italia lui Dante și a lui Da Vinci, patria Giocondei, și a soției lui, doamna Lidia, care i-a sărutat ochii reci, închiși pe vecie.

Stupid și tragic contrast! Azi trebuie să-l evoc în fața unui mormînt. O vreme a trecut și peste țărîna frămîntatului Ion Sava, un mare talent al pensulei și al creionului inspirat, un poet, un mare poet.

Zici a fi și între timpurile gramaticale este și a fost te încearcă un tremur și un fior. Mai mult: Sava fusese.

Aducerile aminte acoperă oarecum golul absenței cu ceața unei iluzii. Cîtă durere, cîtă tristețe cînd amintirile vin să te înconjoare cu luminările aprinse, pe care și pe ele, parcă le suflă vîntul și le stinge!

În ființa lui Sava nu trăia un singur om, se armoniau mai mulți, neliniștiți unii de ceilalți și discutînd pe șoptite între ei, pictorul, regizorul, scriitorul, dramaturgul, poetul...

Mi-a citit într-un crepuscul de primăvară șase piese de teatru în cîte un act. Avea zece, incredințat, mi se pare, că într-un singur act se consumă toată ipoteza și fabula unei idei.

Piesele de teatru ale lui Ion Sava trebuiesc căutate, găsite, publicate și jucate, adevărate modele de substanță pentru dramaturgie.

Ion Sava inaugurează în artele noastre picturale o estetică nouă, estetica — dacă se poate spune — a formelor reputeate urite; a uritului frumos... Ar fi de intercalat aci o întregă filosofie a concepțiilor, aspectelor și aparențelor relative. Idealul picturii se limita, afară de boii lui Grigorescu, încă suspecti odoratului batistei de dantelă parfumată, la peizajele cu ceață ale lui Aricescu, iar în limbajul literar monden numai expresia liric-idilică și atmosfera de pastel, graiul poporului fiind socotit «vulgar».

Ca să fie acceptat adjectivul «bălos» într-o aleasă societate de nasuri aristocratice, feminine, scandalizate, mi-aduc aminte că odinioară a trebuit să pledez legitimitatea lui în franțuzește, citind și cîțiva autori parizieni.

Volumul de față, venit poate puțin prea tîrziu, constituie totuși un eveniment în limpezirea tot mai multă a problemelor variate de estetică, un document de orientare pentru șovăielile de șevalet ale unui începător de carieră.

ianie 1963

STUDENTUL EMINESCU

Pentru români, Viena unde trăiește o Colonie cu o Parohie românească, nu e Austro-Ungaria de odinioară, nici imperiul habsburgic — fostul nod gordian din Europa Centrală al politicii internaționale și punctul de încrucișare al firelor vizibile cît și ascunse ale vechii diplomații continentale. Metropola muzicii, a valsului și a spumelor și dantelelor sonore mereu actuale și proaspete, descoperite de Strauss, fusese primul lor Paris. Artele, moda și gustul vienez, cu mărfurile-i de lux, cu îmbrăcămintea fină și croială aleasă, determinau o mare cultură. Împărăția de caracter absolutist prin literatura politicii și cancelarii, a unui teritoriu internațional compus din disparate, valabil numai în meditații era dezmințită întodeauna de toate încercările de universalizare pe un tipar impus.

Românii îi păstrează Vienei sentimentul unei recunoștințe, în spirit deosebit. Viena din veacul trecut i-a dat geniului național românesc un pupitru în Universitatea și bibliotecile ei, în persoana lui Mihai Eminescu, Făt-Frumosul cîntecelor noastre. Unele laturi ale personalității marelui nostru poet s-au descifrat, probabil mai clar, la Viena, între bucovinenii noștri, veniți acolo la carte adîncită. Trei ani trăiți în Viena n-au însemnat puțin în, așa zice, formarea conștiinței de sine a unei vocații profetice. Ar putea cineva să afirme că fără atmo-

sfera vieneză fructificarea poeziei autorului *Scrisorilor* ar fi fost aceeași, că fără această ospitalitate ar fi fost Viena tot atît de iubită de români și că emoția cu care o vizităm azi arată că i-ar fi fost tot atît de complex delicată?

Românii trăitori la Viena au ținut să glorifice anul acesta sărbătorește amintirea genialului Cîntăreț.

Vienezii de azi nu prea aveau într-altfel cum să-l cunoască pe poetul nostru, ci ei pot urmări umbra lui prin oraș, dacă li s-ar aminti că el a locuit în străzile și azi actuale și localurile lui de întîlnire cu prietenii vienezi și bucovineni, adunați la discuții tinerești entuziaste și controversate. Să nu le mai precizăm pe nume, după ghidul cu care călătorul pleacă să cunoască orașele, monumentele și muzeele prin frumusețile seculare și să asculte ritmul civilizațiilor succesive și prezente în pasul cînd greoi și cînd ușor și dansat al omenirii în veșnică frămîntare.

1964

POMPILIU CONSTANTINESCU

Numele i se mai aude ca prin adiere.

Încă o dată, între atîția morți în șir, sint silit să repet verbul la perfectul compus (Pompiliu era profesor) a murit. Ce vorbă, pe cite intretăieri și dimensiuni de viață! A murit demult, iarăși un cuvînt fără margini!

Cînd ai trăit mult, demultul pare uneori că ar fi fost ieri și aseară și semînd cite un necrolog și prea multe, rămîi cu impresii de cioclu. Pîlpîie în condei panașul calului funebru și cite un fulg negru îi împiedică limba.

Pe Pompiliu, căruia în viață îi spuneam întîl-nindu-l «Domnule Constantinescu», cu politețea de etichetă, l-am știut și apoi l-am cunoscut în toate frăgezimile lui de aspecte și de gîndire — și de scriitor. Ultima oară i-am strîns cinstita lui mină — iarăși demult, foarte demult și parcă în ajun, la mare, pe un dîmb al Mării Negre.

Nu mi se părea neagră marea în ziua ceea, dinaintea surisului de copil filozof și de fecioară a frumosului aproape adolescent, cu obrajii inefabil de rumeni, de o rumeneală care nu mi se părea că avea să-l trădeze...

Surisul lui îl însoțea întodeauna, din buze, din suflet și în scris, neobișnuit în întreaga lui meserie de critică literară. Criticul — ce vorbă urtă și ea, era poet nu arhivar sau jude-ajutor. Nici o suspectă bombastică sau solemnă pedanterie în caligrafia

spiritualității lui, nici una! Cred că la catedra profesiei sale s-a comportat ca lingă un iconostas, miruînd frunțile școlarilor, blajin, prieten și frate în tinerețea lui clară, cu tineretul căruia îi explica textele clasicii noștri.

Ceea ce îl deosebica de criticismul savant și oarecum vulgar, era o apartenență — vremelnice, vai! — egală cu a cerului cit și a pămîntului de-abia gustat în fructele grădinii.

M-aș simți anacronic, inoportun și jignitor să-i dedic, în loc de o acuarelă, un așa numit limbaj, studiu, de care aș fi neputincios și ofensat. Poezie la poezie, medalionul în culoare gingașe și eternă nu poate avea o destinație didactică. Aș ruga demnitatea aristocratic morală a doamnei soției lui să-l desprindă de aci și să-l așeze pe masa de lucru la călimară, a nemaiuitatului bun și delicat camarad de trăire laolaltă și în intelect, masă păstrată fără îndoială intactă, altar al unei frumoase căsnicii.

1965

VALERIU ANANIA

Decembrie 1900...

Mînăstire. Lespezi de marmură cu turle și cruci. Noapte metalică albă, albă de necrezut. După utrenia de iarnă, din paraclis. De ger cumplit plesnesc cu scînteii de zgomot, țurțurii de gheață. Arătările negre cu camilavcă se risipesc pe la chili. Unele zic «blagoslovește!» Celelalte răspund: «Domnul!»

M-am încrucișat cu umbra roșcovană, de șiac, a schivnicului Meftodie, uscată, infirmă pe cîrje, sărînd prin zăpadă ca un țap în trei picioare. Schivnicia e o treaptă aspră a cinului, de totală abstracție, premergătoare pustniciei, elita apropiată de îngeri, conștientă de meritele-i superlative, apărute ca un drept seniorial de proprietate castelană.

La semnele exterioare ale monahului de rînd, schivnicul adaugă un atribut al ierarhiei singurătății, perimanul. E un petic negru de postav pătrat, purtat cu două băieri trecute prin subsuori, în spinare, și ascuns între dulamă și rasă. Două cioane încrucișate dedesubtul unei hîrci, exprimă simbolul lepădării de sine și de toate. «Patimile Domnului Iisus Hristos le port eu», spune inscripția scrisă cu mătase de acul tinerelor maici.

De-abia venit în obște, de cîteva zile răstitul și așîțatul părinte mă recunoaște de la «trapeză», unde frații se ospătează din străchini, cu lingura de lemn, la cîteva rînduri de mese, lungi și înguste,

cù ciorbă de pește sau bulgur, ascultînd citania din *Viețile Sfinților*, foști și ei, în vremurile lor, speriați și fugăriți de viață și cîințe.

Toaca făcea înconjurul bisericii, bătută cu cio-canul de lemn din mîinile înghețate ale diaconului Iakint, un artist al broderiei de sunete mate, de-a lungul doagei de frasin, ținută de mijloc. Bătăile scurte, pe ritm egal, silabisit mărunt, sînt, din timp în timp, trezite de un răspuns ciocănit mai tare, ca finalul versurilor la rimă.

Nu-mi lepădasem încă haina de tîrgoveț, și mînușile de lînă îmi degerau parcă degetele și mai mult.

— Blagoslovește, părinte!

— Dômnul să ne blagoslovească pe toți! răspunde schivnicul cu un accent de pilă, spart într-o gingie de sticlă. Mie să-mi zici: Cuvioase.

— Bine, Prea-Cuvioase! răspund. În limbajul ierarhic și de ritual *prea* înseamnă *foarte* și *exce-lență*.

— Și nici prea-cuvioase n-ai să-mi mai zici. Prea-cuvioșii sînt arhimandriții Chesarie, Ioil, Ezechiel și toți ceilalți trîntori ai chinoviei. Ai înțeles?

— Am înțeles...

— Te văd cam nepriceput. Nu știi că noi am venit aici să ne pedepsim? Coconașul are și mînuși, zise schivnicul, ca vorbind cu duhurile nevăzute.

Făcînd un pas anevoios de întoarcere, prin saltelele de zăpadă, schivnicul mă oprește din nou.

— Mai vream să te întreb ceva. Ce cauți, domnișorule, la mînăstire? Cum ai venit fără să știi mai întîi pravila *noastră*?

Eram înfruntat. Comentariile ar fi fost prea lungi și nici răspunsul prescurtat n-a folosit.

— Vreau să învăț să scriu, am răspuns.

— Cum, nici nu știi măcar să scrii? Văd că-ți dă mustața...

— Vreau să învăț a scri pe *dedesubt*.

Șchivnicul făcu o cruce de uimire, ca atunci când se apropie de patul ieromonahilor Satana, în fustanelă de balerină, depărtându-se scirbit și murmurând, cu capul de câteva ori întors.

Într-adevăr, umblam să învăț să scriu.

Începusem, cam fără voia mea, ca și mai târziu, să mă văd chiar publicat, dar, la tipar, manuscrisul îmi era schimbat, fără să fi fost mai bun decât smîngălitura mea. Într-o bună zi, am răsturnat un scaun undeva și am trîntit o ușe. Mă simțisem murdărit la minte. Orișicum, îmi ziceam, nu mă plac nici la peniță, nici la tipar. Trebuie neapărat să învăț. Trebuia să mă caut și să mă aflu. Trebuia să aflu și cugetul meu de ce sînt și de ce nu sînt în stare. Neliniștea venea de departe...

Pentru asemenea căutare aveam nevoie de o încăpere sigură, de o mare tăcere și de un blid de fiertură. Acasă nu le aveam și, dus mereu pe gânduri, treceam drept un neisprăvit. Nici ucenicile variate, din timpul vacanțelor de școală, nici lecțiile zise meditații, pentru care trebuia să învăț cărți peste puterile înțelegerii mele de dascăl-ștrcovnic, nu împlineau pe anul întreg exigențele iritate și injurioase ale găzduirii. Uneori, pierdut în cine știe ce întortocheli bucherisite, apucîndu-mă noaptea, gazda-mi sufla în lampă și mi-o stîngea în mijlocul unui boschet de măceș care începea să-mbo-bocească-n mine. «Gazul» era puțin și fițitul scump. În casa unde sălășluiam familia trăia cu doi lei pe săptămînă. Plîngeam pe întuneric.

Mulțumită Primatului Iosif Gheorghian, la care printr-o inspirație spontană și necontrolată m-am dus să cer adăpost și care, aproape octogenar, a putut să aibă proștețimea să mă înțeleagă mai mult decît m-aș fi așteptat, minăstirea mi-a dat tot ce-mi lipsise și, pe deasupra, un sentiment inefabil al tradiției, prezentă în fiecare lucru: trăiam în

sutele și miile de ani. Nu trebuie uitat că Iosif Gheorghian, căruia îi sînt pe toată viața și în toate felurile recunoscător (îl zăresc și azi, la vîrsta mea, care-i a lui cel de atunci, trecînd uneori pe lângă scaunul meu, prin odaie, și uitîndu-mi-se peste umăr la ce mai descifrez), a fost un scriitor erudit. El e autorul singurei traduceri bune a romanului *Le Juif errant*, de Eugène Sue, *Jidovul rătăcitor*, publicat cu chirilicele epocii.

Mai târziu, mutat din minăstire la mitropolie, am scos clandestin, dimpreună cu mult regretatul meu prieten poetul V. Demetrius, prima revistă de caracter nou, *Linia Dreaptă*, în care am apărut cu numele meu literar actual. Iosif știa, citea revista pe furiș, suridea și nu dezaproba. Era vremea interzicerii chiar a lecturii ziarelor, pentru salariații instituțiilor oficiale, necum a unei colaborări, condeiul fiind reputat odios.

Ascultător al poruncilor primite de la mitropolie, starețul Vissarion, care era peltic, mi-a dat o locuință confortabilă, nu totuși fără să se simtă stingherit de un ochi care confruntă statele de plată cu anumite realități. Pe de o parte circula zvonul că aș fi fost un copil din flori al Înalt Prea Sfințitului (care a murit fecior), ceea ce n-ar fi supărat prea mult, dat fiindcă părințania răzleață nu era ceva nou în episcopat. Pe de alta, supăra erezia că presupusul tată-meu mă destina, la nouăsprezece ani, rangului de arhieru. Treceam de arivist. Ca să se răzbune, starețul mi-a declarat o dată, prezentîndu-mă la binecuvîntarea liturgică, dimineața, că după cum simțise el, nu-i nimic de capul meu, și că n-o să ajung nimic. El mă voise și cîntăreț în strană și n-aveam glas.

Intuițiile nu l-au înșelat. N-am ajuns, într-adevăr, vaj de mine, nici vlădică, nici magistrat, nici colonel...

La minăstire am citit în limba veche a bisericii graiul cu adevărat românesc și aş bănuî că fără cărțile minăstirii aş fi lucrat mai prost decît lucrez. Slovele vechi mai dăduseră literelor noastre cîteva pene. Ar fi de-ajuns de citat, afară de Dositei, Varlaam și Antim Ivireanul, Anton Pann și Creangă.

Autorul *Mioriței* e poetul Valeriu Anania. Nu știu cite trepte a trecut peste vîrsta de patruzeci de ani. Oricum puține. El stăpînește versul și limba magistral și măestrile lui cresc înalt, sporite de un talent desfășurat în sus. Nimeni nu l-a așteptat să vie și el a venit, de unde, de ne-unde, așa cum s-a ivit zîcnind, din fulgere și piatră, fără să fie pus, printre șoimi și piscuri, bradul la tulpina căruia se înșiră și notele de creion acestea. Mă uit peste o sută de vâi și ceruri și închid manuscrisul poetului, împăcat.

Nepoftiții aceștia, noii descălecători ai ținutului zimbrilor, sînt în ce privește literatura primejdioși. Ei anulează rînduri întregi de înscăunați. De obicei, instinctul de conservare grupa antagonismele împotriva lor, fiecare trufie ferindu-și statuia de cocă să nu se încovoiaie. Anania se arată într-alte vremi, cînd pulberea stîrnită de telegarii lui nu mai oprește ochii să vadă. Că poetul rămîne incomod, e natural. E pismuit, l-am auzit clevetit și o să fie, poate pe ici pe colo contestat. Atît mai rău și atît mai bine.

Îl cunosc și-l prețuiesc, nu de azi. Îi citesc de ani de zile versurile, cu emoție și bucurie. Nu e un scriitor grăbit. În literatura poeziei e nou, ca o efigie de aur, scoasă din pămîntul oltenesc.

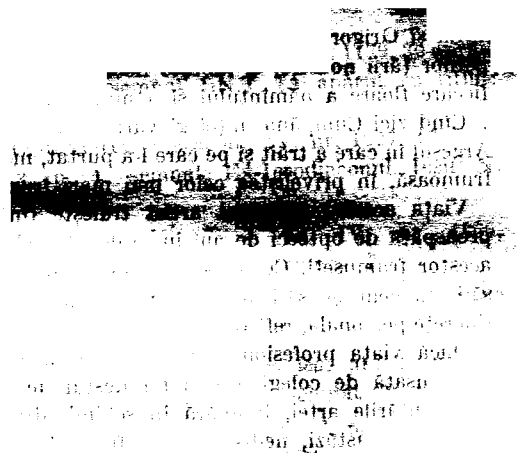
În 1943, din Lagărul Tîrgul-Jiului i-am trimis prin poștă o îmbrățișare, cu înđoiala că ar fi putut să ajungă pînă la el. Gîndeam în privința evenimentelor la fel. Poetul sălășluia, prin apropiere, la schitul Polovraci. Îmbrățișarea nu l-a găsit la schit. Poate că-l izolaseră autoritățile pe undeva,

pentru penitență. Spiritul lui trebuie să fi fost suspect de atitudini. Dar starețul schitului, un călugăr cu sensibilități, în loc să o denunțe, i-a păstrat scrisoarea celui absent virtută în foile Evangheliei, pe altar.

Miorița nu-i un poem de la o zi la alta și de la o săptămînă la alta. Încă destul de tînăr, autorul ei se învecinește cu clasicul adevărat. Cît privește repertoriul, teatrul românesc a cîștigat, cu *Miorița*, la întîlnirea ciobanilor cu universitarii, opera de valoare literară ce-i lipsea.

1958 — 1965

București — Geneva

SCHWEITZER-CUMPĂNA

Împărecherea celor două cuvinte din numele Schweitzer-Cumpăna, unește două țări, una a lui Wilhelm Tell și cealaltă a lui Mihai Viteazul.

Dar numele cel mai îndrăgit de el a rămas în pictură Cumpăna, acest mare pictor iubind peste toate filiațiile lui peisajul românesc dus la o expresie supremă.

Ca și Grigorescu, cîntărețul cu pensula al priveștiilor țării noastre, el iubește fiecare fir de iarbă, fiecare floare a pămîntului și a muncii românești.

Cînd zici Cumpăna, înțelegi vatra românească și Argeșul în care a trăit și pe care l-a purtat, mărturie frumoasă, în priveștiștea celor mai mari frumuseți.

Viața acestui adevărat artist trăiește tinăra și proaspătă de optzeci de ani în mijlocul exclusiv a acestor frumuseți. Ce urare mai adevărată trebuie să-i aducem și să-i dorim decît o neîntreuptă tinerețe personală, reflectată zi cu zi în picturile lui?

Dacă viața profesională nu i-a fost întodeauna compensată de colegialitatea nu destul de atentă la așteptările artei, îl apără în schimb dragostea noastră de astăzi, nediscutată și fierbinte.

1966

NOTE BIBLIOGRAFICE

- PIMEN AL MOLDOVEI: *Facla*, an. II, nr. 24, 11 iunie 1911, p. 404, semnat Ierodiaconul Iosif N. Theodorescu, fost diacon în Mitropolia Ungro-Vlahiei din București. (A apărut cu titlul: *Mitropolitul Pimen al Moldovei*.)
- G. DIMITRIU: *Rampa*, an. I, nr. 99, 18 februarie 1912, p. 1, semnat T. (A apărut cu titlul: *Un sculptor de talent... necunoscut*.)
- VIRGIL ARION: *Seara*, an. IV, nr. 1179, 30 aprilie 1913, p. 1, semnat I.N.T. (A apărut cu titlul: *Virgil Arion e om de stat*.)
- ION CORNOIU: *Seara*, an. IV, nr. 1227, 17 iunie 1913, p. 1, semnat Ex-Ierodiaconul Iosif N. Theodorescu.
- ION KALINDERU: *Seara*, an. IV, nr. 1406, 13 decembrie 1913, p. 1, semnat T.
- TAKE IONESCU: *Cronica*, an. I, nr. 9, 12 aprilie 1915, p. 158—160, semnat T.
- ION I.C. BRĂTIANU: *Cronica*, an. I, nr. 12, 3 mai 1915, p. 218—220, semnat T.
- ION LAHOVARY: *Cronica*, an. I, nr. 19, 21 iunie 1915, p. 358—359, semnat T.A.
- N. FILIPESCU: *Cronica*, an. I, nr. 20, 28 iunie 1915, p. 378, semnat T. (A apărut cu titlul: *În sfîrșit*.)
- PIANISTUL DUMITRU DIMITRIU: *Cronica*, an. I, nr. 26, 9 august 1915, p. 510—511, sem-

- nat T.A. (Reprodus în volumul *Tablete de cronicar*, E.S.P.L.A., 1960, p. 319—321.)
- DOCTORUL BOTESCU: *Cronica*, an. I, nr. 30, 6 septembrie 1915, p. 587—588, semnat T.A.
- ALEXANDRU MARGHILOMAN: *Cronica*, an. I, nr. 35, 11 octombrie 1915, p. 678—679, semnat T.
- BĂDĂRĂU ȘI TAKE IONESCU: *Cronica*, an. I, nr. 35, 11 octombrie 1915, p. 679—680, semnat Ion. (A apărut cu titlul: *Domnii Bădăraș și Take Ionescu*.)
- « VINTILĂ »: *Cronica*, an. I, nr. 46, 26 decembrie 1915, p. 870—871, semnat T.
- V. G. MORTUN: *Cronica*, an. II, nr. 72, 26 iunie 1916, p. 306—307, semnat T.A.
- DOCTORUL PUȚUREANU: *Cugetul românesc*, an. I, nr. 1, februarie 1922, p. 41—44, semnat T. Argezei. (A apărut cu titlul: *Cazul doctorului Puțureanu*.)
- ALEXANDRU CIURCU: *Cugetul românesc*, an. I, nr. 2, martie 1922, p. 147, semnat T.A.
- DUILIU ZAMFIRESCU: *Cugetul românesc*, an. I, nr. 5, iunie 1922, p. 443, semnat T.A.
- TAKE IONESCU: *Cugetul românesc*, an. I, nr. 5, iunie 1922, p. 444, semnat T.A.
- COLONELUL N. M. CONDIESCU: *Cugetul românesc*, an. I, nr. 5, iunie 1922, p. 473—474, semnat T.A. (A apărut cu titlul: *Un scriitor nou: colonelul N. M. Condiescu*.)
- ANTON PANN: *Contemporanul*, an. II, nr. 30, 10 februarie 1923, p. 3, semnat Tudor Argezei.
- SARAH BERNHARDT: *Nașiunea*, nr. 17, 29 martie 1923, p. 1, nesemnat.
- II: *Nașiunea*, nr. 20, 1 aprilie 1923, p. 2, nesemnat. (A apărut cu titlul: *Cuvinte despre Sarah Bernhardt*.)
- C. CARANFIL: *Nașiunea*, an. XI, nr. 2675, 20 mai 1923, p. 1, semnat A.
- CIOTORI: *Rampa*, an. III, nr. 2451, 25 decembrie 1925, p. 3, semnat Tudor Argezei. (A apărut cu titlul: *Un propagandist*.)
- KREISLER: *Scrisul românesc*, an. I, nr. 2, decembrie 1927, p. 69—71, semnat T. Argezei. (A apărut la rubrica: *Scrisori din București*.)
- TANCRED: *Bilete de Papagal*, nr. 2, 3 februarie 1928, p. 3—4, nesemnat.
- N. TITULESCU: *Bilete de Papagal*, nr. 25, 1 martie 1928, p. 1, semnat T. Argezei. (A apărut cu titlul: *Precepețul*.)
- OTILIA CAZIMIR: *Rampa*, an. XIII, nr. 3035, 5 martie 1928, p. 1, semnat T. Argezei. (A apărut cu titlul: *O literatură nouă*.)
- DOCTORUL SINGER: *Bilete de Papagal*, nr. 80, 9 mai 1928, p. 1—2, semnat T. Argezei. (A apărut cu titlul: *Doctorul Singer, medicul copiilor*.)
- II: *Bilete de Papagal*, nr. 100, 3 iunie 1928, semnat T.A. (A apărut cu titlul: *În amintirea doctorului Singer, o frunză...*)
- TITUS ENACÓVICI: *Bilete de Papagal*, nr. 96, 30 mai 1928, p. 2, semnat T.A.
- PARFUMIERUL COTY: *Bilete de Papagal*, nr. 103, 7 iunie 1928, p. 3, semnat B. de P.
- PROFESORUL NICULAE MINOVICI: *Bilete de Papagal*, nr. 237, 10 noiembrie 1928, p. 1—2, semnat T. Argezei. (A apărut cu titlul: *Un drac și jumătate: profesorul Nicolae Minovici*.)
- DOCTORUL GHELERTER: *Bilete de Papagal*, nr. 248, 23 noiembrie 1928, p. 1—2, semnat T. Argezei. (A apărut cu titlul: *Iubirea de oameni: doctorul Gheleter*.)
- GRIGORE IUNIAN: *Bilete de Papagal*, an. II, nr. 301, 28 ianuarie 1929, p. 1—2, semnat T.A.
- AL. TZIGARA-SAMURCAȘ: *Bilete de Papagal*, an. II, nr. 303, 31 ianuarie 1929, p. 1—2, semnat T. Argezei.
- C. ARGETOIANU: *Bilete de Papagal*, an. II, nr. 305, 2 februarie 1929, p. 1—2, semnat T. Argezei.

- SALOMON ROȘENTAL: *Bilete de Papagal*, an. II, nr. 320, 20 februarie 1929, p. 1—2, semnat T. Arghezi.
- C. STERE: *Bilete de Papagal*, an. II, nr. 332, 6 martie 1929, p. 1—2, semnat T. Arghezi.
- DUNĂRE GREAVU: *Ramuri*, an. XXIII, nr. 5, mai 1929, p. 175, semnat T. Arghezi.
- LEÓN DONICI: *Ramuri*, an. XXIII, nr. 6—7, iunie—iulie 1929, p. 210, semnat T. Arghezi.
- TUDOR MĂINESCU: *Ramuri*, an. XXIII, nr. 10—11, octombrie—noiembrie 1929, p. 305, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Tudor Măinescu: O picătură de parfum.*)
- LÉO BACHELIN: *Facla*, an. IX, nr. 340, 4 aprilie 1930, p. 1, semnat T. Arghezi.
- N. IORGA ȘI C. STERE: *Facla*, an. IX, nr. 345, 10 aprilie 1930, p. 1, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Două vieți paralele.*)
- ION MARIN SADOVEANU: *Bilete de Papagal*, an. III, nr. 473, 7 septembrie 1930, p. 4, semnat T.A.
- LENY CALLER: *Bilete de Papagal*, an. III, nr. 473, 7 septembrie 1930, p. 6, semnat Cocò.
- IOSIF NĂDEJDE: *Bilete de Papagal*, an. III, nr. 476, 28 septembrie, 1930, p. 9, semnat T.A.
- PARAȘUTISTUL BRĂTESCU: *Adevărul literar și artistic*, an. X, nr. 551, 28 iunie 1931, p. 1, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *O foarte tristă poveste.*)
- GEORGE METAXA D'ORO: *Adevărul literar și artistic*, an. X, nr. 572, 22 noiembrie 1931, p. 5, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Un mort.*)
- C. ARGETOIANU: *Secolul*, an. I, nr. 1, 14 februarie 1932, p. 1, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Omul cu țigarea.*)
- ISTRATE MICESCU: *Secolul*, an. I, nr. 7, 27 martie 1932, p. 1, semnat T. Arghezi.
- GRIGORE IUNIAN: *Secolul*, an. I, nr. 9, 10 aprilie 1932, p. 1, semnat T. Arghezi.
- VICTOR FILOTTI: *Adevărul literar și artistic*, an. XI, nr. 615, 18 septembrie 1932, p. 3, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Tabletă cu medalion.*)
- ALEXANDRU CONSTANTINESCU: *Adevărul literar și artistic*, an. XI, nr. 618, 9 octombrie 1932, p. 5, semnat T. Arghezi.
- SPIRU HARET: *Progresul social*, an. I, nr. 11—12, 20 decembrie 1932, p. 102—103, semnat T. Arghezi.
- CONSTANTIN STERE: *Adevărul literar și artistic*, an. XI, nr. 629, 25 decembrie 1932, p. 3, semnat T. Arghezi.
- JEAN BART: *Dimineața*, an. 29, nr. 9472, 14 mai 1933, p. 3, semnat T. Arghezi.
- IULIU MANIU: *Progresul social*, an. II, nr. 5, 20 mai 1933, p. 368—369, semnat T. Arghezi.
- HENRY FORD: *Adevărul literar și artistic*, an. XII, nr. 659, 23 iulie 1933, p. 1—2, semnat Tudor Arghezi.
- PROFETUL GANDHI: *Adevărul literar și artistic*, an. XII, nr. 664, 27 august 1933, p. 3, semnat T. Arghezi.
- DOCTORUL PUȚUREANU: *Progresul social*, an. II, nr. 9, 20 septembrie 1933, p. 621—622, semnat T. Arghezi.
- DOBRESCU-ARGEȘ: *Dimineața*, an. 29, nr. 9625, 14 octombrie 1933, p. 1, semnat T. Arghezi.
- VIRGIL MADGEARU: *Progresul social*, an. II, nr. 10, 20 octombrie 1933, p. 689—691, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Dictatorul.*)
- TUDOR VLADIMIRESCU: *Conferință-radio*, 8 decembrie 1933. (A fost publicat în *Luceafărul*, an. XXV, nr. 16 (1041), 17 aprilie 1932, p. 1—3, semnat Tudor Arghezi.)

PROFESORUL ION CANTACUZINO: *Conferință-radio*, 19 ianuarie 1934. Text inedit.

DOCTORUL ISTRATI: *Conferință-radio*, 17 februarie 1934. Text inedit.

II: *Conferință-radio*, 1 martie 1934. Text inedit.

DUMITRU MICESCU: *Adevărul literar și artistic*, an. XIII, nr. 689, 18 februarie 1934, p. 3, semnat T. Arghezi.

DOCTORUL URBEANU: *Adevărul literar și artistic*, an. XIII, nr. 709, 8 iulie 1934, p. 3, semnat T. Arghezi.

VASILE PÂRVAN: *Conferință-radio*, 16 ianuarie 1936. Text inedit.

RUDYARD KIPLING: *Conferință-radio*, 19 ianuarie 1936. Text inedit.

ROMAN CIOROGARIU: *Conferință-radio*, 23 ianuarie 1936. Text inedit.

ION CARAGIALE: *Conferință-radio*, 29 ianuarie 1936. (A fost publicat în *Luceafărul*, an. XXV, nr. 14 (1039), 3 aprilie 1932, p. 1 și 9, semnat Tudor Arghezi.)

PREZIDENTUL MASSARIK: *Bilete de Papagal*, nr. 14, vol. I, 1937, p. 264, semnat T.A.

TEODOR CORNEL: *Bilete de Papagal*, nr. 17, vol. I, 1937, p. 324—326, nesemnat. (A apărut cu titlul: *Glorie cu preț fix.*)

DOMENICO CASELLI: *Bilete de Papagal*, nr. 19, vol. I, 1937, p. 372—373, nesemnat.

D. D. PĂTRĂȘCANU: *Popularul*, an. I, nr. 18, 5 noiembrie 1937, p. 5, semnat T. Arghezi.

LUCIA DEMETRIUS: *Bilete de Papagal*, nr. 32, vol. IV, 1938, p. 625—626, semnat T.A.

OCTAVIAN GOGA: *Facla*, an. XXVIII, nr. 2173, 22 mai 1938, p. 1, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: Octavian Goga și scriitorul român.)

ZIMNICEANCA: *Viața românească*, an. XXX, nr. 6, iunie 1938, p. 18, semnat T. Arghezi. (Reprodus

în revista *Manuscriptum*, an. X, nr. 1 (34), 1979, p. 16—17.)

POETUL G. TUTOVEANU: *Păstorul Tutovei*, an. 5, nr. 8—9—10, octombrie, noiembrie, decembrie, 1942, p. 418, semnat T. Arghezi.

CAZIMIR BELCOT: *Almanahul teatrului românesc*, 1943, p. 23—24, semnat Tudor Arghezi.

JORJ DIAMANDY: *Informația zilei*, an. III, nr. 471, 22 aprilie 1943, p. 1, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Caporalismul*. A fost reprodus în volumul *Bilete de Papagal*, Editura Casa Școalelor, 1946, p. 29—31.)

DOMNULE LOVINESCU: *Informația zilei*, an. III, nr. 501, 29 mai 1943, p. 1, semnat T. Arghezi. (A fost reprodus în volumul *Bilete de Papagal*, Editura Casa Școalelor, p. 81—83 și în revista *Manuscriptum*, an. XII, nr. 4 (45), 1981, p. 36.)

INSTITUTORUL SCRIPCĂ: *Informația zilei*, an. III, nr. 522, 20 iunie 1943, p. 1, semnat T. Arghezi. (A fost reprodus în volumul *Bilete de Papagal*, Editura Casa Școalelor, 1946, p. 112—114.)

FELIX: *Informația zilei*, an. III, nr. 550, 19 iulie 1943, p. 1, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Parastas*. A fost reprodus în volumul *Bilete de Papagal*, Editura Casa Școalelor, 1946, p. 173—176.)

E. LOVINESCU: *Vremea*, an. XV, nr. 717, 26 septembrie 1943, p. 12, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Vieți paralele.*)

ION FRIMU: *Bilete de Papagal*, an. XVI, nr. 1, 16 decembrie 1944, p. 1, semnat T.A.

ȘTEFAN VOITEC: *Bilete de Papagal*, an. XVI, nr. 2, 17 decembrie 1944, p. 1, semnat T.A.

TEODORESCU-BRANIȘTE: *Bilete de Papagal*, an. XVI, nr. 3, 18 decembrie 1944, p. 1, semnat T.A.

TOM: *Bilete de Papagal*, an. XVI, nr. 5, 21 decembrie 1944, p. 1, semnat Ț.A.

TRAIAN CONSTANTINESCU: *Adevărul, vremii.* an. 60, nr. 16.568, 22 mai 1946, p. 1, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Evenimente.*)

DOCTORUL GRIGORIU-ARGEȘ: *Adevărul*, an. 60, nr. 16.585, 13 iunie 1946, p. 1-2, semnat T. Arghezi.

DOCTORUL BAĞDASAR: *Adevărul*, an. 60, nr. 16.616, 19 iulie 1946, p. 1-2, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Obsesia.*)

JAURÈS: *Adevărul*, an. 60, nr. 16.628, 2 august 1946, p. 1, semnat T. Arghezi.

VÎLSAN ȘI VISSARION: *Adevărul*, an. 60, nr. 16.648, 27 august 1946, p. 2, semnat Tudor Arghezi. (A apărut cu titlul: *Doi țărani de mare talent.*)

VIRGIL TREBONIU: *Adevărul*, an. 60, nr. 16.661, 11 septembrie 1946, p. 1, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Un poet și un mormint.*)

FISCHER-GALAȚI: *Adevărul*, an. 60, nr. 16.725, 24 noiembrie 1946, p. 1-2, semnat T. Arghezi.

II: *Adevărul*, an. 60, nr. 16.727, 27 noiembrie 1946, p. 1, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Nu, nu a murit!*)

ION CALOVIA: *Adevărul*, an. 61, nr. 16.780, 5 februarie 1947, p. 1, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Un artist în suferință.*)

EMIL BOTTA: *Adevărul*, an. 61, nr. 16.839, 17 aprilie 1947, p. 1, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Un poet despre care se tace.*)

ION IONESCU: *Adevărul*, an. 61, nr. 16.881, 11 iunie 1947, p. 1, semnat T. Arghezi. (A apărut cu titlul: *Un chirurg.*)

DOCTORUL ȘTEFAN PIERSIC: *Adevărul*, an. 61, nr. 16.885, 15 iunie 1947, p. 1-2, semnat T. Arghezi.

DOCTORUL MIHAI BĂCESCU: *Adevărul*, an. 61, nr. 16.891, 22 iunie 1947, p. 1-2, semnat T. Arghezi.

FRANCISC RAINER: *Adevărul*, an. 61, nr. 16.950, 31 august 1947, p. 1, semnat T. Arghezi.

DEM. DOBRESCU: *Adevărul*, an. 61, nr. 16.961, 13 septembrie 1947, p. 1-2, semnat T. Arghezi.

DOCTORUL CIOCÎLTEU: datat 9 februarie 1947. Text inedit.

FRANÇOIS RABELAIS: *Conferință-radio*, aprilie 1953. Text inedit.

«*VIATA ROMÂNEASCĂ*»: *Viața românească*, an. IX, nr. 3, martie 1956, p. 17-19, semnat T. Arghezi (A apărut cu titlul: *Medalion.*)

LA FONTAINE: *Contemporanul*, nr. 29 (514), 20 iulie 1956, p. 1-2, semnat Tudor Arghezi. (A apărut cu titlul: *Un prilej: La Fontaine.* A fost reprodus în volumul *Lume veche, lume nouă*, Editura Tineretului 1958, p. 244-247.)

MAXIM GORKI: *Călăuza bibliotecarului*, an. IX, nr. 6, iunie 1956, p. 9-10, semnat Tudor Arghezi. (A apărut cu titlul: *Douăzeci de ani de la moartea lui Maxim Gorki.*)

GEORGE ENESCU: *Steaua*, an. VII, nr. 7 (77), iulie 1956, p. 9-11, semnat Tudor Arghezi. (Cuvînt rostit la Casa Universității din București, în mai 1956.)

FRANÇOIS VILLON: Prefață la volumul *Balade și alte poeme*, în traducerea lui Dan Botta, E.S.P.L.A., 1956. (A fost reprodusă în volumul *Lume veche, lume nouă*, Editura Tineretului 1958, p. 225-258; în volumul *Tablete de cronicar*, E.S.P.L.A., 1960, p. 166-170 și în volumul *Versuri și proze*, Editura Tineretului 1960, p. 283-286.)

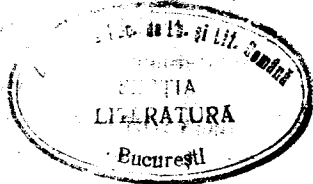
PETRE CARP: datat ianuarie 1957. Text inedit.

- ION TH. ILEA: Prefață la volumul *Pasul meu peste ani* al lui Ion Th. Ilea, E.S.P.L.A., 1957, p. 5—7, semnat Tudor Arghezi.
- VASILE TONEANU: datat 20 martie 1958. Publicat în revista *Manuscriptum*, an. X, nr. 1 (34), 1979, p. 16—17, semnat Tudor Arghezi.
- LENIN: *Contemporanul*, nr. 15 (601), 18 aprilie 1958, p. 1, semnat Tudor Arghezi. (Reprodus în volumul *Versuri și proze*, Editura Tineretului 1960, p. 322—323.)
II: *Gazeta literară*, an. VII, nr. 17 (706), 22 aprilie 1960, p. 1, semnat Tudor Arghezi.
- PROFESORUL PARHON: *Contemporanul*, nr. 16 (602), 25 aprilie 1958, p. 1, semnat Tudor Arghezi.
II: *Contemporanul*, nr. 43 (681), 30 octombrie 1959, p. 1, semnat Tudor Arghezi. (A apărut cu titlul: *Savant și om.*)
- SCULPTORUL DIMITRIE PACIUREA: datat 28 iunie 1958. Cuvînt ținut la Academia R.S.R.
- TRAIAN SĂVULESCU: datat 9 iulie 1958. Cuvînt ținut la Academia R.S.R.
- MEDICUL HAȚIEGANU: *Contemporanul*, nr. 34 (674), 11 septembrie 1959, p. 1, semnat Tudor Arghezi.
- G. CĂLINESCU: datat 1959. Publicat în revista *Convorbiri literare*, nr. 5 (125), mai 1980, p. 3, semnat Tudor Arghezi.
- I. C. VISSARION: datat 1959. Text inedit.
- EMINESCU: *Luceafărul*, an. III, nr. 2 (37), 15 iunie 1960, p. 1, semnat Tudor Arghezi (A apărut cu titlul: *Tabletă.*)
- PROFESORUL HORTOLOMEI: *Contemporanul*, nr. 2 (744), 13 ianuarie 1961, p. 1, semnat Tudor Arghezi.
- ILYA EHRENBURG: *Contemporanul*, nr. 5 (747), 3 februarie 1961, p. 1, semnat Tudor Arghezi.
- (A apărut cu titlul: *Are 70 de ani Ilya Ehrenburg?*)
- VASILE PÂRVAN: *Tribuna*, an. V, nr. 29 (232), 20 iulie 1961, p. 1, semnat Tudor Arghezi.
- TAGORE: *Indian literature*, vol. 4, 1961, New-Delhi, p. 13, semnat Tudor Arghezi. (A apărut cu titlul: *Skeleton poem*. A fost reprodus în *Viața românească*, an. XXII, nr. 7, iulie 1969, p. 6—8).
- CARAGIALE ȘI FIUL: *Iașul literar*, an. XIII, nr. 6, iunie 1962, p. 5—6, semnat Tudor Arghezi.
- ION SAVA: *Gazeta literară*, an. IX, nr. 47 (454), 22 noiembrie 1962, p. 1, semnat Tudor Arghezi.
II: Datat iunie 1963. Prefață la monografia *Ion Sava de Petru Comarnescu*, Editura Meridiane, 1966, p. 5—6, semnat Tudor Arghezi.
- STUDENTUL EMINESCU: *Contemporanul*, nr. 43 (941), 23 octombrie 1964, p. 1, semnat Tudor Arghezi. (Reprodus după *Caietul comemorativ bilingv, cu prilejul comemorării a 75 de ani de la moartea lui Mihai Eminescu*, Editura Coloniei române din Austria, Viena, 1964, p. 4. (A apărut cu titlul: *Eminescu student.*)
- POMPILIU CONSTANTINESCU: *Secolul 20*, nr. 7—8, p. 21—22, semnat Tudor Arghezi.
- VALERIU ANANIA: datat 1965. Prefață la volumul *Miorița* al lui Valeriu Anania, E.P.L., 1966, p. 5—10, semnat Tudor Arghezi.
- SCHWEITZER—CUMPĂNA: *Argeș*, an. I, nr. 3, august 1966, p. 14, semnat Tudor Arghezi. (A apărut cu titlul: *Medalion.*)

Mitzura Arghezi

CUPRINS

<i>Pimen al Moldovei</i>	7
<i>G. Dimitriu</i>	10
<i>Virgil Arion</i>	14
<i>Ion Cornoiu</i>	16
<i>Ion Kalinderu</i>	19
<i>Take Ionescu</i>	22
<i>Ion I. C. Brătianu</i>	27
<i>Ion Lahovary</i>	31
<i>N. Filipescu</i>	33
<i>Pianistul Dumitru Dimitriu</i>	35
<i>Doctorul Botescu</i>	38
<i>Alexandru Marghiloman</i>	41
<i>Bădărău și Take Ionescu</i>	43
<i>« Vintilă »</i>	46
<i>V. G. Morțun</i>	49
<i>Doctorul Puțoreanu</i>	52
<i>Alexandru Ciurcu</i>	57
<i>Duiliu Zamfirescu</i>	59
<i>Take Ionescu</i>	61
<i>Colonelul N. M. Condiescu</i>	63
<i>Anton Pann</i>	65
<i>Sarah Bernhardt</i>	69
<i>II</i>	71
<i>C. Caranfil</i>	73
<i>Ciotori</i>	75
<i>Kreisler</i>	77
<i>Tancred</i>	79
<i>N. Titulescu</i>	83
<i>Otilia Cazimir</i>	85
<i>Doctorul Singer</i>	88
<i>II</i>	90
<i>Titus Enacovici</i>	92

<i>Parfumierul Coty</i>	93
<i>Profesorul Niculae Minovici</i>	95
<i>Doctorul Ghelerter</i>	100
<i>Grigore Iunian</i>	104
<i>Al. Tzigara-Samurcaș</i>	107
<i>C. Argetoianu</i>	111
<i>Salomon Rosental</i>	114
<i>C. Stere</i>	118
<i>Dunăre Greavu</i>	123
<i>Leon Donici</i>	125
<i>Tudor Măinescu</i>	127
<i>Léo Bachelin</i>	129
<i>N. Iorga și C. Stere</i>	132
<i>Ion Marin Sadoveanu</i>	135
<i>Leny Caller</i>	136
<i>Iosif Nădejde</i>	138
<i>Parașutistul Brătescu</i>	140
<i>George Metaxa d'Oro</i>	145
<i>C. Argetoianu</i>	149
<i>Istrate Micescu</i>	152
<i>Grigore Iunian</i>	156
<i>Victor Filotti</i>	160
<i>Alexandru Constantinescu</i>	165
<i>Spiru Haret</i>	169
<i>Constantin Stere</i>	171
<i>Jean Bart</i>	177
<i>Iuliu Maniu</i>	180
<i>Henry Ford</i>	183
<i>Profetul Gandhi</i>	190
<i>Doctorul Puțoreanu</i>	192
<i>Dobrescu-Argeș</i>	195
<i>Virgil Madgearu</i>	197
<i>Tudor Vladimirescu</i>	203
<i>Profesorul Ion Cantacuzino</i>	209
<i>Doctorul Istrati</i>	217
<i>II</i>	224
<i>Dumitru Micescu</i>	231

<i>Doctorul Urbeanu</i>	233
<i>Vasile Pârvan</i>	237
<i>Rudyard Kipling</i>	239
<i>Roman Ciorogariu</i>	241
<i>Ion Caragiale</i>	243
<i>Președintele Massarik</i>	245
<i>Teodor Cornel</i>	246
<i>Domenico Caselli</i>	249
<i>D. D. Pătrășcanu</i>	251
<i>Lucia Demetrius</i>	254
<i>Octavian Goga</i>	257
<i>Zimniceanca</i>	259
<i>Poetul G. Tutoveanu</i>	261
<i>Cazimir Belcot</i>	263
<i>Jorj Diamandy</i>	267
<i>Domnule Lovinescu</i>	270
<i>Institutorul Scripcă</i>	273
<i>Felix</i>	276
<i>E. Lovinescu</i>	279
<i>Ion Frimu</i>	282
<i>Ștefan Voitec</i>	283
<i>Teodorescu-Braniște</i>	284
<i>Tom</i>	286
<i>Traian Constantinescu</i>	288
<i>Doctorul Grigoriu-Argeș</i>	290
<i>Doctorul Bagdasar</i>	293
<i>Jaurès</i>	296
<i>Vilsan și Vissarion</i>	299
<i>Virgil Treboniu</i>	303
<i>Fischer-Galați</i>	306
<i>II</i>	309
<i>Ion Calovia</i>	311
<i>Emil Botta</i>	313
<i>Ion Ionescu</i>	316
<i>Doctorul Ștefan Piersic</i>	318
<i>Doctorul Mihai Băcescu</i>	321
<i>Francisc Rainer</i>	324

<i>Dem. Dobrescu</i>	326
<i>Doctorul Ciocilteu</i>	328
<i>François Rabelais</i>	330
« <i>Viața Românească</i> »	347
<i>La Fontaine</i>	353
<i>Maxim Gorki</i>	358
<i>George Enescu</i>	361
<i>François Villon</i>	366
<i>Petre Carp</i>	370
<i>Ion Th. Ilea</i>	374
<i>Vasile Toneanu</i>	377
<i>Lenin</i>	379
<i>II</i>	381
<i>Profesorul Parhon</i>	383
<i>II</i>	386
<i>Sculptorul Dimitrie Paciurea</i>	388
<i>Traian Săvulescu</i>	390
<i>Medicul Hațieganu</i>	392
<i>G. Călinescu</i>	395
<i>I. C. Vissarion</i>	398
<i>Eminescu</i>	401
<i>Profesorul Hortolomei</i>	404
<i>Ilya Ehrenburg</i>	405
<i>Vasile Pârvan</i>	408
<i>Tagore</i>	410
<i>Caragiale și fiul</i>	415
<i>Ion Sava</i>	417
<i>II</i>	420
<i>Studentul Eminescu</i>	422
<i>Pompiliu Constantinescu</i>	424
<i>Valeriu Anania</i>	426
<i>Schweitzer-Cumpăna</i>	432
<i>Note bibliografice</i>	433

Lector TRAIAN RADU; Tehnoredactor: ION GHICA

Bun de tipar: 04.02. 83 Căli. ca. 16.85 Coli tipar 14
 Întreprinderea Poligrafică "15 Decembrie 1918" București

